

MNP Rapport 550031002/2006

Waardenoriëntaties, wereldbeelden en maatschappelijke vraagstukken

Verantwoording van het opinieonderzoek voor de
Duurzaamheidsverkenning “Kwaliteit en Toekomst”

Bijlage I bij het Methoderapport Duurzaamheidsverkenning (MNP Rapport 550031001/2006)

Theo Aalbers (red.)

Bijdragen: MNP: Theo Aalbers, Kees Vringer, Hans Visser, Dick Nagelhout,
Eric Drissen

Bureau Veldkamp: Dieter Verhue

TNS NIPO: Ellen Hessing, Julie Visser, Raymond Ross, Truus de
Boer, Martine Bos

Reuling Research: Albert Reuling

Contact:

Theo Aalbers

Milieu- en Natuurplanbureau
theo.aalbers@mnp.nl

© MNP 2006

Delen uit deze publicatie mogen worden overgenomen op voorwaarde van bronvermelding: 'Milieu- en Natuurplanbureau, de titel van de publicatie en het jaartal.'

Inhoudsopgave

Voorwoord	8
1 Inleiding	9
2 Waardenoriëntaties; WIN-model (Waarden In Nederland)	11
2.1 Waarden van Rokeach	11
2.2 Keuze schaaltype en meting.....	12
2.2.1 Rating of ranking	13
2.2.2 Uitvoering van de rankingmethode	16
2.3 Van Rokeach-waarden naar segmentatie	16
2.3.1 Princals	16
2.3.2 Clusteranalyse.....	18
2.4 Aantal WIN-oriëntaties	19
2.5 Kun je met minder waarden toe?	19
2.6 Lijnenspel.....	21
2.7 Vergelijking WIN-schalen met andere schalen.....	22
2.8 Waarden geen voorspellers van gedrag.....	27
2.9 Benoeming en eigenschappen van de segmenten	28
2.10 Kwalitatieve validatie van de WIN-groepen.....	29
2.11 Validatie en herhaalbaarheid van WIN	30
2.12 Relevantie van de Rokeach waarden.....	30
2.13 Waardensysteem onafhankelijk van context.....	33
2.14 Keuze van de WIN-assen	33
2.15 Van WIN 8 naar WIN 4	33
2.16 Toerekening van individuele respondenten aan een waardenoriëntatie.....	35
2.16.1 Berekening van de mate van preferentie voor een waardenoriëntatie.....	35
3 Wereldbeelden	37
3.1 Ontwikkeling van de wereldbeelden	38
3.1.1 Workshop scenariodeskundigen	40
3.1.2 Kwalitatief onderzoek.....	41
3.1.3 Kwantitatief pilotonderzoek	44
3.2 Kwantitatieve validatie van de wereldbeelden.....	47
3.3 Herhaalbaarheid van de wereldbeelden	49
3.4 Maatschappelijke ontwikkelingen in de wereldbeelden.....	49
3.5 Berekening van de mate dat een respondent wordt toegerekend aan een wereldbeeld.....	54
3.5.1 Meting van de preferentie voor een wereldbeeld	55
3.5.2 Toewijzing van respondenten aan een wereldbeeld.	55
3.5.3 Wereldbeeld preferentie in de Duurzaamheidsverkenning en deze rapportage.....	57
3.5.4 Gevoeligheidsanalyse op de verschillende rekenmethoden.....	58
4 Relatie tussen WIN-waardenoriëntaties en wereldbeelden.....	64
4.1 Relatie tussen preferenties voor Waardenoriëntaties en wereldbeelden	64
4.2 Directe correlaties tussen wereldbeelden en Win segmenten	66
4.3 Gemeenschappelijke dimensies tussen assen WIN en Wereldbeeld.....	67
4.4 Positionering van de WIN-assen ten opzichte van de Wereldbeeld assen	74

5	Doelen van burgers en voorkeur voor sociaal maatschappelijke omgeving	75
6	Sociaal-maatschappelijke, economische en ecologische ontwikkelingen naar wereldbeeld en waardenoriëntatie	77
6.1	Inleiding	77
6.2	Algemeen geldende resultaten	77
6.3	Ontwikkelingen naar wereldbeeld.....	77
6.3.1	OVERHEID	78
	A1 Nauwelijks bemoeienis overheid.....	78
	A2 Overheid als handhaver en vooral gericht op binnenlandse problematiek	79
	B 1 Sturende rol van de (internationale) overheid.....	79
	B2 Overheid heeft ondersteunende rol; provincie en gemeente spelen belangrijke rol	80
	Ontwikkelingsgebied: overheid.....	80
6.3.2	TECHNOLOGIE	81
	A1 Een hightech wereld vooral gericht op innovatie	81
	A2 Technologie vooral gericht op besparing en voorzorg	82
	B1 Technologische ontwikkelingen ingegeven door het maatschappelijk belang	82
	B2 Technologie vooral gericht op praktisch toepasbaarheid in de eigen omgeving	82
	Ontwikkelingsgebied: technologie	83
6.3.3	ECONOMIE	84
	A1 Sterke economische groei met individuele keuzevrijheid	84
	A2 Nederlandse concurrentiepositie blijft behouden; consument dwingt bedrijven tot meer concurrentie en efficiency	85
	B1 Een maatschappelijk verantwoorde, groeiende economie	85
	B2 De economie drijft op Nederlandse / regionale producten	85
	Ontwikkelingsgebied: economie	86
6.3.4	ECOLOGIE	87
	A1 Alles is te koop! Ook een goed milieu en een mooie natuur	87
	A2 Burgers nemen acties bij milieurisico's in eigen leefomgeving als het nodig is	87
	B1 Milieu en natuur zijn gemeengoed.....	88
	B2 Burgers zijn gericht op voorkomen van milieurisico's.....	88
	Ontwikkelingsgebied: ecologie	88
6.3.5	MAATSCHAPPELIJKE ONTWIKKELINGEN	89
	A1 Werken, onafhankelijkheid en vrijheid en individualiteit zijn belangrijk	89
	A2 Behoud van eigen levensstandaard, waarden en normen en veiligheid zijn belangrijk.....	90
	B1 Waarden van de burgers	90
	B2 Gezelligheid, warmte en sociaal zijn voor elkaar zijn belangrijk	90
	Ontwikkelingsgebied: maatschappij.....	91
7	Maatschappelijke vraagstukken en de maatschappelijke agenda.....	92
7.1	Het meten van de maatschappelijke agenda voor duurzaamheid.....	93
7.2	Selectiemethode van de maatschappelijke vraagstukken.....	94
7.2.1	Selectie	94
7.2.2	Validiteit en volledigheid van de selectie.....	94
7.2.3	Relevantie van de selectie voor duurzaamheid.....	95
7.2.4	Formulering van de problemen.....	95
7.2.5	Methodologische toets aanpak.....	96
7.3	Meting van de prioritering van maatschappelijke vraagstukken 2003 en 2005	96
7.3.1	Opzet.....	97
7.3.2	Veldwerk maatschappelijke vraagstukken	98
7.3.3	Weging	98

7.3.4	Bepalingsmethode rangordening 53 vraagstukken	99
7.4	Controle op de verzamelde gegevens.....	99
7.4.1	Volgorde effecten	101
7.4.2	Consistentie van de respondenten.....	106
7.4.3	Compleetheid lijst volgens respondenten	107
7.4.4	Invloed van wel of niet random aanbieden vraagstukken.....	108
7.5	Vergelijking resultaten MNP onderzoeken onderling en TAM onderzoek	112
7.5.1	De vergeleken enquêtes	113
7.5.2	Compleetheid korte probleellijsten vs lange probleellijsten.....	114
7.5.3	Schaal van de maatschappelijke problemen	116
7.5.4	Vergelijkbaarheid de resultaten MNP-53/3 en MNP-15/3	117
8	Maatschappelijke vragen naar wereldbeeld en waardenoriëntatie	120
8.1	Inleiding	120
8.2	Ecologie	122
8.2.1	Prioritering van de ecologische vraagstukken	122
8.2.2	Toetsgegevens Ecologie	123
	Voor een beschrijving van de gebruikte testen, zie paragraaf 7.4	123
	Per vraagstuk	123
	Per Waardenoriëntatie	124
	Verschillen tussen de oriëntaties op duurzame ontwikkeling per WIN-oriëntatie	125
8.2.3	Verschil in prioritering per wereldbeeld.....	125
8.2.4	Verschil in prioritering tussen waardenoriëntaties	126
8.2.5	Ecologische vraagstukken en oriëntatie op duurzame ontwikkeling	130
	Rangorde	130
8.2.6	Ecologische vraagstukken en oriëntatie op duurzame ontwikkeling per waardenoriëntatie	131
8.2.7	Analyse motieven prioritering ecologische vraagstukken	131
8.2.8	Analyse overige ecologie vragen.....	137
	Ontwikkeling van de vraagstukken in de toekomst.....	137
	De partij die de vraagstukken zou moeten oplossen.....	138
	Huidige overheidsinspanningen	140
8.3	Economie	143
8.3.1	Prioritering van de economische vraagstukken	143
8.3.2	Toetsgegevens Economie	145
	Voor een beschrijving van de gebruikte testen, zie paragraaf 7.4	145
	Per vraagstuk	145
	Per waardenoriëntatie	146
	Verschillen tussen de oriëntaties op duurzame ontwikkeling per WIN-oriëntatie	146
8.3.3	Verschil in prioritering per wereldbeeld.....	147
8.3.4	Verschil in prioritering tussen waardenoriëntaties	148
8.3.5	Economische vraagstukken en oriëntatie op duurzame ontwikkeling.....	151
	Rangorde	151
8.3.6	Economische vraagstukken en oriëntatie op duurzame ontwikkeling per waardenoriëntatie	152
8.3.7	Analyse motieven prioritering economische vraagstukken	152
8.3.8	Analyse overige economische vragen	157
	Ontwikkeling van de vraagstukken in de toekomst.....	157
	De partij die de vraagstukken zou moeten oplossen.....	158
	Huidige overheidsinspanningen	161
8.4	Maatschappij	163
8.4.1	Prioritering van de maatschappij vraagstukken.....	163

8.4.2	Toetsgegevens Maatschappij	164
	Voor een beschrijving van degebruikte testen, zie paragraaf 7.4	164
	Per vraagstuk	164
	Per waardenoriëntatie	165
	Verschillen tussen de oriëntaties op duurzame ontwikkeling per WIN-oriëntatie	166
8.4.3	Verschil in prioritering per wereldbeeld	166
8.4.4	Verschil in prioritering tussen waardenoriëntaties	168
8.4.5	Maatschappij vraagstukken en oriëntatie op duurzame ontwikkeling	171
	Rangorde	171
	Maatschappij vraagstukken en oriëntatie op duurzame ontwikkeling per waardenoriëntatie	172
8.4.6	Analyse motieven prioritering maatschappij vraagstukken	173
8.4.7	Analyse overige maatschappij vragen	179
	Ontwikkeling van de vraagstukken in de toekomst	179
	De partij die de vraagstukken zou moeten oplossen	181
	Huidige overheidsinspanningen	184
8.5	Alle maatschappelijke vraagstukken samen onafhankelijk van het domein	186
8.5.1	Mondiale vraagstukken belangrijk	186
8.5.2	Nationale vraagstukken	187
8.5.3	Prioritering maatschappelijke vraagstukken per WIN-4 oriëntatie	189
	Zakelijken/luxezoekers	192
	Behoudenden/Genieters	192
	Geëngageerden/Ruimdenkers	193
	Zorgzamen/Behoudenden	193
8.5.4	Prioritering maatschappelijke vraagstukken per wereldbeeld	194
	A1	198
	A2	198
	B1	198
	B2	199
8.5.5	Maatschappelijke vraagstukken en oriëntatie op duurzame ontwikkeling	199
	Rangordening	199
	Maatschappelijke vraagstukken en duurzame ontwikkeling per waardenoriëntatie	201
	Maatschappelijke vraagstukken en duurzame ontwikkeling per wereldbeeld	202
8.5.6	Het belang van de domeinen	203
8.5.7	Domeinen per waardenoriëntatie	204
8.5.8	Ontwikkeling in toekomst en wie moet vraagstukken oplossen per domein en per wereldbeeld	206
8.6	Relatie maatschappelijke vraagstukken en wereldbeelden	206
8.6.1	Analyse op respondentniveau	207
8.6.2	Analyse op groepsniveau	211
9	Sociaal-economische verschillen	217
9.1	Groote huishouden, sekse en sociale klasse	217
9.2	Leeftijd	218
9.3	Inkomen	220
9.4	Opleidingsniveau	221
9.5	Stedelijkheid	222
10	Politieke voorkeur en maatschappelijke vraagstukken	223
10.1	Politieke voorkeur en wereldbeeld	223
10.2	Politieke voorkeur en waardenoriëntatie	224
10.3	Politieke voorkeur en maatschappelijke vraagstukken	225

11	Kiezen tussen dilemma's	231
12	Referenties	235
Bijlage 1: Profielen van de WIN-segmenten		240
	Profiel van de zorgzamen.....	240
	Profiel van de Behoudenden	241
	Profiel van de Genieters	242
	Profiel van de Modale burgers	243
	Profiel van de Luxezoekers.....	243
	Profiel van de Zakelijken	244
	Profiel van de Ruimdenkers	246
	Profiel van de Geëngageerden	247
Bijlage 2: Statistische berekeningen bij WIN		249
Bijlage 3: Indicatoren lijst voor samenstelling maatschappelijke agenda		271
Bijlage 4: Vergelijking maatschappelijke vraagstukken MNP en MVO-NL		282
Bijlage 5: enquêtes		297
	Enquête Waarden in Nederland	297
	Enquête maatschappelijke vraagstukken 2003 / 2005.....	298
	Enquête wereldbeelden 2003	311
Bijlage 6: Gemiddelde scores van de ontwikkelingen voor Nederland en per Wereldbeeld en WIN-4- waardenoriëntatie, significante verschillen tussen wereldbeelden en de waardering per wereldbeeld.		339

Voorwoord

Het rapport is voorzien van een gedetailleerde inhoudsopgave om de lezer het zoeken naar de gewenste informatie te vergemakkelijken.

Aan dit rapport zijn bijdragen geleverd door verschillende experts. Hun bijdragen zijn te vinden in:

Hoofdstuk 1	Inleiding	Theo Aalbers
Hoofdstuk 2	Waardenoriëntaties	Ellen Hessing, Albert Reuling en Kees Vringer
Hoofdstuk 3	Wereldbeelden	Dieter Verhue, Julie Visser, Raymond, Ross, Truus de Boer, Martine Bos, Theo Aalbers, Kees Vringer, Hans Visser
Hoofdstuk 4	Correlaties tussen Waardenoriëntaties en Wereldbeelden	Dieter Verhue, Theo Aalbers
Hoofdstuk 5	Doelen	Kees Vringer en Theo Aalbers
Hoofdstuk 6	Sociaal-maatschappelijke, economische en ecologische ontwikkelingen	Kees Vringer en Theo Aalbers
Hoofdstuk 7	Maatschappelijke vraagstukken	Dieter Verhue, Theo Aalbers, Eric Drissen, Dick Nagelhout, Kees Vringer, Hans Visser
Hoofdstuk 8	Maatschappelijke vraagstukken naar Waardenoriëntaties en wereldbeeld	Dieter Verhue, Kees Vringer, Theo Aalbers
hoofdstuk 9	Sociaal economische verschillen	Kees Vringer, Theo Aalbers
Hoofdstuk 10	Politieke voorkeur en maatschappelijke vraagstukken	Kees Vringer, Theo Aalbers
Hoofdstuk 11	Kiezen tussen dilemma's	Julie Visser, Theo Aalbers, Kees Vringer

Daarnaast is de inhoud van dit rapport gereviewd door Peter Janssen (hst 2, 3 en 4) en Arthur Petersen (beiden MNP).

1 Inleiding

In 2004 is door het Milieu- en Natuurplanbureau een Duurzaamheidsverkenning uitgebracht (MNP, 2004). Hierin wordt duurzaamheid opgevat als: 'de continueerbaarheid van de (hier en nu) gekozen kwaliteit van leven, gegeven de nagestreefde verdeling van die kwaliteit van leven over de wereld en de draagkracht van de beschikbare uiteindelijke middelen'. In het Methoderapport Duurzaamheidsverkenning (Petersen et al., 2006) is deze definitie geoperationaliseerd. Kwaliteit van leven wordt in de Duurzaamheidsverkenning impliciet benaderd als de mate waarin maatschappelijke vraagstukken die burgers belangrijk vinden, worden opgelost. De preferentie voor een oplossing wordt mede bepaald door de persoonlijke waarden en doelen die burgers nastreven in het leven (waardenoriëntatie) en de gewenste sociaal-maatschappelijke omgeving waarin de burger zijn eigen doelen beter denkt te kunnen realiseren (wereldbeeld). Waardenoriëntaties van burgers en de preferenties van burgers voor wereldbeelden en maatschappelijke vraagstukken zijn gemeten m.b.v. omvangrijke TNS NIPO-enquêtes.

Dit rapport is bijlage 1 bij het Methoderapport Duurzaamheidsverkenning maar is ook als een zelfstandig rapport te lezen. Het geeft informatie over hoe waardenoriëntaties en wereldbeelden zijn ontwikkeld en hoe waardenoriëntaties, wereldbeelden en maatschappelijke vraagstukken zijn gemeten door middel van enquêtes onder burgers. In dit rapport worden de achtergronden, analyses en berekeningen verantwoord die behoren bij deze enquêtes.

Achtereenvolgens komen aan de orde:

- Waardenoriëntaties in Nederland
- Wereldbeelden in Nederland
- Relatie tussen waardenoriëntaties en wereldbeelden
- Doelen van burgers en hun voorkeur voor sociaal maatschappelijke omgeving
- Maatschappelijke ontwikkelingen in de samenleving
- Maatschappelijke vraagstukken en de maatschappelijke agenda
- Relatie tussen maatschappelijke vraagstukken en waarden en wereldbeelden
- Sociaal-economische verschillen
- Maatschappelijke vraagstukken en politieke partijen
- Kiezen tussen dilemma's

De volgende publicaties zijn mede op dit rapport gebaseerd:

1. Kwaliteit en toekomst; verkenning van duurzaamheid (NMP, 2004).
2. Method rapport Duurzaamheidsverkenning (Petersen et al., 2006).
3. Waarden in plaats van wereldbeelden (Aalbers et al., 2005a).
4. Burgers denken mondiaal (Aalbers et al., 2005b).
5. Analysis of the energy requirement for household consumption (Vringer, 2005).
6. Maatschappelijke prioriteiten in Nederland, statistische analyse van de NIPO-Veldkamp-enquetes 2003/2005 (Visser et al., 2005).
7. Household energy requirement and value patterns (Vringer et al., 2006)

2 Waardenoriëntaties; WIN-model (Waarden In Nederland)

Er bestaat niet één type burger of consument, maar er kunnen verschillende sociaal-culturele groepen worden onderscheiden met verschillende voorkeuren. Om te kunnen communiceren met grote groepen in de samenleving is het voor de overheid belangrijk te weten welke opvattingen, doelen, voorkeuren, waarden en leefpatronen bij burgers leven. Hoe ze globaal tijd, geld, kennis en andere schaarse middelen besteden om hun waarden en doelen te realiseren. Kortom hoe ze in het leven staan.

In opdracht van het MNP heeft TNS NIPO onderzocht of een bruikbare segmentatie van Nederlanders was te construeren op basis van waarden. In het onderzoek heeft TNS NIPO gebruik gemaakt van een panel van circa 1500 respondenten die 12 jaar lang hadden deelgenomen aan de MilieuGedragMonitor (MGM) van VROM (Bartels, 1999). Van deze groep zijn veel sociaaldemografische en economische gegevens en waarden bekend.

2.1 Waarden van Rokeach

Waarden zijn prescriptieve overtuigingen over gewenst gedrag en doelen, vooral als de lange termijn in geding is. Waarden van individuen blijken stabiel of veranderen maar langzaam in de tijd (van Raay en Antonides, 1997). Ze kunnen worden geordend in een waardensysteem. De segmentatie met de naam Waarden in Nederland (WIN-model) is verantwoord door TNS NIPO (Hessing en Reuling, 2002) en gebaseerd op het werk van Schwartz en Bilsky (1987). Deze onderzoekers hebben in een groot aantal landen onderzoek verricht op basis van de internationaal erkende lijst van Rokeach-waarden (Rokeach, 1973). De waarden van Rokeach (zie tabel 2.1.1) worden onderscheiden in twee subsets, van elk 18 stuks; de zogenaamde 'eindwaarden' en 'instrumentele waarden'. Instrumentele waarden hebben betrekking op gewenste gedragingen en houdingen zoals 'eerlijk', 'betrouwbaar', 'ruimdenkend'. Eindwaarden zeggen iets over wenselijke manieren van zijn of bestaan; doelen in het leven (geluk, vrede, liefde, etc.).

Men onderscheidt binnen de subsets persoonlijke eindwaarden (gericht op zelfverwezenlijking) en persoonlijke instrumentele waarden (competenties) naast sociale eindwaarden (maatschappij gericht) en sociale instrumentele waarden (moraal gericht). Om eindwaarden in het leven te kunnen bereiken zijn instrumentele waarden een voorwaarde. Schwartz en Bilsky toonden aan dat er tussen landen wel verschillen bestaan in de wijze waarop men de waarden waardeert en ten opzichte van elkaar plaatst, maar dat er over het algemeen veel overeenkomsten zijn.

Gezien de internationale reputatie van de Rokeach-lijst (Bradley and Craig, 1999) en de uitkomsten van het onderzoek van Oppenhuisen (2000)¹ is de Rokeach-waardenlijst in dit onderzoek gebruikt.

Tabel 2.1.1. Rokeachwaarden (Bradley en Craig, 1999)

Eindwaarden	Instrumentele waarden
<i>Persoonlijke eindwaarden:</i>	<i>Persoonlijke instrumentele waarden:</i>
Een comfortabel leven (een welvarend leven)	Ambitieuus (hard werken, wensen nastreven)
Een stimulerend leven (een spannend, actief leven)	Competent (effectief zijn, dingen kunnen)
Geluk (tevreden zijn)	Opgewekt (vrolijk)
Innerlijk harmonie (vrij van innerlijke conflicten)	Zuiver (net, opgeruimd, schoon)
Plezier (een prettig en ontspannen leven)	Moedig (voor je ideeën staan)
Vergeving (gered zijn, een eeuwig leven)	Creatief (soepel van geest, origineel)
Zelfrespect (jezelf respecteren, vertrouwen in jezelf)	Onafhankelijk (vol zelfvertrouwen)
Door anderen geaccepteerd (respect en bewondering)	Intellectueel (intelligent)
	Logisch (consistent, rationeel)
<i>Maatschappij gerichte eindwaarden:</i>	<i>Moraal gerichte instrumentele waarden:</i>
Een gevoel van prestatie (een echte bijdrage leveren)	Ruim van geest (ruimdenkend, een open visie)
Een wereld in vrede (vrij van oorlog en conflict)	Vergevingsgezind (bereid zijn iets te vergeven)
Gelijkheid (gelijke kansen voor iedereen)	Behulpzaam (in belang van anderen, anderen helpen)
Zekerheid voor gezin of huishouden (zorgen voor de mensen waar je van houdt)	Eerlijk (oprecht)
Vrijheid (onafhankelijkheid, vrije keuze)	Liefhebbend (teder)
Volwassen liefde (seksuele en geestelijke intimiteit)	Gehoorzaam (respect hebben, je taak doen)
Nationale veiligheid (bescherming tegen aanvallen)	Beleefd (goed gemanierd)
Echte vriendschap (kameraadschap)	Betrouwbaar (verantwoordelijk)
Wijsheid (een volwassen begrip van het leven)	Beheerst (gedisciplineerd, jezelf onder controle hebben)
Een mooie, zuivere wereld (schoonheid van natuur en kunst)	

2.2 Keuze schaaltype en meting

De mate van belang van verschillende waarden kan men op verschillende manieren meten². De belangrijkste zijn ranking en rating (zie ook Gorgievsky et al., 2006).

¹ Oppenhuisen heeft onderzoek gedaan naar waarden in Nederland. Uit haar onderzoek blijkt dat de meeste Rokeach-waarden ook worden gevonden in het SWOCC-waardenonderzoek (SWOCC = Stichting Wetenschappelijk Onderzoek Commerciële Communicatie). Een aantal waarden komt niet voor, maar over het algemeen is er wel een equivalent te vinden in de SWOCC-lijst. Daarnaast zijn er nog een aantal Rokeach-waarden zoals ‘verlossing’ en ‘innerlijke harmonie’, die bijna letterlijk in de SWOCC-waarden voorkomen, maar daarin een andere betekenis hebben.

² NB: Dit geldt ook voor de voorkeur voor een wereldbeeld of de mate van belang van maatschappelijke vraagstukken.

2.2.1 Rating of ranking

Rokeach (1973) maakt gebruik van een ranking schaal, waarbij tweemaal 18 waarden op volgorde van belang worden gezet. Schwartz (1992) maakt gebruik van rating met behulp van een standaard 9-punts Likert schaal (zie Elfenbein & O'Reilly, 2002), waarbij 7 staat voor 'uitermate belangrijk', 3 staat voor 'belangrijk', 0 staat voor 'niet belangrijk' en -1 staat voor 'tegen mijn principes'. Hiermee wordt aangegeven dat waarden doorgaans variëren in positieve connotatie, tenzij er principiële (i.e. op waarden gebaseerde) tegenstand is. Waarden kunnen dus gelijk scoren in belang voor iemand. Dit opent een discussie voor de vormgeving van het onderzoek als vragenlijst op basis van ranking of rating (zie ook Hitlin en Piliavin, 2004) voor een discussie over rating vs. ranking).

De keuze tussen een ranking of rating schaal is niet eenduidig (Agle & Caldwell, 1999). Voor beide schaaltypen bestaan theoretische en methodologische voordelen en nadelen. Hitlin en Piliavin (2004) stellen dat op het moment in de literatuur het meest gebruik wordt gemaakt van rating schalen. De keuze voor een bepaalde schaal heeft onder andere te maken met hoe onderzoekers tegen waarden aankijken. Rokeach dwingt met zijn ranking schaal mensen te kiezen. Dit zou overeenkomen met de werkelijke situatie waarin waarden met elkaar concurreren (zie ook paragraaf 2.2.2). Rokeach gaat er van uit dat mensen moeten kiezen als waarden in conflict zijn met elkaar. Om hieraan recht te doen zal Rokeach waarden moeten meten met een ranking methode. Aan de andere kant geven onderzoekers als Schwartz aan dat er niet altijd gekozen hoeft te worden en dat mensen verschillende waarden even belangrijk kunnen vinden. Schwartz stelt dat het invullen van een ranking lijst veel tijd en problemen zou vergen van de respondenten, met name als de lijst met items lang is (Schwartz, 1992). Dit sluit logisch aan bij zijn stelling dat waarden niet hiërarchisch zijn, waardoor een gedwongen ranking tot cognitieve problemen zal leiden bij de respondent. Hitlin en Piliavin (2004) stellen: "People do not necessarily rank one value over another in action: different values may be equally compelling. It is an empirical possibility that people may be only vaguely aware of contradictions between values, something that the forced-choice approach of ranking fails to capture." Deze onderzoekers staan dan ook een rating schaal voor. Door de rating schaal kunnen respondenten bepaalde waarden op dezelfde manier waarderen als ze in gelijke mate van belang zijn voor de respondent.

De rating methode heeft ook methodologische voordelen. Schwartz (1992) geeft aan dat ratings betere statistische kenmerken hebben dan rankings. Motivationale

waardetypen (oriëntaties) kunnen beter met meerdere items gemeten worden, wat tot betrouwbaarder resultaten leidt. Volgens Clawson en Vinson (1977) zijn rangordes minder informatief dan ratio- en intervalschalen. Maio et al. (1996) stellen dat gedwongen rangordes minder valide zijn, omdat respondenten op basis van triviale onderscheid zullen gaan maken. Hierdoor ontstaat kunstmatig grotere variantie in de antwoorden (ruis), die de relaties tussen antwoorden verkregen met behulp van rankings en andere variabelen te laag doet uitvallen.

De rating methode zou als methodologisch nadeel kunnen hebben dat alleen de schaalpunten in het midden van de schaal gebruikt zullen worden door de respondent, dan wel dat er meerdere of veel waarden de uiterste scores krijgen. Het feit dat waarden wenselijk zijn of dat respondenten vooral het midden van de schaal gebruiken, kan er dus toe leiden dat er weinig variatie ontstaat bij het gebruik van een rating schaal. Ook in de literatuur is aandacht voor dit probleem. Reynolds en Jolly (1990) stellen dat een rating schaal leidt tot een bovenmatig gebruik van de bovenste helft van de schaal, die leidt tot een lagere betrouwbaarheid dan bij het gebruik van een rangschikkingmethode. Rating zorgt daarom voor een overschatting van correlaties. Krosnick en Alwin (1988) tonen echter aan, na het verwijderen van de 'nondifferentiating' respondenten, de resultaten van de analyses tussen ranking data en rating data in grote lijnen overeenkomen.

De problemen die kunnen optreden bij het gebruik van een rating schaal zijn op verschillende manieren op te vangen. Om het probleem van 'differential uses' van een rating schaal te voorkomen, centreert Schwartz (1992) de scores van de respondenten voorafgaande aan de analyses. Daarnaast probeert Schwartz respondenten te stimuleren de gehele schaal te gebruiken door de respondent op voorhand mee te geven dat mensen gemiddeld slechts 2 tot 3 waarden zeer belangrijk dan wel zeer onbelangrijk vinden. Tot slot voert Schwartz (1992) een controle uit over de respondenten: respondenten die van een totaal van 56 verschillende waarden meer dan 21 keer de uiterste waarde 7 hebben gebruikt worden niet in de analyse meegenomen. Ook als de respondenten een van de andere schaalpunten meer dan 35 keer gebruiken, worden ze buiten de analyse gelaten. Uitgangspunt hiervoor is dat deze respondenten de vragenlijst hoogstwaarschijnlijk niet serieus hebben ingevuld. Het resultaat van deze ingrepen is dat gemiddeld 2% van de respondenten wordt verwijderd, met een range van 0 tot zo'n 10%.

Er zijn tenslotte ook methoden die streven naar het ondervangen van de nadelen van beide benaderingen, terwijl ze tegelijkertijd gebruik willen maken van de voordelen. Zo hebben McCarty en Shrum (2000) het effect onderzocht van de aanpak om de

respondenten eerst de belangrijkste en minst belangrijke waarde te laten kiezen. Vervolgens moet de respondent de overige waarden beoordelen door middel van een rating schaal. Deze aanpak leidt tot een grotere variantie dan bij een 'zuivere' rating schaal. Ook de Q-sort methode is een variant op de ranking schaal, waarbij de respondent per categorie een vaststaand aantal items moet plaatsen. De Q-sort zorgt er feitelijk voor dat de sorteringsoopdracht eenvoudiger wordt, staat gedeeltelijk overlappende items toe, vereenvoudigt het informatieverwerkingsproces voor het ranken, maakt het maken van de rangorde sneller en zorgt voor meer betrouwbare uitkomsten. Een belangrijk nadeel is de vermoedelijk lagere respons-rate in het toepassen van Q-sort met een vragenlijst via internet. Een elektronische Q-sort vergt namelijk een plug-in (applicatie voor de internet browser), die veel mensen niet hebben of zullen weigeren.

Een studie van Sarros et al. (2005) gebruikt de verkorte Organisational Cultural Profile(OCP) met 40 items (op basis van Cable & Judge, 1997) in combinatie met een rating meetmethode (Likert-schaal 1-5). De verschillende waarden worden gescoord op basis van de vraag: "To what extent is your organization recognized for its...", waarna gescoord wordt van 1 (not at all) tot 5 (very much). De resultaten leverden een normaalverdeling op, met een beperkte skewness. In een andere studie van Elfenbein en O'Reilly (2002) wordt gebruik gemaakt van een 9 punts rating schaal (minst-meest gewenst). Bij de instructie is toegevoegd: "it is very important that you not use the same numbers on the scale over and over. Please try to use all of the numbers in this scale several times." Vervolgens zijn de antwoorden van de respondenten gestandaardiseerd zodat ze overeenkomen met de ipsative procedure in de Q-sort. Door deze standaardisatie hebben de ratings van de alle respondenten hetzelfde gemiddelde en standaarddeviatie. Deze aanpak vermindert de mogelijke problemen van rating schalen zoals sociaal wenselijke antwoorden (zie Riordan, 2001).

De Schwartz Value Inventory (SVI) (Schwartz, 1994) bestaande uit +/- 57 waarden, vraagt mensen 57 keer op een 9-punts Likertschaal aan te geven hoe belangrijk men een waarde vindt. De vraagtijd is langer (c.q. duurder) dus aanmerkelijk meer belastend voor respondenten. Tijdens het beantwoorden zien de respondent niet welke waarden er allemaal aan de orde gaan komen. Wellicht geeft de ondervraagde bij de eerste items hoge scores, terwijl er dan pas een waarde komt die hij of zij écht belangrijk vindt.

Kortom, beide schalen hebben voor- en nadelen. In het WIN-waarden-onderzoek is gekozen voor het gebruik van een rankingschaal.

Opgemerkt moet nog worden dat TNS NIPO heeft geëxperimenteerd met het toekennen van getallen tussen 1 en 100 om daarmee aan te geven hoe belangrijk men de waarden (ten opzichte van elkaar) vindt. Resultaat daarvan was dat: bijvoorbeeld oudere mensen en vrouwen per definitie hele hoge cijfers geven en jongere mensen en mannen juist zelden meer dan 70 punten geven. Ook bleek de mate van spreiding (men gebruikt de gehele range of plaatst alle waarden heel dicht bij elkaar) samen te hangen met achtergrondkenmerken en hebben sommige mensen een voorkeur voor tientallen en anderen juist niet. Relatief veel mensen gebruikten (abusievelijk) de cijfers 1 tot en met 10. Een interessante exercitie, maar op deze wijze is niet meer duidelijk wat er nu gemeten wordt: verschillen tussen mensen in het omgaan met getallen of verschillen in de waardering van waarden.

2.2.2 Uitvoering van de rankingmethode

Voor het ranken van de Rokeach waarden waarmee de waardenoriëntaties worden bepaald, voert TNS NIPO de rangschikking anders uit dan de omslachtige manier waarop Rokeach dat indertijd deed, zonder de hulp van de computer. Respondenten krijgen 18 waarden (eerst de eindwaarden) op hun pc-scherm met de vraag de voor hen belangrijkste waarde te kiezen. Op het volgende scherm wordt de gekozen waarde weggelaten en wordt gevraagd de nu belangrijkste te kiezen. Dit proces gaat door tot de laatste waarde is overgebleven. Vervolgens worden de 18 instrumentele waarden op dezelfde wijze voorgelegd. Respondenten zijn daarmee gemiddeld 10 minuten bezig. Zij hoeven geen items te onthouden, het systeem wijst zich volkomen vanzelf. Desgevraagd blijken respondenten het leuk te vinden om de enquête in te vullen.

2.3 Van Rokeach-waarden naar segmentatie

2.3.1 Princals

Door TNS NIPO zijn de Rokeach-waarden gemeten aan een representatieve steekproef van Nederlanders van 18 jaar en ouder. Elke respondent heeft 18 eindwaarden en 18 instrumentele waarden in zijn of haar voorkeursvolgorde gezet. Iedere respondent wordt daarmee geplaatst in een multi-dimensionele waardenruimte. De tweedimensionale waardenruimte van Schwartz en Bilsky wordt verkregen door in een niet-lineaire, non-metrische, principale componenten analyse (ook wel PRINCALS of PCA genoemd, zie <http://www.euronet.nl/users/warnar/demostatistiek/stat/pca.html>) een twee

dimensionale oplossing te kiezen³. PRINCALS is een zeer geschikte statistische methode voor datareductie als niet alle variabelen van intervalniveau zijn. De oplossingen van een PRINCALS-analyse zijn niet alleen geordend, in de zin dat de eerste dimensie altijd de belangrijkste is, gevolgd door de tweede, etc, maar ook genest. “Genest” wil zeggen dat de dimensies van een tweedimensionale oplossing identiek zijn aan de eerste twee dimensies van een driedimensionale oplossing etc. Dat is de reden dat men in de praktijk i.v.m. de presentatie bijna altijd voor een oplossing met twee dimensies kiest. De twee dimensionale oplossing bevat in ieder geval de belangrijkste informatie⁴. Een Princals levert (anders dan een gewone PCA) idealiter 2 principale componenten. Evenals Kahle (Kahle 1983) en Schwartz (Schwartz, 1989) vindt TNS NIPO ook een eventuele derde component (te interpreteren als ‘plezier’). Vooral de ‘Ruimdenkers’ en de ‘Genieters’ scoren hoog op deze as. Het is echter erg lastig om met 3-D oplossingen te werken. Daarom is voor deze analyse, net als door Schwartz, gekozen voor een 2-D oplossing. De positie van de waarden in de waardenruimte wordt vastgelegd door de zogenaamde ‘component loadings’. Van daaruit kunnen per respondent de coördinaten in de tweedimensionale waardenruimte worden berekend.

Er is een plot mogelijk van de component loadings (waarden) en er is een plot mogelijk van de objectscores (personen) en die zijn over elkaar heen gelegd (zie figuur 2.3.1.1). M.b.v. de objectscores is aan respondenten een unieke plaats in een (voorlopig 2-dimensionale) ruimte toegekend en staat de plaats van de respondent in de clusterplot vast⁵.

³ De waarden-variabelen zijn van ordinaal niveau. Strikt genomen is het dan niet toegestaan om een gewone principale componentenanalyse (PCA) uit te voeren. Voor Princals (principal components analysis by alternating least squares, ofwel: een non-lineaire PCA) geldt deze beperking niet. Princals is een 2-stappenprogramma: eerst wordt gezocht naar een optimale transformatie van de variabelen en pas als die gevonden is, wordt op deze getransformeerde variabelen een PCA uitgevoerd. Anders gezegd: het programma zoekt naar die monotone transformatie, die (bij de gekozen p dimensies) de som van de eigenwaarden λ_i maximaliseert: $\sum \lambda_i = \text{maximaal}$ ($i = 1, p$).

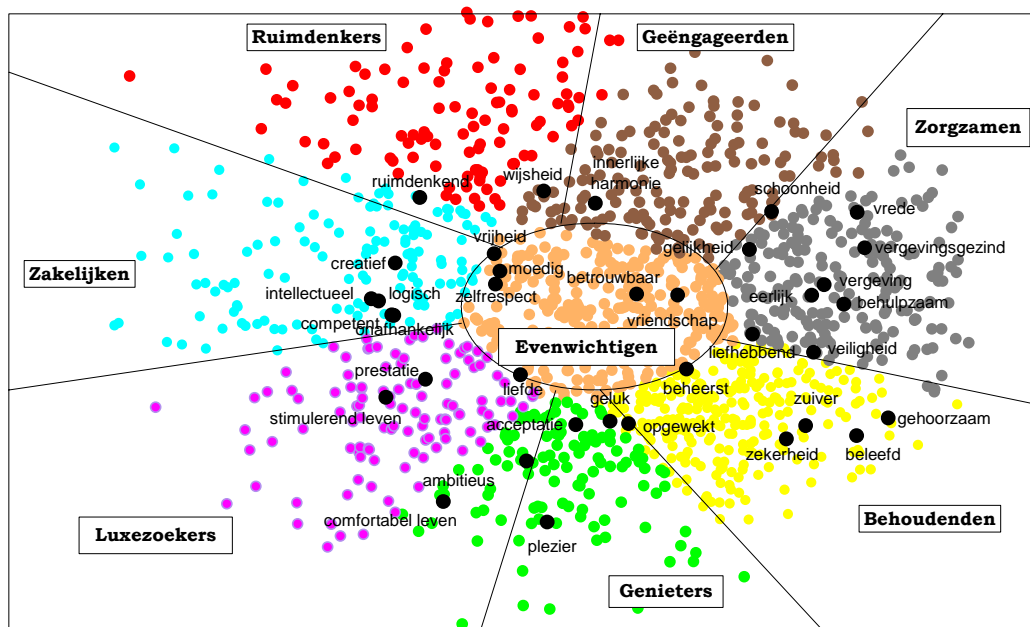
⁴ De verklaarde variantie van het model bedraagt 17%. Maar het model is niet opgezet om de waardenscores te verklaren. In dat geval moeten regressie-achtige analyses worden uitgevoerd waarbij we met behulp van (achtergrond)variabelen de scores op de verschillende waarden zouden verklaren. De waardenscores zijn echter alleen gebruikt om respondenten in een (oorspronkelijk 36-dimensionale en nadien) 2-dimensionale ruimte te plaatsen. Daarbij speelt de verklaarde variantie geen rol.

⁵ In hoeverre deze objectscores als een soort coördinaten beschouwd kunnen worden in de waardenruimte is onbekend. Dat vergt complexe analyses. Wat wel zeker is: er is een plot mogelijk van de component loadings (waarden) en er is een plot mogelijk van de objectscores (personen). In figuur 2.3.1.1. zijn deze over elkaar heen geschoven door de assen van de component loadings (waarden) te vermenigvuldigen met een factor 3.

2.3.2 Clusteranalyse

De uitdaging zit vervolgens in het trekken van een zinvolle scheidslijn tussen de ene groep en de andere. Voor sommige wetenschappers is het trekken van een scheidslijn onacceptabel. Voor andere, bijvoorbeeld in de marketing, is het “business as usual”. Indeling van de bevolking op basis van waarden wordt in Nederland toegepast door Trendbox, Motivaction, GFK en TNS NIPO. Ook in het buitenland hanteert men vergelijkbare indelingen in Duitsland (McKensy 2004). De segmenten worden verkregen door de ‘objectscores’ van de respondenten (vergelijkbaar met factorscores) als input voor een clusteranalyse (zie:

www.euronet.nl/users/warnar/demostatistiek/stat/cluster.html) te nemen. Na enig geëxperimenteer met cluster aantallen heeft TNS NIPO gekozen voor de 8-clusteroplossing, o.a. omdat die een redelijke verdeling van respondenten c.q. de Nederlandse bevolking over acht clusters liet zien. Zeven van de acht clusters vielen voor Nederland zo goed als samen met de zeven Motivational domains van Schwartz en Bilsky. De achtste was een cluster met evenwichtigen in het midden.

Figuur 2.3.1.1. Plot van de clusters in de waardenruimte (Bron: TNS NIPO)

In figuur 2.3.1.1. zijn de waardenruimte en de clusterplot “op elkaar gelegd”. Uit analyses op de acht clusters blijkt dat mensen zich op dezelfde circumplexe wijze rond de waarden scharen als in de waardenruimte: Ruimdenkers en Behoudenden

zijn bijvoorbeeld elkaars tegenpolen en hun waardenhiërarchie is tegengesteld. Wat de ene groep belangrijk vindt, is voor de andere groep juist niet belangrijk en vice versa.

2.4 Aantal WIN-oriëntaties

Er is geen uitgebreid onderzoek gedaan om de verschillende cluster oplossingen met elkaar te vergelijken⁶. Bij meer clusters blijven de clusters verwantschappen en tegenstellingen vertonen. De 10 typen van Schwartz hadden er (methodologisch gezien) ook 20 of 17 kunnen zijn. Schwartz vond 10 typen precies goed, TNS NIPO heeft gekozen voor 7 groepen en een middengroep. Een praktische reden om voor de 8 clusteroplossing te kiezen was dat de groepen dan een voldoende omvang behouden in veel voorkomende enquêteonderzoeken met circa 1000 respondenten.

Het aantal klassen (domeinen, typen, segmenten) is in wezen arbitrair. Er is geëxperimenteerd met 4, 16, 24 of zelfs 56 clusters onderscheiden. De verdeling in 56 clusters laat zien dat diagonaal ver uit elkaar liggende clusters extremer van elkaar verschillen (in meningen, opvattingen, life style e.d.) dan diagonaal dicht bij elkaar liggende clusters. Ook lijken mensen die zich in verschillende clusters bevinden, doch dicht tegen de scheidslijn tussen deze twee clusters meer op elkaar dan mensen die zich in hetzelfde cluster bevinden, maar elk aan een andere rand van het cluster. Het model heeft een cirkeldiagram-structuur (figuur 2.4.1). Uitgaande van het 'midden' van de waardenruimte als het midden van alle diagonale tegenstellingen zouden er vele, zo niet ontelbare scheidslijnen getrokken kunnen worden.

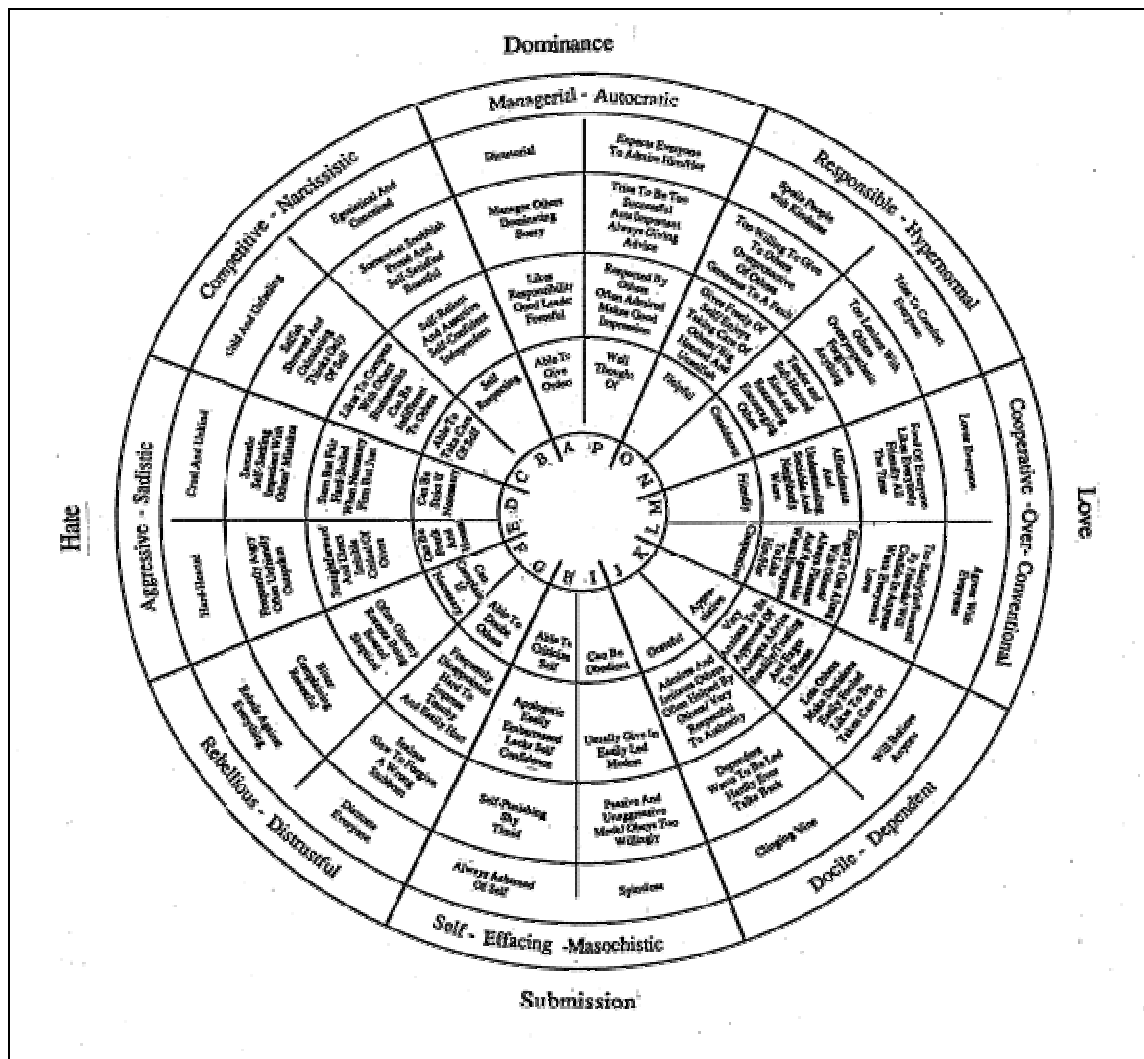
2.5 Kun je met minder waarden toe?

Aan de WIN-indeling ligt een ordening van 2x 18 waarden ten grondslag welke uiteindelijk leidt tot 8 waardengroepen. Een optimalisatie in hoeverre ook met minder waarden gewerkt kan worden, heeft niet plaatsgevonden. Wordt PRINCALS met zeven karakteristieke waarden⁷ uitgevoerd (bijvoorbeeld 'innerlijke harmonie', 'plezier', 'ambitieuw', 'ruimdenkend', 'onafhankelijk', 'vergevingsgezind' en 'beleefd'), dan resulteert dit in de clusteranalyse in ongeveer dezelfde segmenten en waardenruimte. Bij dit soort experimenten blijkt vaak dat de groepen zich iets draaien. Maar dit is de uitkomst als de bestaande data wordt gebruikt, waarin deze 7

⁶ Dit heeft Oppenhuisen (2000) wel gedaan en die zag tussen de oplossingen vaak kleine verschillen m.b.t. de euclidische afstanden maar soms ook grote. Hieruit leidde zij een aantal oplossingen af.

⁷ Deze waarden zijn karakteristiek omdat de score op deze waarden in hoge mate de segmentatie lijken te bepalen.

gerangordend zijn in de reeks van 36 waarden en dus ook al enigszins afstanden tot elkaar hebben. Als respondenten wordt gevraagd alleen deze 7 waarden te ordenen (dus zonder de andere waarden erbij) dan komen er misschien andere uitkomsten. Dus methodisch geldt dat een verandering van de methode andere uitkomsten geeft. Daarom is er voor gekozen de oorspronkelijke methode met 36 waarden te gebruiken en deze steeds op dezelfde wijze toe te passen.

Figuur 2.4.1. Voorbeeld van een circumplex (Timothy Leary: Interpersonal Behavior Circle) (Leary, 1957).

Alle waarden spelen in de WIN-oriëntatie een rol. Als er 1 of 2 weg worden gelaten dan verandert er iets aan de ruimte. De waarden 'beheerst', 'betrouwbaar' en 'vriendschap' (en in mindere mate: volwassen liefde en liefhebbend) laden laag op de PRINCALS-dimensies. Worden deze waarden weggelaten dan blijkt de waardenruimte net iets anders te worden. De lage ladingen corresponderen met een plaatsing van de waarden in het midden. In feite vindt een groep mensen deze waarden in nogal gelijke mate belangrijk (afstanden ongeveer hetzelfde) en bepalen ze de middengroep.

2.6 Lijnenspel.

Het lijnenspel toont vooral aan dat de tegenover elkaar liggende segmenten niet alleen tegengesteld zijn in hun waardenoriëntatie, maar meestal ook in veel van hun andere opvattingen en voorkeuren.

Tabel 2.6.1. Achtergrondvariabelen naar WIN

	Zorg- zamen	Behou- denden	levens- genieters	Even- wichtigen	luxe- zoekers	zake- lijken	ruim- denkers	geenga- geerden	totaal
% vrouw	63	59	41	51	33	34	54	57	51
% < 35 jr	18	35	42	38	62	46	25	20	35
% 35-54 jr	28	36	43	39	27	39	41	35	36
% > 55 jr	55	29	15	23	11	15	33	45	29
% lo/lbo	57	51	48	35	32	13	12	31	38
% mbo/mavo	31	37	36	41	39	27	18	32	35
% havo+	12	13	15	24	29	60	69	37	27
% ink < 20.000	51	30	31	31	22	29	37	38	33
% ink 20- 34.000	32	46	39	38	48	39	24	33	38
% ink > 34.000	18	24	31	31	30	41	40	29	29
% hoge welstand	23	13	29	37	42	56	64	46	37
% werkend	36	52	73	62	72	74	55	51	58
% inw < 20.000	28	32	27	22	23	21	17	21	25
% inw. 20- 100.000	44	41	47	46	43	39	31	46	43
% inw. > 100.000	27	27	26	31	34	41	53	33	32

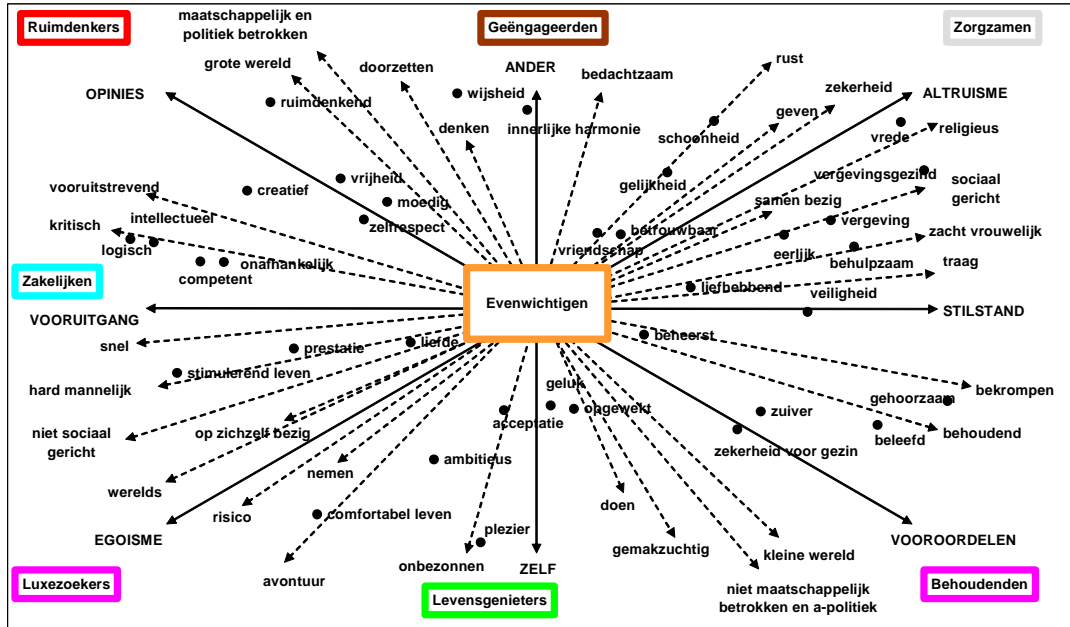
De lijn wordt getrokken vanaf het punt in de tweedimensionale ruimte waar de betreffende eigenschap gemiddeld de hoogste waarde heeft of het meest voorkomt via het middelpunt naar de andere kant van de cirkel. Dit is meestal ook het gebied

waar de meeste punten liggen met de tegenovergestelde of lagere waarde van die eigenschap.

Liggen segmenten dicht bij elkaar dan vertonen zij juist veel overeenkomsten. Het lijnenspel is ontwikkeld om de segmenten meer kleur te geven. Zo geeft de WIN-oriëntatie een beschrijving van sociale groepen die van elkaar verschillen in hun waardenoriëntatie en daarmee (blijkend uit TNS NIPO onderzoeken) op heel veel andere kenmerken. Deze relaties zijn interessant, omdat daarmee meer gezegd kan worden dan met de geijkte socio-demografische kenmerken (zie tabel 2.6.1). Het lijnenspel is enigszins vergelijkbaar met de z.g. ‘onderstromen’ van Motivaction (www.motivaction.nl).

Zo blijkt dat als via een rechte lijn door het midden van de ene naar de andere kant van de cirkel wordt bewogen, dat leeftijd, opleiding, geslacht, werk en inkomen zich, ieder langs zijn eigen lijn, geleidelijk en eenduidig in grootte veranderen.

Luxezoekers zijn gemiddeld het jongst en loopt de diagonaal naar de Zorgzamen die gemiddeld het oudst zijn. De diagonaal van ‘meeste mannen’ naar ‘meeste vrouwen’ loopt op dezelfde manier. Behoudenden en Zorgzamen zijn het laagst opgeleid en Ruimdenkers en Zakelijken het hoogst (zie figuur 2.6.1.).

Figuur 2.6.1. Het lijnenspel in de waardenruimte (Bron: NIPO, 2002)

2.7 Vergelijking WIN-schalen met andere schalen

Naast de variabelen genoemd door Schwartz en Bilsky blijken ook veel niet-demografische variabelen en de tweedimensionale presentaties van de

waardendomeinen van onderzoekers als Morris (way to live, 1973), Leary (interpersonal Behavior circle, 1957), Grasmick et al. (self control, 1993), Weigel et al. (Egoism, 1999) en Oppenhuizen (Waarden van Nederlanders, 2000) samen te vallen met de gekozen twee dimensionale clusteroplossing van het WIN-model. Op basis van het werk van deze onderzoekers en de door TNS NIPO toegevoegde informatie is voor elke cluster een uniek sociaal-demografisch, economisch en psychologisch profiel opgesteld, zie Bijlage 1. Tot welke groep men behoort en welk profiel daarbij hoort is op www.TNS-NIPO.nl te vinden. De vragen zijn opgenomen in bijlage 5.1

Er zijn nu ca 45.000 respondenten met een WIN-indeling, die tevens aan vele andere onderzoeken hebben meegewerkt. Aan 1.000 van deze 45.000 mensen zijn tevens de schalen van Morris (lifestyles), Grasmick (self control) en Weigel (egoism) voorgelegd, welke bestaan uit een groot aantal variabelen (een vragenlijst van in totaal ruim een half uur).

Een set vragen (bijvoorbeeld van Grasmick) is met behulp van een Factoranalyse in te delen in (bijvoorbeeld) zes dimensies, zoals: impulsieve, (anti-)sociale, gemakzuchtige of risicozoekende neigingen. De hoofdschaal verdeelt mensen in naar de mate waarin zij controle over zichzelf hebben. De WIN-oriëntaties verdelen zich eveneens over de schalen, zodat blijkt dat Genieters de minste zelfcontrole hebben (samen met de buursegmenten) en de Geëngageerden (samen met hun burens) de meeste zelfcontrole (voor statistische details zie bijlage 2). Zo blijken de onderste groepen in het WIN-model (zie figuur 2.7.1.) impulsiever en fysiek actiever te zijn dan de bovenste groepen.

WIN	Impulsief	WIN	Gemakzuchtig	WIN	Risicozoekend
Ruimdenkers	2,11	Ruimdenkers	1,88	Zorgzamen	1,56
Zakelijken	2,13	Zakelijken	2,05	Geëngageerden	1,58
Geëngageerden	2,16	Geëngageerden	2,15	Behoudenden	1,72
Zorgzamen	2,23	Luxezoekers	2,16	Genieters	1,73
Evenwichtigen	2,24	Evenwichtigen	2,21	Evenwichtigen	1,73
Behoudenden	2,25	Zorgzamen	2,39	Ruimdenkers	2,00
Genieters	2,37	Genieters	2,40	Zakelijken	2,07
Luxezoekers	2,46	Behoudenden	2,43	Luxezoekers	2,10

WIN	Actief	WIN	Anti-sociaal	WIN	Agressief
Geëngageerden	2,34	Zorgzamen	1,54	Zorgzamen	1,96
Zakelijken	2,39	Geëngageerden	1,58	Geëngageerden	2,05
Ruimdenkers	2,41	Ruimdenkers	1,71	Evenwichtigen	2,16
Evenwichtigen	2,47	Evenwichtigen	1,79	Ruimdenkers	2,16
Zorgzamen	2,52	Behoudenden	1,80	Behoudenden	2,22
Behoudenden	2,62	Genieters	1,85	Luxezoekers	2,27
Genieters	2,64	Luxezoekers	2,05	Genieters	2,29
Luxezoekers	2,65	Zakelijken	2,06	Zakelijken	2,31

Figuur 2.7.1. Gemiddelde scores van WIN-oriëntaties voor de schalen van Grasmick

Aan de rechterkant van het model is men gemakzuchtiger dan aan de linkerkant. Linksonder is er meer sprake van risico zoeken en een antisociale en agressieve attitude dan rechtsboven.

Hetzelfde laat de egoïsmeschaal van Weigel et al. (1999) zien. In tabel 2.7.1. wordt de gemiddelde score voor de verschillende WIN-oriëntaties getoond.

Tabel 2.7.1. Score op egoïsme voor de 8 WINP-groepen (N=1046)

ruimdenkers	2,72
geëngageerden	2,81
zakelijken	3,02
zorgzamen	3,13
evenwichtigen	3,21
behoudenden	3,3
luxezoekers	3,36
genieters	3,44

Ruimdenkers en geëngageerden zijn het minst egoïstisch en Luxezoekers en Genieters het meest. Voor statistische details zie Bijlage 2.

Ook de schalen van Grasmick (Self control) vallen goed samen met de WIN-oriëntaties (tabel 2.7.2.). Het segment Ruimdenkers blijkt het sterkst van alle te scoren op leefwijze 14 'kritisch en betrokken' en het tegenover liggende segment Behoudenden het minst. De Zakelijken scoren hoog op leefwijze 6) 'het leven naar je hand zetten', terwijl de Zorgzamen dat in het geheel niet doen. De Genieters zijn groeps mensen (5) en de Geëngageerden juist helemaal niet.

Tabel 2.7.2. De schalen van Grasmick (Self control). Gemiddelden van alle leefwijzen per WIN-oriëntaties.

	1 gematigdheid		2 Zelf doen
Luxezoekers	0,38	Geëngageerden	0,10
Ruimdenkers	0,44	Zorgzamen	0,12
Zakelijken	0,53	Genieters	0,17
Evenwichtigen	0,56	Behoudenden	0,23
Genieters	0,60	Ruimdenkers	0,24
Zorgzamen	0,64	Evenwichtigen	0,24
Geëngageerden	0,68	Luxezoekers	0,29
Behoudenden	0,70	Zakelijken	0,30

	3 Genegenheid		4 feest
Luxezoekers	0,49	Zorgzamen	0,04
Ruimdenkers	0,53	Ruimdenkers	0,04
Zakelijken	0,55	Geëngageerden	0,06
Behoudenden	0,59	Evenwichtigen	0,07
Evenwichtigen	0,59	Behoudenden	0,08
Genieters	0,62	Genieters	0,14
Geëngageerden	0,73	Zakelijken	0,15
Zorgzamen	0,77	Luxezoekers	0,27

	5 groepsmens		6 Mij overkomt leven niet
Geëngageerden	0,09	Zorgzamen	0,03
Ruimdenkers	0,10	Evenwichtigen	0,05
Behoudenden	0,13	Behoudenden	0,10
Evenwichtigen	0,13	Ruimdenkers	0,12
Zakelijken	0,14	Geëngageerden	0,12
Luxezoekers	0,16	Genieters	0,13
Zorgzamen	0,21	Luxezoekers	0,13
Genieters	0,21	Zakelijken	0,15

	7 bekijk van alle kanten		8 geniet van gewone
Geëngageerden	0,24	Zakelijken	0,59
Zorgzamen	0,25	Ruimdenkers	0,62
Genieters	0,26	Luxezoekers	0,74
Behoudenden	0,32	Geëngageerden	0,76
Evenwichtigen	0,32	Zorgzamen	0,78
Ruimdenkers	0,38	Behoudenden	0,80
Zakelijken	0,41	Genieters	0,81
Luxezoekers	0,55	Evenwichtigen	0,83

	9 leren open staan		10 zelfbeheersing
Luxezoekers	0,04	Ruimdenkers	0,15
Behoudenden	0,06	Luxezoekers	0,19
Genieters	0,08	Evenwichtigen	0,22
Evenwichtigen	0,09	Zakelijken	0,23
Geëngageerden	0,10	Geëngageerden	0,23
Zorgzamen	0,10	Genieters	0,24
Ruimdenkers	0,12	Zorgzamen	0,26
Zakelijken	0,17	Behoudenden	0,27

	11 innerlijke belevingswereld		12 lichaamskracht
Genieters	0,06	Geëngageerden	0,07
Luxezoekers	0,06	Zakelijken	0,08
Zakelijken	0,08	Zorgzamen	0,10
Evenwichtigen	0,09	Behoudenden	0,11
Behoudenden	0,11	Luxezoekers	0,12
Zorgzamen	0,13	Evenwichtigen	0,15
Geëngageerden	0,18	Genieters	0,18
Ruimdenkers	0,24	Ruimdenkers	0,19

	13 in dienst stellen		14 kritisch betrokken
Ruimdenkers	0,28	Behoudenden	0,18
Genieters	0,28	Zorgzamen	0,21
Zakelijken	0,29	Genieters	0,22
Luxezoekers	0,31	Luxezoekers	0,27
Geëngageerden	0,33	Evenwichtigen	0,28
Behoudenden	0,34	Geëngageerden	0,30
Zorgzamen	0,37	Zakelijken	0,35
Evenwichtigen	0,39	Ruimdenkers	0,56

2.8 Waarden geen voorspellers van gedrag

Waarden die richting geven aan feitelijk gedrag van burgers worden bepaald door de doelen en de sociaal culturele omgeving (van Raaij en Antonides, 1997). Situatieve factoren, zoals de beschikbaarheid van middelen, hebben invloed op de gedragsmogelijkheden (van Raay en Antonides, 1997; Spaargaren 1999). Maar geen enkele wetenschapper die zich bezighoudt met waarden, beweert gedrag te kunnen verklaren, laat staan te kunnen voorspellen. Wel blijkt het mogelijk om meer dan voorheen over het gedrag iets te zeggen in termen van onderliggende motivaties en persoonlijkheidskenmerken. Stel je wilt weten welke mensen waarom veel vliegereizen maken. Met behulp van de WIN-oriëntatie is het mogelijk aan te geven in welke groep(en) vliegereizen gemiddeld het meeste voorkomt (de vliegers krijgen m.a.w. een gezicht). Het kan goed mogelijk zijn dat de verklaarde variantie (in hoeverre verklaart het feit dat mensen behoren tot een bepaald segment dat zij veel vliegereizen maken) klein is. Als er *andere variabelen* aan toe worden gevoegd (zoals in het lijnenspel) dan zal de verklaarde variantie toenemen.

Met betrekking tot "*andere gegevens*" blijkt dat elk gedrag weer samenhangt met andere variabelen. Hoe meer bekend is hoe beter per gedraging gezocht kan worden naar de hoogste correlaties. Het is echter niet mogelijk om met de beste Rokeach-waarden en de beste *andere variabelen* een model te maken waarmee de beste voorspelling voor gedrag gevonden kan worden. Eerder zou per gedrag een apart model moeten worden opgesteld, waarin naast de segmentatie wordt uitgetoetst welke extra gegevens zorgen voor een sterker verband⁸. Voor dergelijk onderzoek is

⁸ Tien jaar MilieuGedragsMonitor heeft geleerd dat elke aparte gedraging (mede) bepaald wordt door verschillende factoren. TNS NIPO heeft geprobeerd om verwante gedragingen (bijvoorbeeld verschillende vormen van afvalscheiding, keuze voor verschillende milieuvriendelijke producten, e.d.) samen te nemen en te verklaren. Zelfs zeer op elkaar lijkende gedragingen bleken vaak toch verschillende determinanten te hebben. Bovendien bleek (heel teleurstellend) dat gedrag op een eerder tijdstip (gewoontegedrag) in feite de beste voorspeller was.

veel extra tijd nodig en was voor de DuurzaamheidsVerkenning (MNP, 2004) niet relevant. Voor een uitgebreide analyse van de relatie tussen WIN en het energiegebruik ten behoeve van consumptie wordt verwezen naar Vringer (2005) of Vringer et al. (2006).

2.9 Benoeming en eigenschappen van de segmenten

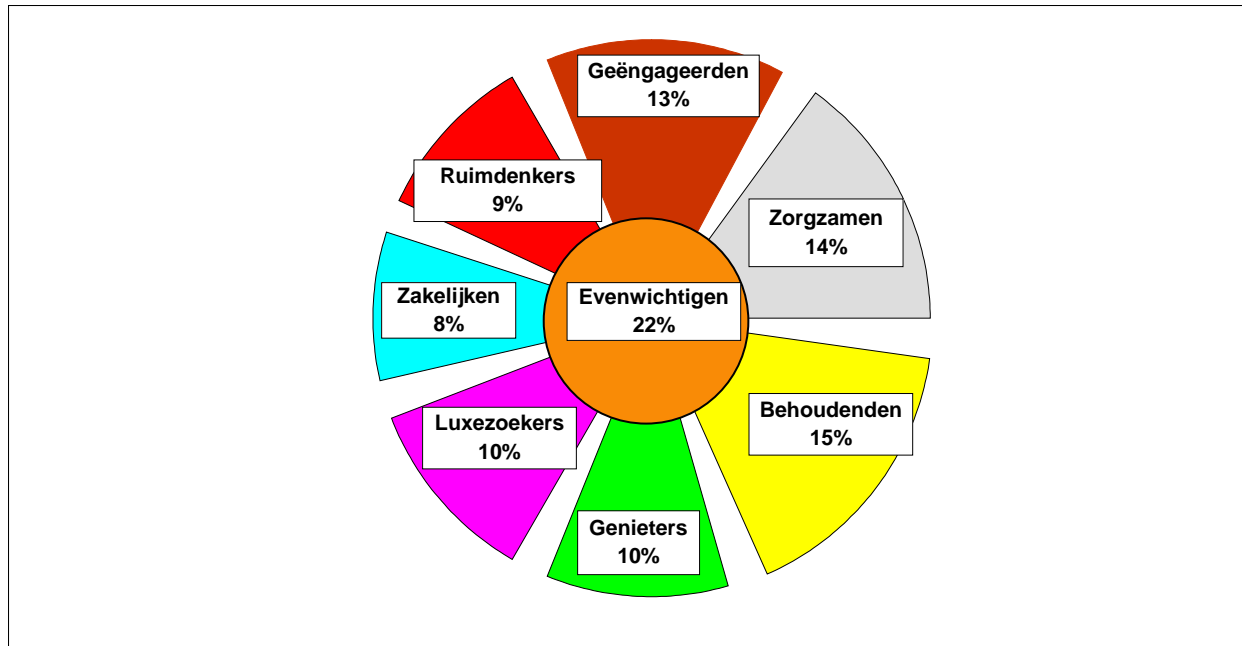
Nadat een stabiele statistische indeling van Nederlanders in een achttal segmenten was gevonden en gevalideerd door een onafhankelijk onderzoek (N=3500), moesten de segmenten nog tot leven worden gewekt. Welke eigenschappen hadden respondenten in een segment gemeenschappelijk en waarin verschilden ze met de andere segmenten? TNS NIPO beschikt naast de gemeten Rokeach-waarden ook over veel andere informatie van de respondenten. Deze zijn aan het WIN-model toegevoegd en geanalyseerd op bruikbaarheid.

De naamgeving was oorspronkelijk anders; er is een professioneel bureau mee aan de slag gegaan om de namen zo neutraal en duidelijk mogelijk te maken. De karakterisering is gebaseerd (en deze groeit eigenlijk nog) op onderzoeken. Bijna alle TNS NIPO onderzoeksgegevens kunnen in principe gekoppeld worden aan de segmentatie. Vooral het 10 jaar durende onderzoek de Milieu Gedrags Monitor in opdracht van het ministerie van VROM, waarin zeer vele bekende en minder bekende schalen zijn voorgelegd heeft voor veel informatie gezorgd.

Ruimdenkers heten zo naar de waarde 'ruimdenkend' die zij het sterkst omarmen', Zorgzamen naar 'vergeving', 'behulpzaam' en 'vrede', Behoudenden naar 'zekerheid voor het gezin' en 'gehoorzaam', e.d. Het is wel zo dat andere variabelen meehelpen om de combinatie van waarden in een segment te interpreteren.

De gekozen oplossing wordt schematisch gepresenteerd als een cirkel waarin verwante en tegengestelde variabelen respectievelijk naast en tegenover elkaar zijn geplaatst, zie figuur 2.9.1.

De positie van de segmenten ten opzichte van elkaar zegt volgens Schwartz en Bilsky (1987) iets over de 'psychologische afstand' tussen de waarden c.q. de segmenten. Domeinen die aan elkaar grenzen vertonen meer overeenkomst met elkaar dan segmenten die verder van elkaar af liggen. Waarden die een cluster het minst belangrijk vindt, bevinden zich in het domein tegenover dat cluster.

Figuur 2.9.1. WIN-oriëntaties de verdeling over de Nederlandse bevolking. (bron: TNS NIPO)

2.10 Kwalitatieve validatie van de WIN-groepen

Het MNP wilde dat de groepen in en voor de samenleving herkenbaar zijn; 'je moet ze als ware een hand kunnen geven'. In het kader van het TNS NIPO onderzoek "Hoe kan maatschappelijk verantwoord consumeren worden bevorderd?" is kwalitatief onderzoek aan acht WIN-focusgroep-sessies met elk acht burgers/consumenten (Mulder en Visser, 2003). Voor elke groep zijn de deelnemers geselecteerd op hun indeling in een bepaalde WIN-oriëntatie. De groepen zijn geobserveerd door beleidsmedewerkers van VROM en MNP. Twee doelstellingen van deze kwalitatieve fase was om:

1. Het WIN-model te valideren: wat is de waarde van het WIN-model bij de verklaring van de attitude en vervolgens het gedrag rond maatschappelijke verantwoorde consumptie?
2. Passen de antwoorden van mensen bij hun waardenoriëntatie volgens het WIN-model?

Er zijn acht focusgroepen uitgevoerd, verdeeld over vier avonden. Elke focusgroep bestond uit acht mensen uit eenzelfde WIN-oriëntatie. Elke avond zijn twee focusgroepen uitgevoerd met diametraal tegenover elkaar geplaatste WIN-oriëntaties. De hypothese daarbij is, dat segmenten met tegenovergestelde waardenoriëntaties (bijvoorbeeld stilstand versus vooruitgang) duidelijke verschillen

tonen in hun attitude en gedrag ten aanzien van maatschappelijk verantwoord consumeren.

De uitkomsten tonen aan dat de attitudes van focusgroepen goed overeenkwamen met de overeenkomstige attitude van de diverse WIN-oriëntaties (sociaal-geografisch, economisch en psychologisch profiel) en de verschillen toenemen naarmate groepen verder van elkaar weg staan in de waarderuimte, zie ook bijlage 1.

2.11 Validatie en herhaalbaarheid van WIN

Op 17 november 2003 is het WIN-model besproken met wetenschappers uit de universitaire wereld en onderzoeksbureaus met vergelijkbare segmentaties (MNP 2003). De discussie spitst zich toe op de bruikbaarheid van de segmentatie en de verklarende kracht van de segmentaties. De eindconclusie was dat de modellen elkaar niet veel ontlopen⁹ m.b.t. de segmentaties. Het onderzoeksbureau van de gemeente Rotterdam heeft eind 2004 eveneens verschillende 'leefstijl' modellen met elkaar vergeleken, en zij kwamen ook tot de conclusie dat er parallellen kunnen worden getrokken tussen alle modellen¹⁰.

De herhaalbaarheid van het WIN-model bleek ook in twee onderzoeken van het Milieu en Natuur Planbureau (zie hoofdstuk 7.5). Voor deze twee onderzoeken is een steekproef van circa 2000 Nederlanders getrokken waarvan de rangordening van de Rokeach-waarden bekend is. Deze steekproef vertoonde een vergelijkbare clustering als die is gevonden voor de MilieuGedragsMonitor.

2.12 Relevantie van de Rokeach waarden

Hoe relevant zijn de waarden in de lijst? Hoe constant zijn de onderliggende aanname dat de volgorde in het waardensysteem constant is over verschillende situaties (d.w.z. context-(on)afhankelijkheid van waardensysteem)?

De Schwartz Value index (SVI) is het meest gebruikte waardenmodel ter wereld. Schwartz heeft de 36 waarden van Rokeach aangevuld met circa 20 waarden en kwam zo tot een lijst met 57 waarden¹¹. Hij vindt vervolgens opnieuw de twee hoofdassen die er gevonden werden op basis van Rokeach: "benevolence –

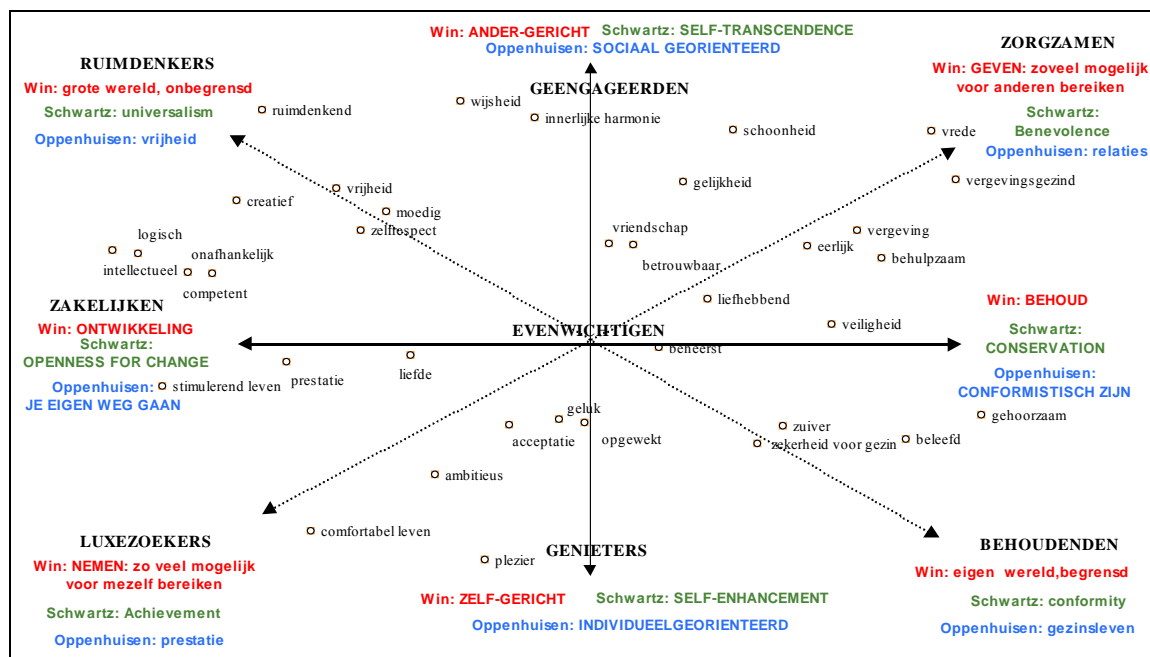
⁹ Voorts is geconcludeerd dat de verklarende kracht van de modellen t.a.v. gedrag niet zomaar kan worden vastgesteld. Het onderzoek naar denken en doen is recent gepubliceerd door Vringer et al., 2005.

¹⁰ Zie de nieuwsbrief Overleg Netwerk Onderzoek Rotterdam (ONOR) <http://www.cos.nl/onor/archief/leefst/onor.htm>, waarin wordt verwezen naar een samenvatting van de bevindingen van de gemeente: <http://www.cos.nl/onor/archief/leefst/combur.pdf>

¹¹ Er zijn meer varianten, zoals met 40 waarden. Schwartz ontwierp ook (een uitgeschreven versie van) de Portrait Values Questionnaire, met de vraag in hoeverre men lijkt op het voorgelegde type mens.

universalism” (in het WIN-model “zelf gericht – ander gericht” genoemd) en “conformity, tradition, security – self-direction, stimulation” (In WIN “behoud-ontwikkeling”). Daarna kiest Schwartz deze keer voor 10 domeinen of “motivationally value constructs” in plaats van de 7 die hij met de Rokeachwaarden had gekozen. De waarden die Schwartz heeft toegevoegd vallen met zo’n vanzelfsprekendheid binnen zijn vroegere Rokeach-domeinen, dat TNS NIPO wat dat betreft geen meerwaarde zien. Bijvoorbeeld bij de waarden van Rokeach die het vroegere domein ‘Sociaal’ bepaalden, namelijk ‘honest, forgiveness, true friendship, helpful, mature love’ heeft Schwartz nu ‘loyal’ en ‘responsible’ kunnen toevoegen en bij het domein ‘Zelfbepaling’ vindt TNS NIPO naast de oorspronkelijke Rokeach-items ‘freedom, creativity, independence’ nu ook ‘choosing own goals, curious, originality’. Wat interessanter is, is dat Schwartz vooral aantoonde dat de domeinen van Rokeach (met hun naast gelegen verwantschappen en tegenover liggende tegenstellingen) stevig overeind blijven: het toevoegen van “waarden” verandert niets aan de waardenruimte zelf.

Een uitbreiding met andere waarden maakt het in principe mogelijk een domein beter te omschrijven. In het WIN-model hebben Hessing en Reuling (2003) ervoor gekozen om dat niet met meer waarden te doen, maar met meer achtergrondkenmerken, opvattingen, voorkeuren, keuzes, life styles, e.d. Dat vloeit mede voort uit het feit dat Hessing en Reiling (2003) in wezen niet geïnteresseerd was in het vinden van de ultieme lijst van waarden. Er is geen enkele waarde gevonden die niet past in de door Schwartz & Bilsky ontworpen Rokeach-waardenruimte (Schwartz en Bilsky, 1987). Zelfs de 1372 ‘waarden (van de Nederlander)’ van Joke Oppenhuisen (2000) kan zij terugbrengen tot 6 factoren, die alle ook ten grondslag liggen aan de WIN-waardenruimte (zie figuur 2.12.1).

Figuur 2.12.1. De waardenruimte van WIN, Schwartz en Oppenhuizen (bron: TNS NIPO).

Op basis van vele onderzoeken heeft Schwartz geconcludeerd dat de waarden universeel zijn. In eerdere onderzoeken onder Duitse en Israëliëse studenten vonden Schwartz en Bilsky wel dat de waarden niet in elk land precies dezelfde plek krijgen in de waardenruimte. Zo verschilden de studenten onderling in de plaatsing van 'comfortabel leven'. Israëliëse studenten leggen een verbinding tussen comfortabel leven en plezier, terwijl Duitse studenten comfortabel leven dicht bij prestatie en ambitie plaatsten. Ook in Nederland is er een dergelijk Calvinisme aanwezig: 'comfort moet je eerst verdienen'. In het WIN-model (c.q. in Nederland) liggen de segmenten "Genieters" en "Luxezoekers" daarom andersom dan in het model van Schwartz.

De List of Values (LOV) van Lynn Kahle bestaat uit een lijstje van slechts 9 Rokeachwaarden, waarvan Kahle meent dat deze het belangrijkste zijn: "sense of belonging, excitement, warm relationships with others, self-fulfillment, being well-respected, fun and enjoyment, security, self-respect, and sense of accomplishment". Respondenten omcirkelen de belangrijkste waarde en Kahle deelt hen daarop in. Eenvoudig, goedkoop en prettig voor respondenten. Het is een uitkleding van de door Schwartz en Bilsky ontwikkelde waardenruimte, die Kahle vervolgens weer aanvult met "a person's operating philosophy" als "the evaluative structure within which a person's values exist". Kahle vindt dezelfde twee hoofdassen en een derde

dimensie 'hedonisme'¹². Wellicht is het de moeite waard om de verschillende benaderingen grondiger met elkaar te vergelijken.

2.13 Waardensysteem onafhankelijk van context

Respondenten kiezen vrijwel elk jaar vrijwel dezelfde rangschikking, ongeacht de situatie waarin zij op dat moment verkeren of waarin de wereld zich bevindt. Uit alles wat Schwartz over waarden zegt, benadrukt hij dat waarden context-onafhankelijk zijn. Schwartz over waarden:

- Values are beliefs
- Values refer to desirable goals
- Values serve as standards or criteris
- Values transcend specific actions and situations
- Values are ordered by importance

The relative importance of the set of relevant values guides action. Schwartz: "Obedience and honesty, for example, are values that may be relevant at work or in school, in sports, business and politics, with family, friends or strangers. This feature of values distinguishes them from narrower concepts like norms and attitudes, concepts that usually refer to specific actions, objects, or situations." In kritiek op andere onderzoekers benadrukt hij: "It is necessary to avoid highly context-specific items in order to measure basic, trans-situational value orientations." Waarden zijn met andere woorden nadrukkelijk geen context-afhankelijke 'attitues'.

2.14 Keuze van de WIN-assen

TNS NIPO heeft het WIN-model gepositioneerd rond de assen 'vooruitgang / ontwikkeling versus stilstand' (de x-as) en 'zelfgericht versus op ander gericht' (de y-as). In de Duurzaamheidsverkenning is het WIN-model voor de presentatie iets gedraaid zodat de lijn grote wereld versus kleine wereld verticaal staat en de lijn nemen versus geven horizontaal staat ((zie fig 2.6.1) en voor een andere analyse hoofdstuk 4). Het voordeel om WIN langs deze assen te presenteren komt terug bij de bespreking van de wereldbeelden.

2.15 Van WIN 8 naar WIN 4

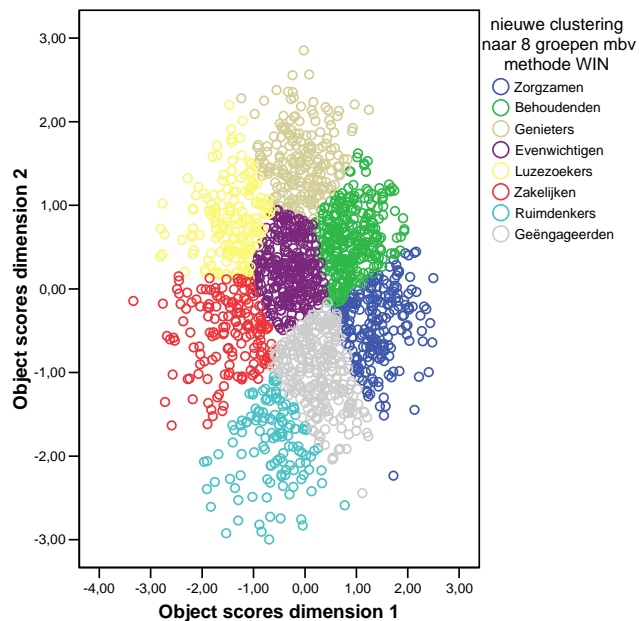
Door het MNP is de clustering in acht groepen gereduceerd naar vier groepen. Daartoe werd, na de beschreven PRINCALS-analyse, in plaats van acht, voor een oplossing van vier clusters gekozen. De Evenwichtigen verdeelden zich over de vier groepen terwijl de andere groepen zich twee aan twee combineerde tot een groep.

¹² Ook Schwartz en TNS NIPO vonden een derde component in hedonisme. De complexiteit van 3-D oplossingen weerhield ons er tot nu toe van hierop al te diep in te gaan.

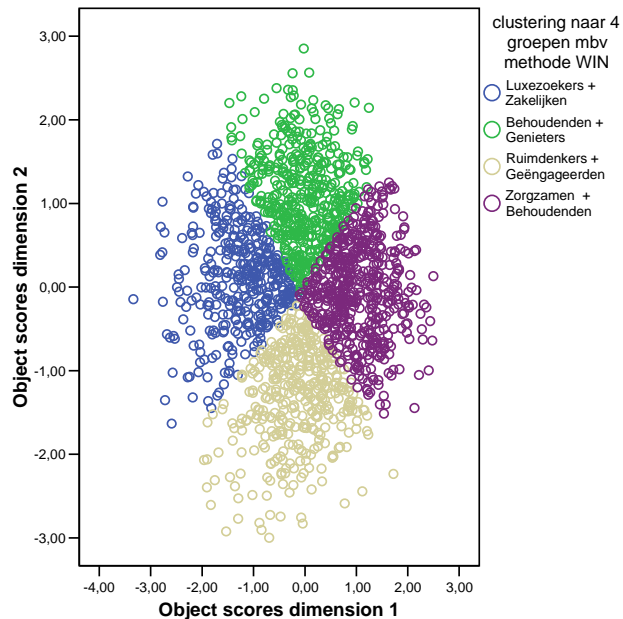
Eén groep uit de 8 cluster oplossing, de 'Behoudenden' splitst zich in tweeën: een deel gaat samen met de Zorgzamen en een deel met de Genieters. In figuur 2.15.1 en 2.15.2 zijn respectievelijk de acht en vier segmenten weergegeven. In tabel 2.15.1 zijn de percentages opgenomen. De positie van de punten in de tweedimensionale ruimte bleef uiteraard hetzelfde en het lijnenspel dus ook, alleen de verschillende groepen combineerden zoals beschreven.

Tabel 2.15.1 Verdeling van WIN-8-oriëntaties over WIN-4-oriëntaties

WIN-8	WIN-4			
	Luxezoekers / zakelijken	Zorgzamen / Behoudenden	Genieters / Behoudenden	Ruimdenkers / Geëngageerden
Zorgzamen		95%		5%
Behoudenden		66%	34%	
Genieters	1%		99%	
Evenwichtigen	40%	13%	26%	21%
Luxezoekers	68%		32%	
Zakelijken	100%			
Ruimdenkers	14%			86%
Geëngageerden		8%		92%

Figuur 2.15.1. De acht cluster oplossing voor de 2-dimensionale Princalsruimte (Let op, ten opzichte van figuur 2.9.1 is de y-as omgedraaid)

Figuur 2.15.2. De vier cluster oplossing voor de 2-dimensionale Princalsruimte (Let op, ten opzichte van figuur 2.9.1 is de y-as omgedraaid)

2.16 Toerekening van individuele respondenten aan een waardenoriëntatie

In het WIN model van TNS NIPO telt alleen het lidmaatschap van de cluster, niet de positie in het cluster. Het lidmaatschap van een cluster is dus uniek. Echter, een respondent die zich bevindt op de grens tussen twee clusters, zal wat eigenschappen betreft ook tussen beide clusters inzitten. De respondent die meer in het midden van de volledige puntenwolk zit, zal minder afwijken van de gemiddelde Nederlander dan de respondent die zich aan de rand van de puntenwolk heeft gepositioneerd. In de DV is gerekend met WIN-8 of WIN-4 en niet op basis van de mate van preferentie.

2.16.1 Berekening van de mate van preferentie voor een waardenoriëntatie

Het is niet zonder meer mogelijk om in de analyse, voor een individuele respondent de mate van clusterlidmaatschap te bepalen. Het is wel mogelijk de positie van de respondent ten opzichte van de hoofdassen of andere, daarvan afgeleide assen, te bepalen. De mate van grote wereld vs. kleine wereld is daarmee te bepalen, en kan gebruikt worden in de analyse.

De berekening van de mate van preferentie is voor de WIN waarderuimte alleen mogelijk als wordt aangenomen dat 1) de beide PRINCALS assen continu zijn en een betekenis hebben, namelijk: zelf - ander, ontwikkeling - stilstand en 2) dat de waarde

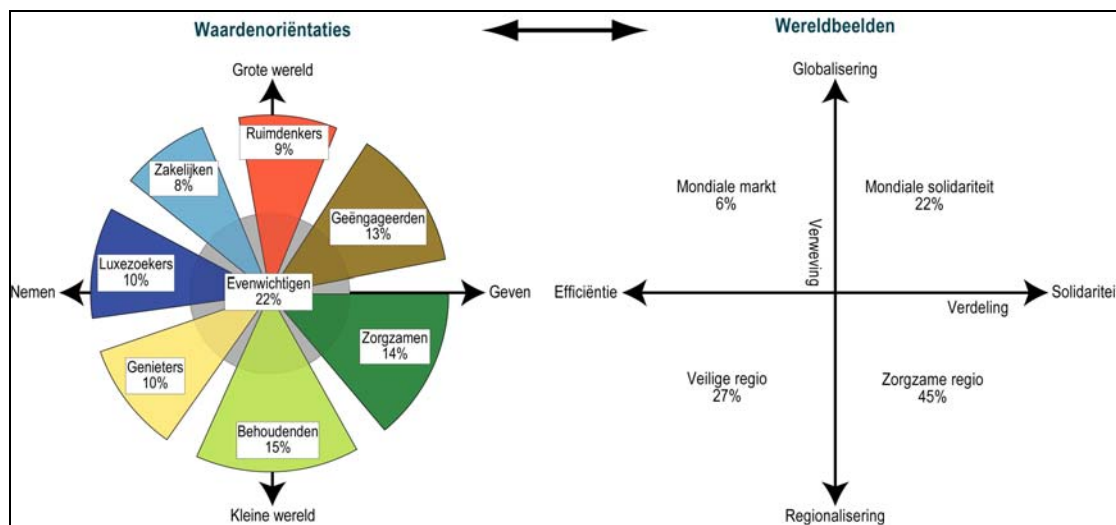
op de assen een maat is voor de preferentie waar voor de as staat. Niet het lidmaatschap van een cluster maar de score op een as is bepalend en een maat voor de preferentie.

De mate van preferentie wordt verkregen door loodrechte projectie van de respondent objectscores op de beide PRINCALS-assen. De WIN4 of WIN8 groepen dienen in dat geval uitsluitend voor de communicatie op geïntegreerd niveau, bijvoorbeeld de groep respondenten die vooral scoren op grote wereld en zelf worden aangeduid als dat het vooral zakelijken en luxezoekers betreft, etc.

De mate van preferentie voor een waardenoriëntatie is in de DV niet gebruikt, noch uitgewerkt.

3 Wereldbeelden

In de Duurzaamheidsverkenning (DV) (MNP, 2004) worden vier sociaal-culturele omgevingen onderscheiden (wereldbeelden genoemd). De vier sociaal-culturele omgevingen zijn afgeleid van de vier mogelijke mondiale toekomst scenario's van de IPCC (2000) (verhaallijnen) en door de Nederlandse planbureaus (CPB, SCP, MNP, RPB, AVV, LEI) verbijzondert naar Europees (de Mooij en Tang, 2003) en nationaal niveau (van Egmond et al., 2005). Een scenario is niet de voorspelling hoe een toekomstige wereld er zal uitzien, maar een consistente doorvertaling van samenhangende ontwikkelingen binnen onderscheiden (extreme) spanningsvelden. De samenhangende ontwikkelingen die belangrijk zijn voor de vier sociaal-culturele omgevingen in de DV zijn het verdelingsvraagstuk (individualisme versus solidariteit (x-as)) en het verwevenheidsvraagstuk (globalisering versus regionalisering (y-as)) (zie figuur 3.1). Bij de ontwikkeling door de IPCC en de doorvertaling voor Nederland door de planbureaus (Egmond et al, 2005) hebben waarden van mensen of bedrijven geen expliciete rol gespeeld in de verhaallijnen. De opstellers van de scenario's hebben geredeneerd vanuit belangrijke ontwikkelingen in de maatschappij en getalsmatige kenmerken en vandaar naar de effecten.

Figuur 3.1. Scenarioassen en Waardenoriëntaties (Let op: de aangegeven assen voor WIN zijn afkomstig uit figuur 2.6.1. De verwantschap tussen de WB en WIN assen worden besproken in hoofdstuk 4.

In de duurzaamheidsverkenning (MNP, 2004) zijn de wereldbeelden beschreven. Een wereldbeeld is een compacte samenvatting van de verhaallijn van belangrijke

economische, sociaal-culturele, technologische en institutionele ontwikkelingen voor Nederland.

Door de wereldbeelden te combineren met de ultieme doelen van mensen, gelijk aan de waarden van mensen (zie hoofdstuk 4) wordt expliciet wat impliciet in de scenario's wordt verondersteld (zie figuur 3.1). In dit hoofdstuk wordt beschreven hoe de wereldbeelden zijn opgesteld en de voorkeur van burgers voor een wereldbeeld door middel van een enquête is vastgesteld. In Bijlage 5.3 zijn de enquête vragen weergegeven.

3.1 Ontwikkeling van de wereldbeelden

Hoe is de voorkeur van burgers voor een wereldbeeld vastgesteld? De beschrijvingen zijn zo complex dat deze niet zonder meer aan respondenten kunnen worden voorgelegd. Daarom heeft TNS NIPO in samenwerking met het MNP de vier scenario's vertaald naar even zoveel sociaal-culturele omgevingen (wereldbeelden) voor Nederland in een voor de burger aansprekende taal (figuur 3.1.1.) en beelden (figuur 3.1.2.). De te presenteren wereldbeelden moesten inhoudelijk consistent, objectief en neutraal zijn, geen waardeoordelen bevatten en zijn positief beschreven. Dat wil zeggen dat van negatieve effecten de positieve keerzijde beschreven moest worden. Bovendien zijn de wereldbeelden in een breder kader gezet. Er is niet alleen ingaan op thema's als energie, verkeer en vervoer, landbouw en industrie, maar ook is ingaan op demografische, sociaal economische en sociaal culturele ontwikkelingen.

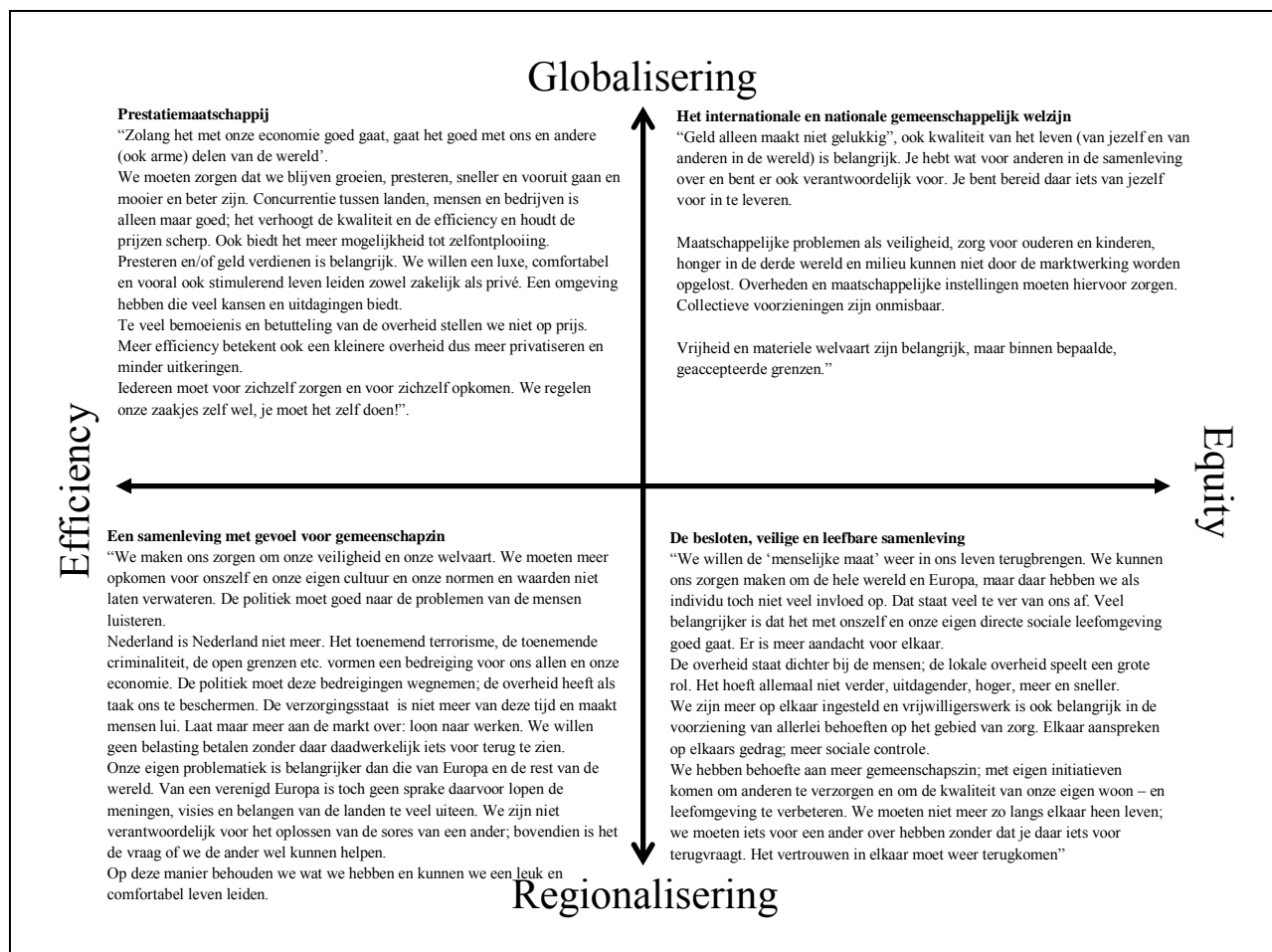
Er is bewust voor gekozen om de wereldbeelden niet alleen in de vorm van tekst te presenteren, maar ook beeldmateriaal te gebruiken. De voordelen hiervan zijn dat de wereldbeelden in kortere tijd kunnen worden overgebracht (men krijgt al een beeld van de wereldbeelden zonder de teksten te hebben gelezen) en dat de essentie van de wereldbeelden bij een bredere groep kan worden overgebracht dan wanneer alleen met tekst wordt gewerkt (bijvoorbeeld bij mensen die moeite hebben met lezen).

De wereldbeelden zijn getiteld: A1 de prestatie maatschappij, A2 een samenleving met gevoel voor gemeenschapszin, B1 het internationale en nationale gemeenschappelijke welzijn en B2 de besloten, veilige en leefbare samenleving.

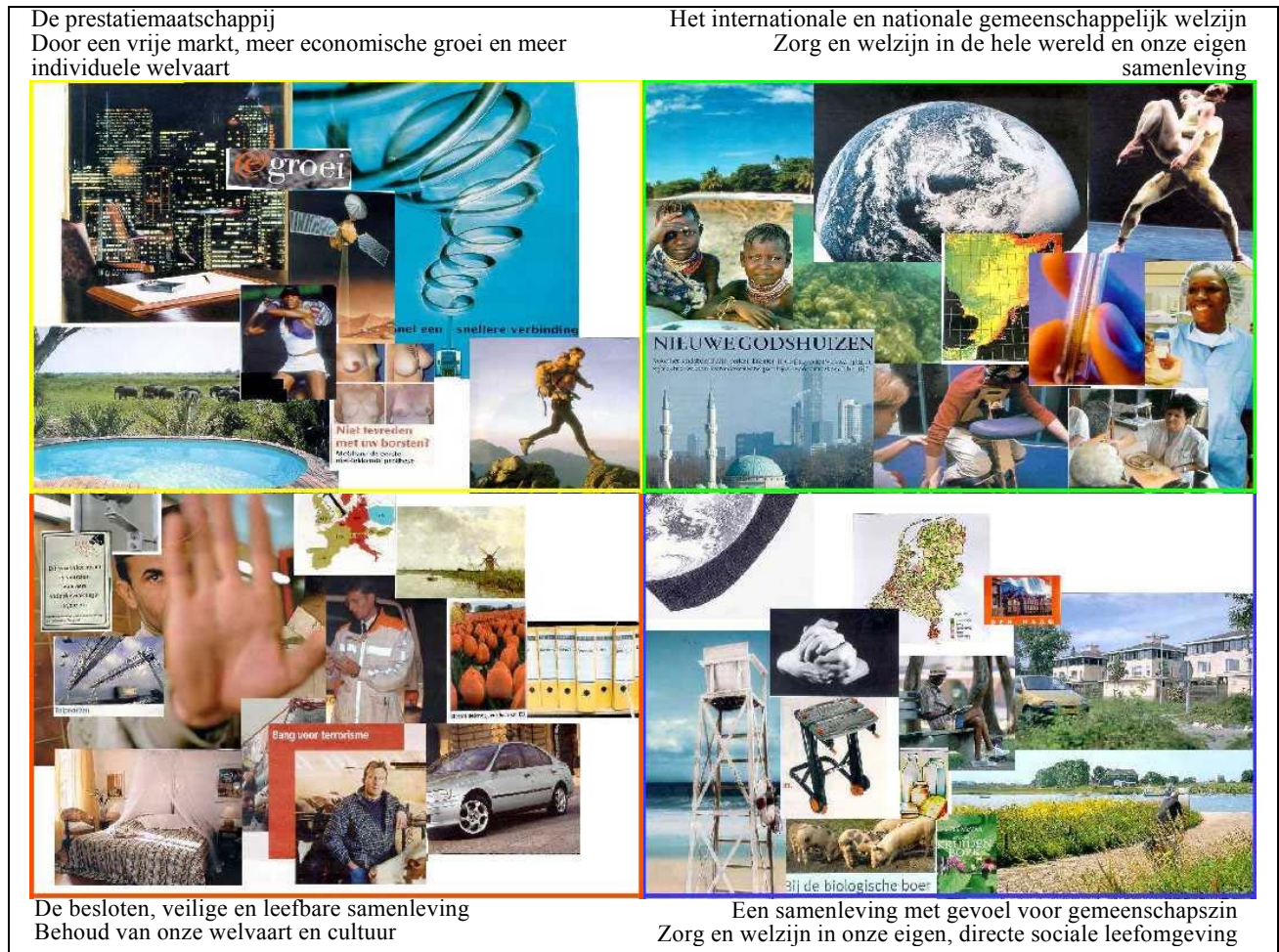
De vertaling van de wereldbeelden in stimulusmateriaal voor gebruik in de enquête is in de volgende drie stappen uitgevoerd:

1. In een eerste stap zijn de wetenschappelijke omschrijvingen van de wereldbeelden teruggebracht tot hun belangrijkste kenmerken. Hiervoor zijn in een workshop met scenariodeskundigen de belangrijkste kenmerken van de scenario's vastgesteld. Op basis hiervan is, in samenspraak met de scenariodeskundigen, van

- ieder wereldbeeld een concepttekst en een conceptbeeld (collage) ontwikkeld in een voor de burger aansprekende taal (figuur 3.1.1.), beelden (figuur 3.1.2.) en consequenties (tabel 3.1.3.1). De omschrijvingen en de beelden zijn zo concreet mogelijk gemaakt, zodat die tot de verbeelding van de burger spreken. Daarna zijn de teksten teruggekoppeld met de scenariodeskundigen en bijgesteld (zie ook paragraaf 3.1.1.).
- In een tweede stap is dit concept-stimulusmateriaal in kwalitatieve interviews aan burgers voorgelegd, waarbij getoetst is of dit stimulusmateriaal die associaties oproept die behoren bij de achterliggende scenario's. Tijdens deze kwalitatieve fase is het stimulusmateriaal bijgesteld (zie ook paragraaf 3.1.2.).
 - In een derde stap is een kwantitatieve pilot uitgevoerd, waarbij het op basis van stap 2 bijgestelde stimulusmateriaal is voorgelegd aan een groep respondenten, waarbij op een wat grotere schaal (N=179) kwantitatief is getoetst of het stimulusmateriaal de reacties oproep die bij het betreffende wereldbeeld horen (zie ook paragraaf 3.1.3.).

Figuur 3.1.1. De samenhangende ontwikkelingen op de x- en y-as, inclusief de omschrijving van de vier wereldbeelden.

Figuur 3.1.2. De ontwikkelde collages die bij de wereldbeelden horen.

3.1.1 Workshop scenariodeskundigen

Ten behoeve van de workshop met de scenariodeskundigen is door het MNP een eerste aanzet gemaakt om tot een invulling van de wereldbeelden te komen. Er zijn vier wereldbeelden geformuleerd, die op dat moment echter inhoudelijk nog onvoldoende consistent en onderscheidend waren en nog niet in 'burgertaal' waren geformuleerd.

Het doel van de workshop met scenariodeskundigen was om tot omschrijvingen van de vier wereldbeelden te komen die aan de volgende criteria voldeden:

1. Inhoudelijk consistent
2. Objectief, neutraal; dus geen verkoopverhaal en/of waardeoordelen
3. Positief beschreven, d.w.z. negatieve effecten van positieve ontwikkelingen worden omschreven als de keerzijde ervan
4. In een breder kader gezet ; niet alleen ingaan op milieu thema's als energie, verkeer en vervoer, landbouw en industrie, maar ook ingaan op demografische, sociaal economische en sociaal culturele ontwikkelingen

5. Voldoende onderscheidend ten opzichte van elkaar
6. Zo concreet mogelijk, zodat het tot de verbeelding van de burger spreekt

De workshop vond plaats op 26 juni 2003. Op basis van de uitkomsten van deze workshop zijn door TNS NIPO conceptteksten en -titels van de wereldbeelden ontwikkeld en (meerdere malen) opnieuw voorgelegd aan de scenariodeskundigen. Tevens is concept-beeldmateriaal ontwikkeld, die als visuele ondersteuning van de teksten diende. Ook dit beeldmateriaal is aan de scenariodeskundigen voorgelegd, waarbij gevraagd werd de consistentie tussen de teksten en beelden kritisch te beoordelen, en zondig te corrigeren door beeldmateriaal toe te voegen of te verwijderen.

3.1.2 Kwalitatief onderzoek

De tweede stap in de vertaalslag naar wereldbeelden in burgers taal bestond uit kwalitatief onderzoek. In totaal zijn 24 interviews met burgers uitgevoerd, die ieder circa 45 minuten duurden gehouden. Het veldwerk vond plaats op 18 augustus en 20 augustus 2003, respectievelijk ten kantore van TNS NIPO in Amsterdam en in Zwolle. Het veldwerk is geobserveerd door geïnteresseerden vanuit opdrachtgeverzijde, door middel van een gesloten tv-circuit.

Uitgangspunt van het kwalitatieve onderzoek vormden de conceptteksten en -beelden zoals ontwikkeld op basis van de workshop met scenariodeskundigen.

De primaire doelstellingen van dit kwalitatieve onderzoek waren:

1. Toetsen van conceptteksten, -titels en -beelden van de wereldbeelden op begrip;
2. Nagaan welke methode (tekst en/of beeld) het beste werkt;
3. Nagaan in hoeverre burgers op basis van het materiaal in staat zijn om een keus voor één van de wereldbeelden te maken en welke vraagstelling daartoe het meest geschikt is.

Om aan de genoemde doelstellingen te voldoen, is gekozen voor de methode van het vrije individuele interview. Deze methode biedt de mogelijkheid om diepgaande informatie kan worden gekregen over het begrip van en houding ten aanzien van de wereldbeelden, omdat de wereldbeelden stap voor stap kunnen worden doorlopen. Zo wordt inzichtelijk wat de verschillende (onderdelen van) de wereldbeelden communiceren en wordt duidelijk in hoeverre de verschillende omschrijvingen en beelden overbrengen wat ze zouden moeten overbrengen.

Gestreefd is naar een zo groot mogelijke heterogeniteit in de steekproef om een zo breed mogelijke range aan reacties te kunnen inventariseren.

1. Zo is het WIN-model ingezet, om een spreiding te kunnen aanbrengen in waardenoriëntaties en politieke voorkeuren van mensen.

2. Hiernaast is spreiding aangebracht in leeftijd (20 tot 65 jaar), sekse, sociale klasse en woonplaats (stedelijk versus ruraal).

De selectie heeft plaatsgevonden door middel van het accespanel van TNS NIPO. De respondenten zijn uitgenodigd op het onderwerp: 'maatschappelijke toekomstbeelden'. De respondenten hebben een financiële attentie gekregen als dank voor hun deelname.

Uiteindelijk is gesproken met de volgende 24 respondenten:

Amsterdam

Sekse	Leeftijd	Sociale klasse	Politieke voorkeur	Win segment
V	30	Bb	Groen Links	Ruimdenkers
M	56	Bb	PvdA	Genieters
V	25	A	Groen Links	Evenwichtigen
M	45	A	VVD	Zakelijken
M	62	A	SP / Groen Links	Geëngageerden
V	41	Bo	D66	Ruimdenkers
M	44	Bb	Christen Unie	Zorgzamen
M	37	C/D	Niet stemmer	Zorgzamen
V	39	D	PvdA	Genieters
M	44	A	PvdA	Luxezoekers
M	45	Bb	PvdA	Zakelijken
V	25	Bo	VVD	Zakelijken

Zwolle

Sekse	Leeftijd	Sociale klasse	Politieke voorkeur	Win segment
V	35	C/D	SP	Genieters
M	44	C	Groen Links	Behoudenden
V	23	C/D	Groen Links	Luxezoekers
M	62	Bb	PvdA	Behoudenden
V	24	Bb	Groen Links	Zorgzamen
V	50	Bb	CDA	Zorgzamen
M	57	A	Groen Links	Geëngageerden
M	51	C/D	SP	Evenwichtigen
M	34	Bo	D66	Ruimdenkers
V	32	A	VVD	Geëngageerden
M	39	Bb	VVD	Luxezoekers
M	32	Bb	SP	Evenwichtigen

Om de respondenten zoveel mogelijk hun eigen gedachten en associaties te kunnen laten vormen hadden de gesprekken een semi-gestructureerd verloop. Tijdens de gesprekken zijn, na een eerste kennismaking met de respondent, de vier collages van de wereldbeelden gelijktijdig voorgelegd. Vervolgens werd gevraagd naar eerste reacties en associaties, waarna wat dieper werd ingegaan op het toekomstbeeld dat volgens de respondenten door de collages werd weergegeven. Indien respondenten hier niet spontaan mee kwamen, is gevraagd naar bijvoorbeeld de rol van de

overheid in de wereldbeelden, waarnaar burgers streven in deze wereld en in welke wereld bijvoorbeeld aandacht is voor het milieu en het reduceren van inkomensverschillen. Ook is gevraagd naar wat positieve en negatieve aspecten van elk wereldbeeld zouden kunnen zijn, wat hun voorkeursscenario is. Tot slot is gevraagd de collages / wereldbeelden met elkaar te vergelijken.

Door de respondenten open te bevragen, kon worden geïnventariseerd in welke termen de respondenten over de wereldbeelden denken: met welke thema's komt men bijvoorbeeld spontaan op basis van de aangeboden collages. Op deze manier werd de interpretatie van respondenten van de collages alsmede de eventueel dominante of te sturende werking van bepaalde afbeeldingen in het beeldmateriaal inzichtelijk gemaakt. Op basis hiervan kon worden vastgesteld in welke mate de wereldbeelden zoals de respondenten die waarnemen overeenkomen met de 'gewenste' invulling van de wereldbeelden.

Ook zijn de titels van de wereldbeelden en de beschrijvingen ervan gefaseerd voorgelegd. Allereerst is de respondenten gevraagd de algemene benamingen van de wereldbeelden bij de collage te leggen waar deze volgens de respondent het beste bij past. Op deze manier kon het begrip van de namen van de wereldbeelden en de mate waarin ze al dan niet bij de bijbehorende wereldbeelden passen inzichtelijk worden gemaakt. Vervolgens zijn de beschrijvingen van de wereldbeelden aan de respondenten voorgelegd en is gevraagd ook deze bij de bijbehorende collages en namen van de wereldbeelden te leggen. Ook is de respondenten gevraagd om verschillende stellingen / consequenties van elk wereldbeeld toe te wijzen aan de wereldbeelden. Dit alles met als doel inzichtelijk te maken wat namen, beschrijvingen en stellingen afzonderlijk en in combinatie met elkaar en de collages communiceren.

Het stimulusmateriaal werd afhankelijk van de reacties van de respondenten gedurende het onderzoek meerdere keren aangepast. Zo werden er aanpassingen gedaan aan de collages, beschrijvingen aangepast, stellingen toegevoegd en stellingen geherformuleerd. Opgedane veronderstellingen werden meteen getoetst in de praktijk, om zo te komen tot eenduidig en helder stimulus materiaal. Gedurende en op basis van de gesprekken zijn aanpassingen doorgevoerd in zowel de collages als de namen, beschrijvingen van de wereldbeelden en de stellingen / consequenties om al het materiaal zo helder en eenduidig mogelijk te maken. Vervolgens is het materiaal in een kwantitatief pilot onderzoek onder een grotere steekproef getoetst.

3.1.3 Kwantitatief pilotonderzoek

Na het kwalitatieve onderzoek, is het stimulusmateriaal in een pilotfase bij een wat bredere steekproef getest. Doel van deze fase was te toetsen in welke mate het stimulusmateriaal de juiste associaties oproep, en wat daarbij de verschillen waren tussen het gebruik van alleen het beeldmateriaal, en het gecombineerde gebruik van tekst en beeld.

De pilot is uitgevoerd in november 2003. In totaal namen 179 personen aan deze fase deel. Voor de gegevensverzameling is gebruik is gemaakt van het access panel van TNS NIPO, hetzelfde panel waarmee ook de kwantitatieve vervolvenquête is uitgevoerd. De veldwerkprocedure en afname van de vragenlijst waren identiek aan die van het daaropvolgende hoofdonderzoek.

In de vragenlijst ten behoeve van deze pilot is met twee routings gewerkt. Bij de ene helft van de respondenten werden de wereldbeelden uitsluitend gerepresenteerd door het beeldmateriaal en de titel die in de vorige fasen waren ontwikkeld. Bij de andere helft werden naast titel en beeld ook de teksten gebruikt. Respondenten werden daarbij aselekt aan één van deze routings toegewezen. Door deze opzet is het mogelijk te verifiëren in welke mate het beeldmateriaal andere associaties oproep dan de combinatie van tekst en beeld.

Aan degenen aan wie zowel tekst als beeld werd voorgelegd, werd gevraagd in welke mate deze bij elkaar pasten. In een open vraag werd om een toelichting hiervoor gevraagd.

Om te kunnen achterhalen welke associaties het stimulusmateriaal oproep, bevatte de vragenlijst van de pilot een aantal controlevragen. Hierbij werd een aantal mogelijke consequenties van de wereldbeelden gepresenteerd, en werd gevraagd welke consequenties bij ieder toekomstbeeld hoorden. Daarnaast is ook aan scenario deskundigen gevraagd of de consequenties wel of niet passen bij de wereldbeelden.

De belangrijkste resultaten van deze pilot waren de volgende:

1. De associaties die door het stimulusmateriaal werden opgeroepen bleken in sterke mate overeen te komen met wat ze zouden moeten oproepen. In tabel 3.1.3.1 staat de mate waarin iedere consequentie voor de wereldbeelden door de respondenten van toepassing werd gevonden. De door de deskundigen aangegeven consequentie is daarbij gekleurd weergegeven.
2. Er zijn geen significante ($p < 0.05$) verschillen gevonden tussen de associaties die door het stimulus materiaal wordt opgeroepen, als alleen tekst of tekst + beeldmateriaal gebruikt wordt.

3. Degenen die zowel tekst als beeld kregen voorgelegd gaven in meerderheid aan dat tekst en beeld bij elkaar pasten (gemiddeld over de vier wereldbeelden vond 78% tekst en beeld passen¹³, en 22% tekst en beeld minder goed¹⁴ passen).
4. Het blijkt dat de respondenten die enkel tekst kregen voorgelegd gemiddeld dezelfde associaties leggen met de achterliggende wereldbeelden, als de respondenten die zowel beeld als tekst kregen voorgelegd (zie tabel 3.1.3.1.).
5. Er bleken geen significante verschillen op te treden in de voorkeur voor de wereldbeelden afhankelijk van het al dan niet gebruiken van tekst in combinatie met beeld, of tekst alleen.

Op basis van de beperkte pilot is dan ook de conclusie getrokken dat de respondenten op basis van de korte beschrijving die hun gegeven was, de juiste associaties leggen met de wereldbeelden. Er zijn ook geen redenen gevonden om het beeldmateriaal weg te laten. Op deze wijze worden zowel de meer tekstueel als de meer beeld ingestelde respondenten bediend. De definitieve vragenlijst zoals deze in het hoofdonderzoek aan de respondenten is aangeboden is opgenomen in bijlage 5.3.

¹³ de bovenste drie categorieën op een zespuntsschaal

¹⁴ de onderste drie categorieën op een zespuntsschaal

Tabel 3.1.3.1. Percentage van de respondenten (N=179) die de consequentie van toepassing vindt voor het wereldbeeld, uitgesplitst naar alleen tekst (t, N=±85) en tekst en beeld (t+b, N=±85). Groen het wereldbeeld waarvoor deze consequentie geldt volgens deskundigen, lichtgroen het wereldbeeld waarin deze consequentie ook een rol speelt.

Consequenties	A1		A2		B1		B2		veranderd in definitieve enquête
	t+b	t	t+b	t	t+b	t	t+b	t	
Meer inkomensverschillen dan nu	73	74	23	16	17	24	7	13	later vervallen
Meer vrijwilligerswerk dan nu	9	9	24	40	50	48	59	69	
Meer belasting (betalen) dan nu	34	45	41	34	34	37	27	27	
Minder bemoeienis overheid dan nu	33	33	20	14	17	17	24	31	
Meer gericht op de wereld dan nu	16	33	10	16	60	74	45	51	later veranderd in B2: meer macht voor de lokale overheid dan nu
Meer autowegen dan nu	67	72	17	17	14	17	6	15	
Minder macht centrale overheid dan nu	28	30	15	17	24	28	22	29	
Meer persoonlijke rijkdom dan nu	51	68	17	26	13	15	19	12	
Strenger asielzoekersbeleid dan nu	56	56	72	68	26	27	33	27	later vervallen: zelfde maar omgekeerd als bovenstaande
Minder gedoogbeleid dan nu	40	46	60	61	26	28	31	44	
Langer doorwerken dan nu	53	67	17	19	17	23	13	19	
Kortere werkweken dan nu	3	4	8	9	8	8	19	24	
Minder natuur dan nu	47	59	12	11	2	12	3	3	
Meer comfort\comfortabeler leven dan nu	26	33	30	39	21	20	36	42	
Meer initiatief van burgers dan nu	31	29	42	55	43	48	65	72	
Meer particuliere verzekeraars dan nu	49	58	12	18	8	13	7	12	
Minder uitkeringen dan nu	45	41	29	23	17	18	16	19	
Meer verantwoordelijkheid voor bedrijfsleven dan nu	37	51	28	31	29	39	24	46	
Meer belangenorganisaties dan nu	20	24	28	41	37	46	34	48	
Meer rechtzaken dan nu	52	55	37	46	15	23	13	12	
Meer bureaucratie dan nu	24	41	28	28	19	26	12	8	
Minder technologische vooruitgang dan nu	5	2	23	16	15	16	19	26	
Minder ontwikkelingssamenwerking dan nu	48	51	24	27	12	8	10	16	
Sterkere rol Europese Unie dan nu	41	37	20	26	62	61	29	27	
Meer liefdadigheid dan nu	6	11	23	39	53	57	59	65	
Meer geld voor gezondheidszorg dan nu	23	16	47	59	64	54	66	71	
Milieuvriendelijk gedrag wordt beloond	20	16	42	48	43	51	67	77	
Privatisering water-,gas-,en elektriciteitsbedrijven teruggedraaid	10	16	23	28	26	18	37	33	
Meer politie op straat dan nu	31	33	76	84	31	27	35	41	
Kwaliteit belangrijker dan kwantiteit	26	31	44	44	49	40	67	66	
Meer solidariteit dan nu	14	9	44	40	53	61	72	73	
Meer sociale cohesie\contacten dan nu	8	5	36	41	41	54	58	65	
Minder werkgelegenheid dan nu	19	32	14	10	14	20	12	6	later vervallen
Eigen leefomgeving eerst	40	49	53	46	10	15	33	27	
Meer voor jezelf moeten opkomen dan nu	70	75	37	35	23	30	16	13	
Meer genetisch gemanipuleerd voedsel dan nu	55	56	12	15	21	20	9	3	
Minder koeien in de wei dan nu	26	39	8	14	9	15	6	4	
Schiphol breidt steeds verder uit	55	66	10	13	12	27	9	4	
Meer multinationals dan nu	63	60	10	12	20	22	2	8	
Minder hongers in de wereld dan nu	14	14	24	25	70	76	45	57	

3.2 Kwantitatieve validatie van de wereldbeelden

In deze paragraaf wordt besproken of de respondenten van het hoofdonderzoek de gevolgen van een wereldbeeld voor het dagelijkse leven in het correcte wereldbeeld hebben geplaatst. De consequentie van de scenario's op de samenleving zijn gebruikt om begrip en kennis van de wereldbeelden te toetsen. Voor dit onderdeel zijn enkele vragen over de consequenties in het pilot onderzoek verbeterd, maar de aanpak is niet anders dan die in het pilotonderzoek (zie paragraaf 3.1.3.). Vooraf is door scenario-experts aangegeven welk trefwoord bij welk wereldbeeld het beste past. De respondenten werd gevraagd aan te geven voor welk wereldbeeld men dacht dat de uitspraak van toepassing was, dit mochten meerdere wereldbeelden zijn. In tabel 3.2.1. zijn de resultaten weergegeven.

In de meeste gevallen valt de eerste en tweede voorkeur van de respondenten samen met de verhaallijn zoals die door scenariodeskundigen is vastgesteld. Duidelijk is dat de respondenten op basis van de aan hen gepresenteerde wereldbeelden goed kunnen inschatten hoe andere, niet expliciet genoemde aspecten, wel of niet tot het wereldbeeld behoren.

Tabel 3.2.1. Scores van respondenten voor het hoofdonderzoek (N=1776). Mate waarin consequenties van wereldbeelden van toepassing worden gevonden. Groen het wereldbeeld waarvoor deze consequentie geldt, lichtgroen het wereldbeeld waarin deze consequentie ook een rol speelt.

Consequenties	Score respondenten			
	A1	A2	B1	B2
Vraag: Meer inkomensverschillen dan nu	72%	31%	18%	11%
Vraag: Meer vrijwilligerswerk dan nu	10%	30%	51%	65%
Vraag: Minder bemoeienis overheid dan nu	43%	21%	16%	22%
Vraag: Meer gericht op andere mensen in de wereld dan nu	12%	17%	68%	44%
Vraag: Meer autowegen dan nu	63%	26%	15%	10%
Vraag: Meer macht voor de lokale overheid dan nu	22%	44%	21%	42%
Vraag: Meer persoonlijke rijkdom dan nu	61%	29%	12%	14%
Vraag: Strenger toelatingsbeleid voor asielzoekers dan nu	56%	73%	30%	38%
Vraag: Minder gedoogbeleid dan nu	41%	58%	28%	32%
Vraag: Langer doorwerken dan nu	65%	25%	20%	17%
Vraag: Minder natuur dan nu	50%	14%	10%	6%
Vraag: Meer comfort/comfortabeler leven dan nu	39%	33%	17%	29%
Vraag: Meer initiatief van burgers voor algemeen belang dan nu	24%	47%	55%	69%
Vraag: Meer particuliere verzekeraars dan nu	51%	20%	10%	7%
Vraag: Minder sociale zekerheid dan nu	56%	26%	18%	10%
Vraag: Meer maatschappelijk verantwoord produceren door bedrijven dan nu	21%	32%	52%	53%
Vraag: Meer belangenorganisaties dan nu	23%	30%	44%	41%
Vraag: Vaker je recht halen via een rechtzaak dan nu	59%	33%	11%	10%
Vraag: Meer ambtenaren dan nu	16%	24%	17%	16%
Vraag: Minder technologische vooruitgang dan nu	5%	19%	21%	25%
Vraag: Minder ontwikkelingssamenwerking dan nu	47%	44%	12%	19%
Vraag: Een sterkere rol van de Europese Unie dan nu	29%	17%	51%	21%
Vraag: Meer liefdadigheid dan nu	9%	25%	52%	58%
Vraag: Meer geld van de overheid voor gezondheidszorg dan nu	21%	49%	58%	62%
Vraag: Milieuvriendelijk gedrag wordt beloond	16%	36%	54%	65%
Vraag: Privatisering water-, gas-, en elektriciteitsbedrijven teruggedraaid	19%	29%	27%	34%
Vraag: Meer politie op straat dan nu	34%	73%	34%	46%
Vraag: Kwaliteit van leven is belangrijker dan materiele welvaart	20%	46%	65%	72%
Vraag: Meer solidariteit dan nu	12%	39%	63%	71%
Vraag: Meer sociale contacten met medeburgers dan nu	14%	46%	55%	77%
Vraag: Eigen woonomgeving eerst	43%	62%	15%	42%
Vraag: Meer voor jezelf moeten opkomen dan nu	70%	47%	24%	24%
Vraag: Meer genetisch gemanipuleerd voedsel dan nu	51%	13%	17%	7%
Vraag: Minder koeien in de wei dan nu	40%	11%	11%	7%
Vraag: Schiphol breidt steeds verder uit	63%	17%	16%	8%
Vraag: Meer multinationals dan nu	62%	15%	17%	4%
Vraag: Minder honger in de wereld dan nu	15%	20%	67%	42%

3.3 Herhaalbaarheid van de wereldbeelden

De preferenties van respondenten voor de wereldbeelden zoals die door TNS NIPO/MNP¹⁵ zijn gevonden, zijn vergeleken met de preferenties voor dezelfde wereldbeelden die zijn gemeten door GFK in opdracht van het SCP. In het GFK/SCP onderzoek is hetzelfde stimulumateriaal in een face to face enquête voorgelegd (beeld en tekst) aan een andere steekproef respondenten (SCP, 2004). De uitkomsten waren zo goed als hetzelfde (zie tabel 3.3.1.), waaruit opgemaakt kan worden dat de wijze van bevraging (face-to-face versus internet) geen belangrijke invloed heeft op de door de respondenten aangegeven gemiddelde mate van voorkeur voor de verschillende wereldbeelden.

Tabel 3.3.1. Gemiddelde verdeling van de 100 punten die elke respondent mocht verdelen over de wereldbeelden van hun voorkeur, voor zowel de MNP-enquête als de SCP enquête (SCP, 2004) volgens de methode AMOEBE (zie ook par. 3.5.2).

	A1	A2	B1	B2
MNP meting	7%	35%	21%	36%
SCP meting	8%	33%	22%	37%

3.4 Maatschappelijke ontwikkelingen in de wereldbeelden

In de wereldbeelden worden belangrijke ontwikkelingen onderscheiden, zoals de rol van de overheid, technologieontwikkeling, ecologische, economische en sociaal-maatschappelijke ontwikkelingen. Deze ontwikkelingen zijn ook apart voorgelegd aan de respondenten in het hoofdonderzoek¹⁶. Daarbij is gevraagd hoe belangrijk zij deze ontwikkelingen vonden voor zich zelf. Ook nu zijn vooraf inschattingen door deskundigen gemaakt in tabel 3.4.1. In de regel scoort het wereldbeeld waartoe de ontwikkeling wordt gerekend het hoogst.

¹⁵ De respondent is in de MNP-enquête na het aanbieden van de beschrijving van de wereldbeelden (beeld en tekst) gevraagd 100 punten te verdelen over de vier wereldbeelden. De MNP-enquête is via internet afgenomen.

¹⁶ Gemeten op een zeven-puntsschaal die loopt van zeer ongewenst tot zeer gewenst.

Tabel 3.4.1 Verschil tussen de gemiddelde prioritering van wereldbeelden ten opzichte van het Nederlandse gemiddelde (N circa 2500).

ontwikkeling	nummer		verschil tov NL gemiddelde			
			A1	A2	B1	B2
Overheid	Y210_1	De sociale zekerheid verdwijnt takenpakket overheid	0,3	0,0-	0,2-	0,2-
Overheid	Y210_2	Hoger onderwijs, openbaar vervoer, e.d. worden overgelaten aan markt	0,6	0,0-	0,3-	0,2-
Overheid	Y210_3	De Nederlandse overheid stimuleert de uitbreiding van de EU.	0,7	0,1	0,2-	0,2-
Overheid	Y210_4	OV overgelaten aan bedrijfsleven dus opheffen onrendabele lijnen	0,8	0,1	0,4-	0,2-
Overheid	Y210_5	De overheid investeert samen met het bedrijfsleven in het wegennet	0,8	0,1	0,3-	0,2-
Overheid	Y210_6	De pensioengerechtigde leeftijd gaat omhoog	0,7	0,1	0,4-	0,2-
Overheid	Y210_7	De publieke TV omroepen worden commerciële zenders	0,9	0,0	0,3-	0,2-
Overheid	Y210_8	De overheid schaft belemmerende regels op het gebied van arbo, etc. af.	0,9	0,1	0,3-	0,2-
Overheid	Y220_1	De overheid voert geen actieve buitenlandse politiek.	0,2	0,3	0,3-	0,2-
overheid	Y220_2	De overheid beschermt de Nederlanders beter tegen criminaliteit en terrorisme	0,4	0,3	0,4-	0,1-
overheid	Y220_3	De overheid voert een streng lik op stuk beleid als het gaat om criminaliteit	0,0-	0,5	0,6-	0,0-
overheid	Y220_4	Er is meer politie op straat en ze hebben meer bevoegdheden	0,2-	0,4	0,6-	0,0-
overheid	Y220_5	Het gedoogbeleid van de overheid wordt stop gezet	0,2	0,4	0,4-	0,1-
overheid	Y220_6	Om de maatschappij te beschermen moet men vaker bewijzen wie men zegt te zijn	0,1	0,4	0,5-	0,0-
overheid	Y220_7	Burgers en bedrijven worden zo min mogelijk lastiggevallen met allerlei regels	0,2	0,4	0,6-	0,0-
overheid	Y220_8	De rol van Europa wordt ingeperkt	0,3	0,3	0,6-	0,0-
overheid	Y230_1	Belangrijke zaken voor ons gemeenschappelijk welzijn niet overlaten aan markt	0,6-	0,1-	0,3	0,1
overheid	Y230_2	Ziektekosten, WAO, AOW e.d. in handen en geregeld door de overheid	0,7-	0,1-	0,3	0,1
overheid	Y230_3	Europa is een krachtige en grote speler in de wereld	0,5-	0,1-	0,4	0,1
overheid	Y230_4	Er wordt een rechtvaardige verdeling v/d welvaart onder de wereldbevolking nagestreefd	0,3-	0,2-	0,3	0,1
overheid	Y230_5	Burgers zijn bereid te betalen voor rechtvaardige verdeling welvaart wereldbevolking	0,5-	0,1-	0,3	0,1
overheid	Y230_6	Zorg en het onderwijs worden beter toegankelijk en betaalbaar	0,4-	0,2-	0,3	0,1
overheid	Y230_7	De overheid stimuleert/beloont milieuvriendelijk gedrag van de burger en het bedrijfsleven	0,3-	0,2-	0,3	0,1
overheid	Y230_8	Privatisering van bijv. energiesector en het openbaar vervoer zijn teruggedraaid	0,4-	0,1-	0,3	0,1
overheid	Y240_1	De internationale politiek van de Nederlandse overheid beperkt tot kerntaken	0,3-	0,0-	0,0	0,1

overheid	Y240_2	De landelijke overheid zorgt alleen voor zaken die alleen landelijk geregeld kunnen worden	0,3-	0,1	0,0-	0,1
overheid	Y240_3	De provincies en gemeentes richten zich vooral op de kwaliteit van de woonomgeving	0,1-	0,1	0,2-	0,0
overheid	Y240_4	De overheid stimuleert private initiatieven om gemeenschappelijke voorzieningen te financieren	0,3-	0,1	0,1-	0,0
overheid	Y240_5	Door een basisinkomen of zorgverlofregelingen hebben mensen veel tijd voor vrijwilligerswerk	0,4-	0,0	0,1-	0,0
overheid	Y240_6	Voor veel voorzieningen is men afhankelijk van de eigen sociale contacten	0,3-	0,0	0,0	0,1
overheid	Y240_7	De solidariteit tussen mensen in de buurt neemt toe	0,3-	0,0	0,1-	0,1
technologie	Y310_1	Er worden vooral dingen uitgevonden die het leven comfortabel maken	0,5	0,1	0,3-	0,2-
technologie	Y310_2	Het bedrijfsleven investeert in onderwijs om steeds efficiënter te produceren	0,8	0,1	0,4-	0,2-
technologie	Y310_3	Er is veel vooruitgang op het gebied van genetisch gemanipuleerd voedsel	0,4	0,1	0,3-	0,2-
technologie	Y310_4	Er komen medische technieken beschikbaar voor langer/gezond leven en er mooier uitzien	0,6	0,2	0,3-	0,2-
technologie	Y310_5	De landbouw wordt een sterk geïndustrialiseerde high-tech sector	0,5	0,1	0,4-	0,2-
technologie	Y310_6	Internet wordt belangrijker in de samenleving	0,5	0,1	0,4-	0,2-
technologie	Y310_7	Energieschaarste wordt opgelost door nieuwe uitvindingen en technologie	0,6	0,2	0,4-	0,2-
technologie	Y320_1	Technologie wordt vooral ingezet voor het besparen van kosten	0,3	0,3	0,2-	0,1-
technologie	Y320_2	Technologie wordt vooral ontwikkeld ten behoeve van de economie	0,5	0,1	0,3-	0,1-
technologie	Y320_3	Mensen worden zoveel mogelijk vervangen door machines en software	0,1	0,2	0,3-	0,1-
technologie	Y320_4	Technologie wordt vooral ontwikkeld voor het opsporen van ziektes en gezondheid	0,3	0,2	0,2-	0,1-
technologie	Y320_5	Technologie wordt vooral ontwikkeld voor het opsporen chemische en biologische wapens	0,1	0,2	0,3-	0,1-
technologie	Y320_6	Technologie wordt vooral ontwikkeld voor de bestrijding van de misdaad	0,4	0,2	0,4-	0,1-
technologie	Y330_1	Technologie speelt met name een rol in het oplossen van (mondiale) maatschappelijke proble	0,1-	0,1-	0,2	0,0
technologie	Y330_2	Er ontstaan grote internationale netwerken waarin kennis wordt uitgewisseld	0,3-	0,1-	0,3	0,1
technologie	Y330_3	Nieuwe technologieën komen vooral het milieu ten goede	0,2-	0,1-	0,3	0,1
technologie	Y330_4	Nieuwe technologieën komen vooral arbeidsomstandigheden ten goede	0,2-	0,1-	0,3	0,1
technologie	Y330_5	Ontwikkelingslanden profiteren van onze technologische ontwikkelingen	0,5-	0,1-	0,3	0,1
technologie	Y340_1	De praktische bruikbaarheid van de technologie voor ons dagelijks leven staat centraal	0,1	0,1-	0,0-	0,0-
technologie	Y340_2	Technologie wordt gebruikt om onze onderlinge samenwerking en communicatie te verbeteren	0,2	0,1	0,0-	0,1-
technologie	Y340_3	Het ontwikkelen van nieuwe technologieën om de nieuwigheid is ongewenst	0,0-	0,0	0,0-	0,1-

technologie	Y340_4	Internet wordt steeds belangrijker bij het opzetten en instandhouden van onze sociale contacten	0,2	0,0	0,1	0,1-
economie	Y410_1	Mensen vinden werk belangrijk als bron van financiële onafhankelijkheid, dus veel nadruk op	0,7	0,0	0,3-	0,2-
economie	Y410_2	De aandelenbeurs speelt een belangrijker rol in de economie	0,6	0,0	0,2-	0,2-
economie	Y410_3	Er is sprake van een succesvolle wereldwijde handelsliberalisatie	0,7	0,0	0,2-	0,2-
economie	Y410_4	Door de 24-uurs economie kunnen burgers alles, altijd en overal krijgen	0,6	0,1	0,3-	0,2-
economie	Y410_5	Grote multinationale ondernemingen hebben veel invloed op de economie	0,7	0,0	0,2-	0,2-
economie	Y410_6	De belasting voor bedrijven gaan omlaag waardoor de loonkosten voor de bedrijven dalen	0,4	0,0	0,3-	0,2-
economie	Y410_7	Er is een hoge deelname van vrouwen en ouderen aan de arbeidsmarkt	0,7	0,1	0,4-	0,2-
economie	Y420_1	Privatisering van overheidstaken en deregulering zetten door	0,5	0,2	0,4-	0,1-
economie	Y420_2	De handelsliberalisering is beperkt; er is beleid om de eigen industrie te beschermen	0,5	0,2	0,4-	0,2-
economie	Y420_3	De arbeidsmarkt is flexibeler, de werkdruk is hoog. Er wordt langer gewerkt	0,3	0,2	0,5-	0,1-
economie	Y420_4	Er ontstaan weinig nieuwe markten; de handel en economie richten zich vooral op de VS	0,5	0,2	0,5-	0,1-
economie	Y420_5	Bedrijven moeten doelmatiger produceren om concurrerend te zijn	0,5	0,0	0,3-	0,2-
economie	Y430_1	Bedrijven zijn meer internationaal georiënteerd	0,1-	0,1-	0,3	0,0
economie	Y430_2	Maatschappelijk verantwoord ondernemen wordt wereldwijd de norm	0,2-	0,2-	0,4	0,1
economie	Y430_3	Door overheidsregels die goede (...) waarborgen is economische groei lager	0,1-	0,2-	0,3	0,1
economie	Y430_4	Door onze hoge loonkosten verdwijnt arbeidsintensief werk naar de lageloonlanden	0,0	0,3-	0,5	0,0
economie	Y430_5	Doordat milieuschaarste in de prijzen tot uiting komt, hebben we een schoner milieu maar zijn de prijzen hoger	0,2-	0,2-	0,4	0,1
economie	Y430_6	Door concurrentie uit Oost Europa verdwijnt de akkerbouw uit Nederland	0,1	0,2-	0,3	0,0
economie	Y430_7	De intensieve veeteelt verdwijnt uit Nederland vanwege het verbod van veevoer over lange	0,0-	0,1-	0,4	0,0
economie	Y430_8	Met overheidssteun ontstaan kleinere, natuurgerichte melkveehouderijen	0,1-	0,2-	0,4	0,0
economie	Y440_1	Men is minder internationaal georiënteerd. Burgers kopen vooral Hollandse en regionale voed	0,6-	0,0	0,1	0,1
economie	Y440_2	Er is minder internationale handel en daardoor is er minder concurrentie van andere landen	0,5-	0,1	0,1	0,1
economie	Y440_3	Werknemers voelen zich sterker verbonden met hun werkgever	0,6-	0,0	0,1	0,1
economie	Y440_4	Mensen ruilen meer producten en diensten onderling, in plaats van ze nieuw aan te schaffen	0,3-	0,0-	0,1	0,1
economie	Y440_5	Werkgevers proberen werknemers aan zich te binden met secundaire arbeidsvoorwaarden en minder met het salaris	0,4-	0,0-	0,1	0,1

economie	Y440_6	Werkgevers zijn minder vrijgevig met lease auto's, mobiele telefoons en laptops	0,3-	0,1	0,1	0,1
economie	Y440_7	Men vindt de kwaliteit van leven belangrijker dan het inkomen	0,6-	0,0-	0,2	0,2
ecologie	Y510_1	De overheid laat het milieu over aan particuliere initiatieven en/of bedrijfsleven	0,5	0,1	0,4-	0,1-
ecologie	Y510_2	Bedrijven en burgers zijn zelf verantwoordelijk voor het milieu	0,2	0,2	0,3-	0,2-
ecologie	Y510_3	Bedrijven maken alleen milieuvriendelijke producten als daar naar is	0,5	0,1	0,3-	0,2-
ecologie	Y510_4	Behoud van natuur is belangrijk, maar mag groei economie niet in de weg staan	0,5	0,2	0,4-	0,2-
ecologie	Y510_5	Mensen accepteren niet dat natuur alleen wordt behouden om het behoud	0,3	0,1	0,4-	0,1-
ecologie	Y520_1	Mensen vinden natuur en milieu alleen belangrijk als het om de eigen leefomgeving gaat	0,0	0,2	0,3-	0,1-
ecologie	Y520_2	Burgers spannen sneller rechtszaken aan als ze risico's lopen op het gebied van milieu en g	0,2	0,3	0,3-	0,1-
ecologie	Y520_3	De overheid neemt meer maatregelen om de woonomgeving van burgers te beschermen tegen zwerfafval, stankoverlast en geluidsoverlast	0,4	0,3	0,4-	0,1-
ecologie	Y520_4	Er worden alleen nog milieumaatregelen genomen die weinig geld kosten	0,1	0,1	0,3-	0,1-
ecologie	Y530_1	Men gaat het behoud van de natuur en landschappen in binnen- en buitenland veel belangrijker vinden	0,5-	0,1-	0,1	0,1
ecologie	Y530_2	Men vindt dat de natuur mag blijven, ook zonder een bepaalde functie	0,5-	0,1-	0,3	0,2
ecologie	Y530_3	Vooral overheid en milieuorganisaties nemen de zorg voor het milieu op zich	0,3-	0,0-	0,2	0,1
ecologie	Y530_4	De burgers zijn bereid meer te betalen voor milieuvriendelijke producten	0,4-	0,0-	0,1	0,1
ecologie	Y540_1	Er is meer aandacht voor natuur en landschap in eigen land	0,7-	0,0-	0,1	0,2
ecologie	Y540_2	Bestrijding van geluidsoverlast, onveiligheid van de buurt en ed hebben grote prioriteit	0,7-	0,1-	0,1	0,2
ecologie	Y540_3	De mensen zelf en de (lokale) overheid spannen zich meer in om milieuproblemen te voorkomen	0,7-	0,1-	0,2	0,2
ecologie	Y540_4	Er wordt meer gecarpoold. Mensen maken minder gebruik van de auto	0,6-	0,0-	0,2	0,2
ecologie	Y540_5	Burgers wonen dicht bij het werk, besteden hun vrije tijd meer in de eigen regio	0,6-	0,0-	0,2	0,1
maatschappij	Y610_1	Carrière maken en prestaties leveren worden belangrijker	0,6	0,1	0,4-	0,3-
maatschappij	Y610_2	Mensen gaan materiele welvaart, onafhankelijkheid, vrijheid en uitdaging belangrijker vinden	0,9	0,1	0,4-	0,3-
maatschappij	Y610_3	Mensen zijn meer met hun werk bezig	0,9	0,1	0,4-	0,3-
maatschappij	Y610_4	Men streeft naar een tweede woning, een mooie auto, een mooi huis, verre reizen	0,9	0,0	0,4-	0,3-
maatschappij	Y610_5	Mensen zijn van mening dat iedereen welkom is, zolang men maar bijdraagt aan de economie	1,2	0,1	0,4-	0,3-
maatschappij	Y620_1	De burgers dragen niet meer bij aan het welzijn van anderen, het is ieder voor zich	0,6	0,2	0,3-	0,2-
maatschappij	Y620_2	Mensen willen geen verandering, maar vooral behouden wat				

		ze hebben	0,6	0,4	0,5-	0,2-
maatschappij	Y620_3	De werkdruk is veel hoger dan nu	0,9	0,3	0,6-	0,2-
maatschappij	Y620_4	Men is niet bereid hogere pensioenpremies te betalen zonder dat men daarvoor iets terug	0,6	0,2	0,6-	0,2-
maatschappij	Y620_5	Veel gepensioneerden gaan in het buitenland wonen om een beter leefklimaat te hebben	0,7	0,4	0,6-	0,2-
maatschappij	Y630_1	De zorg om anderen in de wereld wordt veel belangrijker	0,5-	0,3-	0,5	0,2
maatschappij	Y630_2	Mensen gaan zingevend werk, een breed scala aan sociale relaties en goede collectieve voorzieningen belangrijker vinden en geldverdiene minder belangrijk	0,7-	0,3-	0,5	0,2
maatschappij	Y630_3	Mensen gaan veel meer belang hechten aan goede relaties	0,7-	0,2-	0,5	0,2
maatschappij	Y630_4	Mensen werken omdat het voldoening geeft, niet voor het geld	0,8-	0,3-	0,5	0,2
maatschappij	Y630_5	Men kiest voor minder werken, want een goede balans tussen werk en privé is belangrijk	0,8-	0,3-	0,5	0,2
maatschappij	Y630_6	Men is sterker betrokken bij wat er in de wereld gebeurt en voelt zich hier meer verantwoordelijk voor	0,9-	0,3-	0,5	0,2
maatschappij	Y640_1	Maatschappelijke problemen worden gemakkelijker opgelost omdat mensen elkaar steunen	0,6-	0,0-	0,2	0,1
maatschappij	Y640_2	Er ontstaan maatschappelijke organisaties die gericht zijn op verbetering van kwaliteit	0,7-	0,1-	0,2	0,2
maatschappij	Y640_3	Steeds meer mensen vinden plezierig leven en voldoende vrije tijd hebben belangrijk	0,6-	0,1-	0,3	0,2
maatschappij	Y640_4	Burgers zijn bereid om meer te investeren in hun eigen leefomgeving	0,6-	0,1-	0,2	0,1
maatschappij	Y640_5	Kinderopvang wordt tussen burens of via wijk of buurt geregeld	0,6-	0,1-	0,2	0,1
maatschappij	Y640_6	Men is meer betrokken bij elkaar; sport- en hobbyverenigingen zijn zeer populair	0,4-	0,1-	0,2	0,1

3.5 Berekening van de mate dat een respondent wordt toegerekend aan een wereldbeeld

Als de respondenten gevraagd wordt 100 punten te verdelen over die wereldbeelden die hun voorkeur genieten, is er slechts een kleine groep die 100% voor één wereldbeeld gaat. Deze vraagstelling die in de enquête is gehanteerd geeft de mogelijkheid om de mate van preferentie mee te nemen in de analyse. De aannames die gemaakt zijn en de rekenwijze om de mate van preferentie mee te nemen in de analyses worden in deze paragraaf toegelicht. In de DuurzaamheidsVerkenning (MNP, 2004) is rekening gehouden met de mate van preferentie van de respondenten voor de wereldbeelden.

3.5.1 Meting van de preferentie voor een wereldbeeld

De respondenten hebben 100 punten verdeeld over vier goed omschreven wereldbeelden (zie kader). Eindigen wereldbeelden ex-equo als hoogste dan moest de respondent aangeven welk wereldbeeld het meest werd geprefereerd. Op basis van deze puntenverdeling is de preferentie voor een wereldbeeld berekend.

Kader: Precieze vraagstelling aan respondenten om hun voorkeur aan te geven voor één of meerdere wereldbeelden.

Inleiding op de vraag

Dit onderzoek gaat over Nederland in de toekomst. In de toekomst kan Nederland er heel anders uitzien. Er zijn voor dit onderzoek vier mogelijke toekomstbeelden ontwikkeld over hoe Nederland er over 20 jaar uit kan zien. U krijgt daar steeds (voor elk van die toekomstbeelden apart) eerst een beeld van te zien en een korte beschrijving over te lezen. De tekst en het beeld horen bij elkaar en vormen samen het toekomstbeeld. Daarna volgen per toekomstbeeld een aantal vragen. Het is een lange vragenlijst, maar dit onderzoek is voor de overheid erg belangrijk om zich zo goed mogelijk te kunnen voorbereiden op de toekomst. Wij vragen u daarom de tijd te nemen voor deze enquête.

Vraag 1.

We willen graag weten hoe Nederland zich volgens u in de komende 20 jaar moet ontwikkelen; welk toekomstbeeld past daar het beste bij? We vragen u om 100 punten te verdelen over de 4 toekomstbeelden. Hoe meer punten u aan een toekomstbeeld geeft, hoe wenselijker u dat toekomstbeeld vindt. U bent helemaal vrij hoe u de punten verdeelt en als er voor u maar 1 toekomstbeeld in aanmerking komt, mag u dat toekomstbeeld 100 punten geven en de andere drie 0 punten.

Eventuele vervolgvraag: Als in vraag 1 twee of meer toekomstbeelden gedeelde 1e plaats.

Nu vragen we u niet om punten te verdelen, maar om 1 keuze te maken.

3.5.2 Toewijzing van respondenten aan een wereldbeeld.

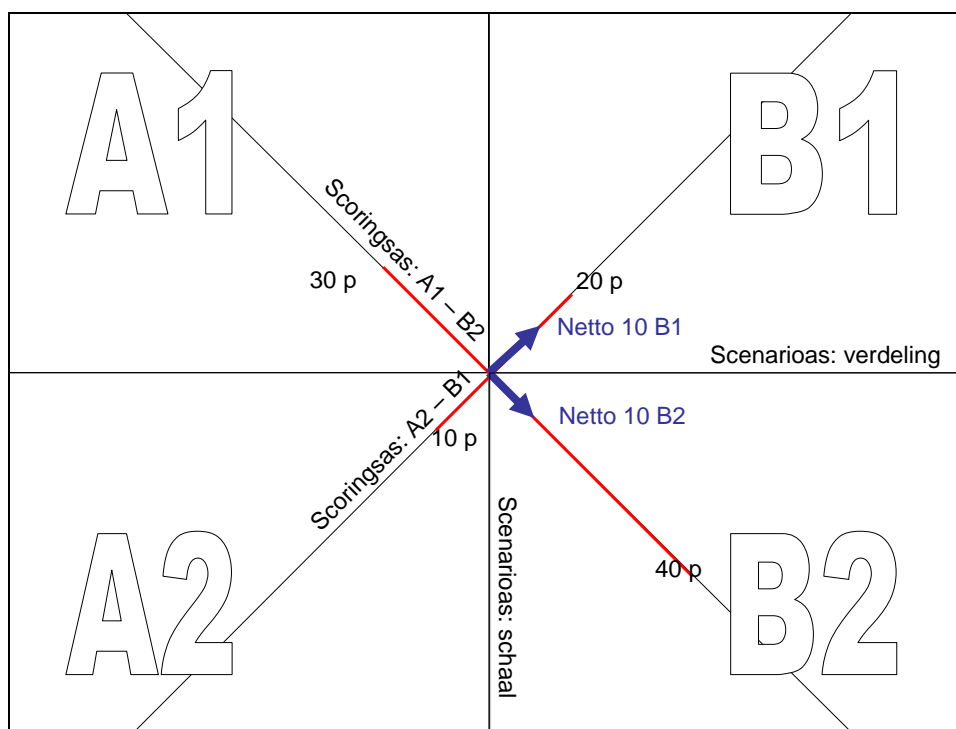
Er zijn meerdere mogelijkheden om respondenten toe te rekenen aan een wereldbeeld. Hieronder worden de meest voor de hand liggende mogelijkheden besproken, waarbij de voor de Duurzaamheidverkenning (MNP, 2004) gebruikte methode is uitgewerkt.

1. Toewijzing van een respondent aan één wereldbeeld, op basis van de hoogste score. Bij een gelijke score wordt de respondent toegewezen op basis van de keuze die in een vervolgvraag is gemaakt. Deze toewijzing wordt "ABSOLUUT" genoemd. Duidelijk is dat voor deze methode geldt: "one man one vote". Voordeel is dat een respondent eenduidig in een groep wordt ingedeeld. Nadeel is dat er informatie (veel/weinig voorkeur, en combinatie voorkeuren) niet wordt meegenomen in de analyse.
2. NETTO-EXTREEM is een bijzonder geval van ABSOLUUT. In dat geval wordt de mate van preferentie voor een WB gebruikt om respondenten die een hoge preferentie voor een bepaald WB hebben, in of uit te sluiten op basis de afstand tot de oorsprong (niet uitgewerkt). Voordeel van deze methode is dat er

- verschillen kunnen worden geanalyseerd tussen groepen respondenten met een duidelijk verschillende voorkeur voor een wereldbeeld. Nadeel is dat niet alle respondenten meegenomen worden in de analyse.
3. Voor de “AMOEBE” wordt de voorkeur van de respondent voor elk wereldbeeld berekend op basis van de punten die een respondent heeft gegeven aan elk wereldbeeld. In principe kan een respondent voor 1 tot maximaal 4 wereldbeelden zijn voorkeur uitspreken. In dat geval worden de gemeten preferenties (voor bijv. maatschappelijke vraagstukken) van respondenten per wereldbeeld gewogen met de voorkeur van de respondent voor dat betreffende wereldbeeld. De AMOEBE is niet toegepast in de DV. Voordeel van de methode is dat de mate van voorkeur voor elk wereldbeeld voor elke respondent in de analyse wordt meegenomen. Nadeel is dat de verschillen tussen de wereldbeelden klein worden, omdat de voorkeuren zich verdelen over tegengestelde wereldbeelden.
 4. Het genoemde nadeel van de AMOEBE worden in de “NETTO” methode ondervangen. Bij de NETTO methode wordt aangenomen dat de scenario-assen continu zijn en de assen vanaf de oorsprong tegengestelde eigenschappen bezitten die steeds extremer worden. Tevens wordt aangenomen dat de assen loodrecht op elkaar staan en daarmee onafhankelijk van elkaar zijn (zie hoofdstuk 4). Elke kwadrant vertegenwoordigt een wereldbeeld. Hiermee komt wereldbeeld A1 diametraal tegenover B2, en A2 tegenover B1. De assen die de tegenovergestelde wereldbeelden met elkaar verbinden zijn zo 45 graden gedraaid ten opzichte van de scenario assen. Onder de voorwaarde van deze aannames wordt het mogelijk om een score voor twee tegenover elkaar liggende wereldbeelden van elkaar af te trekken (zie figuur 3.5.2.1.).
Voorbeeld: Een respondent (Rx) heeft 30 punten gescoord voor A1, 10 punten voor A2, 20 punten voor B1 en 40 punten voor B2. De NETTO methode gaat er vanuit dat de punten van A1 van B2 afgetrokken mogen worden, waardoor de netto score (ns) van 10 punten voor B2 overblijven. Daarbij worden de 10 punten voor A2 afgetrokken van de 20 punten voor B1, waardoor er 10 punten voor B1 overblijven. Respondent Rx scoort dus netto 10 punten voor B1 en 10 punten voor B2, en bevindt zich daarmee precies op de scenario as tussen B1 en B2 in. Zo kan één respondent een netto voorkeur voor maximaal twee wereldbeelden hebben. De netto scores (ns) die zo worden berekend zijn gebruikt als maat voor de preferentie voor een wereldbeeld.

3.5.3 Wereldbeeld preferentie in de Duurzaamheidsverkenning en deze rapportage

De hierboven beschreven NETTO-methode is gebruikt in de Duurzaamheids-Verkenning. De netto score voor een wereldbeeld wordt gebruikt om de mate van voorkeur aan te geven. Om de eigenschappen / voorkeuren / enz. van de groep respondenten, die een voorkeur voor een bepaald wereldbeeld hebben, te berekenen, is de netto-score voor dat wereldbeeld gebruikt als weegfactor¹⁷. D.w.z.: Een respondent die 40 punten scoort op het A1 wereldbeeld telt twee keer zo hard mee in de analyse, dan een respondent die 20 punten op het A1 wereldbeeld scoort.

Figuur 3.5.3.1. Berekening van de netto preferentie van respondent Rx. In rood de gemeten punten verdeling van Rx voor de vier wereldbeelden. In blauw de netto scores.

NB: Ook voor deze rapportage geldt dat indien niet vermeldt is of gebruik gemaakt is van ABSOLUUT, AMOEBE of NETTO, NETTO is gebruikt.

¹⁷ NB: Aangezien in de NETTO-methode tegenovergestelde koorkeuren van elkaar afgetrokken worden, bedraagt het gemiddelde netto-punten minder dan de oorspronkelijke 100 punten (in dit geval ca. de helft). Daarom is de netto-score voor alle respondenten met een constante factor vermenigvuldigd (ca. een factor 2), waardoor het gemiddelde aantal punten weer op 100 wordt gebracht.

3.5.4 Gevoeligheidsanalyse op de verschillende rekenmethoden

In deze paragraaf is voor de 1784 respondenten uit 2003, waarvoor hun voorkeur voor een wereldbeeld bekend is, de scores op de 53 maatschappelijke vraagstukken berekend¹⁸. De voorkeur is bekend omdat elke respondent 100 punten mocht verdelen over de wereldbeelden A1, A2, B1 en B2.

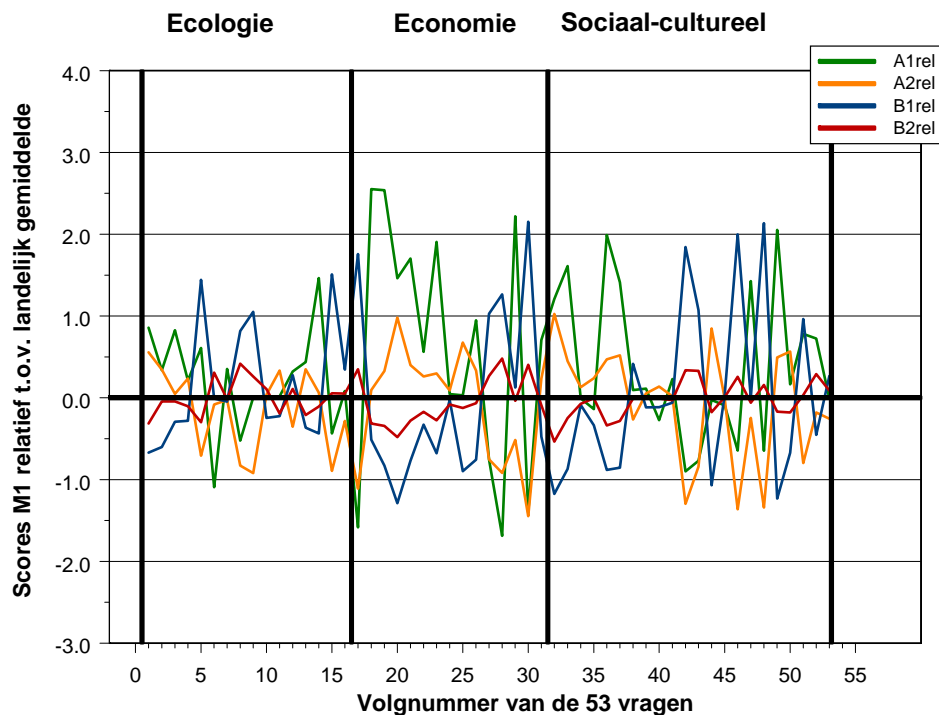
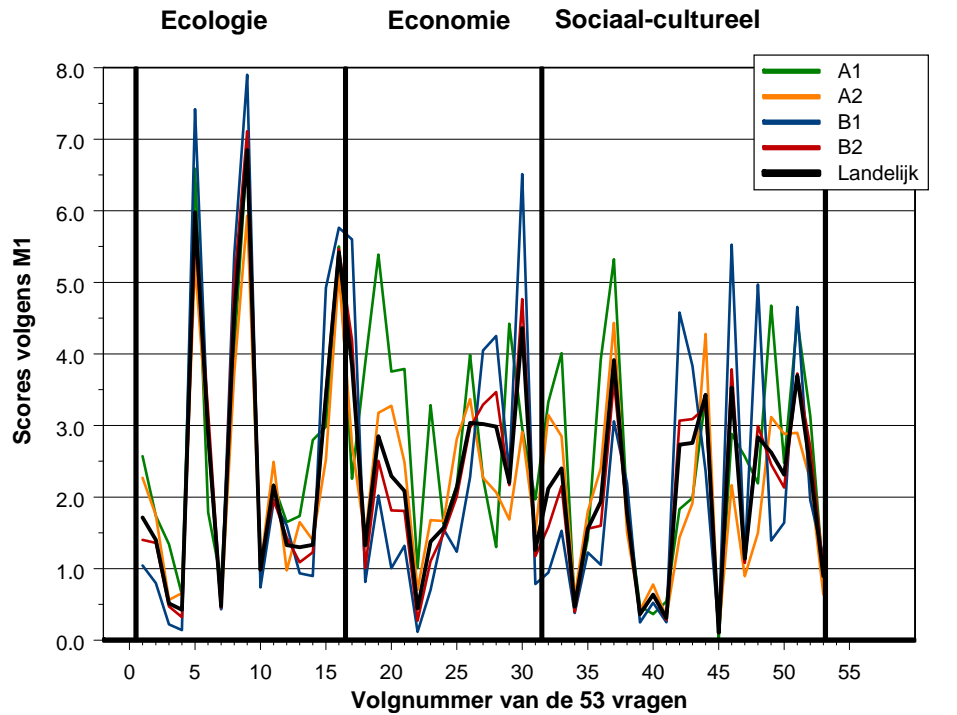
Er zijn drie voorstellen gedaan om de rangordes per wereldbeeld te bepalen (zie hoofdstuk 3.5.2.). Deze zijn:

1. methode 'absoluut'. Per respondent wordt het dominante wereldbeeld bepaald. De respondent wordt nu geheel aan dit wereldbeeld toegewezen. Voor het geval een respondent de hoogste punten aan twee of meer wereldbeelden heeft gegeven is in de enquête gevraagd naar zijn uiteindelijke voorkeur. Hiervan is bij de toewijzing gebruik gemaakt.
2. methode 'amoebe'. Bij deze methode worden de punten per respondent gebruikt als weegfactor om zijn vraagstuk-punten te verdelen over 'A1', 'A2', 'B1' en 'B2'. Deze methode maakt dus geheel gebruik van het 'fuzzy'-stemgedrag van de respondenten.
3. methode 'netto'. Bij deze methode wordt de aanname gedaan dat het eigenlijk niet mogelijk is voor een respondent om gelijktijdig punten te geven aan het wereldbeeld A1 en B2. Deze twee wereldbeelden zijn namelijk tegengesteld qua uitgangspunten. Idem A2 en B1. Daarom worden de punten van een respondent voor A1 vermindert met de punten voor B2, idem voor A2 met de punten van B1. Als het verschil positief is krijgt A1 de verschilpunten en B2 nul punten. Als het verschil negatief is, omgekeerd. Idem voor A2 en B1.

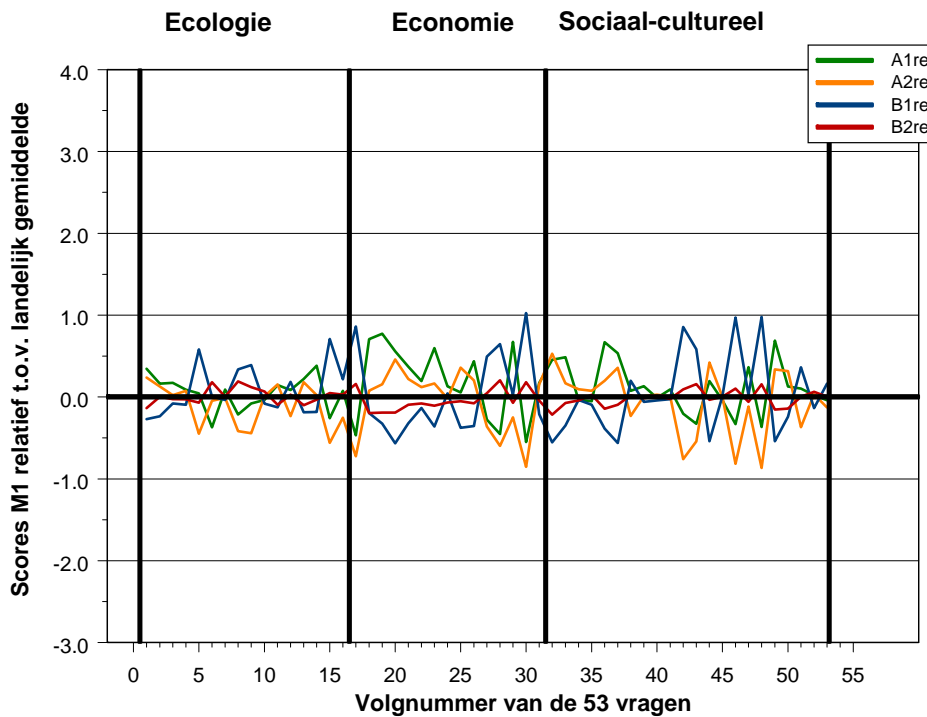
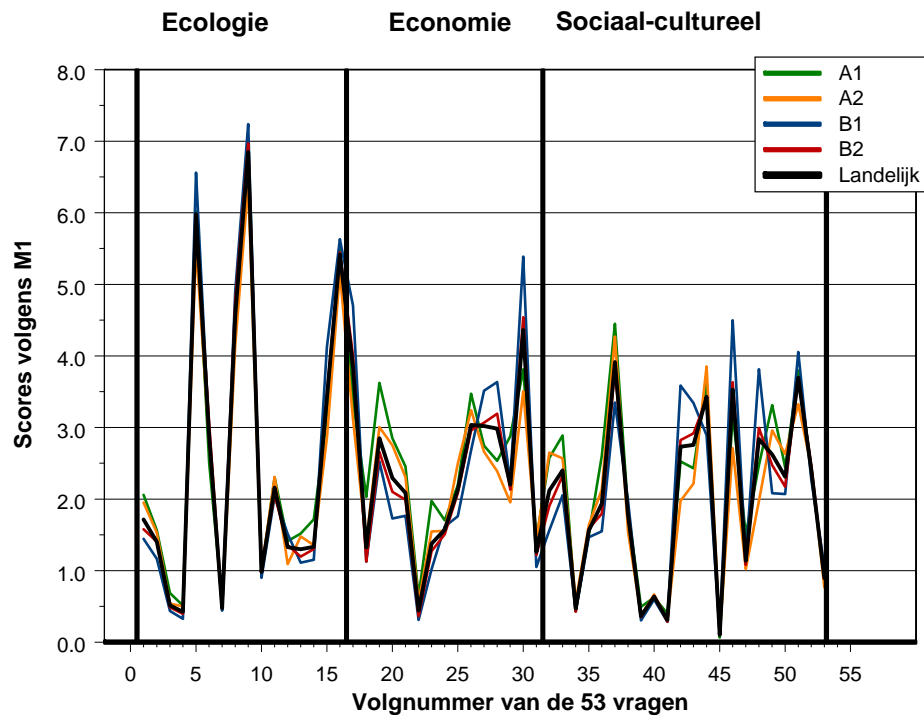
De scores voor de 53 maatschappelijke vraagstukken zijn bepaald voor elk van de drie todelingsmethoden: Figuur 3.5.4.1. voor de methode 'absoluut', Figuur 3.5.4.2. voor de methode 'amoebe' en Figuur 3.5.4.3. voor de methode 'netto'.

De bovenste grafieken geven de *scores* voor A1, A2, B1 en B2. De landelijk-gemiddelde scores zijn steeds door de dikke zwarte lijn weergegeven. De onderste grafieken geven de scores relatief ten opzichte van het landelijk gemiddelde (die is daarmee gelijk geworden aan de nullijn).

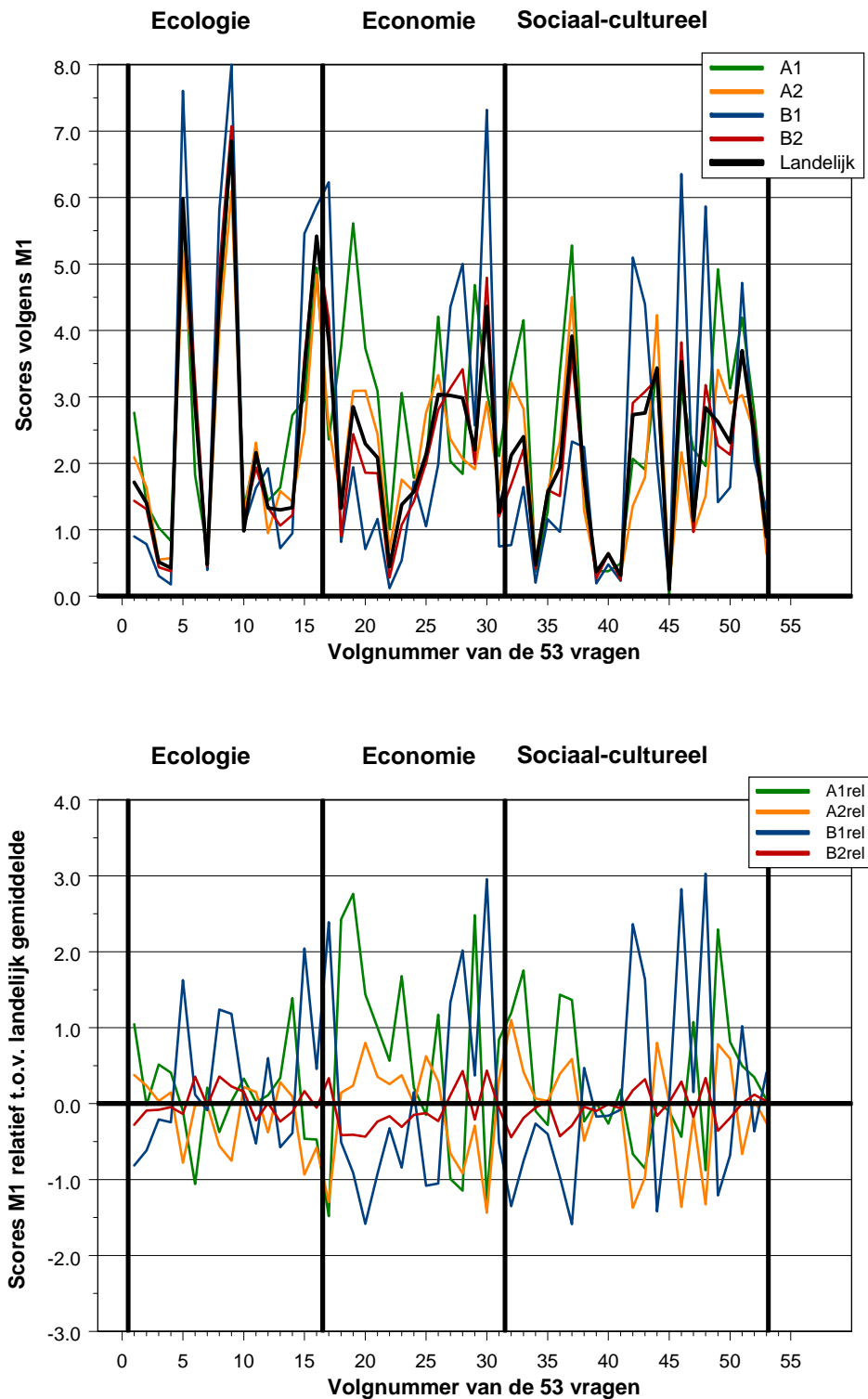
¹⁸ Wat maatschappelijke vraagstukken zijn en hoe de scores worden berekend, wordt uitgelegd in hoofdstuk 7.

Figuur 3.5.4.1. Scores op de 53 maatschappelijke vraagstukken per wereldbeeld voor methode ‘**absoluut**’. De volgorde van de vraagstukken is gelijk aan de oorspronkelijke volgorde van NIPO-Veldkamp: eerste 16 vragen voor ecologie, de volgende 15 vragen voor economie en de laatste 22 vragen voor sociaal-cultureel.

Figuur 3.5.4.2. Scores op de 53 maatschappelijke vraagstukken per wereldbeeld voor methode ‘amoeba’. De volgorde van de vraagstukken is gelijk aan de oorspronkelijke volgorde van NIPO-Veldkamp: eerste 16 vragen voor ecologie, de volgende 15 vragen voor economie en de laatste 22 vragen voor sociaal-cultureel.

Figuur 3.5.4.3. Scores op de 53 maatschappelijke vraagstukken per wereldbeeld voor methode 'netto'. De volgorde van de vraagstukken is gelijk aan de oorspronkelijke volgorde van NIPO-Veldkamp: eerste 16 vragen voor ecologie, de volgende 15 vragen voor economie en de laatste 22 vragen voor sociaal-cultureel.

De Figuren 3.5.4.1 tot 3.5.4.3 laten twee duidelijke **conclusies** zien. In de eerste plaats blijkt de methode ‘amoebe’ scores te genereren voor de vier wereldbeelden die allen bijna gelijk zijn aan de landelijk-gemiddelde scores. Dit is te verklaren uit het feit dat meer dan de helft van de 1784 respondenten diffuus hun punten hebben verdeeld over de wereldbeelden. Hun punten zijn dus ook steeds bijna gelijk verdeeld over de vier wereldbeelden. Vandaar de kleine verschillen met landelijk.

De tweede conclusie is dat de methode ‘absoluut’ en ‘netto’ zeer gelijkende scores opleveren. Het idee achter beide benaderingen is ook hetzelfde, namelijk het karakter van de vier wereldbeelden sterker naar voren laten komen.

Bovenstaande kan ook statistisch uitgedrukt worden in de vorm van correlaties. Voor ‘amoebe’ liggen de correlaties met de landelijke scores tussen de $R= 0.97$ en 1.00 . Dit is extreem hoog. De onderlinge correlaties liggen voor ‘amoebe’ tussen de 0.89 en 0.98 .

Voor ‘absoluut’ liggen de onderlinge correlaties, zoals verwacht, lager, tussen de $R= 0.55$ en $R= 0.95$. Voor ‘netto’ is dit $R= 0.49$ en $R= 0.92$.

Het verband tussen ‘netto’ en absoluut’ volgt uit de correlaties van de scores¹⁹ voor dezelfde wereldbeelden:

- voor **A1** is de correlatie voor de netto- en absoluut-scores **$R= 0.99$**
- voor **A2** is de correlatie voor de netto- en absoluut-scores **$R= 1.00$**
- voor **B1** is de correlatie voor de netto- en absoluut-scores **$R= 0.99$**
- voor **B2** is de correlatie voor de netto- en absoluut-scores **$R= 1.00$**

De correlaties zijn geheel consistent met het beeld uit de figuren 3.5.4.1 tot 3.5.4.3.

Omdat de voorkeur gegeven is aan de methode ‘netto’, is voor de ‘netto’-scores per wereldbeeld de onzekerheden per vraag bepaald. Hiermee kunnen voor een te kiezen vraagstuk testen of het verschil in scores statistisch significant. Hoe dat moet, is uitgelegd in Visser et al, (2005).

De fout is een combinatie van respondent-variabiliteit en variabiliteit door het gekozen scoringssysteem (hier M1). Zie voor aanpak en rekenwijze Visser et al (2005). In de hierna volgende tabel 3.5.4.1. zijn de scores gegeven voor A1, A2, B1 en B2 met daarbij de gecombineerde onzekerheid per vraagstuk.

¹⁹ Voor de correlatie is de volgorde van 53 vragen van de mensen die tot A1 horen volgens NETO met de mensen die in A1 vallen ABSOLUUT. De correlatie R wordt dus berekend tussen 53 getallenparen. Idem voor A2, B1 en B2. De volgorde van belang van de maatschappelijke vraagstukken volgens de twee methodes NETTO en ABSOLUUT zijn dus voor elk wereldbeeld vrijwel gelijk.

Tabel 3.5.4.1. Scores en onzekerheden per wereldbeeld en vraagstuk. Het eerste tableau is voor ecologie, het tweede voor economie en het derde voor sociaal-cultureel.

Index	ScoreA1	StotA1	ScoreA2	StotA2	ScoreB1	StotB1	ScoreB2	StotB2
1.00	2.40	0.14	2.20	0.27	0.85	0.25	1.47	0.24
2.00	1.20	0.12	1.72	0.07	0.74	0.08	1.35	0.09
3.00	0.89	0.07	0.58	0.11	0.29	0.17	0.45	0.13
4.00	0.72	0.13	0.60	0.18	0.17	0.26	0.39	0.21
5.00	5.11	0.30	5.47	0.32	7.17	0.38	6.00	0.28
6.00	1.58	0.14	3.01	0.08	2.82	0.09	3.32	0.10
7.00	0.60	0.07	0.48	0.10	0.37	0.12	0.46	0.12
8.00	3.64	0.15	4.21	0.10	5.47	0.19	5.05	0.11
9.00	5.97	0.25	6.41	0.21	7.57	0.26	7.26	0.26
10.00	1.14	0.08	1.26	0.09	0.99	0.12	1.17	0.10
11.00	1.89	0.23	2.43	0.20	1.54	0.22	1.99	0.20
12.00	1.25	0.10	1.00	0.10	1.81	0.15	1.37	0.12
13.00	1.42	0.21	1.66	0.18	0.68	0.19	1.09	0.17
14.00	2.36	0.14	1.50	0.11	0.89	0.08	1.26	0.09
15.00	2.57	0.16	2.61	0.06	5.14	0.16	3.68	0.08
16.00	4.29	0.18	5.09	0.15	5.53	0.17	5.50	0.15

Index	ScoreA1	StotA1	ScoreA2	StotA2	ScoreB1	StotB1	ScoreB2	StotB2
17.00	2.05	0.13	2.68	0.18	5.87	0.46	4.29	0.31
18.00	3.26	0.13	1.54	0.11	0.77	0.09	0.93	0.11
19.00	4.87	0.14	3.25	0.15	1.83	0.12	2.50	0.12
20.00	3.24	0.19	3.26	0.15	0.67	0.17	1.91	0.14
21.00	2.68	0.19	2.57	0.12	1.09	0.17	1.90	0.14
22.00	0.88	0.28	0.74	0.22	0.11	0.33	0.29	0.25
23.00	2.66	0.18	1.85	0.10	0.51	0.08	1.10	0.08
24.00	1.55	0.07	1.65	0.10	1.62	0.19	1.46	0.14
25.00	1.72	0.12	2.90	0.10	0.99	0.09	2.06	0.09
26.00	3.65	0.26	3.50	0.27	1.87	0.28	2.88	0.26
27.00	1.76	0.11	2.49	0.20	4.10	0.34	3.22	0.27
28.00	1.60	0.09	2.17	0.17	4.71	0.40	3.51	0.27
29.00	4.07	0.18	2.01	0.14	2.42	0.22	2.04	0.18
30.00	2.68	0.20	3.08	0.15	6.89	0.36	4.92	0.22
31.00	1.83	0.13	1.67	0.13	0.71	0.09	1.23	0.11

Index	ScoreA1	StotA1	ScoreA2	StotA2	ScoreB1	StotB1	ScoreB2	StotB2
32.00	2.88	0.13	3.39	0.14	0.73	0.20	1.72	0.10
33.00	3.61	0.13	2.97	0.13	1.55	0.16	2.27	0.13
34.00	0.32	0.15	0.57	0.11	0.19	0.18	0.43	0.13
35.00	1.11	0.10	1.68	0.09	1.09	0.15	1.64	0.10
36.00	2.93	0.19	2.45	0.14	0.91	0.16	1.55	0.14
37.00	4.59	0.30	4.74	0.16	2.19	0.16	3.72	0.14
38.00	1.34	0.13	1.36	0.11	2.11	0.21	1.78	0.13
39.00	0.33	0.10	0.38	0.11	0.18	0.09	0.28	0.10
40.00	0.33	0.10	0.69	0.08	0.45	0.10	0.65	0.09
41.00	0.43	0.12	0.33	0.12	0.22	0.12	0.25	0.11
42.00	1.80	0.10	1.43	0.10	4.80	0.21	2.99	0.14
43.00	1.65	0.13	1.88	0.12	4.14	0.29	3.16	0.20
44.00	2.99	0.19	4.45	0.15	1.89	0.15	3.36	0.13
45.00	0.01	0.20	0.13	0.19	0.13	0.17	0.12	0.17
46.00	2.68	0.13	2.28	0.11	5.99	0.34	3.92	0.14
47.00	1.92	0.18	1.02	0.13	1.22	0.16	0.99	0.12
48.00	1.70	0.14	1.59	0.11	5.52	0.22	3.26	0.13
49.00	4.27	0.15	3.58	0.13	1.33	0.18	2.33	0.15
50.00	2.72	0.22	3.05	0.15	1.54	0.18	2.18	0.16
51.00	3.64	0.14	3.19	0.14	4.44	0.27	3.79	0.31
52.00	2.40	0.14	2.59	0.13	1.93	0.16	2.60	0.14
53.00	0.82	0.14	0.67	0.09	1.23	0.17	0.95	0.12

4 Relatie tussen WIN-waardenoriëntaties en wereldbeelden

In hoofdstuk 2 zijn de waardenoriëntaties en in hoofdstuk 3 zijn de wereldbeelden besproken. In de Duurzaamheidsverkenning (MNP, 2004) is de voorkeur voor wereldbeelden in verband gebracht met de waardenoriëntaties van mensen. In dit hoofdstuk wordt de relatie tussen de wereldbeelden en de waardenoriëntaties geanalyseerd op verschillende wijzen. NB: Voor de berekening van de wereldbeelden in dit hoofdstuk is gebruik gemaakt van de methode 'NETTO', zie paragraaf 3.5.3

4.1 Relatie tussen preferenties voor Waardenoriëntaties en wereldbeelden

De benoeming van de assen van de WIN-oriëntaties en bijbehorende hoofdassen in hoofdstuk 2.6 en de assen van de spanningsvelden van de wereldbeelden zijn in twee onafhankelijk onderzoeksprocessen met verschillende onderzoekers benoemd. Er lijkt een verwantschap te bestaan tussen de assen en de preferenties van de vier wereldbeelden en de assen en de preferenties van de WIN-oriëntaties. In tabel 4.1.1. (tabel 2.2.1 in de Duurzaamheidsverkenning (MNP, 2004)) is gepresenteerd hoe de WIN-oriëntaties zich verdelen voor de vier wereldbeelden (WB).

Tabel 4.1.1. Verdeling van de waardenoriëntaties over de wereldbeelden (basis: NETTO).

	Zakelijken en Luxezoekers	Genieters en Behoudenden	Ruimdenkers en Geëngageerden	Zorgzamen en Behoudenden		NL
A1	51%	28%	9%	11%	100%	6%
A2	26%	30%	14%	30%	100%	27%
B1	19%	14%	41%	26%	100%	22%
B2	19%	22%	27%	32%	100%	45%
NL	23%	23%	26%	29%	100%	100%

De resultaten maken duidelijk hoe verschillend de waardenoriëntaties verdeeld zijn over de wereldbeelden: Over de hele populatie genomen (laatste rij van tabel 4.1.1) komt elke WIN4-oriëntatie nagenoeg even vaak voor, met een lichte voorkeur voor 'Zorgzamen en Behoudenden' en 'Ruimdenkers en Geëngageerden'.

Wordt echter naar subpopulaties gekeken, dan blijkt het beeld er anders uit te zien. De subpopulatie van respondenten met een voorkeur voor wereldbeeld A1 blijkt verhoudingsgewijs duidelijk meer 'Zakelijken en Luxezoekers' en 'Genieters en Behoudenden' te bevatten, terwijl 'Ruimdenkers en Geëngageerden' en 'Zorgzamen en Behoudenden' ondervertegenwoordigd zijn. Voor de andere wereldbeelden kunnen analoge conclusies getrokken worden, waarbij het m.n. opvalt dat bij A2 verhoudingsgewijs meer 'Genieters en Behoudenden' en minder 'Ruimdenkers en Geëngageerden' voorkomen terwijl bij B1 'Ruimdenkers en Geëngageerden' in de

duidelijke meerderheid zijn met een ondervertegenwoordiging van 'Genieters en Behoudenden' en 'Zakelijken en Luxezoekers'. Merk tenslotte op dat B2 niet heel sterk van het totaalbeeld over de hele populatie afwijkt, er is met name een ietwat sterkere vertegenwoordiging van 'Zorgzamen en Behoudenden' ten koste van 'Zakelijken en Luxezoekers'. Dit komt voor een deel omdat B2 het meest frequent voorkomende voorkeurswereldbeeld is (45 % van de totale populatie).

Deze resultaten wijzen op een zekere verwantschap tussen de WB-kwadranten in de rechterfiguur uit figuur 3.1, en de WIN-kwadranten in de linkerfiguur van figuur 3.1. Er blijkt geen sprake van een volledige 1-op-1 koppeling vanuit WB-kwadrant naar respectievelijk WIN-kwadrant (vanuit WB naar WIN). Bijv. hoewel te stellen is dat in wereldbeeld A1 (resp. B1) de waardenoriëntatie 'Zakelijken en Luxezoekers' (resp. 'Ruimdenkers en Geëngageerden') oververtegenwoordigd is, zijn ook alle andere WIN4-oriëntaties in belangrijke mate vertegenwoordigd in A1 (resp. B1). Ook omgekeerd (vanuit WIN naar WB) is er geen sprake van een volledige 1-op-1 link vanuit het WIN-kwadrant naar het betreffend WB-kwadrant. Zie daartoe de 'gekantelde tabel' (tabel 4.1.2), waarbij de verdeling van de wereldbeelden over de waardenoriëntatie weergegeven is. Hoewel in de afzonderlijke WIN4-subpopulaties de respectieve wereldbeelden A1, A2, B1 en B2 het meest 'oververtegenwoordigd' blijken te zijn in vergelijking met hun mate van voorkomen in de totale populatie (vergelijk de laatste rij met de eerste vier rijen in tabel 4.1.2, dan treedt de grootste afwijking op ten opzichte van de laatste rij) blijkt toch telkens weer wereldbeeld B2 als meest frequent naar voren te komen per WIN4-segment.

Tot slot, als de sterkte van de wederzijdse verwantschap tussen de WIN- en WB-kwadranten uit figuur 3.1 wordt uitgedrukt in termen van de directe correlaties tussen wereldbeelden en WIN-segmenten, dan blijkt (zie de resultaten uit de volgende paragraaf & 4.3) dat slechts gesproken kan worden van een zwakke correlatie.

Tabel 4.1.2 Verdeling van de wereldbeelden over de waardenoriëntaties
(vet= per kolom meest significant verschillend waarde met de waarden uit de laatste rij;
cursief (onder B2): meest frequente wereldbeeld per WIN4-segment)

	A1	A2	B1	B2		NL
Zakelijken & Luxezoekers	13%	31%	18%	<i>38%</i>	100%	23%
Genieters & Behoudenden	8%	35%	14%	<i>43%</i>	100%	23%
Ruimdenkers & Geëngageerden	2%	15%	35%	<i>48%</i>	100%	26%
Zorgzamen & Behoudenden	2%	28%	20%	50%	100%	28%
NL	6%	27%	22%	45%	100%	100%

4.2 Directe correlaties tussen wereldbeelden en Win segmenten

De directe pearson-correlaties tussen de WIN-oriëntaties (het wel (0) of niet (1) behoren tot een WIN-oriëntatie) en de wereldbeelden (scores op de 2 WB-assen) zijn weergegeven in tabel 4.2.1.

De sterkste positieve verbanden zijn gevonden tussen zakelijken en A1, geëngageerden en B1 en zorgzamen en B2. De negatieve correlaties benadrukken dat een waardenoriëntatie niet tot het betreffende wereldbeeld behoort. Vooral de waardenoriëntaties evenwichtigen en behoudenden vertonen zwakker correlaties met voorkeuren voor de wereldbeelden.

Tabel 4.2.1. Directe correlaties tussen wereldbeelden en WIN-oriëntaties

	A1	A2	B1	B2
	r	R	r	r
Zorgzamen	-0,07	-0,02	0,03	0,14
Behoudenden	-0,08	0,02	-0,09	-0,06
Genieters	0,01	0,11	-0,11	-0,05
Evenwichtigen	-0,02	-0,05	-0,07	-0,07
Luxezoekers	0,12	0,03	-0,08	-0,05
Zakelijken	0,21	0,10	0,06	-0,04
Ruimdenkers	0,00	-0,09	0,12	0,03
Geëngageerden	-0,07	-0,09	0,20	0,11

Significante correlaties ($p < 0,05$) zijn **vet** weergegeven.

4.3 Gemeenschappelijke dimensies tussen assen WIN en Wereldbeeld

Een andere manier om naar de relatie tussen WIN en de wereldbeelden te kijken is een analyse van de assenstelsels. De WIN-8 segmenten zijn gebaseerd op de twee dimensies: zelfgericht-andergericht enerzijds en ontwikkeling-behoud anderzijds. Hiervoor worden eerst de pearson-correlaties tussen de WIN-assen en de WB-assen in tabel 4.3.1. getoond.

Tabel 4.3.1. Directe correlaties tussen WIN-assen (de PRINCALS assen) en WB-assen (NETTO).

	ontwikkeling-behoud	ander-zelf
	R	r
B2-A1	-0,20	0,18
B1-A2	0,00	0,27

Significante correlaties ($p < 0,05$) zijn **vet** weergegeven.

Op zichzelf is de relatie tussen deze WIN-assen en de assen A1-B2 en A2-B1 niet sterk: de correlaties liggen rond de 0,2. Echter, wanneer met behulp van een factoranalyse gezocht wordt naar onderliggende gemeenschappelijke dimensies, worden na rotatie twee dimensies (ieder met een Eigenwaarden groter dan 1) gevonden die ieder telkens samenhangen met één WIN-as en met één wereldbeelden-as. Deze twee nieuwe dimensies verklaren gezamenlijk 62% van de variantie in de oorspronkelijke variabelen.

Tabel 4.3.2. Factorscores van de WIN-dimensies (PRINCALS-assen) en wereldbeelden-dimensies (NETTO) op een gemeenschappelijk assenstelsel, gebaseerd op gegevens 2003.

	dim1	Dim2
	factorscore	factorscore
Ontwikkeling-behoud	0,17	0,83
ander-zelf	0,78	-0,09
B2-A1	0,30	-0,71
B1-A2	0,77	0,01

Op dimensie 1 zitten hoge ladingen van de WIN-as "ander-zelf" en de WB-as B1-A2. Op dimensie 2 laden "ontwikkeling-behoud" hoog, samen met de WB-as A1-B2.

Deze bevinding duidt erop dat er een gemeenschappelijk assenstelsel is waarop WIN en de wereldbeelden samenkomen. De correlaties van de WIN-oriëntaties en de scores op de vier wereldbeelden met deze assen staan in tabel 4.3.3.

Tabel 4.3.3 Correlatie wereldbeelden en WIN-oriëntaties met dimensies (dim1 en dim2), data 2003²⁰.

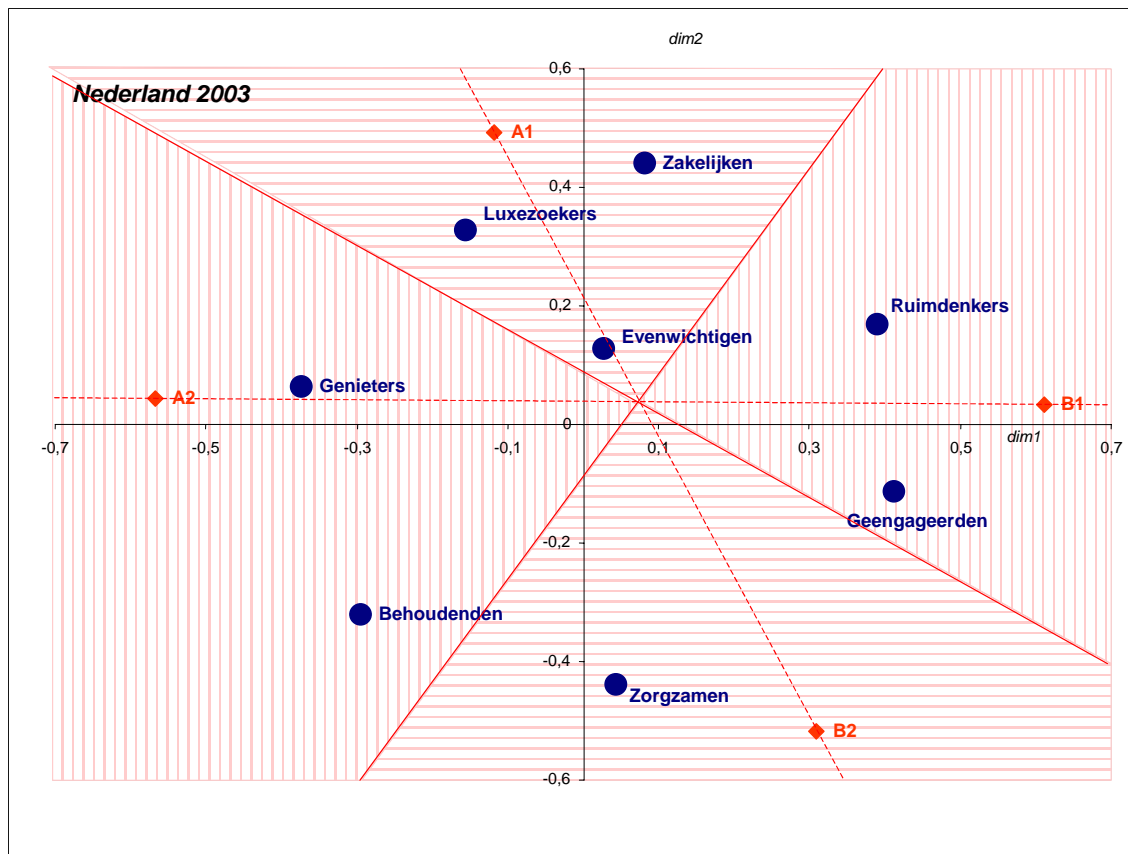
	dim1	dim2
	factorscore	factorscore
A1	0,12	-0,49
A2	0,57	-0,04
B1	-0,61	-0,03
B2	-0,31	0,52
Zorgzamen	-0,04	0,44
Behoudenden	0,30	0,32
Genieters	0,37	-0,06
Evenwichtigen	-0,03	-0,13
Luxezoekers	0,16	-0,33
Zakelijken	-0,08	-0,44
Ruimdenkers	-0,39	-0,17
Geëngageerden	-0,41	0,11

Significante correlaties ($p < 0,05$) zijn **vet** weergegeven.

- Dim1 hangt sterk negatief samen met B1, Ruimdenkers, Geëngageerden
- Dim1 hangt sterk positief samen met A2, Genieters (en behoudenden)
- Dim2 hangt sterk negatief samen met A1, Zakelijken (en luxezoekers)
- Dim2 hangt sterk positief samen met B2, Zorgzamen (en behoudenden)

Als de samenhang van de WIN-oriëntaties en de wereldbeelden met beide dimensies wordt weergegeven, ontstaat het beeld zoals geschetst in figuur 4.3.1. Ten behoeve van deze afbeelding zijn beide dimensies gespiegeld. De stippellijnen geven de assen A2-B1 en A1-B2 weer, de doorgetrokken lijn geeft de indeling in wereldbeelden weer.

²⁰ Voor de analyse is gebruik gemaakt van de NETTO score op de wereldbeelden, en het wel of niet behoren bij een WIN groep.

Figuur 4.3.1. De plaatsing van de WIN-oriëntaties en wereldbeelden in de 2-dimensies van de factoranalyse voor het jaar 2003 (NB: Voor de leesbaarheid van het figuur zijn de assen van dimensie 1 en dimensie 2 gespiegeld)²¹.

In figuur 4.3.1. is de horizontale as dim1 en de verticale as dim2. De punten zijn in de ruimte geplaatst op basis van hun enkelvoudige correlatie met beide assen. Zo is te zien dat het behoren tot het segment geëngageerden positief samenhangt met de score op dim1, maar niet samenhangt met de score op dim2. Op dezelfde manier is te zien dat een hoge score op A1 sterk samenhangt met een hoge score op dim1, maar slechts zwak gerelateerd is aan de score op dim2. Op basis van de stippellijnen tussen A1-B2 en A2-B1 zijn de wereldbeelden in de figuur ondergebracht. Bovenin het model is de A1 wereld te vinden, links A2, onder B2 en rechts B1. Uit deze figuur blijkt het volgende:

- Er is sterke negatieve samenhang van Zakelijken, Luxezoekers en het wereldbeeld A1 met dim2
- Er is sterke positieve samenhang van Zorgzamen en B2 met de as dim2

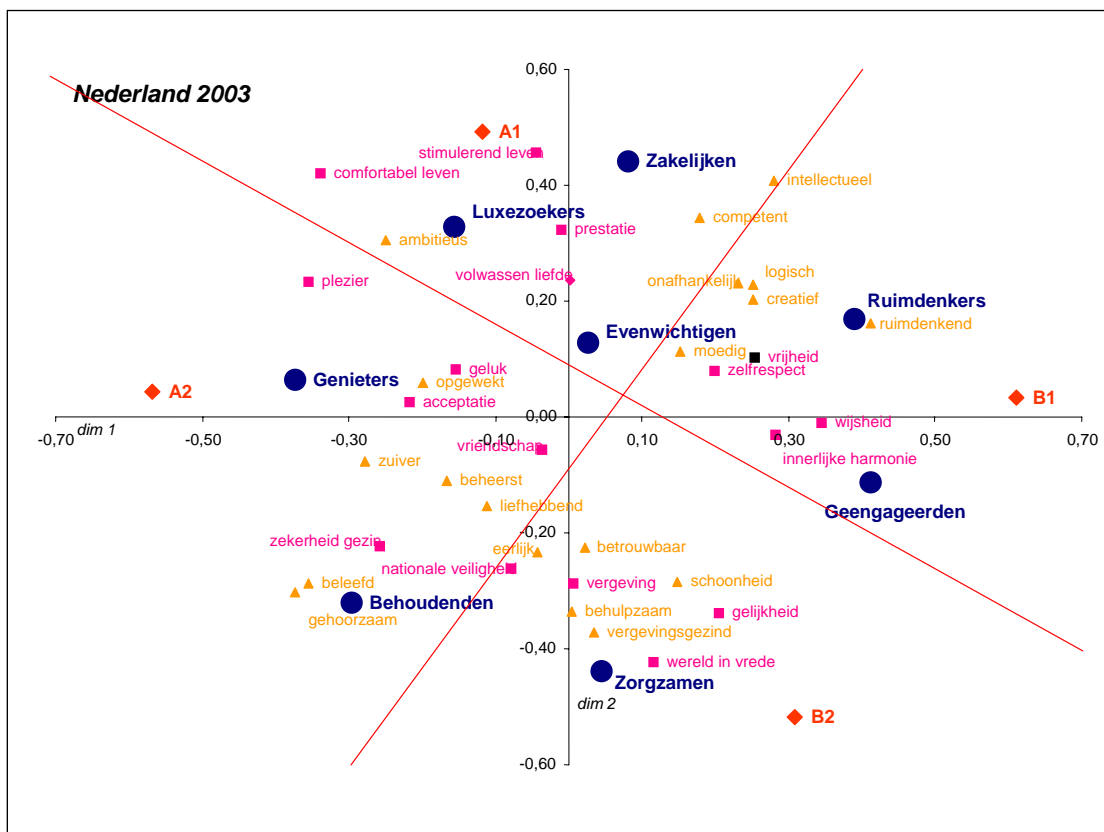
²¹ Voor de analyse is gebruik gemaakt van de NETTO score op de wereldbeelden, en het wel of niet behoren bij een WIN groep.

Het behoren tot het segment behoudenden hangen zowel negatief samen met dim1 als met dim2.

- Er is sterke positieve samenhang tussen Genieters, A2 en de as dim1
- Er is sterke negatieve samenhang tussen Ruimdenkers, Geëngageerden, B1 en de as dim1

Op basis van deze resultaten kan dim1 geïnterpreteerd worden als “kleine wereld-grote wereld” en dim2 als “geven - nemen”.

In tabel 4.3.4 en figuur 4.3.2. wordt de samenhang met de individuele waarden getoond. In deze afbeelding is de indeling in wereldbeelden zoals in figuur 4.3.1. overgenomen.

Figuur 4.3.2. De plaatsing van de WIN-oriëntaties, wereldbeelden en de Rokeach-waarden in de 2-dimensies van de factoranalyse. (NB: Voor de leesbaarheid van het figuur zijn de assen van dimensie 1 en dimensie 2 gespiegeld).

- Dim1 hangt sterk positief samen met plezier, beleefd, gehoorzaam, zuiver
- Dim1 hangt sterk negatief samen met ruimdenkend, innerlijke harmonie, wijsheid

- Dim2 hangt sterk positief samen met wereld in vrede, vergevingsgezind, gelijkheid
- Dim2 hangt sterk negatief samen met stimulerend leven, comfortabel leven, intellectueel

In tabel 4.3.4. staan de correlatie scores. Tabel 4.3.4. Correlatie van de twee dimensies uit de factoranalyse en de Rokeach-waarden

	dim1	dim2		dim1	dim2
	r	r		r	R
Ambitieuus	0,25	-0,30	comfortabel leven	0,34	-0,42
Ruimdenkend	-0,41	-0,16	stimulerend leven	0,05	-0,46
Competent	-0,18	-0,34	gevoel van prestatie	0,01	-0,32
Opgewekt	0,20	-0,06	wereld in vrede	-0,12	0,42
Zuiver	0,28	0,08	Gelijkheid	-0,20	0,34
Moedig	-0,15	-0,11	zekerheid gezin	0,26	0,22
vergevingsgezind	-0,03	0,37	vrijheid	-0,25	-0,10
Behulpzaam	0,00	0,33	geluk	0,15	-0,08
Eerlijk	0,04	0,23	innerlijke harmonie	-0,28	0,03
Creatief	-0,25	-0,20	volwassen liefde	0,00	-0,23
Onafhankelijk	-0,23	-0,21	nationale veiligheid	0,08	0,26
Intellectueel	-0,28	-0,41	plezier	0,36	-0,23
Logisch	-0,25	-0,23	vergeving	-0,01	0,29
Liefhebbend	0,11	0,16	zelfrespect	-0,20	-0,08
Gehoorzaam	0,37	0,30	vriendschap	0,04	0,06
Beleefd	0,36	0,29	wijsheid	-0,34	0,01
Betrouwbaar	-0,02	0,22	schoonheid	-0,15	0,29
Beheerst	0,17	0,11	acceptatie	0,22	-0,03

Significante correlaties ($p < 0,05$) zijn **vet** weergegeven.

Als rekening wordt gehouden met de indeling in wereldbeelden, dan kan worden geconcludeerd dat er overeenkomsten zijn voor wat betreft de samenhang op de dimensies voor wat betreft de volgende attributen:

- A1, stimulerend leven, comfortabel leven, zakelijken, luxezoekers, prestatie, ambitieus, volwassen liefde
- A2, genieters, plezier, zekerheid voor het gezin, beleefd, gehoorzaam, zuiver, acceptatie
- B1, ruimdenkers, geëngageerden, innerlijke harmonie, wijsheid, vrijheid, zelfrespect
- B2, zorgzamen, wereld in vrede, gelijkheid, vergevingsgezind, behulpzaam

Tot slot in tabel 4.3.5. de correlaties tussen de wereldbeelden en de Rokeach-waarden.

Tabel 4.3.5. Correlatie tussen de instrumentele- en eindwaarden en de wereldbeelden.

	A1	A2	B1	B2
	r	R	r	R
Ambitieuw	0,13	0,07	-0,09	-0,12
Ruimdenkend	0,04	-0,08	0,14	0,06
Competent	0,08	0,01	0,05	-0,01
Opgewekt	0,03	0,07	-0,10	-0,03
Zuiver	-0,01	0,08	-0,09	-0,11
Moedig	-0,01	-0,03	0,03	0,03
vergevingsgezind	-0,10	-0,05	0,04	0,06
Behulpzaam	-0,10	-0,09	0,08	0,07
Eerlijk	-0,10	-0,07	-0,01	0,02
Creatief	0,03	-0,03	0,08	0,04
Onafhankelijk	0,02	-0,03	0,06	0,02
Intellectueel	0,13	0,00	0,10	-0,03
Logisch	0,05	-0,02	0,01	0,02
Liefhebbend	-0,05	0,00	0,02	0,05
Gehoorzaam	-0,05	0,06	-0,13	-0,04
Beleefd	-0,03	0,07	-0,14	-0,04
Betrouwbaar	-0,09	-0,05	0,06	0,07
Beheerst	-0,02	0,05	-0,09	-0,04
	A1	A2	B1	B2
	r	r	r	R
comfortabel leven	0,16	0,12	-0,16	-0,15
stimulerend leven	0,15	0,00	-0,02	-0,06
gevoel van prestatie	0,11	0,00	0,04	-0,02
wereld in vrede	-0,17	-0,02	0,05	0,05
Gelijkheid	-0,15	-0,13	0,11	0,09
zekerheid gezin	-0,07	0,02	-0,12	0,03
Vrijheid	0,03	-0,06	0,04	-0,01
Geluk	-0,02	0,00	-0,02	-0,03
innerlijke harmonie	-0,05	-0,02	0,07	0,04
volwassen liefde	0,08	-0,01	0,03	-0,04
Nationale veiligheid	-0,05	0,04	-0,11	-0,02
Plezier	0,07	0,11	-0,15	-0,08
Vergeving	-0,06	-0,01	0,05	0,08
Zelfrespect	0,01	-0,04	0,10	0,04
Vriendschap	0,03	0,00	0,02	-0,01
Wijsheid	-0,04	-0,04	0,12	0,09
Schoonheid	-0,08	-0,01	0,04	0,05
Acceptatie	0,05	0,03	-0,05	-0,03

Significante correlaties ($p < 0,05$) zijn **vet** weergegeven.

4.4 Positionering van de WIN-assen ten opzichte van de Wereldbeeld assen

De verwantschap van de assen van de wereldbeelden en de waardenoriëntaties zijn nog op een andere wijze onderzocht. Van alle respondenten in dit onderzoek zijn zowel de scores op de wereldbeeld assen als de scores op de PRINCALS-assen bekend. Er is onderzocht voor hoever het WIN-assenstelsel gedraaid moet worden ten opzichte van het wereldbeeld assenstelsel, zo dat het verschil tussen de scores voor WIN en WB zo klein mogelijk is.

Na normalisatie van de PRINCALS scores op de PRINCALS assen (zie hoofdstuk 2, waardenoriëntaties), is een nieuw gekozen assenstelsel t.o.v. de PRINCALS assen stapsgewijs gedraaid. Na elke stap zijn de scores op deze nieuwe assen berekend uit de scores op de PRINCALS assen. Daarna zijn deze scores vergekeken met de, eveneens genormaliseerde, scores van de respondenten op de assen van de wereldbeelden. De onderstaande berekeningen zijn voor elke stap uitgevoerd:

$$X \text{ WB (respondent } i) - X \text{ WIN (respondent } i, \text{ bij } j \text{ graden)} = \text{Delta } X$$

$$Y \text{ WB (respondent } i) - Y \text{ WIN (respondent } i, \text{ bij } j \text{ graden)} = \text{Delta } Y$$

Het minimum MIN (abs delta X + abs delta Y) wordt bereikt bij een draaiing van 28 graden. Dit betekent dat de WIN-assen die de meeste verwantschap vertonen met de WB assen, 28 graden tegen de klok in liggen t.o.v. de oorspronkelijke PRINCALS assen. De gedraaide WIN assen lopen dan over de lijnen grote versus kleine wereld (y-as) en geven versus nemen (x-as), zie figuur 2.6.1. Het assenstelsel van de waardenoriëntaties en de wereldbeelden lopen parallel, zoals in figuur 2.2.1 in de DuurzaamheidsVerkenning (MNP, 2004) is gepresenteerd.

De gekozen assen hebben natuurlijk niets te maken met mogelijke correlatie tussen de preferenties van respondenten voor respectievelijk WIN en Wereldbeeld.

5 Doelen van burgers en voorkeur voor sociaal maatschappelijke omgeving

In de DuurzaamheidsVerkenning (MNP, 2004) wordt de relatie gelegd tussen doelen van groepen mensen (Rokeach-waarden) en hun voorkeur voor de sociaal maatschappelijke omgeving waarin zij deze doelen zo goed mogelijk denken te kunnen realiseren (de wereldbeelden), zie hoofdstuk 4. In dit hoofdstuk wordt aangegeven hoe de voorkeur voor de Rokeach-waarden verschilt per wereldbeeld en per waardenoriëntatie. In tabel 5.1 wordt de gemiddelde score²² voor alle eind- en instrumentele waarden gepresenteerd (N=1776), zowel voor heel Nederland als de wereldbeelden en waardenoriëntaties. Voor alle groepen zijn de vijf belangrijkste (groen/lichtgrijs) en vijf onbelangrijkste (rood/donkergrijs) aangegeven.

De groep Luxezoekers - Zakelijken gaan relatief meer voor geluk, plezier, vrijheid en comfortabel leven. Behoudenden - Genieters prefereren relatief vaker zekerheid voor het gezin, geluk, plezier en een comfortabel leven. Ruimdenkers/ Geëngageerden hebben een relatieve voorkeur voor vrede in de wereld, vrijheid, geluk en zekerheid voor het gezin. En tenslotte gaan de Behoudenden - Zorgzamen voor vrede in de wereld, zekerheid voor het gezin geluk en gelijkheid. Geluk vindt dus iedereen belangrijk. Voor de instrumentele waarden is een vergelijkbare analyse te geven (zie tabel 5.1.), evenals voor de wereldbeelden.

De conclusie die uit tabel 5.1 kan worden getrokken, is dat op basis van de combinatie van relatieve verschillen in de scores, groepen van elkaar kunnen worden onderscheiden. Daarbij vertoont het patroon van de voorkeur voor sociaal maatschappelijke omgeving en de belangrijk gevonden doelen van een waardenoriëntatie verwantschap (A1 en zakelijken-luxezoekers, A2 en behoudenden-genieters, B1 en ruimdenkers-geëngageerden, B2 en zorgzamen-behoudenden.

Al moet, zeker in combinatie met de bevindingen uit hoofdstuk 4, duidelijk zijn dat de voorkeur voor een wereldbeeld niet de verwante waardenoriëntatie op individueel niveau voorspelt. Daarvoor zijn de verbanden te zwak.

²² De score is berekend door de waarde die door de respondent bovenaan is gezet 18 punten te geven, die daaronder 17 punten, enzovoorts. De score die in tabel 5.1. is opgenomen, is het gemiddelde van de individuele scores van de respondenten die tot de aangegeven groep behoren.

Tabel 5.1. Gemiddelde score voor de doelen (waarden) voor verschillenden groepen (wereldbeelden en vier waardenoriëntaties) en heel Nederland (N= 1776).

	gemiddelde score								
	NL	A1	A2	B1	B2	1 zakel.-luxe.	2 beh.-geniet.	3 ruimd.-geëng	4 zorgz.-beh
Eindwaarden									
Geluk	13,9	13,7	13,9	13,8	13,8	14,2	15	12,6	13,1
Zekerheid voor gezin	13,7	12,6	14,1	12,8	14	11,9	15,1	11,9	14,7
wereld in vrede	12,5	9,5	12,7	13,4	13,1	9,2	10,8	14,1	15,4
Vrijheid	11,9	12,4	11,5	12,3	11,8	12,7	10	13,4	11,2
Plezier	10,9	12,2	11,6	9,4	10,5	12,4	13,6	7,7	9
Zelfrespect	10,8	10,8	10,5	11,5	10,9	11,2	9,8	11,8	10
Vriendschap	10,7	11,1	10,6	10,8	10,6	10,2	10,6	10,6	11,1
Gelijkheid	10,3	7,6	9,6	11,6	11	7,7	8,7	12,2	12,4
innerlijke	9,6	8,8	9,5	10,3	9,9	9,4	7,5	11,8	9,7
comfortabel leven	8,9	12,3	9,7	6,9	7,9	12	12,4	5,4	5,8
Wijsheid	8,6	7,8	8,3	9,6	8,9	9	6,6	11,3	8,7
Acceptatie	8,4	9,1	8,5	7,8	8,1	8,6	9,9	6,7	8,3
volwassen liefde	8	9,4	7,8	8,2	7,7	9,6	8,7	7,5	6,3
nationale veiligheid	7,9	7,1	8,4	7	8	6,1	7,4	8,1	10,1
Schoonheid	7,3	5,9	7,3	7,8	7,6	5,5	5,5	9,2	9,4
stimulerend leven	6,7	9	6,5	6,3	6,2	9,8	8,3	5,7	3,8
gevoel van prestatie	6,6	8,3	6,4	6,8	6,3	8,9	7,6	6,1	4,9
Vergeving	4,4	3,3	4,3	4,8	4,7	2,9	3,6	4,8	7,1
Instrumentele waarden									
Eerlijk	14,5	13,1	14,2	14,5	14,7	12,7	14,6	14,4	15,6
Betrouwbaar	13,7	12,3	13,4	14,2	14	12,1	13,5	13,8	14,6
Opgewekt	12	12,5	12,5	11,2	11,9	12,2	13,4	10,3	11,5
Behulpzaam	11,8	10,2	11,3	12,7	12,2	9	11,5	11,9	13,8
Ruimdenkend	10,9	11,7	10,3	12,3	11,2	12,2	8,2	14,1	9,2
Liefhebbend	10,7	9,7	10,7	10,8	10,9	9,6	11,4	9,8	11,6
Beleefd	9,7	9,3	10,3	8,5	9,7	7,4	11,6	7,5	12
Vergevingsgezind	9,5	7,5	9,2	9,9	9,9	6,5	8,7	10,4	12,1
Onafhankelijk	9,5	9,8	9,2	10	9,5	11,2	8,3	10,9	7,6
Beheerst	9,1	8,8	9,5	8,3	9	8,2	9,8	7,9	10,1
Moedig	8,8	8,6	8,6	9,1	8,9	9,6	8	9,9	8
Competent	8,5	9,9	8,4	8,9	8,3	11,4	7,7	9,1	6,1
Creatief	7,8	8,2	7,5	8,4	7,9	9,7	6,5	9,3	6,3
Zuiver	7,6	7,4	8,2	6,7	7,1	6,6	9,2	5,8	8,7
Ambitieux	7,2	9,7	7,5	5,9	6,3	9,4	10,1	5	5,2
Intellectueel	6,9	9,2	6,7	7,7	6,5	10,4	5,6	8,7	4,3
Logisch	6,5	7,3	6,3	6,5	6,5	8,6	4,7	7,7	4,9
Gehoorzaam	6,5	5,7	7,1	5,3	6,5	4,2	8,5	4,3	9,1

6 Sociaal-maatschappelijke, economische en ecologische ontwikkelingen naar wereldbeeld en waardenoriëntatie

6.1 Inleiding

Aan de respondenten zijn 120 ontwikkelingen voorgelegd die behoren tot één van de vier Wereldbeelden. De respondenten konden voor elke ontwikkeling aangeven, op een zevenpunts schaal (zeer gewenst tot zeer ongewenst) in welke mate men de ontwikkeling gewenst vond. De voorgelegde ontwikkelingen behoren alle tot één van de vier wereldbeelden. Op deze wijze is inzicht verkregen in hoeverre respondenten die hun voorkeur hebben uitgesproken voor één of meerdere wereldbeelden, tegen de ontwikkelingen, van niet alleen het 'eigen', maar ook die van de andere wereldbeelden aankijken. De enquête vragen zijn opgenomen in bijlage 5.3.

6.2 Algemeen geldende resultaten

Indien een respondent een voorkeur heeft uitgesproken voor een bepaald wereldbeeld, worden de ontwikkelingen die behoren bij dat betreffende wereldbeeld meestal positiever gewaardeerd dan de ontwikkelingen die behoren bij de wereldbeelden die niet de voorkeur genieten. In het geval dat de "eigen waardering" negatief is, dan is de negatieve waardering relatief minder negatief dan die van alle andere respondenten samen. Conclusie is dat de voorkeur van de respondenten voor één of meerdere wereldbeelden consistent is met de onderliggende ontwikkelingen van die wereldbeelden. Met andere woorden, de keuze van de respondenten voor één of meerder wereldbeelden weerspiegelt hun voorkeur voor de gewenstheid van de onderliggende ontwikkelingen.

6.3 Ontwikkelingen naar wereldbeeld

In deze paragraaf wordt in detail ingegaan op de waardering van de respondenten voor vijf belangrijke ontwikkelingsgebieden (maatschappelijke, technologische, ecologische en economische ontwikkelingen en ontwikkelingen van de overheid). Al deze ontwikkelingsgebieden hebben betrekking op de vier wereldbeelden. Van ieder ontwikkelingsgebied zijn 4 tot 8 ontwikkelingen bevraagd. Zo zijn per wereldbeeld circa 30 ontwikkelingen voorgelegd, in totaal dus 120 ontwikkelingen.

De zevenpuntsschaal waarop de respondenten mochten scoren loopt van: 7 zeer ongewenst, via 6 ongewenst, 5 enigszins ongewenst, 4 neutraal, 3 enigszins gewenst, 2 gewenst tot 1 zeer gewenst. Voor het gemiddelde waardering van alle respondenten (of per wereldbeeld of waardenoriëntaties) per ontwikkeling geldt:

>5,5 zeer ongewenst (sterk negatief) ; 5,5-4,5 ongewenst (negatief); 4,5-3,5 neutraal; 3,5-2,5 gewenst (licht positief); <2,5 zeer gewenst (sterk positief). De toewijzing aan een traject heeft met een betrouwbaarheid van 95% plaatsgevonden

Respondenten die respectievelijk A1, A2, B1 of B2 belangrijk vinden, berekend op basis van 'NETTO' (zie hoofdstuk 3.5.2.), worden aangeduid door respectievelijk A1, A2, B1 of B2. Respondenten die behoren tot één van de vier WIN-4 waarden-oriëntaties worden aangeduid als zakelijke/luxezoeker, behoudende/genieter, geëngageerde/ruimdenker of zorgzame/behoudende.

Alle vijf de ontwikkelingsgebieden worden hierna afzonderlijk besproken. De scores per ontwikkeling voor Nederland totaal, per wereldbeeld en per WIN-4-waardenoriëntatie zijn weergegeven in Bijlage 6, tabel 6.1. en 6.2. In deze bijlagen zijn ook de significanties ($p < 0.05$) van de verschillen tussen de ontwikkelingen voor wereldbeelden onderling en de WIN-4-waardenoriëntaties onderling gegeven.

Daarna is apart gevraagd om het totaal aan ontwikkelingen, omschreven als het motto van het wereldbeeld (zie hoofde boven elke alinea), te waarderen. In de meeste gevallen valt de gemiddelde ontwikkeling (ontwikkelingsgebied) samen met de waardering van het motto. Waar dit niet het geval is, wordt dit apart vermeld.

Per ontwikkelingsgebied zijn twee figuren naast elkaar gezet. Die presenteren de gemiddelde waardering van een ontwikkelingsgebied door de vier eerder genoemde WIN-4 groepen en de groepen respondenten die voor een wereldbeeld kozen.

6.3.1 OVERHEID

A1 Nauwelijks bemoeienis overheid

De sociale zekerheid verdwijnt uit het takenpakket van de overheid. De pensioengerechtigde leeftijd gaat omhoog. Hoger onderwijs, openbaar vervoer, e.d. worden overgelaten aan markt; onrendabele lijnen worden opgeheven. De Nederlandse overheid stimuleert de uitbreiding van de EU. De overheid investeert samen met het bedrijfsleven in het wegennet. De overheid schaft belemmerende regels op het gebied van arbo, etc. af. De publieke TV omroepen worden commerciële zenders.

Respondenten met een voorkeur voor het A1 wereldbeeld waarderen de typische A1-ontwikkelingen t.a.v. de overheid neutraal maar nog altijd significant ($p < 0,05$) 21% positiever dan respondenten met een voorkeur voor een ander wereldbeeld.

Zakelijken en Luxezoekers waarderen de ontwikkelingen t.a.v. sociale zekerheid, onderwijs en investering in OV als neutraal en de overige ontwikkelingen als ongewenst.

Zakelijken en Luxezoekers beoordelen het totaal dus negatiever dan de respondenten die een A1-wereldbeeld waarderen. Dit is conform de verwachting. Alle andere WIN-4-groepen en groepen met een ander wereldbeeld (A2, B1, B2) waarderen alle onderliggende ontwikkelingen als ongewenst .

A2 Overheid als handhaver en vooral gericht op binnenlandse problematiek

De overheid voert een streng lik op stuk beleid als het gaat om criminaliteit. Burgers en bedrijven worden zo min mogelijk lastiggevallen met allerlei regels. De rol van Europa wordt ingeperkt. Er is meer politie op straat en ze hebben meer bevoegdheden. Het gedoogbeleid van de overheid wordt stop gezet. De overheid beschermt de Nederlanders beter tegen criminaliteit en terrorisme. Om de maatschappij te beschermen moet men vaker bewijzen wie men zegt te zijn. De overheid voert geen actieve buitenlandse politiek.

Respondenten met een voorkeur voor A2-wereldbeeld vonden de ontwikkelingen t.a.v. de overheid die behoren bij hun eigen wereldbeeld wenselijk en significant 13% wenselijker dan de respondenten met een andere voorkeur.

Behoudenden en Genieters waarderen nog het meest de houding t.a.v. Europa en het afschaffen van belemmerende regels. De andere waardenoriëntaties beoordelen deze ontwikkelingen als gewenst. Zorgzamen en Genieters beoordelen de ontwikkelingen t.a.v. buitenlandse politiek, politie en gedogen als neutraal, maar die worden door de andere waardenoriëntaties als wenselijk beoordeeld.

B 1 Sturende rol van de (internationale) overheid

Europa is een krachtige en grote speler in de wereld. De overheid stimuleert en beloont milieuvriendelijk gedrag van de burger en het bedrijfsleven. Zorg en het onderwijs worden beter toegankelijk en betaalbaar. Privatisering van bijvoorbeeld energiesector en het openbaar vervoer zijn teruggedraaid. Er wordt een rechtvaardige verdeling van de welvaart onder de wereldbevolking nagestreefd. Burgers zijn bereid te betalen voor rechtvaardige verdeling van de welvaart onder wereldbevolking. Ziektekosten, WAO, AOW e.d. zijn in handen en worden geregeld door de overheid. Belangrijke zaken voor ons gemeenschappelijk welzijn worden niet over gelaten aan markt.

Al deze ontwikkelingen worden door respondenten die een voorkeur hebben voor de B1-wereldbeeld wenselijk geacht. Gemiddeld scoren B1-respondenten op de ontwikkelingen die behorende bij het eigen wereldbeeld significant 14% hoger dan respondenten met een ander wereldbeeld. Ook respondenten met een voorkeur voor A2 en B2-wereldbeeld waarderen deze ontwikkelingen als wenselijk. Respondenten die kozen voor het A1-wereldbeeld waarderen deze ontwikkelingen als neutraal. Deze ontwikkelingen worden door alle WIN-4-oriëntaties als gewenst gewaardeerd.

B2 Overheid heeft ondersteunende rol; provincie en gemeente spelen belangrijke rol

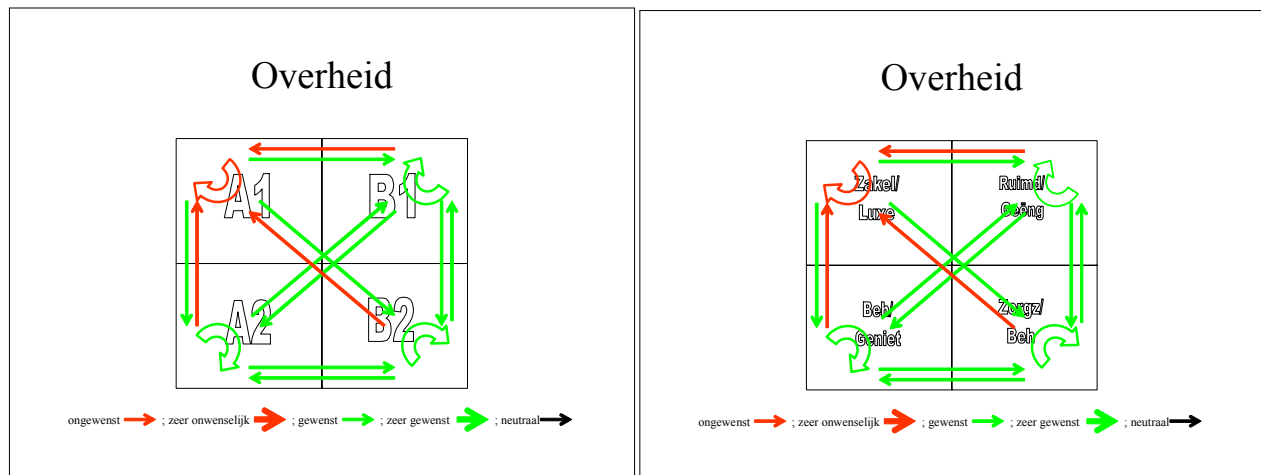
De internationale politiek van de Nederlandse overheid beperkt tot kerntaken. De landelijke overheid zorgt alleen voor zaken die landelijk geregeld kunnen worden. Voor veel voorzieningen is men afhankelijk van de eigen sociale contacten. De solidariteit tussen mensen in de buurt neemt toe. De provincies en gemeentes richten zich vooral op de kwaliteit van de woonomgeving. Door een basisinkomen of zorgverlofregelingen hebben mensen veel tijd voor vrijwilligerswerk. De overheid stimuleert private initiatieven om gemeenschappelijke voorzieningen te financieren.

Deze typische B2-ontwikkelingen worden ook door respondenten met een A2 voorkeur als wenselijk gewaardeerd. Respondenten met een A1-wereldbeeld waarderen al deze ontwikkelingen als neutraal. Respondenten met een B1-wereldbeeld waarderen de ontwikkelingen t.a.v. solidariteit, aandacht voor de woonomgeving, het zorgverlof en stimulering van private initiatieven als neutraal en andere ontwikkelingen als gewenst.

De waardering voor typische B2-overheidsontwikkelingen worden door alle WIN-4-waardenoriëntatie groepen als wenselijk gewaardeerd. Maar Luxezoekers en Zakelijken waarderen het terug treden van de landelijke overheid en zorgverlof als neutraal.

Ontwikkelingsgebied: overheid

In figuur 6.3.1.5.1. zijn de afzonderlijke ontwikkelingen die betrekking hebben op de overheid per wereldbeeld of per waardenoriëntatie gemiddeld en weergegeven. Deze ontwikkelingen zijn in voorgaande paragrafen beschreven. De ontwikkelingsgebieden zijn benoemd als: A1 Nauwelijks bemoeienis van de overheid, A2 De overheid als handhaver en vooral gericht op de binnenlandse problematiek, B1 De sturende rol van de (internationale) overheid en B2 De Overheid heeft een ondersteunende rol; provincie en gemeenten spelen een belangrijke rol.

Figuur 6.3.1.5.1. Gemiddelde waardering van ontwikkeling t.a.v. de overheid per wereldbeeld of waardenoriëntatie. Een pijl geeft de kijkrichting aan. Dus een rode pijl van A1 naar A2 betekent dat A1 respondenten het ontwikkelingsgebied overheid in A2 significant ($p < 0.05$) negatief waardeert. Een cirkelvormige waardering geeft de waardering van A1 respondenten over het A1 ontwikkelingsgebied overheid. Een groene pijl betekent een positieve waardering en een zwarte pijl een neutrale waardering voor een ontwikkelingsgebied overheid.

6.3.2 TECHNOLOGIE

A1 Een hightech wereld vooral gericht op innovatie

Het bedrijfsleven investeert in onderwijs om steeds efficiënter te produceren. Energieschaarste wordt opgelost door nieuwe uitvindingen en technologie. Er komen medische technieken beschikbaar om een langer en gezonder leven mogelijk te maken en er mooier uit te zien. Internet wordt belangrijker in de samenleving. Er worden vooral dingen uitgevonden die het leven comfortabel maken. Er is veel vooruitgang op het gebied van genetisch veranderd voedsel. De landbouw wordt een sterk geïndustrialiseerde hightech sector.

Respondenten met een voorkeur voor A1 waarderen genoemde technologische ontwikkelingen als wenselijk en gemiddeld 23% hoger dan de respondenten met een voorkeur voor een ander wereldbeeld. Die waarderen de ontwikkelingen als neutraal maar A2-ers waarderen de ontwikkelingen t.a.v. energieschaarste en medische technieken als gewenst.

De WIN-4-oriëntaties luxezoekers en zakelijken waarderen de typische A1-ontwikkeling als gewenst, Behoudenden en genieters waarderen genetische verandering van voedsel en de landbouw als gewenst en de overige als neutraal. De andere oriëntaties waarderen alle ontwikkelingen als neutraal.

A2 Technologie vooral gericht op besparing en voorzorg

Technologie wordt vooral ontwikkeld voor het opsporen van ziektes en gezondheid. Mensen worden zoveel mogelijk vervangen door machines en software. Technologie wordt vooral ontwikkeld voor het opsporen chemische en biologische wapens, de bestrijding van de misdaad en voor het besparen van kosten. Technologie wordt vooral ontwikkeld ten behoeve van de economie.

Deze technologische ontwikkelingen worden door respondenten met een voorkeur voor een A2-wereldbeeld als wenselijk gewaardeerd; 9% meer dan de respondenten met een andere voorkeur. De respondenten met een voorkeur voor een ander wereldbeeld waarderen de meeste ontwikkelingen als neutraal, behalve technologie voor gezondheid en chemische wapens die door respondenten met een voorkeur voor B2 en A1 als gewenst worden gewaardeerd. Bovendien waarderen respondenten met een voorkeur voor A1 technologie voor misdaad en de economie als gewenst. Het gemiddelde van deze ontwikkelingen wordt door respondenten met een voorkeur voor A1 en B2 als gewenst gewaardeerd.

Gesorteerd naar WIN-4-oriëntaties worden de typische A2-ontwikkelingen (muv technologie voor economie: neutraal) als gewenst gewaardeerd. Dit geldt niet voor geëngageerden en ruimdenkers die alle ontwikkelingen neutraal beoordelen.

B1 Technologische ontwikkelingen ingegeven door het maatschappelijk belang

Ontwikkelingslanden profiteren van onze technologische ontwikkelingen. Nieuwe technologieën komen vooral arbeidsomstandigheden en het milieu ten goede. Er ontstaan grote internationale netwerken waarin kennis wordt uitgewisseld. Technologie speelt vooral een rol in het oplossen van (mondiale) maatschappelijke problemen.

Deze technologische ontwikkelingen worden door respondenten met een voorkeur voor B1 als zeer wenselijk geacht; 14% meer dan de respondenten met een voorkeur voor een ander wereldbeeld. Respondenten met een voorkeur voor B2, A2 en A1 waarderen al deze ontwikkelingen als gewenst.

Hetzelfde geldt als wordt gesorteerd naar WIN-4-oriëntaties. De WIN-4-oriëntaties vallen dan samen met de gerelateerde wereldbeelden.

B2 Technologie vooral gericht op praktisch toepasbaarheid in de eigen omgeving

De praktische bruikbaarheid van de technologie voor ons dagelijks leven staat centraal. Internet wordt steeds belangrijker bij het opzetten en instandhouden van

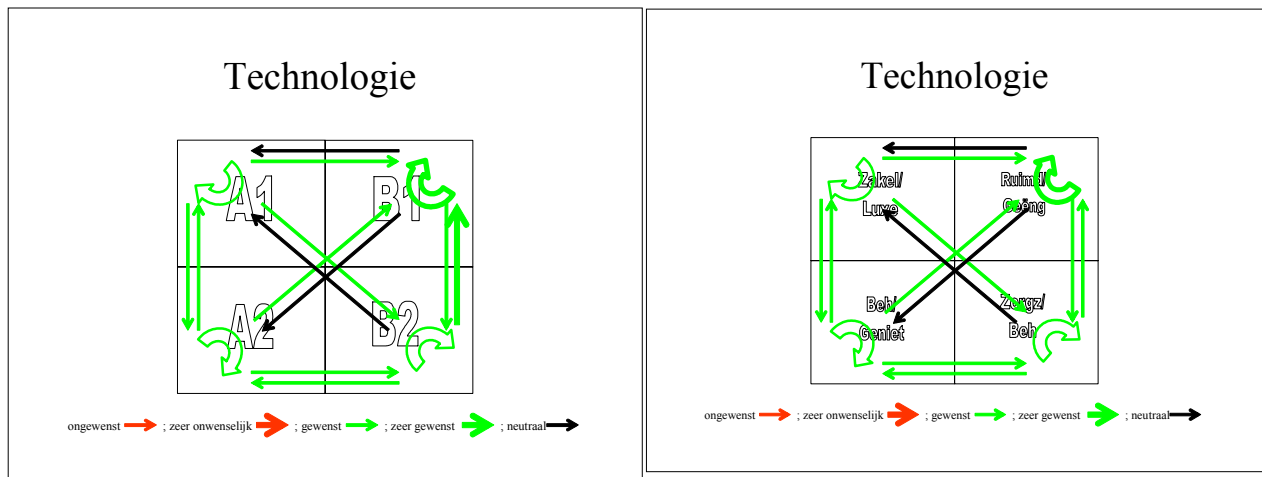
onze sociale contacten. Technologie wordt gebruikt om onze onderlinge samenwerking en communicatie te verbeteren. Het ontwikkelen van nieuwe technologieën om de nieuwigheid is ongewenst.

De technologische ontwikkelingen die behoren tot dit wereldbeeld worden door alle wereldbeelden als gewenst gewaardeerd. De waardering is er vooral sterk voor die ontwikkelingen die dicht tegen het eigen wereldbeeld liggen. Zo waarderen respondenten met een voorkeur voor A1 technologie voor communicatie.

Gesorteerd naar WIN-4-oriëntaties worden de meeste ontwikkelingen door alle oriëntaties als gewenst gewaardeerd.

Ontwikkelingsgebied: technologie

In figuur 6.3.2.5.1. zijn de afzonderlijke ontwikkelingen die betrekking hebben op de technologie per wereldbeeld of per waardenoriëntatie gemiddeld en weergegeven. Deze ontwikkelingen zijn in voorgaande paragrafen beschreven. De ontwikkelingsgebieden zijn benoemd als: A1 Een hightech wereld vooral gericht op innovatie, A2 Technologie vooral gericht op besparing en voorzorg, B1 Technologische ontwikkelingen ingegeven door het maatschappelijke belang en B2 Technologie vooral gericht op praktisch toepasbaarheid in de eigen omgeving.

Figuur 6.3.2.5.1. Gemiddelde waardering van ontwikkeling t.a.v. technologie per wereldbeeld of waardenoriëntatie. Een pijl geeft de kijkrichting aan. Dus een rode pijl van A1 naar A2 betekent dat A1 respondenten het ontwikkelingsgebied technologie in A2 significant ($p < 0.05$) negatief waardeert. Een cirkelvormige waardering geeft de waardering van A1 respondenten over het A1 ontwikkelingsgebied technologie. Een groene pijl betekent een positieve waardering en een zwarte pijl een neutrale waardering voor een ontwikkelingsgebied technologie.

6.3.3 ECONOMIE

A1 Sterke economische groei met individuele keuzevrijheid

Mensen vinden werk belangrijk als bron van financiële onafhankelijkheid, dus veel nadruk op economische groei. Er is sprake van een succesvolle wereldwijde handelsliberalisatie. De aandelenbeurs speelt een belangrijker rol in de economie. Grote multinationale ondernemingen hebben veel invloed op de economie. Er is een hoge deelname van vrouwen en ouderen aan de arbeidsmarkt. Door de 24-uurs economie kunnen burgers alles, altijd en overal krijgen. De belasting voor bedrijven gaan omlaag waardoor de loonkosten voor de bedrijven dalen.

Respondenten die kiezen voor dit wereldbeeld waarderen deze economische ontwikkelingen als wenselijk en 21% meer dan respondenten met andere voorkeuren. De afzonderlijke ontwikkelingen in dit wereldbeeld worden door respondenten met een voorkeur voor A2, B1 en B2 neutraal gewaardeerd.

Gesorteerd naar WIN-4-oriëntaties waarderen alle WIN-4-oriëntaties de afzonderlijke ontwikkelingen als neutraal.

A2 Nederlandse concurrentiepositie blijft behouden; consument dwingt bedrijven tot meer concurrentie en efficiency

Privatisering van overheidstaken en deregulering zetten door. De handelsliberalisering is beperkt; er is beleid om de eigen industrie te beschermen. De arbeidsmarkt is flexibeler, de werkdruk is hoog. Er wordt langer gewerkt. Er ontstaan weinig nieuwe markten; de handel en economie richten zich vooral op de VS. Bedrijven moeten doelmatiger produceren om concurrerend te zijn.

Door respondenten met een voorkeur voor A2 worden deze ontwikkelingen neutraal gewaardeerd, evenals door respondenten met een A1- en B2-voorkeur. Voor respondenten met voorkeur voor B1 worden de ontwikkelingen handels liberalisatie, werkdruk en gerichtheid op de VS conform de verwachting als ongewenst gewaardeerd.

Per waardenoriëntatie worden de A2-ontwikkelingen neutraal gewaardeerd, behalve Geëngageerden en Ruimdenkers die de ontwikkelingen m.b.t. handels liberalisatie en gerichtheid op de VS worden als ongewenst waarderden.

B1 Een maatschappelijk verantwoorde, groeiende economie

Maatschappelijk verantwoord ondernemen wordt wereldwijd de norm. Doordat milieuschaarste in de prijzen tot uiting komt, hebben we een schoner milieu maar hogere prijzen. Door onze hoge loonkosten verdwijnt arbeidsintensief werk naar de lagelonenlanden. Door overheidsregels die goede arbeidsomstandigheden, milieukwaliteit en solidariteit waarborgen, is de economische groei lager. Bedrijven zijn meer internationaal georiënteerd. Door concurrentie uit Oost Europa verdwijnt de akkerbouw uit Nederland. Met overheidssteun ontstaan kleinere, natuurgerichte melkveehouderijen. De intensieve veeteelt verdwijnt uit Nederland vanwege het verbod van veevervoer over lange afstanden.

Al deze ontwikkelingen worden door respondenten met een voorkeur voor B1, maar ook door respondenten met een andere voorkeur neutraal gewaardeerd. Respondenten met een voorkeur voor B1 vinden deze economische ontwikkelingen gemiddeld 10% meer gewenst dan de rest.

Hetzelfde geldt voor alle vier de WIN-4 oriëntaties.

B2 De economie drijft op Nederlandse / regionale producten

Men vindt de kwaliteit van leven belangrijker dan het inkomen. Werknemers voelen zich sterker verbonden met hun werkgever. Mensen ruilen meer producten en diensten onderling, in plaats van ze nieuw aan te schaffen. Er is minder

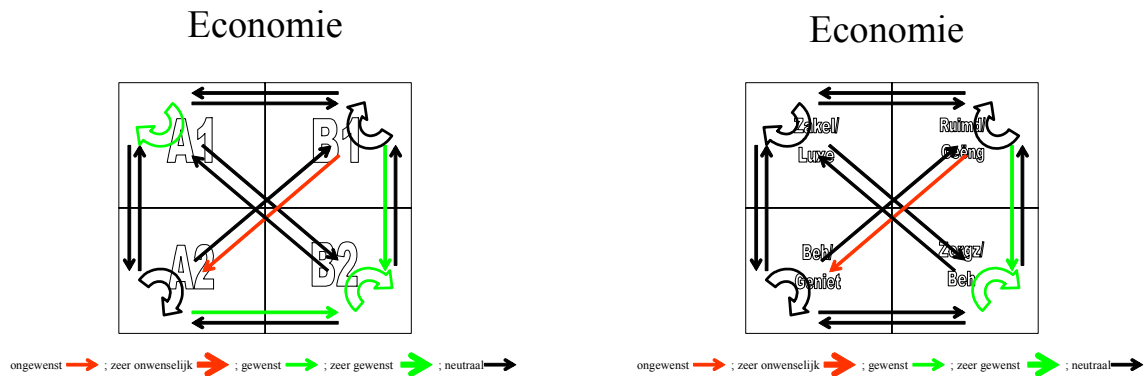
internationale handel en daardoor is er minder concurrentie van andere landen. Werkgevers zijn minder vrijgevig met lease auto's, mobiele telefoons en laptops. Men is minder internationaal georiënteerd. Burgers kopen vooral Hollandse en regionale voeding. Werkgevers proberen werknemers aan zich te binden met secundaire arbeidsvoorwaarden i.p.v. salaris.

De economische ontwikkelingen die behoren bij het B2 wereldbeeld worden door respondenten met een B2-voorkeur als gewenst gewaardeerd en ook het meest gewaardeerd; 5% meer dan de rest. Ook door respondenten met een voorkeur voor B1 waarderen deze ontwikkelingen als gewenst. Respondenten met een B1-voorkeur zijn naar verwachting minder ingenomen met minder internationale handel en minder internationale oriëntatie. Deze beide worden door hen als neutraal beoordeeld. Respondenten met een A1- of een A2 wereldbeeld waarderen alle typische B2 ontwikkelingen neutraal. Respondenten met een A2-voorkeur kunnen alleen het verminderde geef gedrag van werkgevers als gewenst waarderen.

Gesorteerd naar WIN-4 beoordelen de waardenoriëntaties ruimdenkers, geëngageerden en zorgzamen en behoudenden de B2 ontwikkelingen als gewenst, de andere waardenoriëntaties als neutraal.

Ontwikkelingsgebied: economie

In figuur 6.3.3.5.1. zijn de afzonderlijke ontwikkelingen die betrekking hebben op de economie per wereldbeeld of per waardenoriëntatie gemiddeld en weergegeven. Deze ontwikkelingen zijn in voorgaande paragrafen beschreven. De ontwikkelingsgebieden zijn benoemd als: A1 Sterke economische groei met individuele keuzevrijheid, A2 Nederlandse concurrentiepositie blijft behouden; consument dwingt bedrijven tot meer concurrentie en efficiency, B1 Een maatschappelijk verantwoorde, groeiende economie en B2 De economie drijft op Nederlandse / regionale producten.

Figuur 6.3.3.5.1. Gemiddelde waardering van ontwikkeling t.a.v. economie per wereldbeeld of waardenoriëntatie. Een pijl geeft de kijkrichting aan. Dus een rode pijl van A1 naar A2 betekent dat A1 respondenten het ontwikkelingsgebied economie in A2 significant ($p < 0.05$) negatief waardeert. Een cirkelvormige waardering geeft de waardering van A1 respondenten over het A1 ontwikkelingsgebied economie. Een groene pijl betekent een positieve waardering en een zwarte pijl een neutrale waardering voor een ontwikkelingsgebied economie.

6.3.4 ECOLOGIE

A1 Alles is te koop! Ook een goed milieu en een mooie natuur

De overheid laat het milieu over aan particuliere initiatieven en/of het bedrijfsleven. Bedrijven maken alleen milieuvriendelijke producten als daar vraag naar is. Behoud van natuur is belangrijk, maar mag groei van de economie niet in de weg staan. Bedrijven en burgers zijn zelf verantwoordelijk voor het milieu. Mensen accepteren niet dat natuur alleen wordt behouden om het behoud.

Respondenten met een voorkeur voor dit wereldbeeld waarderen deze ontwikkelingen neutraal en vinden deze ecologische benadering gemiddeld 11% meer gewenst dan andere respondenten. Ook respondenten met een andere voorkeur waarderen deze ontwikkelingen als neutraal.

Ook alle vier de WIN-4 oriëntaties waarderen alle ontwikkelingen als neutraal.

A2 Burgers nemen acties bij milieurisico's in eigen leefomgeving als het nodig is

Mensen vinden natuur en milieu alleen belangrijk als het om de eigen leefomgeving gaat. De overheid neemt meer maatregelen om de woonomgeving van burgers te beschermen tegen zwerfafval ed. Burgers spannen sneller rechtszaken aan als ze risico's lopen op het gebied van milieu en gezondheid. Er worden alleen nog milieumaatregelen genomen die weinig geld kosten.

Respondenten met een voorkeur voor A2 beoordelen deze typische A2-ontwikkelingen als neutraal en vinden dit wereldbeeld voor het milieu 8% aantrekkelijker dan de rest. Respondenten met voorkeur voor A1, B1 en B2 vinden deze A2-ontwikkelingen t.a.v. milieu even wenselijk, namelijk neutraal.

Gesorteerd per WIN-4 oriëntatie worden de A2-ontwikkelingen door alle oriëntaties als neutraal gewaardeerd.

B1 Milieu en natuur zijn gemeengoed

Men vindt dat de natuur mag blijven, ook zonder een bepaalde functie. De burgers zijn bereid meer te betalen voor milieuvriendelijke producten. Vooral overheid en milieuorganisaties nemen de zorg voor het milieu op zich. Men gaat het behoud van de natuur en landschappen in binnen- en buitenland veel belangrijker vinden.

Respondenten met een voorkeur voor B1 maar ook voor A2 en B2 vinden deze B1-ontwikkelingen op ecologisch terrein wenselijk. Respondenten met een voorkeur voor A1 hebben deze ontwikkelingen neutraal gewaardeerd.

Per WIN-4-oriëntaties vinden alle oriëntaties de B1-ontwikkelingen gewenst.

B2 Burgers zijn gericht op voorkomen van milieurisico's

Er is meer aandacht voor natuur en landschap in eigen land. De mensen zelf en de (lokale) overheid spannen zich meer in om milieuproblemen te voorkomen. Bestrijding van geluidsoverlast, onveiligheid van de buurt e.d. hebben grote prioriteit. Burgers wonen dicht bij het werk, besteden hun vrije tijd meer in de eigen regio. Er wordt meer gecarpoold. Mensen maken minder gebruik van de auto.

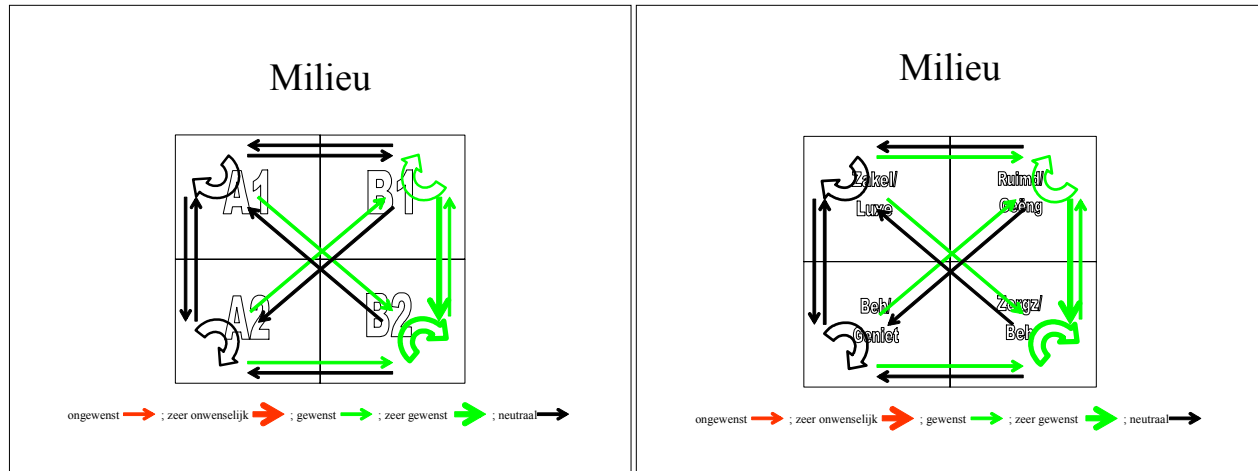
Deze ontwikkelingen ten aanzien van het milieu worden door respondenten die voor B2 kozen als zeer gewenst gewaardeerd. Gemiddeld 10% meer dan de rest. Ook de respondenten die voor B1 gaan waarderen deze ontwikkelingen als zeer wenselijk. Respondenten met een voorkeur voor A2 waarderen de ontwikkelingen als gewenst en die gaan voor A1 als neutraal m.u.v. de ontwikkeling t.a.v. carpoolen.

Ruimdenkers, geëngageerden, zorgzamen en behoudenden waarderen deze ontwikkelingen als zeer gewenst, maar de andere oriëntaties als gewenst.

Ontwikkelingsgebied: ecologie

In figuur 6.3.4.5.1. zijn de afzonderlijke ontwikkelingen die betrekking hebben op de ecologie per wereldbeeld of per waardenoriëntatie gemiddeld en weergegeven. Deze ontwikkelingen zijn in voorgaande paragrafen beschreven. De ontwikkelingsgebieden zijn benoemd als: A1 Alles is te koop! Ook een goed milieu en

een mooie natuur, A2 Burgers nemen acties bij milieurisico's in eigen leefomgeving als het nodig is, B1 Milieu en natuur zijn gemeengoed en B2 Burgers zijn gericht op voorkomen van milieurisico's

Figuur 6.3.4.5.1. Gemiddelde waardering van ontwikkeling t.a.v. ecologie per wereldbeeld of waardenoriëntatie. Een pijl geeft de kijkrichting aan. Dus een rode pijl van A1 naar A2 betekent dat A1 respondenten het ontwikkelingsgebied ecologie in A2 significant ($p < 0.05$) negatief waardeert. Een cirkelvormige waardering geeft de waardering van A1 respondenten over het A1 ontwikkelingsgebied ecologie. Een groene pijl betekent een positieve waardering en een zwarte pijl een neutrale waardering voor een ontwikkelingsgebied ecologie.

6.3.5 MAATSCHAPPELIJKE ONTWIKKELINGEN

A1 Werken, onafhankelijkheid en vrijheid en individualiteit zijn belangrijk

Mensen zijn van mening dat iedereen welkom is, zolang men maar bijdraagt aan de economie. Mensen zijn meer met hun werk bezig en gaan materiele welvaart, onafhankelijkheid, vrijheid, uitdaging belangrijker vinden. Carrière maken en prestaties leveren worden belangrijker. Men streeft naar een tweede woning, een mooie auto, een mooi huis, verre reizen.

Deze A1-maatschappelijke ontwikkelingen worden door mensen met een preferentie voor A1 als neutraal aangemerkt, maar zij vinden deze ontwikkelingen gemiddeld 25% wenselijker dan anderen. Respondenten met een voorkeur voor A2 waarderen deze ontwikkelingen als neutraal, behalve het streven naar een tweede woning vinden zij ongewenst. Respondenten met een voorkeur voor B2 of B1 vinden deze ontwikkelingen ongewenst.

Gesorteerd naar WIN-4-oriëntatie is het beeld vergelijkbaar: zakelijken en luxezoekers en behoudenden en genietters waarderen de ontwikkelingen neutraal, de andere waardenoriëntaties waarderen de ontwikkelingen als ongewenst.

A2 Behoud van eigen levensstandaard, waarden en normen en veiligheid zijn belangrijk

Mensen willen geen verandering, maar vooral behouden wat ze hebben. Veel gepensioneerden gaan in het buitenland wonen om een beter leefklimaat te hebben. De werkdruk is veel hoger dan nu. Men is niet bereid hogere pensioenpremies te betalen zonder dat men daarvoor iets terug te krijgen. De burgers dragen niet meer bij aan het welzijn van anderen, het is ieder voor zich.

Respondenten met de voorkeur voor A1 en A2 waarderen deze maatschappelijke ontwikkelingen neutraal maar 9% minder ongewenst dan de rest. Respondenten met een voorkeur voor B1 en B2 waarderen deze ontwikkelingen als ongewenst.

Naar waardenoriëntatie vinden de ruimdenkers en geëngageerde en behoudenden en zorgzamen deze typische A2 ontwikkelingen ongewenst. De andere waardenoriëntaties beoordelen ze als neutraal.

B1 Waarden van de burgers

Mensen werken omdat het voldoening geeft, niet voor het geld. Men is sterker betrokken bij wat er in de wereld gebeurt en voelt zich hier meer verantwoordelijk voor. Men kiest voor minder werken, want een goede balans tussen werk en privé is belangrijk. De zorg om anderen in de wereld wordt veel belangrijker. Mensen gaan veel meer belang hechten aan goede relaties en aan zingevend werk, een breed scala aan sociale relaties en goede collectieve voorzieningen belangrijker vinden.

Relatief waarderen respondenten met een voorkeur voor de B1-wereld deze maatschappelijke ontwikkelingen circa 21% meer dan de rest; de eerste drie ontwikkelingen waarderen ze als zeer gewenst de andere ontwikkelingen als gewenst. De waardering van respondenten met een voorkeur voor B2 en A2 is voor deze typische B1-ontwikkelingen gewenst. A1 respondenten waarderen de ontwikkelingen neutraal.

Gesorteerd naar WIN-4 waarderen alle oriëntaties de B1-ontwikkelingen als gewenst.

B2 Gezelligheid, warmte en sociaal zijn voor elkaar zijn belangrijk

Kinderopvang wordt tussen burens of via wijk of buurt geregeld. Men is meer betrokken bij elkaar; sport- en hobbyverenigingen zijn zeer populair. Steeds meer mensen vinden plezierig leven en voldoende vrije tijd hebben belangrijk. Er ontstaan maatschappelijke organisaties die gericht zijn op verbetering van kwaliteit van leven. Burgers zijn bereid om meer te investeren in hun eigen leefomgeving.

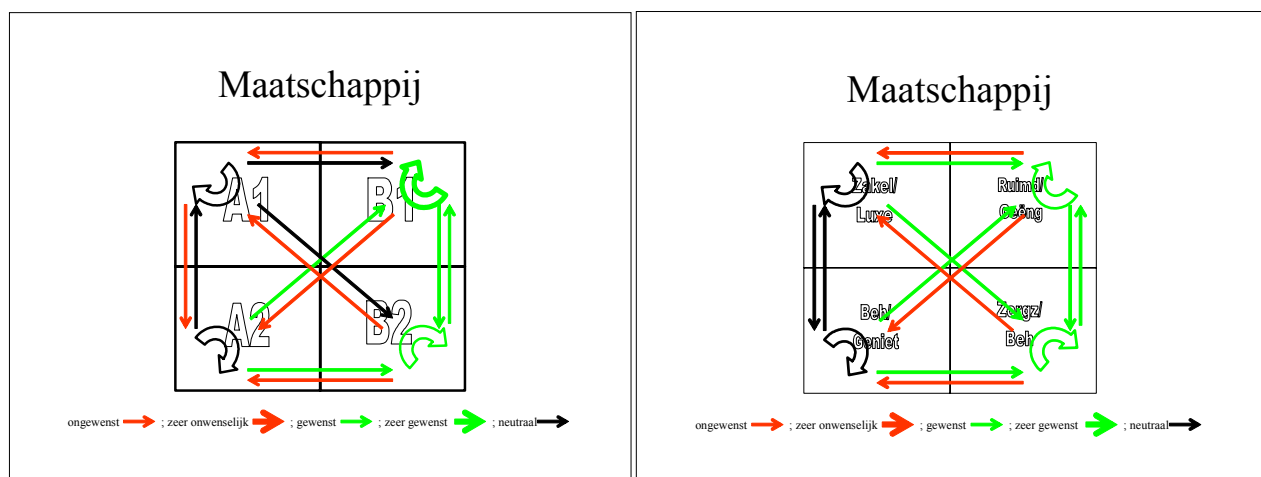
Maatschappelijke problemen worden gemakkelijker opgelost omdat mensen elkaar steunen.

Respondenten die kozen voor A2, B2 of B1 waarden deze maatschappelijke ontwikkeling als gewenst, maar die kozen voor B2 waarden ze gemiddeld 8% hoger dan de rest. Respondenten met een voorkeur voor A1 waarden de B2-ontwikkelingen neutraal.

Per WIN-4-oriëntaties waarden alle oriëntaties deze ontwikkeling als gewenst.

Ontwikkelingsgebied: maatschappij

In figuur 6.3.5.5.1. zijn de afzonderlijke ontwikkelingen die betrekking hebben op de maatschappij per wereldbeeld of per waardenoriëntatie gemiddeld en weergegeven. Deze ontwikkelingen zijn in voorgaande paragrafen beschreven. De ontwikkelingsgebieden zijn benoemd als: A1 Werken, onafhankelijkheid en vrijheid en individualiteit zijn belangrijk, A2 Behoud van eigen levensstandaard, waarden en normen en veiligheid zijn belangrijk, B1 Waarden van de burgers en B2 Gezelligheid, warmte en sociaal zijn voor elkaar zijn belangrijk.

Figuur 6.3.5.5.1. Gemiddelde waardering van ontwikkeling t.a.v. de maatschappij per wereldbeeld of waardenoriëntatie. Een pijl geeft de kijkrichting aan. Dus een rode pijl van A1 naar A2 betekent dat A1 respondenten het ontwikkelingsgebied de maatschappij in A2 significant ($p < 0.05$) negatief waardeert. Een cirkelvormige waardering geeft de waardering van A1 respondenten over het A1 ontwikkelingsgebied de maatschappij. Een groene pijl betekent een positieve waardering en een zwarte pijl een neutrale waardering voor een ontwikkelingsgebied de maatschappij.

7 Maatschappelijke vraagstukken en de maatschappelijke agenda

Volgens de Sociaal Economische Raad (SER, 2000) wordt een samenleving duurzamer als consumenten en bedrijven verantwoordelijkheid nemen voor de negatieve neveneffecten van hun handelen. Met andere woorden, de samenleving wordt duurzamer als consumenten en bedrijven bijdragen aan de oplossing van belangrijke maatschappelijke vraagstukken. Volgens het kabinet moeten de maatschappelijke agenda en duurzaamheid in belangrijke beleidsdossiers leidend zijn.

Wat is 'de maatschappelijke agenda' en hoe luidt deze? Op de vraag wat er wel of niet op de maatschappelijke agenda moet staan, geeft Google bijna 10.000 hits. Op de maatschappelijke agenda staan maatschappelijke problemen. Voor een maatschappelijk probleem geldt dat het noch individueel is noch aansluit bij geldende normen en waarden en er geen overeenstemming is over de oplossing. De agenda wordt opgesteld door burgers om te worden besproken door de overheid. Het woord agenda suggereert de onderwerpen de moeite waard zijn om te worden besproken en dat er samenhang tussen de onderwerpen bestaat. Lijstjes met maatschappelijke vraagstukken worden vaker gepresenteerd. Bekend zijn de Eurobarometer van de EU, de maatschappelijke barometer van het tv-programma Netwerk, de 21-minuten enquête van McKinsey (2005), de enquête voor de Toekomst Agenda Milieu (TAM) (VROM, 2005), etc. De bedoeling van de lijsten met maatschappelijke vraagstukken is veelal de stem van de burger te inventariseren, en beleidsmakers te helpen het Nederlandse beleid vorm te geven. Een veel gebruikt instrument om de agenda op te stellen is de onderwerpen en het belang vast te stellen door middel van een enquête onder een representatieve steekproef van burgers. Hierin zijn de vraagstelling en de context belangrijk.

Duurzaamheid gaat in essentie over de kwaliteit van leven en de mogelijkheden om die kwaliteit in de toekomst te handhaven. Daarmee is het antwoord op de duurzaamheidsvraag afhankelijk van de maatschappelijke opvattingen over de kwaliteit van leven, de verdeling daarvan over de wereld en wetenschappelijke inzichten in het functioneren van mens en het natuurlijke systeem (MNP, 2004, Petersen 2006). Men zou kwaliteit van leven kunnen definiëren als dat mensen dingen kunnen doen die ze belangrijk vinden en zijn die ze willen zijn nu en in de toekomst. En daarom willen beschikken over middelen om hun eigen invulling van het goede leven en doelen te kunnen waarmaken (Robeyns en van der Veen, 2006). De overheid behoort niet te bepalen wat de beste manier van leven is maar daarvoor

wel de hulpbronnen te scheppen. Dit zijn hulpbronnen die burgers niet individueel kunnen realiseren, maar collectief moeten worden gerealiseerd; zoals rechten, vrijheden, kansen, schone lucht, veiligheid, etc.

In de enquête ten behoeve van de maatschappelijke agenda opgesteld voor de Duurzaamheidsverkenning (DV) (MNP, 2004) luidde de vraag “wat vindt u het belangrijkste maatschappelijke vraagstuk dat moet worden opgelost”. Maatschappelijke problemen zijn daarbij geformuleerd als veranderingen in een positieve richting, met andere woorden: een tot uiting gebracht verlangen van burgers om problemen met hulpbronnen op te lossen. Verondersteld wordt dat de oplossing bijdraagt tot de verbetering van hun kwaliteit van leven.

7.1 Het meten van de maatschappelijke agenda voor duurzaamheid

Hoe ziet de maatschappelijke agenda eruit in het kader van duurzaamheid? De vraag welke maatschappelijke vraagstukken leven onder de Nederlandse bevolking, is op twee manieren te beantwoorden. Namelijk: 1) het aan de bevolking zelf vragen of 2) de onderzoeker verzamelt de vraagstukken uit publicaties over maatschappelijke vraagstukken en legt deze voor aan respondenten die hun voorkeur erover mogen uitspreken.

Het eerst genoemde type onderzoek kan door middel van zogenaamd “Top of Mind” onderzoek. De bevolking mag spontaan zelf maatschappelijke problemen aandragen. Door de onderzoekers worden de formuleringen van maatschappelijke problemen gerubriceerd die door de respondenten zijn ingevuld in een open vraag. Het Nationaal kiezersonderzoek (NKO) vindt dat 95% één, 80% twee, 50% drie, 20% vier en 10% vijf problemen spontaan kan noemen (NKO, 2004). Uit onderzoek van de Milieu Gedragsmonitor (Bartels, 1999) blijkt dat het spontaan eerstgenoemde probleem meestal niet het belangrijkste probleem van de respondent is (Bartels, 1999). Daarbij neigen respondenten te kiezen uit de aangeboden onderwerpen zelfs als ze de mogelijkheid hebben ook zelf alternatieve onderwerpen aan te dragen (Schuman en Scott, 1987). Tot slot blijken respondenten de onderwerpen anders te interpreteren dan de onderzoeker bedoelt. De beste resultaten worden verkregen via een twee-staps procedure; In een enquête wordt eerst met behulp van een open vraag gevraagd welke problemen spelen en daarna worden alle genoemde problemen aangeboden in een gesloten vraag (Schuman en Scott, 1987).

Om zoveel mogelijk rekening te houden met de hierboven genoemde aspecten heeft het MNP ervoor gekozen een vaste lijst maatschappelijke vraagstukken aan een representatieve steekproef respondenten voor te leggen. Daarbij is gekozen voor

zorgvuldig geselecteerde, relatief lange lijst vraagstukken, aan de respondenten voor te leggen. Daarbij is getracht de problemen zo te omschrijven dat respondenten hun problemen herkennen en eenduidig interpreteren. Hieronder is beschreven hoe de selectie van de vraagstukken heeft plaatsgevonden, de enquête is uitgevoerd en de resultaten zijn verwerkt.

7.2 Selectiemethode van de maatschappelijke vraagstukken

In deze paragraaf wordt verantwoord hoe de lijst maatschappelijke vraagstukken tot stand is gekomen en worden de relevantie, validiteit en de wijze waarop de vraagstukken zijn geformuleerd besproken.

7.2.1 Selectie

Er is voor gekozen eerst te onderzoeken welke maatschappelijke vraagstukken spelen in Nederland. Er is gestreefd naar een volledige dekking van de belangrijkste maatschappelijke vraagstukken in 2003. Daartoe is een longlist opgesteld van circa 250 maatschappelijke vraagstukken. Deze is samengesteld uit de verkiezingsprogramma's 2003 van politieke partijen in Nederland, maatschappelijke thema's en aspecten ervan die de laatste jaren zijn gesignaleerd door de Nederlandse Planbureaus, indicatorlijsten van ministeries, nationale en internationale instellingen (gebruikte bronnen: van den Brink (2002), Vinken et al. (2003), Telos (2002), Inglehart (2005), NSDO/VROM (2002), Eurostat (2003), UN/UNCDS (2004), OECD (2001), Long Island University (2000), New Jersey Future (2002), Federaal planbureau(2002), Richard (2002)). In bijlage 3 zijn vraagstukken per bron gepresenteerd. In een tweetal sessies zijn door een team van vier personen verwante vraagstukken samengevoegd en de formulering en toelichting zodanig verbreed dat de verschillende aspecten van een vraagstuk binnen één formulering vielen. Na deze sessie bleven er nog 53 over, 16 mondiale en 37 nationale problemen. Deze lijst is voorgelegd aan collega onderzoekers o.a. aan het SCP.

7.2.2 Validiteit en volledigheid van de selectie

De longlist met 250 problemen komt redelijk overeen met de circa 225 problemen die rond de laatste verkiezingen één of meerdere keren spontaan zijn genoemd in het Nationaal kiezersonderzoek²³. Daarnaast heeft KPMG via een onafhankelijk proces, in opdracht van MVO-Nederland (2004), een lijst met belangrijke maatschappelijke problemen in Nederland opgesteld. Deze lijst vertoont qua aantal en formulering van problemen grote gelijkenis met de 53 geselecteerde problemen (zie bijlage 4).

²³ Het Nationaal kiezersonderzoek onderscheidt in totaal circa 450 verschillende problemen.

Uit een controle vraag bleek dat de meeste respondenten in 2003 geen andere maatschappelijke problemen meer konden bedenken. Een paar problemen die niet in de selectie van 53 vraagstukken zijn opgenomen, maar wel spontaan zijn genoemd, kunnen worden genoteerd als kanshebbers voor de toekomst. Dit waren: religie en religieuze conflicten, verslaving, bevolkingsgroei, prijzen, integratie en globalisering. Geen van deze (toen opkomende) vraagstukken zou waarschijnlijk in 2003 een hoge prioritering hebben gekregen. Het introduceren van nieuwe onderwerpen moet zorgvuldig gebeuren, aangezien een aantal aspecten van de nieuwe toe te voegen problemen veelal al aanwezig zijn in de bestaande lijst met problemen.

7.2.3 Relevantie van de selectie voor duurzaamheid

Duurzame ontwikkeling stelt dat bij de oplossing van een probleem een balans wordt gevonden tussen:

1. sociaal-culturele, ecologische en economische waarden (people, planet, profit);
2. korte en lange termijn (nu versus later);
3. de verschillende schaalniveaus (hier versus elders);
4. individuele en collectieve belangen (ik versus zij/wij).

De maatschappelijke problemen zijn eenduidig toegedeeld aan drie domeinen; economie, ecologie en sociaal op basis van de context waarin het probleem wordt geplaatst in de gebruikte bronnen. Elk probleem is door het NMP in de vraagstelling eenduidig gedimensioneerd naar schaalniveau (hier in NL of elders in de wereld) én in tijd (nu of later in de toekomst). NB: Een dimensionering naar individuele / collectieve belangen ontbreekt omdat voor een maatschappelijk probleem geldt dat het geen individueel probleem betreft.

7.2.4 Formulering van de problemen

De maatschappelijke problemen zijn geformuleerd als een tot uiting gebracht verlangen om het probleem op te lossen. Door het concrete karakter van de 53 maatschappelijke problemen wordt het voor brede lagen van de samenleving begrijpelijk en vooral emotioneel voelbaar. In tegenstelling tot problemen die van invloed zijn op de directe leefwereld van mensen, spreekt het vanzelf dat media een belangrijke rol spelen in de opinievorming rond complexe maatschappelijke problemen. Elk probleem in de vragenlijst is toegelicht met voorbeelden van praktische overwegingen, effecten en oorzaken die ook in de opinievormende media worden gebruikt in relatie tot het probleem.

De maatschappelijk problemen zijn niet dusdanig controversieel dat respondenten sociaal wenselijke antwoorden geven achter hun computer. De oplossing ervan

reken de respondent immers niet tot zijn taak maar tot die van de overheid. Anders wordt dit als het om daadwerkelijke gedrag van de respondent gaat (Vringer, 2005 en Vringer et al., 2006), dan blijkt er nog een grote kloof tussen denken en doen van de respondent te bestaan. Waarden en voorkeuren voor oplossingen van maatschappelijke vraagstukken en de relatie daartussen blijken pas als respondenten voor een reële keuze worden gesteld.

7.2.5 Methodologische toets aanpak

De onderzoeks aanpak is beoordeeld door externe methodologen van de WAU (2005). Zij trokken de volgende conclusies: “1) Percepties van burgers worden gemeten, geen feiten maar hoe burgers tegen de genoemde problemen aankijken. 2) Methodologisch lijken de juiste stappen genomen te zijn om valide antwoorden te krijgen. 3) De thema's zijn allen in dezelfde mate 'neutraal' gesteld. 4) Wat opvalt binnen de problemen is dat er 'veel op één hoop gegooid' is, bijvoorbeeld leefbaarheid heeft een brede range aan problemen, verspreid over verschillende niveaus (criminaliteit kan van een heel andere orde zijn dan openbaar vervoer); door echter bij elk thema zoveel voorbeelden te geven, denken we dat het de betrouwbaarheid niet schaadt” (WAU, 2005).

7.3 Meting van de prioritering van maatschappelijke vraagstukken 2003 en 2005

Zowel in 2003 als in 2005 is een enquête naar het belang van maatschappelijke vragen uitgevoerd (zie ook hoofdstuk 8). De vraagstelling was in beide enquêtes hetzelfde. In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de methodische aanpak en uitgevoerde controles. De controle van de toegepaste methode heeft zich gericht op het onderzoek van 2003, tenzij anders vermeld. Voor een kort overzicht en resultaten zie Aalbers et al. (2005b).

7.3.1 Opzet

In opdracht van het MNP zijn de zorgvuldig geselecteerde en geformuleerde maatschappelijke problemen in drie blokken (elk domein is een blok) door TNS NIPO voorgelegd aan een representatieve steekproef van Nederlandse burgers. De enquête is door TNS NIPO aangekondigd als belangrijk voor de overheid. De 53 geselecteerde vraagstukken zijn verdeeld over drie blokken. Ieder blok bevatte de problemen van één domein:

- 16 vraagstukken in het domein ecologie
- 15 vraagstukken in het domein economie
- 22 vraagstukken in het domein maatschappij

Ieder vraagstuk verschilde daarbij in oriëntatie: hier en nu, hier en later, elders en nu en elders en later. Deze oriëntaties kwamen eenduidig terug in de formulering van de vragen:

- hier: 'in Nederland' of 'in mijn buurt'
- elders 'op de wereld'
- nu: niet nader geformuleerd
- later: 'in de toekomst'

De vraagstukken binnen ieder domein zijn eerst met een toelichting aan de respondenten gepresenteerd, zonder de naam van het domein te noemen. Dit gebeurde in series van circa vijf vraagstukken die in willekeurige volgorde werden aangeboden (dus drie à vier series). Door deze werkwijze wordt voorkomen dat het eerste aangeboden probleem als 'anker' wordt gehanteerd voor de beoordeling van andere vraagstukken. Daarna zijn de vraagstukken in ieder domein door de respondenten op belang gerangordend ('Wat vindt u het allerbelangrijkste probleem dat moet worden opgelost' etc.). Vervolgens heeft elke respondent de vijf belangrijkste maatschappelijke problemen voor ieder domein (3 maal 5 = 15 problemen in totaal) nogmaals geordend. Deze laatste ordening wordt in deze rapportage de 4^e ordening genoemd.

Het gerandomiseerd aanbieden was in 2003 om technische en praktische redenen niet haalbaar in 2005 wel. In 2003 is een vaste volgorde gehanteerd. De resultaten zijn op eventuele volgorde-effecten gecontroleerd. Hierop wordt nader ingegaan in het hoofdstuk 7.4. Op verzoek van het MNP heeft in december 2003 ook nog een controle meting plaatsgevonden voor tweemaal 400 respondenten. De ene groep kreeg de vraagstukken in een vaste volgorde aangeboden, de andere groep in gerandomiseerde volgorde. Beide aanpakken leiden niet tot significant verschillende uitkomsten (Zie ook paragraaf 7.5.4.).

7.3.2 Veldwerk maatschappelijke vraagstukken

Het veldwerk is uitgevoerd door middel van het access panel TNS NIPO capi@home. De bruto steekproef omvatte in 2003 2.967 en in 2005 2.549 personen. Een zo groot mogelijk deel van de steekproef in 2003 bestond uit respondenten die hadden deelgenomen aan eerdere enquêtes in het kader van onderzoek naar consumptiepatronen (zie Vringer, 2005). Omdat deze eerdere metingen zijn uitgevoerd onder huishoudens, en de huidige meting onder personen, is een deel van het panel vervangen door een 'verse' steekproef, zodanig dat de geaggregeerde steekproef representatief is naar sekse, leeftijd (≥ 18 jaar), opleiding, grootte huishouden, regio en stedelijkheid. Van alle benaderde personen is de waardenoriëntatie (WIN) bekend.

Het veldwerk is uitgevoerd in de periode van woensdag 11 juni tot en met dinsdag 24 juni 2003 en in mei 2005. Uiteindelijk werden 2.474 (2003) respectievelijk 2549 (2005) compleet ingevulde enquêtes terug ontvangen. Deze respons (circa 80%) mag hoog genoemd worden, zeker gezien de gevraagde inspanningen van de respondenten. Voor aanvang van de analyse is bekeken hoe lang de respondenten over het invullen van de vragenlijst hebben gedaan. De gemiddelde afnametijd bedraagt 31 minuten. Personen die de vragenlijst in minder dan 7,5 minuut hebben ingevuld zijn uit de analyse verwijderd. Naar onze inschatting zijn zij onvoldoende in staat geweest een weloverwogen afweging tussen de vraagstukken te maken. De uiteindelijke analyse is daarom op $N=2.452$ (2003) respectievelijk $N= 2470$ (2005) personen uitgevoerd.

7.3.3 Weging

Ondanks de zorg die wordt besteed aan het veldwerk, is het mogelijk dat de steekproefopbouw afwijkingen vertoont ten opzichte van de populatie. In zulke gevallen is het gebruikelijk om dergelijke afwijkingen via herweging te corrigeren. Voor de meting in 2003 is dit gebeurd voor de variabelen sekse, leeftijd, opleiding, grootte huishouden, regio, stedelijkheid en WIN-oriëntatie. Hierbij is gebruik gemaakt van normgegevens op basis van de MiniCensus. De resultaten van deze weging staan beschreven in tabel 7.3.3.1. Voor wat betreft 2005 is de afwijking van de steekproefgegevens ten opzichte van de norm zo gering, dat een herweging van de resultaten achterwege kan blijven. Na deze weging wordt de steekproef als representatief beschouwd voor de hierboven beschreven kenmerken. De resultaten van het onderzoek zijn beschreven op basis van de herwogen gegevens. De controles zijn echter uitgevoerd op de ongewogen data.

7.3.4 Bepalingsmethode rangordening 53 vraagstukken

Elke respondent heeft voor elk van de drie domeinen afzonderlijk een prioritering uitgevoerd. Daarna is elke respondent gevraagd om de vijf vraagstukken die hij per domein als de belangrijkste had geprioriteerd, in een vierde sorteertaak nogmaals te prioriteren. Door Visser et al (Visser et al, 2005) is uitgebreid onderzoek gedaan naar het vinden van de beste scoringsmethodiek voor 53 maatschappelijke vraagstukken en bijbehorende methodologische onzekerheid. Methode M1, die beschreven is in het onderzoek van Visser, is toegepast. De ordening van de respondenten in de vierde sorteertaak verliep als volgt:

De belangrijkste vraag krijgt een score '15', de op een na belangrijkste '14' tot en met de onbelangrijkste vraag een '1'. Alle vragen die niet in de vierde sorteertaak voorkomen, krijgen een '0'.

7.4 Controle op de verzamelde gegevens

Vóór de analyse van de resultaten (zie hoofdstuk 8) zijn de verzamelde gegevens onderzocht op consistentie en stabiliteit. Denk hierbij aan de invloed van de volgorde van de aangeboden problemen, hoe consistent zijn de respondenten met het in volgorde zetten van de problemen, de volledigheid van de lijst maatschappelijke problemen en maakt het uit of de vraagstukken in een random volgorde worden aangeboden of niet?

Omdat de verzamelde gegevens in dit onderzoek grotendeels bestaan uit rangordeningen, zijn de resultaten van de controles geanalyseerd met passende niet-parametrische toetsen. De volgende toetsen komen daarbij aan de orde:

- **Friedman test.** Met deze niet-parametrische toets wordt onderzocht of er verschillen zijn in de rangordening van de vraagstukken. Met andere woorden: worden alle vraagstukken als even belangrijk beoordeeld, of treden er verschillen op? De toets wordt uitgevoerd op basis van de gemiddelde rangordepositie van ieder maatschappelijk vraagstuk per domein. Als deze test significant is, kan de nulhypothese dat er geen verschillen tussen de vraagstukken in rangordening zijn worden verworpen.

Tabel 7.3.3.1 De steekproefsamenstelling 2003 en 2005 voor en na weging.

	Steekproef 2003			Steekproef 2005		
	ongewogen	gewogen	Norm gegevens	ongewogen	gewogen	Norm gegevens
	%	%	%	%	%	%
<i>Sekse</i>						
• Man	49	49	48	50	idem	50
• Vrouw	51	51	52	50		50
<i>Leeftijd</i>						
• jonger dan 24 jaar	11	11	10	10		10
• 25-34 jaar	19	20	20	19		19
• 35-44 jaar	22	21	21	22		21
• 45-54 jaar	19	19	19	18		18
• 55-64 jaar	12	14	14	16		15
• 65 jaar en ouder	16	17	17	16		17
<i>opleidingsniveau*</i>						
• lager	29	32	32	25		24
• middelbaar	52	39	38	44		45
• hoger	19	29	30	31		31
<i>Grootte huishouden</i>						
• 1 persoon	18	18	18	19		19
• 2 personen	38	39	39	37		36
• 3 personen	15	17	17	17		17
• 4 personen	20	18	19	18		19
• 5 of meer personen	9	8	8	9		9
<i>Regio</i>						
• grote steden	12	12	12	17		15
• west	29	33	33	26		28
• noord	10	10	10	11		11
• oost	21	21	21	21		21
• zuid	28	24	24	25		25
<i>WIN segment</i>						
• zorgzamen	15	16	16	16		15
• behoudenden	18	15	15	16		16
• genietters	11	12	12	12		12
• evenwichtigen	22	18	18	21		21
• amb. materialisten	10	10	10	11		11
• zakelijken	7	10	10	8		8
• ruimdenkers	6	6	6	7		7
• geëngageerden	12	13	13	11		10

* Voor 2005 geldt een andere indeling voor wat betreft opleiding o.b.v. de Gouden standaard. Hierdoor zijn de normcijfers anders dan in 2003.

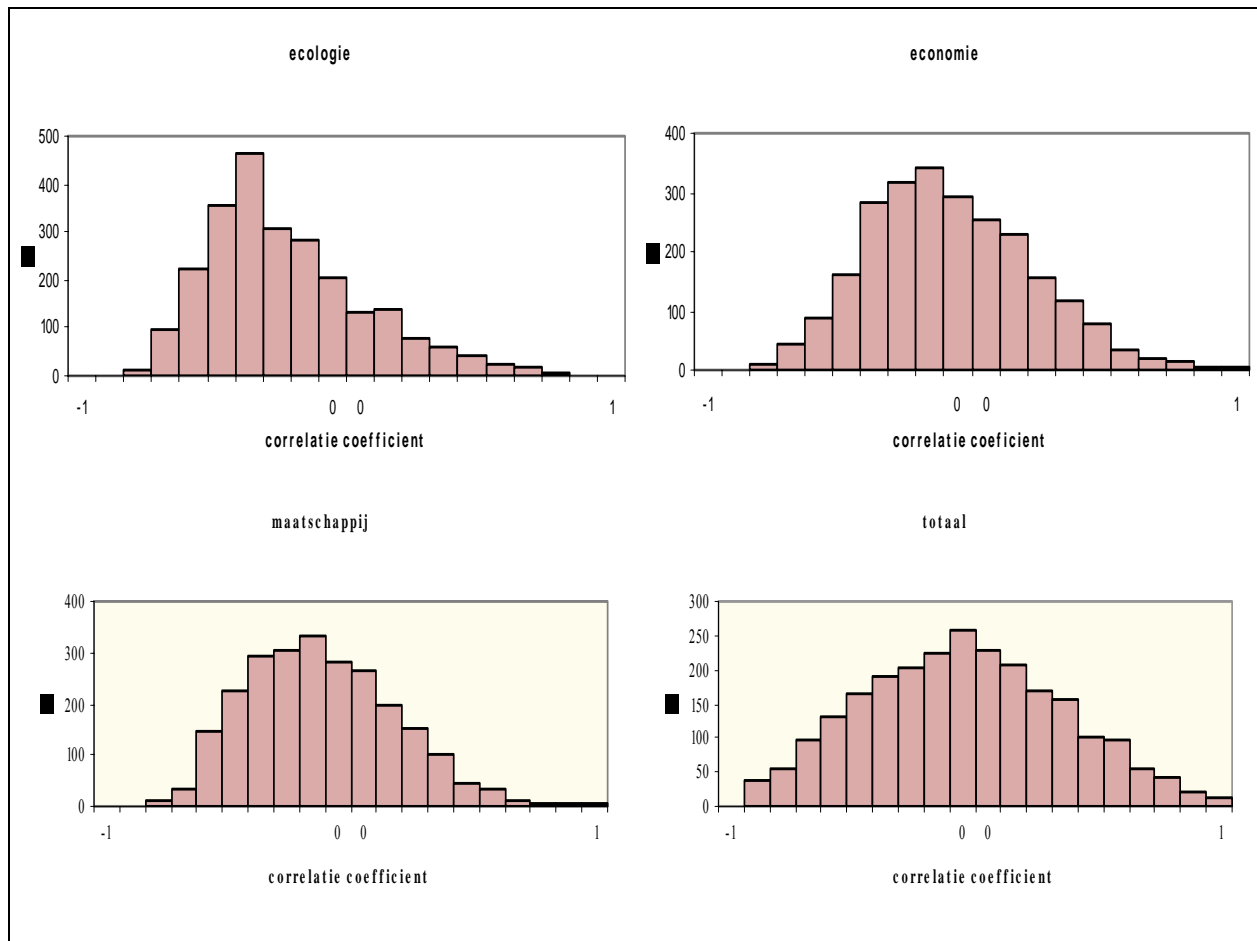
- **Wilcoxon signed rank test.** Als de Friedman test significant is, is deze toets gebruikt om te onderzoeken welke vraagstukken van elkaar verschillen. Alle vraagstukken worden met deze test ten opzichte van elkaar getoetst.
- **Kruskal Wallis test.** Dit is de niet-parametrische variant van de eenweg-variantie-analyse. Deze toets wordt gebruikt om te onderzoeken of er verschillen zijn tussen de WIN-oriëntaties.
- **Mann Whitney:** De Mann-Whitney test is de niet-parametrische variant op de t-test. Deze toets is gebruikt om te bepalen welke verschillen er optreden per WIN-oriëntatie. Ieder WIN segment is daarbij tegen de gecombineerde overige segmenten getoetst

Wanneer er in dit rapport resultaten over verschillen wordt gesproken betreft het getoetste significante verschillen ($p < 0,05$, tenzij anders aangegeven).

7.4.1 Volgorde effecten

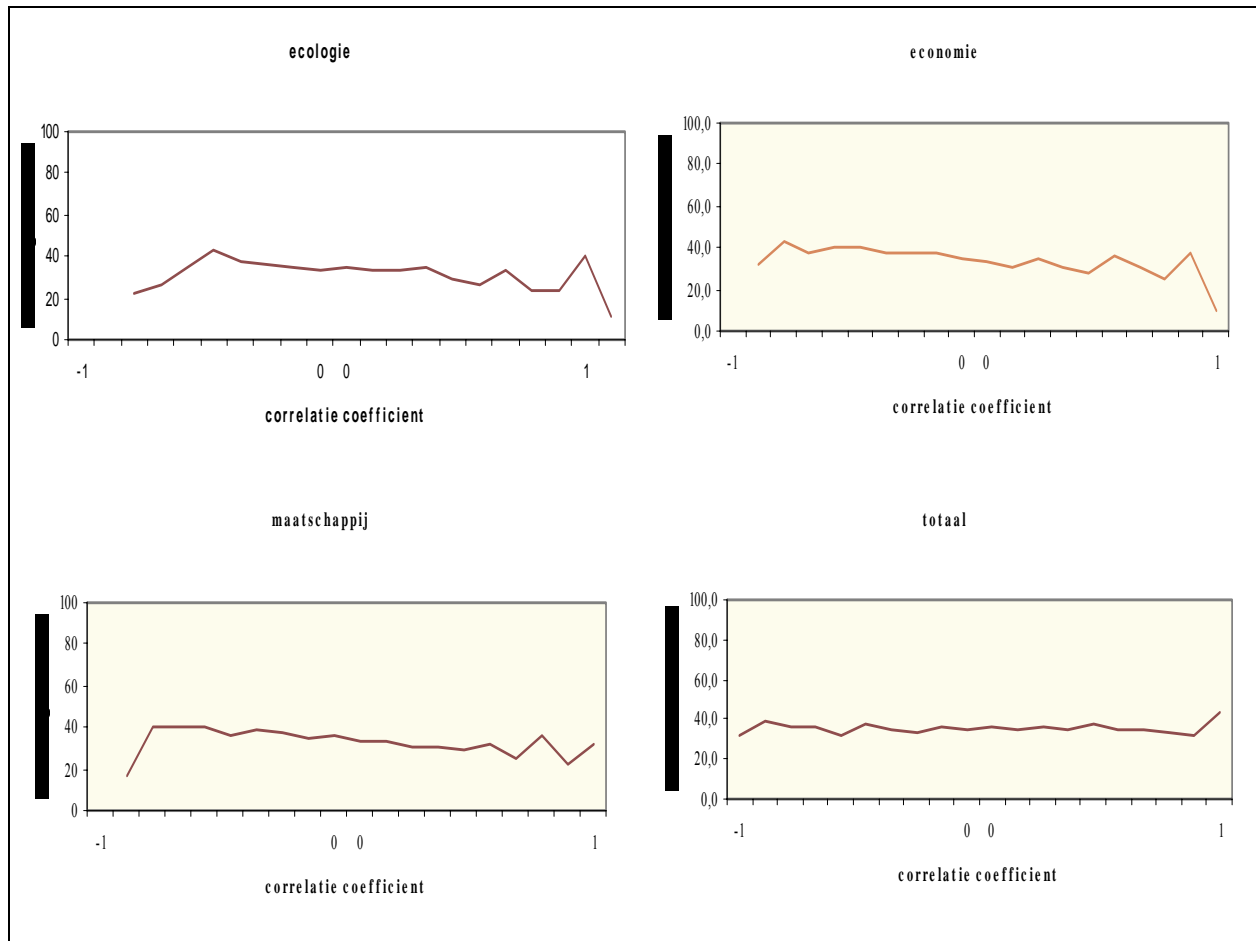
Eerst is onderzocht in hoeverre er een verband is tussen de volgorde waarin de vraagstukken zijn aangeboden en de volgorde waarin de vraagstukken zijn gerangordend (de 'gemiddelde' rangordening van alle respondenten. Geen van de vier rangordeningen vertoont een significante (Spearman) correlatie. Tevens is een Spearman correlatiecoëfficiënt per respondent berekend. In figuur 7.4.1.1. staat per rangordetaak de verdeling van de respondenten over de verschillende sterkten van het gevonden verband weergegeven zie ook Visser et al. (2005).

In het algemeen zijn de verdelingen over de rangordeningen redelijk normaal. De correlatie is daarbij licht negatief: de 'piek' van de verdelingen ligt tussen de -0,10 en -0,20 (dit zijn niet-significante correlaties). De rangordening van de ecologie-items is schever dan de andere (zie figuur 7.4.1.1.). Dit is opmerkelijk, omdat de gevolgde methode bij deze rangordening identiek is aan de andere twee rangordeningen. Een mogelijke verklaring biedt de positie van de individuele vraagstukken in deze beoordelingstaak. Enkele 'elders en later' vraagstukken stonden bij deze taak onderaan de lijst. De schevere verdeling van de correlaties is mogelijk veroorzaakt doordat veel respondenten deze individuele vraagstukken als belangrijk hebben beoordeeld.

Figuur 7.4.1.1. De verdeling van de respondenten over de verschillende sterkten van de correlatie tussen rangordepositie en beoordeling. Leesvoorbeeld: Bij de rangordening economie ligt de correlatie bij 340 respondenten tussen -0,2 en -0,1 (op de y-as de N).

Daarnaast is onderzocht in hoeverre er een verband is tussen de invultijd van de enquête en de correlatiecoëfficiënt per respondent. De resultaten staan in figuur 7.4.1.2. Het beeld is bij alle taken ongeveer gelijk. Alleen bij een zeer sterk verband tussen aangeboden volgorde en beoordeling is sprake van een kortere invultijd. Bij de totaalbeoordeling is dit verband overigens geheel afwezig.

Figuur 7.4.1.2. De gemiddelde invultijd van de hele enquête afgezet tegen de correlatiecoëfficiënt tussen aangeboden en gerealiseerde volgorde per respondent (x-as) en beoordeling (op de y-as de invultijd in minuten).

Op grond hiervan lijkt de invultijd geen goede maat te zijn om te beoordelen of iemand de taak wel of niet serieus heeft genomen: ook bij personen met een langere invultijd kan er sprake zijn van een volgorde-effect. De deelnemers die minder dan 7,5 minuut over de enquête hebben gedaan zijn uit voorzorg uit het databestand dat aan het MNP is aangeleverd verwijderd. In tabel 7.4.1.1. staat weergegeven bij welke correlaties significantie wordt bereikt en bij hoeveel respondenten dit significante verband wordt gevonden.

Tabel 7.4.1.1. Significantiegrenzen bij de volgorde-effecten in de drie beoordelingstaken.

beoordelingstaak	Significante correlaties ($p < .05$)	N
ecologie	<-.51 en >.51	362
economie	<-.53 en >.53	187
maatschappij	<-.43 en >.43	436
totaal	<-.53 en >.53	494

Het aantal respondenten bij wie een significant volgorde effect wordt vastgesteld, ligt afhankelijk van de beoordelingstaak tussen 187 en 494. Om in te kunnen schatten in hoeverre deze groep invloed heeft op de resultaten van het onderzoek wordt in de tabellen 7.4.1.2-4. een overzicht gegeven van de gemiddelde rangordeningen op de eerste drie beoordelingstaken weer mét en zonder deze groep. Hierbij moet bedacht worden dat de respondenten met een significant volgorde effect wel valide gegevens hebben geleverd. Het in de tabellen 7.4.1.2-4. gegeven verschil is daarmee een maximaal verschil als gevolg van de aan de respondent aangeboden volgorde. De mogelijke effecten als gevolg van de aangeboden volgorde op de resultaten zijn zeer beperkt te noemen. Op grond van deze analyse wordt geconcludeerd dat er weliswaar respondenten zijn bij wie een significant volgorde-effect aan wordt getroffen, maar dat deze respondenten de resultaten van het onderzoek niet of nauwelijks beïnvloeden.

Tabel 7.4.1.2. De gemiddelde rangordepositie van de **ecologische** problemen in de totale steekproef en wanneer de berekening wordt uitgevoerd bij personen zonder significant rangorde-effect.

	Totale steekproef	alleen personen zonder significant volgorde-effect	Vershil
vervuiling zeeën, riv. en ren wereld	12,5	12,5	0,0
broeikaseffect op de wereld	11,8	11,9	0,1
gat in de ozonlaag	11,2	11,3	0,1
ontbossing op de wereld	11,3	11,1	-0,2
luchtvervuiling in Nederland	9,9	9,8	-0,1
drinkwater in ontwikkelingslanden	9,4	9,5	0,1
genetisch veran. planten/dieren wereld	9,7	9,3	-0,3
Vervuilde bodems in Nederland	8,8	8,7	-0,1
consumenten in Nederland	8,4	8,2	-0,2
natuur in Nederland	7,8	8,1	0,3
dieren in de Nederlandse (intensieve)	7,5	7,4	-0,1
overbemesting in Nederland	7,0	7,0	0,0
kwaliteit openbaar vervoer in NL	5,9	6,2	0,3
leefbaarheid in mijn buurt	6,2	6,0	-0,3
inrichting van Nederland	4,8	4,9	0,1
lawaaï in mijn buurt	3,9	4,0	0,1

Tabel 7.4.1.3. De gemiddelde rangordepositie van de **economische** problemen in de totale steekproef en wanneer de berekening wordt uitgevoerd bij personen zonder significant rangorde-effect.

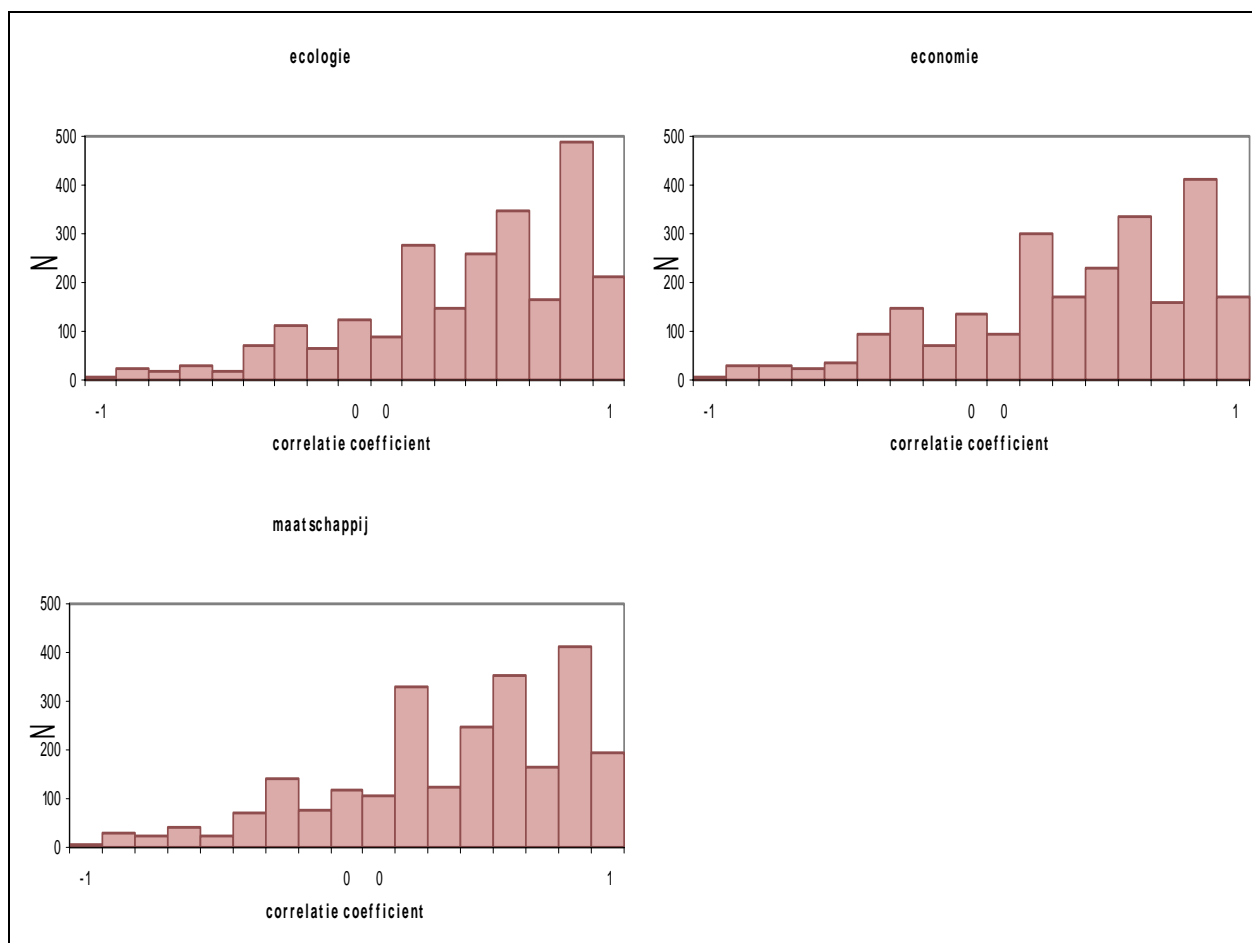
	Totale steekproef	alleen personen zonder significant volgorde-effect	Vershil
de energievoorziening in Nederland	10,0	10,0	0,0
eerlijke prijzen voor producten uit	9,8	9,8	0,0
de olie- en gasvoorraden op de wereld	9,5	9,6	0,0
de bestrijding van honger op de maatschappelijk verantwoord	9,6	9,5	0,0
de overheidsfinanciën in Nederland	9,4	9,4	0,0
investerings in het onderwijs	8,9	9,0	0,1
voldoende en betaalbare woningen in	8,7	8,7	0,0
meer inkomenszekerheid in Nederland	8,3	8,4	0,1
gelijke kansen voor mannen en	7,8	7,8	0,0
de concurrentiepositie van	7,7	7,6	0,0
Zelfvoorziening voeding en energie in	7,4	7,5	0,0
belastingverlaging in Nederland	7,0	6,9	-0,1
files in Nederland	6,6	6,6	0,0
meer gaan verdienen in Nederland	6,3	6,3	0,0
	3,0	2,9	-0,1

Tabel 7.4.1.4. De gemiddelde rangordepositie van de **maatschappelijke** problemen in de totale steekproef en wanneer de berekening wordt uitgevoerd bij personen zonder significant rangorde-effect.

	totale steekproef	alleen personen zonder significant volgorde-effect	Vershil
de gezondheidszorg in Nederland	14,9	15,5	0,6
de oudedagsvoorzieningen in	14,6	15,0	0,4
terrorisme en oorlog in de wereld	14,4	14,0	-0,4
de mensenrechten wereldwijd	14,3	13,9	-0,5
de bestrijding van criminaliteit in	13,9	13,8	0,0
naleving wetten en regels in	13,2	13,8	0,6
kinderarbeid op de wereld	13,5	13,3	-0,2
betrouwbaarheid van de Nederlandse	13,4	13,1	-0,3
de normvervaging in Nederland	12,6	13,0	0,4
kunnen lezen en schrijven op de	13,2	12,8	-0,4
armoede op de wereld	13,0	12,7	-0,4
werkloosheid in Nederland	12,9	12,5	-0,4
besmettelijke ziektes op de wereld	12,1	11,9	-0,2
verschil tussen arm en rijk in	10,9	11,2	0,2
kwaliteit van het onderwijs in	10,7	10,6	0,0
discriminatie in Nederland	9,8	10,5	0,6
asielzoekers in Nederland	10,3	10,0	-0,4
minder stress in Nederland	8,3	8,3	0,1
voedselveiligheid in Nederland	8,1	8,3	0,2
de kans op een ramp in Nederland	7,7	7,8	0,1
minder langs elkaar heen leven	6,3	6,3	0,0
meer vrijwilligerswerk	4,9	4,8	-0,1

7.4.2 Consistentie van de respondenten

Naast volgorde-effecten, is gekeken in hoeverre de respondenten consistent zijn in hun eigen prioritering van de maatschappelijke vraagstukken. De vraagstukken die per domein als de vijf belangrijkste zijn beoordeeld, zijn door de respondenten daarna nog een keer in volgorde gezet in de vierde sorteringstaak: hier werden de vijf belangrijkste vraagstukken²⁴ van alle drie domeinen gerangordend. Onderzocht is in hoeverre de rangordening in de eerste drie afzonderlijke taken overeenkwam met de rangordening van de problemen uit deze respectievelijke taken in de vierde beoordeling (NB: zie ook Visser et al., 2005).

Figuur 7.4.2.1. De respondenten naar hun consistentie per beoordelingstaak. Naarmate de correlatie dichter bij 1 ligt is het scoringsgedrag van de respondenten consistentier.

²⁴ Die de betreffende respondent zelf heeft uitgekozen. Dus de vijf belangrijkste vraagstukken van ieder domein verschillen per respondent, waarmee de 15 vraagstukken in de 4e sorteertaak voor iedere respondent verschilt.

Uitgangspunt bij deze analyse is de volgorde in één van de eerste drie sorteertaken. Het belangrijkste probleem is rangnummer 1 gegeven, het op één na belangrijkste probleem rangnummer 2, etc. Vervolgens is bekeken welke rangordepositie deze vraagstukken in de vierde sorteertaak kregen. Hierbij is alleen gekeken naar de rangordening van de overeenkomstige vraagstukken uit de voorgaande taken. De consistentie tussen de twee rangordeningen is vervolgens bepaald op grond van de Spearman correlatie ($P < 0.05$) tussen de volgorde in één van de eerste drie taken (altijd 1,2,3,4,5) en de laatste taak (bijvoorbeeld 3,4,2,1,5). Bij volledige consistentie is dit verband +1.00, bij een volledig tegengestelde beoordeling -1.00.

Per respondent is de consistentie tussen de drie eerste taken en de 4e sorteertaak afzonderlijk berekend. De mate van (in)consistentie voor alle drie de domeinen staat weergegeven in figuur 7.4.2.1.

Wanneer gekeken wordt naar enkele percentielscores is het beeld als volgt:

- Ecologie: bij 75% is $r > 0,30$, bij 67% is $r > 0,40$, bij 50% is $r > 0,60$
- Economie: bij 75% is $r > 0,20$, bij 67% is $r > 0,30$, bij 50% is $r > 0,60$
- Maatschappij: bij 75% is $r > 0,20$, bij 67% is $r > 0,30$, bij 50% is $r > 0,60$

7.4.3 Compleetheid lijst volgens respondenten

Op het einde van de enquête is aan de respondenten gevraagd of er volgens hen nog belangrijke vraagstukken zijn die in de enquête niet aan de orde zijn geweest. De reacties waren zeer uiteenlopend. Naast dat de respondenten in de meeste gevallen geen ander probleem weten te noemen (73%) werd deze vraag ook gebruikt voor commentaar. Vaak werd geen probleem genoemd maar een oplossing van een probleem, of werden deelproblemen genoemd die samenhangen met een overkoepelend vraagstuk genoemd, bijvoorbeeld de toelating van asielzoekers met samenhangende vraagstukken als integratie, etc. Een overzicht van de onderwerpen die de respondenten misten is weergegeven in tabel 7.4.3.1.

De respondenten die vraagstukken misten kwamen in elke WIN-groep naar evenredigheid voor. Echter "bureaucratie" wordt vaker genoemd door luxezoekers (13%); "corruptie" wordt vaker genoemd door geëngageerden (4%); en "spanningen religie/geloof/kerk" worden vaker genoemd door zorgzamen (3%).

Tabel 7.4.3.1. De meest genoemde onderwerpen die respondenten in de lijst met 53 vraagstukken misten.

	(N=2.452)
	%
• bureaucratie, regelgeving, inefficiëntie	9
• immigratie/integratie	2
• opvoeding kinderen	2
• spanningen religie, geloof, kerk	1
• verslavingen (drugs, gokken alcohol, sigaretten)	1
• ouderenzorg en vergrijzing	1
• prijsstijgingen	1
• asielzoekers, vluchtelingen	1
• overbevolking in de wereld	1
• ethische kwesties (abortus, dierproeven ed)	0
• gezondheidszorg, bestrijding ziektes	0
• verkeersveiligheid, agressie in verkeer	0
• Europese eenwording (euro, nieuwe lidstaten, regelgeving)	0
• Dierenleed	0
• vrijheid van meningsuiting	0
• anders	5
• Geen	53
• Weet niet	20

7.4.4 Invloed van wel of niet random aanbieden vraagstukken

Onderzocht is in hoeverre het aanbieden van de maatschappelijke vraagstukken in een vaste of random volgorde invloed heeft op de door de respondenten gegeven prioritering. Hiertoe is een kortdurend controle-onderzoek uitgevoerd in de periode van 11 december tot 23 december 2003. In deze periode is de enquête door 852 respondenten ingevuld. De respondenten is gevraagd vijftien maatschappelijke vraagstukken in volgorde van belangrijkheid te rangordenen. Hierbij is voor de volgende lijst vraagstukken gekozen:

Dat de wereld in de toekomst geen last zal hebben van het broeikas-effect

Dat door minder ontbossing (zeldzame) planten en dieren op de wereld in de toekomst blijven voortbestaan

Dat de vervuiling van zeeën, rivieren en meren op de wereld in de toekomst afneemt

Dat de luchtvervuiling in Nederland vermindert

Dat het gat in de ozonlaag in de toekomst kleiner wordt

Dat er eerlijke prijzen worden betaald voor producten uit ontwikkelingslanden

Dat er in de toekomst zuiniger wordt omgaan met de olie- en gasvoorraden op de wereld

Dat bedrijven op de wereld hun verantwoordelijkheid nemen als het gaat om maatschappelijk verantwoord produceren

Dat er meer wordt gedaan aan de bestrijding van honger op de wereld

Dat Nederland in de toekomst zelf kan voorzien in voeding en energie voor zijn burgers

Dat de gezondheidszorg in Nederland verbetert

Dat de oudedagsvoorzieningen van mensen in Nederland in de toekomst goed geregeld blijven

Dat in de toekomst de mensenrechten wereldwijd minder worden geschonden

Dat er meer wordt gedaan aan de bestrijding van criminaliteit in Nederland

Dat de dreiging van terrorisme en oorlog in de wereld afneemt

De geselecteerde vijftien vraagstukken zijn in het hoofdonderzoek van mei 2003 de gemiddeld belangrijkste vijf items van de ecologische, economische en maatschappelijke vraagstukken.

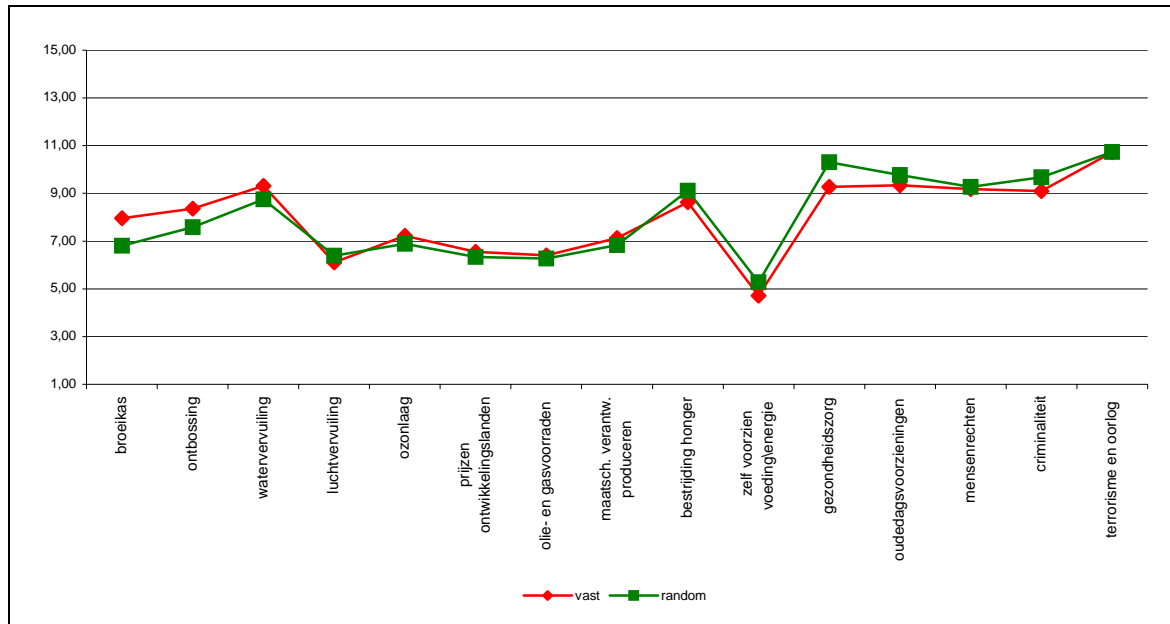
De respondenten zijn verdeeld over twee groepen: (1) In de 'vaste volgorde'-conditie zijn de vraagstukken in de weergegeven volgorde aangeboden, met de vraag ze op belang te rangordenen (442 waarnemingen). (2) In de 'willekeurige volgorde'-conditie is dezelfde vraag gesteld, waarbij de aanbiedingsvolgorde aselekt was (410 waarnemingen).

Voor de analyse is eerst een herweging uitgevoerd, zodanig dat de opbouw van de respondenten voor wat betreft sekse, leeftijd, opleiding, grootte huishouden, regio, stedelijkheid en WIN voor beide groepen gelijk is. De respondenten die de enquête in minder dan 2 minuten hebben beantwoord zijn vervolgens uit de resultaten verwijderd, omdat deze naar onze inschatting niet serieus aan het onderzoek hebben deelgenomen (een gelijksoortige strategie is gevolgd in het hoofdonderzoek alleen vroeg dit onderzoek minder tijd van de respondent). Er resteren 427 personen in de 'vaste volgorde'-conditie en 404 personen in de 'willekeurige volgorde'-conditie. Het maatschappelijke vraagstuk dat door de respondent als belangrijkste is aangemerkt heeft score 15 gekregen, het op één na belangrijkste vraagstuk score 14, enzovoorts. Het minst belangrijke vraagstuk heeft score 1 gekregen.

Wanneer vervolgens de gemiddelde rangordepositie per probleem wordt berekend, en de twee condities grafisch tegen elkaar worden afgezet, is het beeld als volgt (figuur 7.4.4.1). De volgorde waarin de vraagstukken in de vaste volgorde zijn aangeboden loopt daarbij van links naar rechts.

Er is te zien dat de gemiddelde rangordeposities in beide condities dicht tegen elkaar aan liggen. In tabel 7.4.4.1. zijn de gemiddelden in beide condities met elkaar vergeleken. In de linkerkolom staat daarbij de gemiddelde rangordepositie per vraagstuk.

De gemiddelde rangordening in de vaste volgorde en in de random volgorde stemt sterk overeen. De Spearman correlatie tussen de twee absolute rangordeningen is 0,93. Wanneer de inverse van deze correlatie ($1-0,93=0,07$) wordt beschouwd als een maat voor de *ongelijkheid* tussen de twee volgorden, en de bijbehorende Z-waarde ($Z=0,25$) toetsen, dan wordt geen significantie bereikt. Hieruit wordt geconcludeerd dat beide volgorden statistisch gezien gelijk zijn.

Figuur 7.4.4.1. Vergelijking gemiddelde score wel/niet gerandomiseerd aangeboden per vraagstuk.

Wordt naar de gemiddelde rangordeposities per vraagstuk in de twee condities gekeken, dan zijn de verschillen het grootst bij de items 'broeikas' (1,1 punten), 'gezondheidszorg' (1,1 punten), 'ontbossing' (0,7 punten) en watervervuiling (0,5). Bij deze items geeft de Mann-Whitney test (een soort niet-parametrische t-toets) significantie aan.

Tabel 7.4.4.1. Vergelijking per vraagstuk

	gemiddelde rangorde			rangordening van gem. rangordes		
	vast	random	verschil	vast	random	verschil
▪ terrorisme en oorlog	10,7	10,7	0,0	15	15	0
▪ oudedagsvoorzieningen	9,4	9,8	-0,4	14	13	1
▪ watervervuiling	9,3	8,8	0,5	13	9	4
▪ gezondheidszorg	9,3	10,3	-1,1	12	14	-2
▪ mensenrechten	9,2	9,3	0,0	11	11	0
▪ criminaliteit	9,1	9,6	-0,6	10	12	-2
▪ bestrijding honger	8,7	9,1	-0,4	9	10	-1
▪ ontbossing	8,3	7,6	0,7	8	8	0
▪ broeikas	8,0	6,8	1,1	7	5	2
▪ ozonlaag	7,2	6,9	0,3	6	7	-1
▪ maatsch. verantw. produceren	7,1	6,9	0,2	5	6	-1
▪ prijzen ontwikkelingslanden	6,6	6,4	0,2	4	3	1
▪ olie- en gasvoorraden	6,4	6,3	0,1	3	2	1
▪ luchtvervuiling	6,1	6,4	-0,3	2	4	-2
▪ zelf voorzien voeding\energie	4,7	5,2	-0,5	1	1	0

Wordt naar de 'rangordening van de gemiddelde rangorders' gekeken, dan is het beeld anders. Deze rangordening stemt zeer sterk overeen, behalve het item 'watervervuiling', dat in de vaste volgordeconditie op de 3e plaats komt (13 punten) en in de random-volgordeconditie op de 7e plaats (9 punten). Wordt bij dit item weer even naar de gemiddelde rangordeposities gekeken, dan is te zien dat in de vaste volgordeconditie de tweede t/m zesde plaats wel erg dicht bij elkaar liggen (allemaal score 9,0-9,3). De verschillen tussen deze (en sommige andere) rangordegemiddelden zijn zo gering dat afgevraagd kan worden of hier niet van gedeelde plaatsen moet worden gesproken.

Tabel 7.4.4.2. Vergelijking van de gemiddelde volgorde met de rangorde

	gemiddelde rangorde			absolute rangordening		
	vast	random	verschil	vast	random	verschil
▪ terrorisme en oorlog	10,7	10,7	0,0	7	7	0
▪ oudedagsvoorzieningen	9,4	9,8	-0,4	6	6	0
▪ watervervuiling	9,3	8,8	0,5	6	5	1
▪ gezondheidszorg	9,3	10,3	-1,1	6	7	-1
▪ mensenrechten	9,2	9,3	0,0	6	6	0
▪ criminaliteit	9,1	9,6	-0,6	6	6	0
▪ bestrijding honger	8,7	9,1	-0,4	5	6	-1
▪ ontbossing	8,3	7,6	0,7	5	4	1
▪ broeikas	8,0	6,8	1,1	4	3	1
▪ ozonlaag	7,2	6,9	0,3	3	3	0
▪ maatsch. verantw. produceren	7,1	6,9	0,2	3	3	0
▪ prijzen ontwikkelingslanden	6,6	6,4	0,2	2	3	-1
▪ olie- en gasvoorraden	6,4	6,3	0,1	2	2	0
▪ luchtvervuiling	6,1	6,4	-0,3	2	3	-1
▪ zelf voorzien voeding\energie	4,7	5,2	-0,5	1	1	0

In een aanvullende analyse is hierop ingegaan: zolang de hoogste en laagste score van een groepje items niet significant van elkaar afwijken (berekend m.b.v. Wilcoxon's signed rank test), hebben deze dezelfde rangordepositie gekregen. In tabel 7.4.4.2 is het beeld dat daarbij ontstaat gepresenteerd. De rangordeningen liggen bij deze analysewijze zo dicht bij elkaar, dat ons inziens niet van een afwijkende rangordering kan worden gesproken.

De conclusie is dat de verschillen tussen de twee condities klein zijn. Als de gebruikelijke marges in marktonderzoek in ogenschouw wordt genomen, zijn deze verschillen niet van dien aard dat geconcludeerd kan worden dat het aanbieden van items in een vaste volgorde leidt tot *vertekeningen* in resultaten. Het aanbieden van dit soort items in een vaste of een random volgorde leidt naar onze mening dan ook niet tot andere conclusies op basis van onderzoek. In mei 2005 is de enquête van 2003 herhaald, maar nu wel volledig gerandomiseerd.

7.5 Vergelijking resultaten MNP onderzoeken onderling en TAM onderzoek

Lijstjes met maatschappelijke vraagstukken worden vaker gepresenteerd. Bekend zijn de Eurobarometer van de EU, de maatschappelijke barometer van Netwerk, de 21-minuten enquête van McKinsey, de enquête voor de Toekomst Agenda Milieu (TAM), etc. Hoewel de enquêtes gehouden zijn onder een representatief aantal burgers, kunnen de resultaten tussen de onderzoeken aanzienlijk verschillen. De vraagstelling en de context zijn daarbij belangrijk. Zo was in de TAM-enquête (Mulder et al., 2005) de vraag: "aan welk maatschappelijk vraagstuk hecht uw ideale politieke partij het grootste belang". Hier ligt de nadruk op de agenda van de eigen politieke partij en minder op de maatschappelijke agenda zoals die is geanalyseerd voor de Duurzaamheidsverkenning (MNP, 2004). Daar luidde de vraag "wat vindt u het belangrijkste maatschappelijke vraagstuk dat moet worden opgelost".

In deze paragraaf wordt ingegaan op een aantal oorzaken van de verschillen in uitkomsten tussen de twee MNP-onderzoeken uit 2003 en 2005 waarbij een lange probleemlijst is voorgelegd, één MNP-onderzoek uit 2003 waar een korte probleemlijst is voorgelegd en de TAM-enquête uit 2005 met een relatief korte probleemlijst. Aandacht wordt besteed aan de invloed van de lengte van de voorgelegde lijst vraagstukken, de context waarin de sorteeropdracht door de respondenten wordt uitgevoerd en de vergelijking van de resultaten tussen een lange en korte lijst vraagstukken.

7.5.1 De vergeleken enquêtes

Om de invloed van de lengte van de te sorteren lijst maatschappelijke problemen te onderzoeken zijn drie MNP-onderzoeken en één VROM onderzoek met elkaar vergeleken (tabel 7.5.1.1.).

De MNP-onderzoeken in 2003 en 2005 bestaan uit twee identieke vragenlijsten met 53 problemen zoals in hoofdstuk 7 is beschreven welke in 2003 (MNP 53/3) en 2005 is uitgevoerd (MNP 53/5). De derde MNP-vragenlijst betreft een kortere vragenlijst met 15 vraagstukken welke in december 2003 is uitgevoerd (MNP 15/3) zie ook hoofdstuk 7.4.4.

Het VROM onderzoek is door TNS NIPO in juli 2005 voor de Toekomst Agenda Milieu (TAM) in opdracht van VROM gehouden. Dit onderzoek omvatte een lijst van 24 vraagstukken welke ter prioritering is voorgelegd aan 754 Nederlanders (VROM-24/5). Twintig van de 24 problemen staan ook op de lijst van 53 vraagstukken in de lange MNP-enquêtes. De vier afwijkende maatschappelijke problemen waren: instandhouden koopkracht, globalisering, integratie allochtonen en stimuleren economische groei. Een motivering van de gekozen problemen ontbreekt (Mulder et al., 2005), evenals een toelichting op het probleem voor de respondenten en een duiding van schaal en tijd waarop het probleem speelt. In de VROM-enquête (VROM-24/5) is gevraagd: “aan welk maatschappelijk vraagstuk willen deze mensen dat hun ideale politieke partij het grootste belang hecht”²⁵, en daarna ... totdat de eerste vijf problemen op een rij stonden. In tegenstelling met tot de MNP-enquêtes is de vraag voorafgegaan door 30 andere vragen inclusief vragen die nodig waren om de aandacht van de respondent te richten op de ideale partij en op de Nederlandse problemen.

Tabel 7.5.1.1. Kort overzicht van de kenmerken van de vier vergeleken onderzoeken

enquête *	eigenaar	aantal problemen	jaar	N	aantal sorteertaken
MNP-53/3	MNP	53	mei-03	2452	3 sorteertaken van circa 18 vragen. Laatste sorteertaak 3*5 belangrijkste van de andere drie
MNP-15/3	MNP	15	dec-03	800	15 problemen in een sorteertaak
MNP-53/5	MNP	53	mei-05	2470	3 sorteertaken van circa 18 vragen. Laatste sorteertaak 3*5 belangrijkste van de andere drie
VROM-24/5	VROM	24	jul-05	754	alleen de eerste 5 belangrijkste problemen sorteren

* Al het veldwerk is uitgevoerd door TNS-NIPO m.b.t. TNS-NIPObase CASI

²⁵ De exacte vraag uit de vragenlijst (Mulder et al., 2005) was: “Aan welke maatschappelijke vraagstukken hecht uw ideale partij het grootste belang”

Duidelijk is dat de MNP-enquêtes zich van elkaar onderscheiden wat betreft het tijdstip van de enquête en de lengte van de te sorteren vraagstukken. De VROM enquête onderscheidt zich op meerdere punten, zowel wat lengte van de lijst maatschappelijke problemen, tijdstip van de enquête, samenstelling vragenlijst en context.

Voor alle onderzoeken geldt dat de maatschappelijk problemen niet dusdanig controversieel zijn dat de respondenten sociaal wenselijke antwoorden geven achter hun computer. De oplossing van maatschappelijke problemen rekent de (burger)respondent immers niet tot zijn taak maar tot die van de overheid of politieke partij. Door TNS NIPO is Needscope toegepast, o.a. om te voorkomen dat respondenten sociaal wenselijke antwoorden geven door gebruik te maken van projectieve technieken (Mulder et al, 2005).

7.5.2 Compleetheid korte probleemlijsten vs lange probleemlijsten

Bij het aanbieden van een vaste lijst vraagstukken is het belangrijk dat zoveel mogelijk respondenten hun eigen (evt. latente) vraagstukken in deze lijst terugvinden.

Om dit te onderzoeken is voor individuele respondenten uit de onderzoeken met een lange problemenlijst (MNP 53/3, MNP-53/5) bekeken of hun belangrijkste problemen überhaupt voorkwamen in de verkorte lijst van MNP-15/3 respectievelijk VROM-24/5.

Voor een overzicht zijn vier type respondenten onderscheiden:

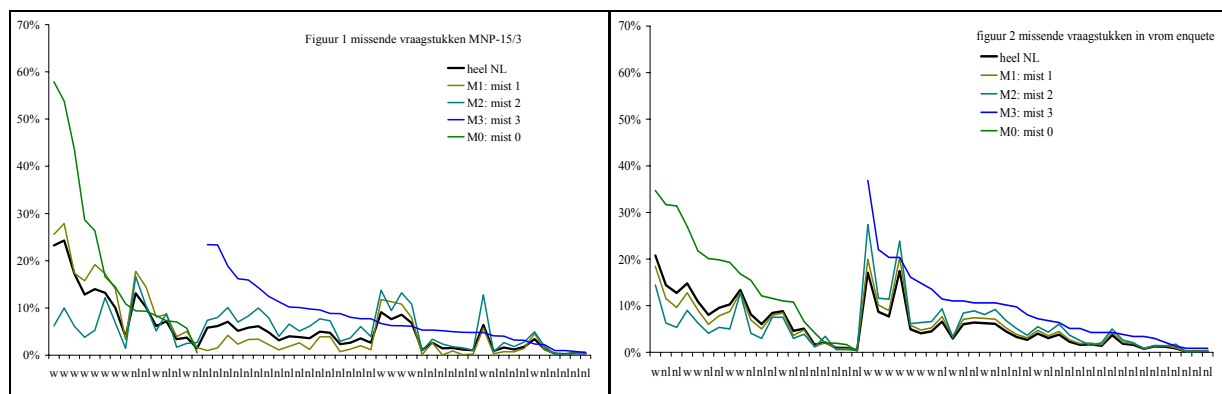
- Type M3: de drie belangrijkste problemen van de individuele respondent komen helemaal niet voor in de korte problemenlijst van MNP-15/3 respectievelijk VROM-24/5.
- Type M2: twee van de drie belangrijkste problemen van de individuele respondent komen niet voor in de korte problemenlijst van MNP-15/3 respectievelijk VROM-24/5.
- Type M1: een van de belangrijkste problemen van de individuele respondent komt niet voor in de van korte problemenlijst MNP-15/3 respectievelijk VROM-24/5.
- Type M0: de drie belangrijkste problemen van de individuele respondent komen allen voor in korte problemenlijst van MNP-15/3 respectievelijk VROM-24/5.

De respondenten van de groepen M0 tot en met M3 verschillen niet in sociaal-geografische en economische eigenschappen zoals leeftijd, geslacht, stedelijkheid, inkomen, etc. In tabel 7.5.2.1. geeft een overzicht van de resultaten.

Tabel 7.5.2.1. Groepen respondenten die de lange probleemlijsten hebben geordend die in meer of mindere mate hun maatschappelijke problemen in de korte problemenlijsten terug zouden vinden.

type respondent	aantal vragen niet gelijk	MNP-15/3 tov MNP-53/3	VROM-24/5 tov MNP-53/5
M3	3	14%	9%
M2	2	29%	35%
M1	1	36%	42%
M0	0	21%	14%

Er is een opdeling gemaakt tussen maatschappelijke problemen die op Nederland betrekking hebben en problemen die mondiaal gelden. In de verkorte MNP-15/3 enquête zouden M3 respondenten vaker Nederlandse problemen missen dan mondiale (figuur 7.5.2.1. links). Voor M0 respondenten geldt het omgekeerde. In de VROM-24/5 enquête zullen M3 respondenten vaker mondiale problemen missen dan Nederlandse (figuur 7.5.2.1 rechts). Ook nu geldt voor M0 respondenten het omgekeerde. Vooral de vragen over de vervuiling van zeeën en het gat in de ozonlaag zouden zij missen. M1 en M2 respondenten zitten er tussen in. M1 dichterbij M0 en M2 dichterbij M1. Blijkbaar hebben sommige respondenten een voorkeur voor Nederlandse of mondiale problemen.

Figuur 7.5.2.1. Percentage respondenten die zowel in de uitgebreide enquête als de verkorte dezelfde hun voorkeur(en) (0-4 keer) kunnen aangeven, uitgespitst of de vraag een mondiaal (W) of een Nederlands (NL) probleem betreft. Links de vergelijking tussen MNP-53/3 versus MNP-15/3 rechts de vergelijking tussen MNP-53/5 versus VROM-24/5.

Geconcludeerd kan worden dat naast de context ook de keuze mogelijkheid een invloed kan hebben op de volgorde en dat respondenten die Nederlandse c.q. mondiale vraagstukken missen en dit wellicht compenseren door andere Nederlandse c.q. mondiale vraagstukken een hogere score te geven. Het onderzoek was niet opgezet om dit verschil te onderzoeken waardoor een definitief conclusie niet getrokken kan worden.

7.5.3 Schaal van de maatschappelijke problemen

Als de MNP onderzoeken in mei 2003 en 2005 en december 2003 met elkaar worden vergeleken valt op dat de verhouding tussen de respondenten die kiezen voor een Nederlands (ca 45%) en de respondenten die kiezen voor een mondiaal probleem (ca 55%) voor deze drie onderzoeken praktisch gelijk is (tabel 7.5.3.1). Dit resultaat is opmerkelijk omdat de verhouding tussen het aantal op Nederland en mondiaal georiënteerde vragen in mei 30% : 70% en in december de verhouding omgekeerd was (66% : 33%). De score wordt dus niet beïnvloed door het aantal vragen en de verhouding tussen Nederlandse en mondiale vraagstukken.

Opvallend is dat ondanks dat de verhouding tussen nationale en mondiale vragen van de VROM-enquête gelijk is aan de MNP-53/5 enquête, de Nederlandse vraagstukken beduidend hoger scoren in de VROM-24/5 (71%). Volgens TNS NIPO (Mulder et al, 2005) wordt dit veroorzaakt door de vraagstelling: er wordt gevraagd aan welk vraagstuk een ideale politieke partij het grootste belang hecht. Volgens TNS NIPO kiezen mensen hierbij sneller voor Nederlandse vraagstukken, omdat Nederlandse politieke partijen een grotere rol kunnen spelen bij de oplossing hiervan. Maar de verschillen kunnen ook goed verklaard worden uit het weglaten van voor respondenten relevante problemen (zie hoofdstuk 7.5.2.).

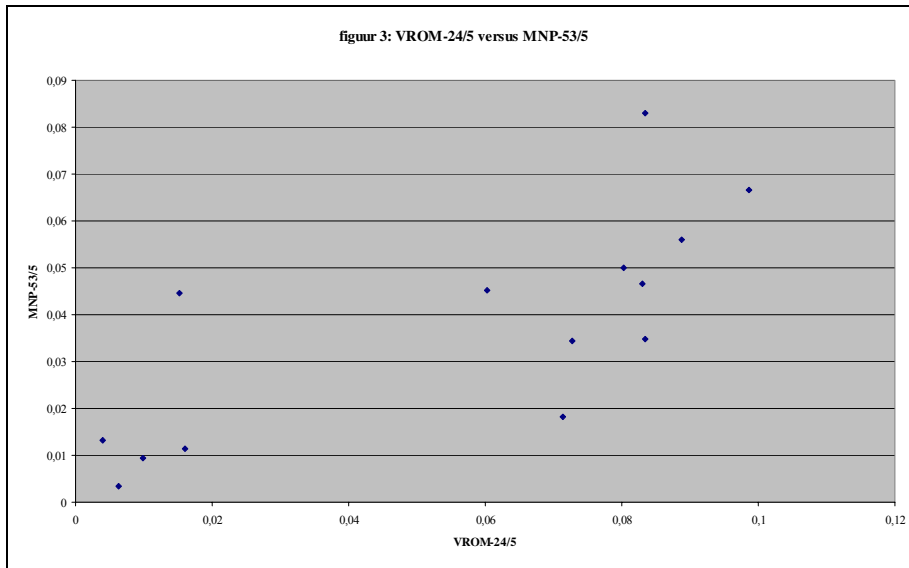
Tabel 7.5.3.1. Percentage aangeboden Nederlandse vraagstukken (problemen) en de procentuele gemiddelde scores gesorteerd naar typisch Nederlandse vraagstukken, typisch Nederlandse vraagstukken gericht op zelf, respectievelijk ander, grote wereld of kleine wereld (percentage voor wereld zijn te berekenen door 100-%NL)

	totaal aantal vragen	aantal problemen NL	gemiddelde score op Nederland gerichte vraagstukken vanuit:					
			probleem NL-	zelf NL	ander NL	kleine wereld NL	grote wereld NL	
MNP-53/3	53	70%	43%	54%	31%	34%	45%	
MNP-15/3	15	33%	42%	53%	31%	34%	45%	
MNP-53/5	53	70%	48%	60%	33%	36%	50%	
VROM-24/5	24	71%	77%	82%	75%	75%	77%	

Hier alleen de percentages voor de op Nederland gerichte vragen. De percentages voor de mondiaal gerichte vragen verkrijgt men door 100-NL%

Als respondenten (onbewust) eerst kiezen voor de schaal waarop een probleem speelt, en vervolgens hun keuze op meer details maken, dan ligt het in de verwachting dat er een correlatie bestaat tussen prioritering van de overeenkomstige Nederlandse problemen in korte en lange lijst word gevonden en het zelfde moet dan gelden voor de mondiale problemen. Hiertoe zijn de Spearman rangcorrelaties uitgerekend voor MNP-53/3 met NMP-15/3 en voor MNP-53/5 met VROM-24/5 voor zowel de Nederlandse als de mondiale problemen apart. Er wordt enkel een significante correlatie gevonden voor de Nederlandse problemen tussen VROM-24/5 en MNP-53/5

($p < 0.01$). De andere correlaties zijn niet significant. Nadere inspectie van het scattergram geeft aan dat het om relatief weinig waarnemingen gaat (figuur 7.5.3.1.).

Figuur 7.5.3.1. Scattergram van gemiddelde scores van Nederlandse vraagstukken uit VROM-24/5 en MNP-53/5. Van een verband tussen beide prioriteringen is geen sprake.

Geconcludeerd kan worden dat de lengte van de lijst gevolgen heeft voor de prioritering van de vraagstukken. De lengte van de lijst heeft daarbij geen effect op de verschillen tussen het belang dat door Nederlanders wordt gehecht aan Nederlandse vs. mondiale vraagstukken.

De verschillen in de context tussen de TAM enquête en de MNP-enquête's, namelijk:

- “wat vindt u het belangrijkste probleem dat moet worden opgelost”?
- “aan welk maatschappelijk probleem wilt u dat uw ideale politieke partij het grootste belang hecht”.

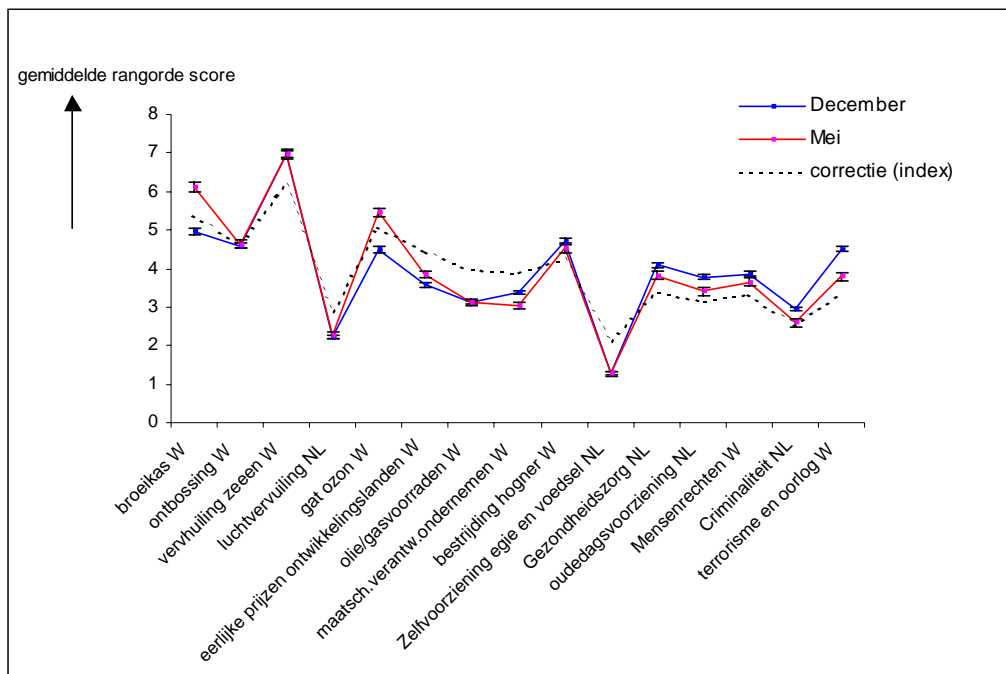
heeft wél effect op de verschillen tussen het belang dat door Nederlanders wordt gehecht aan Nederlandse vs. mondiale vraagstukken.

7.5.4 Vergelijkbaarheid de resultaten MNP-53/3 en MNP-15/3

De opzet van de MNP enquête in mei (53 vraagstukken) was anders van die in december 2003 (15 vraagstukken, zie hoofdstuk 7.5). Dit brengt met zich mee dat indien de volgordes van mei en december vergeleken worden, de resultaten gecorrigeerd moeten worden.

In mei moesten de respondenten voor drie verschillende domeinen (economie, milieu en sociaal) een rangordening aanbrengen in een lijst van 15 tot 22 maatschappelijke

vraagstukken. Vervolgens is aan de respondenten gevraagd de 5 belangrijkste van ieder domein (samen 15) de vraagstukken opnieuw te sorteren (de z.g. 4e sortering). Hierbij heeft iedere respondent zijn persoonlijke top 15 gesorteerd. De set vraagstukken in de 4^e sortering kan verschillen van respondent tot respondent. Daaruit volgt dat in de 4e sortering niet ieder maatschappelijk probleem even vaak voorkomt.

Figuur 7.5.4.1. De gemiddelde rangordescore voor de mei enquête en de december enquête. De rangorde van december is in dit figuur aangepast aan het aantal waarneming in mei (correctie, index).

Er heeft zo per maatschappelijk probleem in de mei-enquête een verschillend aantal waarnemingen plaatsgevonden. In december 2003 is de respondenten gevraagd slechts 1x een rangorde aan te brengen in 15 maatschappelijke vraagstukken die in mei in de top 5 van de drie domeinen gemiddeld als belangrijkste zijn aangemerkt. Iedere respondent heeft dus dezelfde 15 vraagstukken gerangschikt. Per maatschappelijk probleem heeft hetzelfde aantal waarnemingen plaatsgevonden.

Om de resultaten van december met die van mei te kunnen vergelijken, moet het aantal waarnemingen per vraagstuk vergelijkbaar gemaakt worden. Dit kan gedaan worden door de score van de vraagstukken in December te wegen naar het aantal waarnemingen die in Mei zijn gegeven. Om de ongelijkheid in het aantal waarnemingen tussen mei en december op te heffen is de gemiddelde rangorde voor december vermenigvuldigd met het percentage van de respondenten die in mei het betreffende vraagstuk in de 4e sorteertaak hebben gerankt. Ter illustratie is in figuur

7.5.4.1. dit percentage opgenomen (correctie, index). Figuur 7.5.4.1. geeft de gemiddelde rangorde weer zoals deze is december (gecorrigeerd) en mei is gemeten voor enkel die vraagstukken die in beide enquêtes overeenkomen. Dit om de vergelijking goed te kunnen maken.

In figuur 7.5.4.1. is te zien dat de gemiddelde rangorde score van mei erg veel lijkt op die van december. In de rangorde vinden een aantal verschuivingen plaats (zie tabel 7.5.4.1.).

Tabel 7.5.4.1. Rangorde en gemiddelde rangorde van de maatschappelijke vraagstukken die zowel in de December als de Mei enquête voorkomen.

	Mei rangorde	December Rangorde	Mei gem. rangorde	Dec gem. rangorde
PROB_3 Dat de vervuiling van zeeën, rivieren en meren op de wereld in de toekomst afneemt	1	1	7,0	7,0
PROB_1 Dat de wereld in de toekomst geen last zal hebben van het broeikaseffect	2	2	6,1	5,0
PROB_5 Dat het gat in de ozonlaag in de toekomst kleiner wordt	3	6	5,5	4,5
PROB_2 Dat door minder ontbossing (zeldzame) planten en dieren op de wereld in de toekomst blijven voortbestaan	4	4	4,6	4,6
PROB_9 Dat er meer wordt gedaan aan de bestrijding van honger op de wereld	5	3	4,5	4,7
PROB_6 Dat er eerlijke prijzen worden betaald voor producten uit ontwikkelingslanden	6	10	3,9	3,6
PROB_11 Dat de gezondheidszorg in Nederland verbetert	7	7	3,8	4,1
PROB_15 Dat de dreiging van terrorisme en oorlog in de wereld afneemt	8	5	3,8	4,5
PROB_13 Dat in de toekomst de mensenrechten wereldwijd minder worden geschonden	9	8	3,7	3,9
PROB_12 Dat de oudedagsvoorzieningen van mensen in Nederland in de toekomst goed geregeld blijven	10	9	3,4	3,8
PROB_7 Dat er in de toekomst zuiniger wordt omgaan met de olie- en gasvoorraden op de wereld	11	12	3,1	3,1
PROB_8 Dat bedrijven op de wereld hun verantwoordelijkheid nemen als het gaat om maatschappelijk verantwoord produceren	12	11	3,0	3,4
PROB_14 Dat er meer wordt gedaan aan de bestrijding van criminaliteit in Nederland	13	13	2,6	2,9
PROB_4 Dat de luchtvervuiling in Nederland vermindert	14	14	2,3	2,2
PROB_10 Dat Nederland in de toekomst zelf kan voorzien in voeding en energie voor zijn burgers	15	15	1,3	1,3

Conclusie is dat gezien het verschil in lengte van de lijst in de enquête van mei (53 vragen) en december 2003 (15 vragen) is de prioritering niet zonder meer vergelijkbaar. Echter, bij correctie van de resultaten van december voor de waarnemingsfrequentie van mei, komen de resultaten van de mei enquête en de december enquête redelijk goed overeen.

8 Maatschappelijke vragen naar wereldbeeld en waardenoriëntatie

8.1 Inleiding

Bij het prioriteren van de maatschappelijke vraagstukken die een beeld geven van de maatschappelijke agenda, hebben respondenten dit gedaan vanuit hun eigen invalshoek. In dit hoofdstuk wordt deze prioritering weergegeven voor de verschillende invalshoeken van de respondenten, te weten hun waardenoriëntatie en hun wereldbeeld.

De WIN-waardenoriëntatie geeft inzicht in hoe “respondenten in het leven staan”. Bij het prioriteren van de maatschappelijke vraagstukken kunnen de twee hoofdassen van de WIN-waardenoriëntatie geïnterpreteerd worden als:

As 1: een verschil in visie op wie de probleemhouder is:

- het probleem heeft direct betrekking op mij en mijn naaste omgeving (kleine wereld),
- het is niet noodzakelijk mijn probleem maar wel een Nederlands probleem,
- het is vooral een probleem voor anderen op de wereld (grote wereld; a: binnen of b: buiten EU).

As 2: een verschil in visie wie er baat heeft bij de oplossing van het probleem:

- op de ander gericht (= geven) of
- op zich zelf gericht (=nemen).

Het wereldbeeld geeft inzicht in welke maatschappij en schaal de respondenten denken dat de problemen het best opgelost kunnen worden. Bij het prioriteren van de maatschappelijke vraagstukken kan de:

- A – B as geïnterpreteerd worden als een verschil in visie in welke omgeving het probleem het beste kan worden opgelost: A) efficiency (via markt) versus B) solidariteit (via overheidscoördinatie)
- 1 – 2 as geïnterpreteerd worden als een verschil in visie op welke schaal de oplossing van het probleem het best kan worden gerealiseerd: globalisering versus regionalisering.

In dit hoofdstuk worden eerst de maatschappelijke vraagstukken per domein (ecologie (par. 8.2), economie (par 8.3) en maatschappij (par 8.4)) besproken en daarna voor alle domeinen samen (par 8.5).

Daarbij wordt de volgende indeling aangehouden:

1. de prioritering van de betreffende vraagstukken. Uit deze analyse wordt duidelijk welke problemen meer of minder belangrijk worden gevonden.
2. de toetsgegevens; per vraagstuk, per waardenoriëntatie en per wereldbeeld waarin de gevonden verschillen statistisch zijn getoetst.
3. verschil in prioritering tussen waardenoriëntaties.
4. de rangorde van de oriëntatie op duurzame ontwikkeling (hier-elders en nu-later), ook per waardenoriëntatie.
5. een overzicht van de associaties die de respondenten bij hun twee belangrijkste maatschappelijke problemen hebben opgegeven.
6. een overzicht van de overige vragen die aan de respondenten zijn gesteld over de door hun aangegeven twee belangrijkste maatschappelijke problemen. In dit onderdeel komt de door de respondenten verwachte ontwikkeling van deze twee maatschappelijke problemen in de toekomst aan de orde, welke maatschappelijke partij de problemen moet oplossen en hun oordeel over de huidige overheidsinspanningen mbt deze problemen.

Opgemerkt moet worden dat in dit hoofdstuk één scoringsysteem wordt gehanteerd. In Visser et al (2005) wordt de onzekerheid behandeld die samenhangt met de keuze voor een scoringsysteem. Zie ook paragraaf 8.5.

8.2 Ecologie

8.2.1 Prioritering van de ecologische vraagstukken

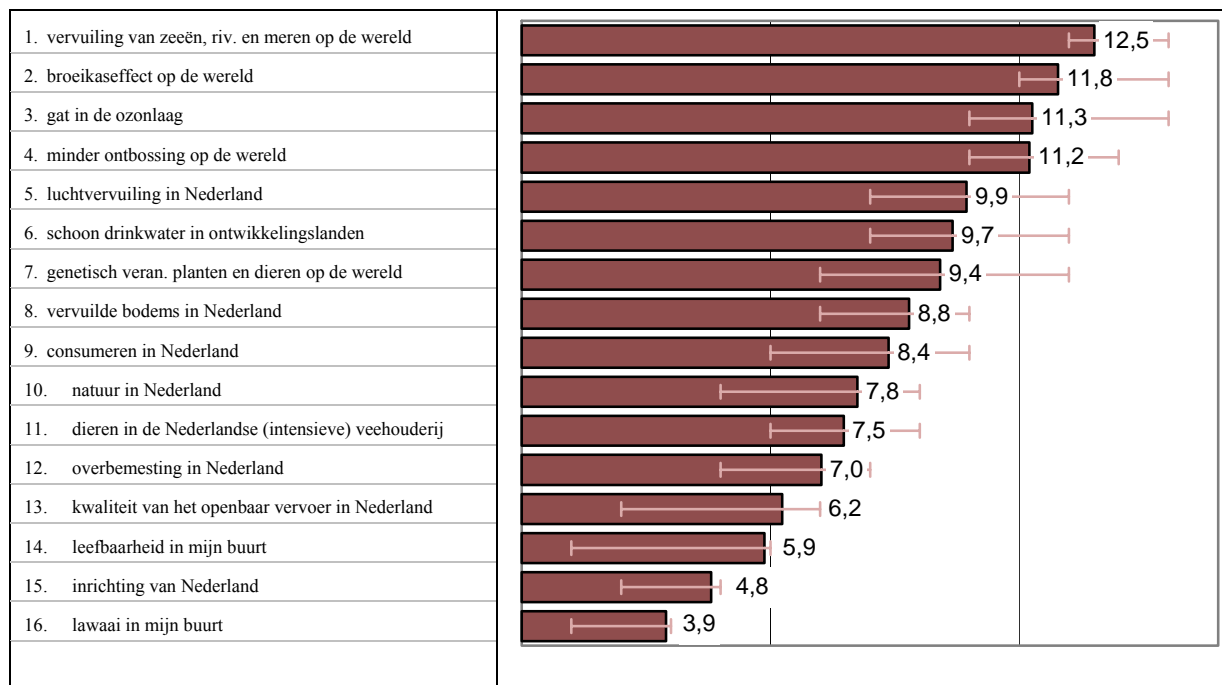
In tabel 8.2.1.1 zijn de 16 ecologische vraagstukken gepresenteerd die door de respondenten zijn gerangordend op belang.

Tabel 8.2.1.1. De 16 ecologische vraagstukken met de oriëntatie op duurzame ontwikkeling, die door de respondenten zijn gerangordend, in willekeurige volgorde.

<i>omschrijving vraagstuk</i>	<i>oriëntatie</i>
Dat de leefbaarheid in mijn buurt verbetert	hier & nu
Dat er in de toekomst meer natuur in Nederland zal zijn	hier & later
Dat Nederland in de toekomst mooier zal zijn ingericht	hier & later
Dat ik minder last heb van lawaai in mijn buurt	hier & nu
Dat de wereld in de toekomst geen last zal hebben van het broeikaseffect	elders & later
Dat natuurlijke planten en dieren op de wereld in de toekomst niet worden aangetast of verdrongen door genetisch veranderde planten en dieren	elders & later
Dat er in Nederland iets wordt gedaan aan de vervuiling van de bodem door overbemesting	hier & nu
Dat door minder ontbossing (zeldzame) planten en dieren op de wereld in de toekomst blijven voortbestaan	
Dat de vervuiling van zeeën, rivieren en meren op de wereld in de toekomst afneemt	elders & later
Dat dieren in de Nederlandse (intensieve) veehouderij een beter bestaan krijgen	elders & later
Dat de luchtvervuiling in Nederland vermindert	hier & nu
Dat we bij het consumeren in Nederland meer rekening houden met het milieu	hier & nu
Dat vervuilde bodems in Nederland worden schoongemaakt	hier & nu
Dat de kwaliteit van het openbaar vervoer in Nederland verbetert	hier & nu
Dat er in de toekomst meer schoon drinkwater in ontwikkelingslanden zal zijn	hier & nu
Dat het gat in de ozonlaag in de toekomst kleiner wordt	elders & later
	elders & later

Aan het belangrijkste vraagstuk zijn 16 punten toegekend, het daarop volgende vraagstuk 15 punten, tot het minst belangrijke vraagstuk: 1 punt. Vervolgens is per vraagstuk de gemiddelde rangordepositie berekend. De gemiddelde rangordeposities zijn in figuur 8.2.1.1. weergegeven.

De rangordepositie van de verschillende problemen verschilt sterk, zeker in vergelijking met de andere domeinen 'economie' en 'maatschappij'. Hieruit kan worden afgeleid dat de respondenten relatief (d.i. vergeleken met de andere rangordeningen) eensgezind zijn over de prioritering van belang van de ecologische vraagstukken. De vervuiling van zeeën en rivieren, het broeikaseffect, het gat in de ozonlaag en de ontbossing worden het belangrijkste gevonden. Het minst belangrijk zijn lawaai in de eigen buurt, de inrichting van Nederland, de leefbaarheid van de eigen buurt en de kwaliteit van het openbaar vervoer.

Figuur 8.2.1.1. De gemiddelde rangordepositie van de ecologische problemen. Een hoger getal staat voor een hogere rangordepositie. Als maat voor de overeenstemming tussen respondenten is in deze figuur ook de 33 en 67 percentiel waarde aangegeven.

8.2.2 Toetsgegevens Ecologie

Voor een beschrijving van de gebruikte testen, zie paragraaf 7.4.

Per vraagstuk

Uit de Friedman-test $p < .01$, volgt dat de vraagstukken verschillen in prioritering. Wilcoxon: paarsgewijze toetsing vraagstukken. In tabel 8.2.2.1.1 staan weergegeven welke vraagstukken significant verschillen (** $< .01$, * $< .05$).

Alle vraagstukken verschillen significant van elkaar ($p < .01$) van elkaar, behalve:

- "natuur in Nederland" en een "dieren in de (intensieve) veehouderij";
- "genetisch verandering van planten en dieren op de wereld" en "schoon drinkwater ontwikkelingslanden";
- "gat in de ozonlaag" en "minder ontbossing op de wereld" ($p < .05$).

Tabel 8.2.2.1.1. Verschillen tussen vraagstukken onderling

		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
1.	vervuiling van zeeën, riv. En meren op de wereld	12,5	-	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**
2.	broeikasewffect op de wereld	11,8		-	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**
3.	gat in de ozonlaag	11,3			-	*	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**
4.	minder ontbossing op de wereld	11,2				-	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**
5.	luchtvervuiling in Nederland	9,9					-	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**
6.	schoon drinkwater in ontwikkelingslanden	9,7						-	**	**	**	**	**	**	**	**	**
7.	genetisch veran. planten en dieren op de wereld	9,4							-	**	**	**	**	**	**	**	**
8.	vervuilde bodems in Nederland	8,8								-	**	**	**	**	**	**	**
9.	consumenten in Nederland	8,4									-	**	**	**	**	**	**
10.	natuur in Nederland	7,8										-	**	**	**	**	**
11.	dieren in de Nederlandse (intensieve) veehouderij	7,5											-	**	**	**	**
12.	overbemesting in Nederland	7												-	**	**	**
13.	kwaliteit van het openbaar vervoer in Nederland	6,2													-	**	**
14.	leefbaarheid in mijn buurt	5,9														-	**
15.	inrichting van Nederland	4,8															-
16.	lawaai in mijn buurt	3,9															

Per Waardenoriëntatie

Er zijn verschillen naar WIN-oriëntatie (Kruskall-Wallis $p < .01$) voor de positie in de rangordening gevonden van de ecologische vraagstukken, behalve voor 'overbemesting in Nederland'. Per vraagstuk treden de volgende significante verschillen treden op naar WIN segment (** $< .01$, * $< .05$), zie tabel 8.2.2.2.1.

Tabel 8.2.2.2.1. Verschillen tussen de ecologisch vraagstuk naar WIN-oriëntaties.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
• Zorgzamen		**	**			**	**			**		-		**	**	**
• Behoudenden							**		**			-	*			**
• Genieters	*			**	*	**	*	**		**	**	-	**	**	**	**
• Evenwichtigen												-				
• Luxezoekers						**	**		**	**	**	-		**	**	**
• Zakelijken			*		*	*	**	**				-		*	**	**
• Ruimdenkers				*	**			**	**		*	-		*		
• Geëngageerden	**	*		**	**	**	*	**		**	**	-	*	**	**	**

- Uit de Friedman-test $p < .01$ volgt dat de WIN-oriëntaties verschillen in prioritering.
- Wilcoxon: paarsgewijze toetsing vraagstukken. Alle oriëntaties verschillen significant van elkaar ($p < .01$)

Verschillen tussen de oriëntaties op duurzame ontwikkeling per WIN-oriëntatie.

Er zijn verschillen naar WIN-oriëntatie (Kruskall-Wallis $p < .01$) voor de rangordening van alle oriëntaties op duurzame ontwikkeling. Ook voor de oriëntatie op duurzame ontwikkeling treden de volgende verschillen treden op naar WIN segment (** $< .01$, * $< .05$), zie tabel 8.2.2.3.1.

Tabel 8.2.2.3.1. Verschillen tussen de oriëntaties op duurzame ontwikkeling naar WIN-oriëntaties.

	hier&nu	hier&later	elders &later
• Zorgzamen	**	**	**
• Behoudenden			
• Genieters	**	**	**
• Evenwichtigen	*		
• Luxezoekers	*	**	**
• Zakelijken	**	**	**
• Ruimdenkers			
• Geëngageerden	**	**	**

8.2.3 Verschil in prioritering per wereldbeeld

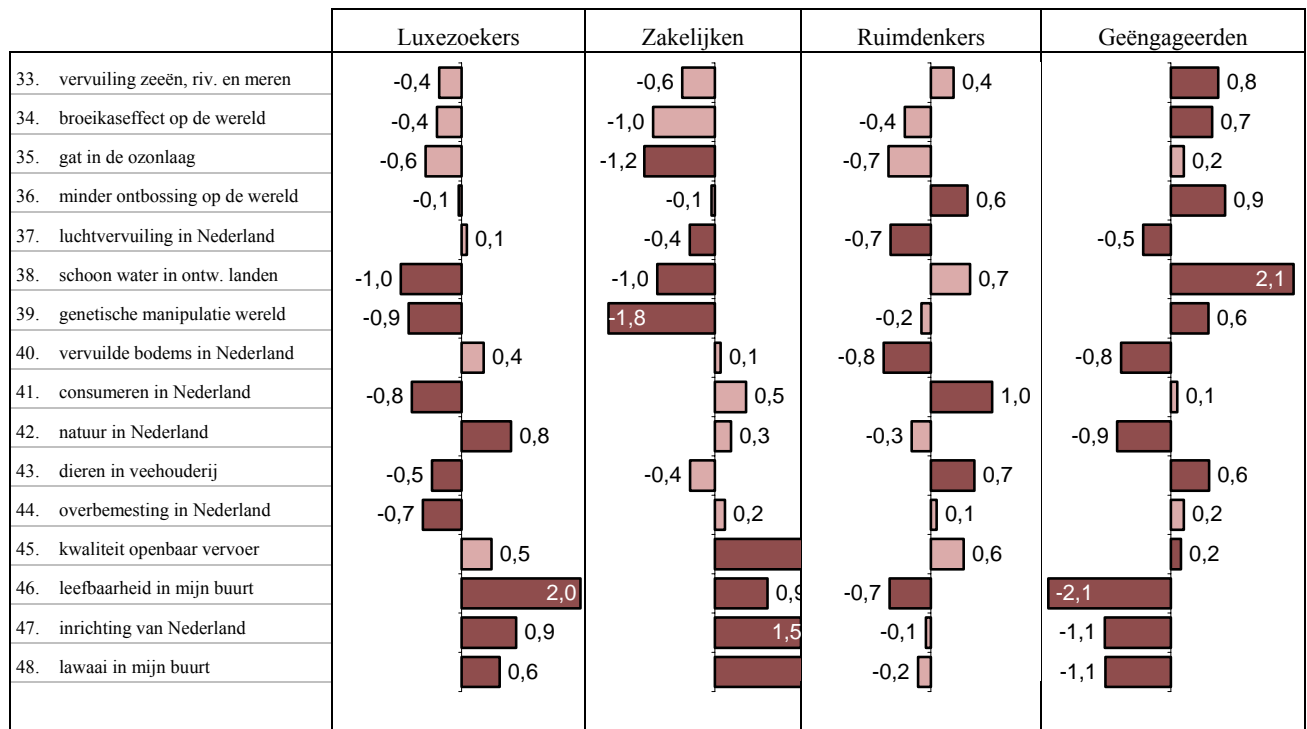
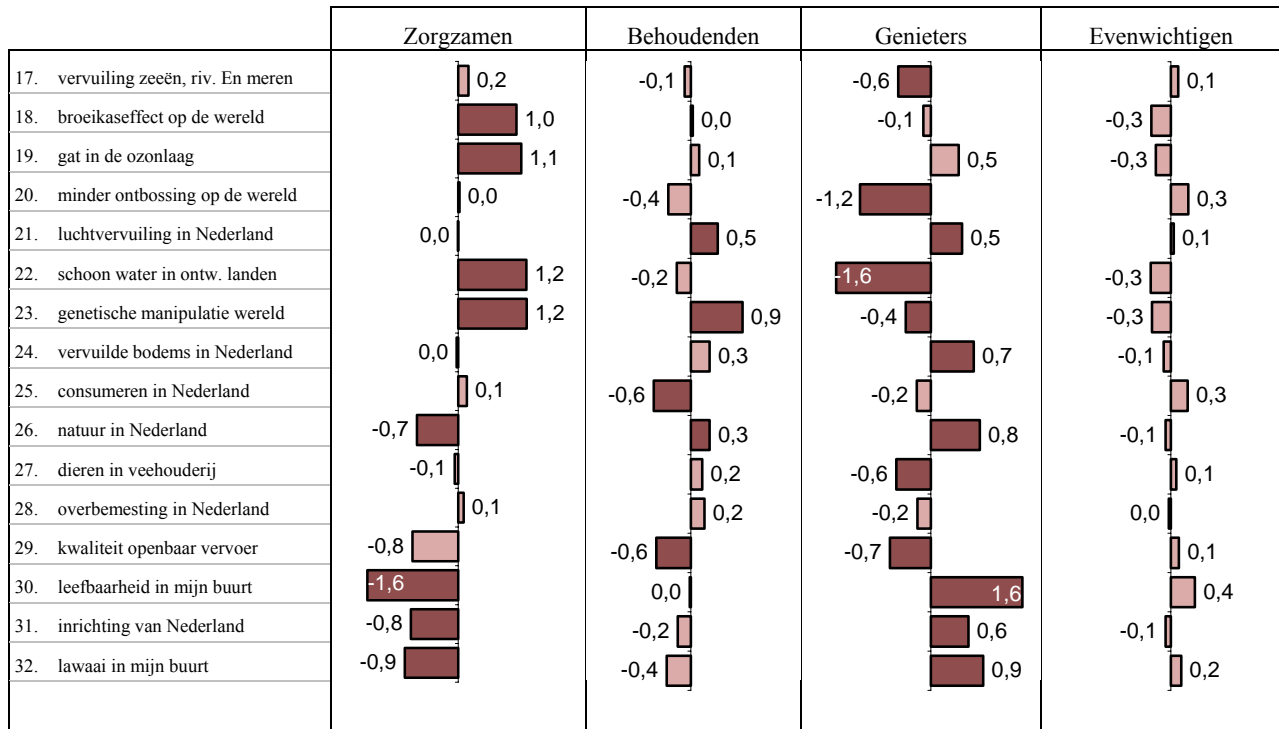
In tabel 8.2.3.1. zijn de gemiddelde scores van de ecologische maatschappelijke vraagstukken voor Nederland en per wereldbeeld gegeven. Daarnaast zijn de significante verschillen tussen de verschillende wereldbeelden per vraagstuk gegeven.

Tabel 8.2.3.1. Gemiddelde scores van de ecologische maatschappelijke vraagstukken voor Nederland en per wereldbeeld gegeven

Ecologie	Gemiddelde gemiddelde score					Afwijking, getoetst met de T-toets, p=0.05, 2 zijdig.					
	NL	A1	A2	B1	B2	A1 tov			A2 tov		B1 tov
						A2	B1	B2	B1	B2	B2
ecol9 Dat de vervuiling van zeeën, rivieren en meren op de wereld in de toekomst afneemt	12.5	12.3	12.3	12.9	12.7				sig	sig	
ecol5 Dat de wereld in de toekomst geen last zal hebben van het broeikas effect	11.7	10.5	11.3	12.7	11.8		sig	sig	sig	sig	sig
ecol16 Dat het gat in de ozonlaag in de toekomst kleiner wordt	11.2	10.2	11.0	11.5	11.2		sig	sig			
ecol8 Dat door minder ontbossing (zeldzame) planten en dieren op de wereld in de toekomst blijven voortbestaan	11.1	10.4	10.9	11.8	11.3		sig	sig	sig	sig	sig
ecol11 Dat de luchtvervuiling in Nederland vermindert	9.9	9.9	10.0	9.4	9.7				sig		
ecol15 Dat er in de toekomst meer schoon drinkwater in ontwikkelingslanden zal zijn	9.6	8.8	8.7	11.3	10.0		sig	sig	sig	sig	sig
ecol6 Dat natuurlijke planten en dieren op de wereld in de toekomst niet worden aangetast of verdrongen door genetisch veranderde planten en dieren	9.4	7.6	9.6	9.5	9.8	sig	sig	sig			
ecol13 Dat vervuilde bodems in Nederland worden schoongemaakt	8.8	9.4	9.2	8.2	8.5		sig	sig	sig	sig	
ecol12 Dat we bij het consumeren in Nederland meer rekening houden met het milieu	8.3	7.9	7.7	9.0	8.4		sig		sig	sig	sig
ecol2 Dat er in de toekomst meer natuur in Nederland zal zijn	7.9	8.3	8.3	7.1	7.9		sig		sig		sig
ecol10 Dat dieren in de Nederlandse (intensieve) veehouderij een beter bestaan krijgen	7.5	7.1	7.8	7.6	7.8						
ecol7 Dat er in Nederland iets wordt gedaan aan de vervuiling van de bodem door overbesteding*FONT0	7.0	6.8	6.9	7.0	7.0						
ecol14 Dat de kwaliteit van het openbaar vervoer in Nederland verbetert	6.3	7.7	6.3	6.0	6.1	sig	sig	sig			
ecol11 Dat de leefbaarheid in mijn buurt verbetert	6.0	7.8	6.5	4.8	5.5	sig	sig	sig	sig	sig	sig
ecol3 Dat Nederland in de toekomst mooier zal zijn ingericht	5.0	6.3	5.3	4.1	4.6	sig	sig	sig	sig	sig	sig
ecol4 Dat ik minder last heb van lawaai in mijn buurt	3.9	5.1	4.3	3.2	3.6		sig	sig	sig	sig	sig

8.2.4 Verschil in prioritering tussen waardenoriëntaties

In figuur 8.2.4.1. staan de afwijkingen van de gemiddelde rangordepositie per WIN-oriëntatie weergegeven.

Figuur 8.2.4.1. De mate waarin de respondenten in ieder WIN segment afwijken van de overige segmenten. Positieve afwijkingen duiden op een groter belang, negatieve afwijkingen op een kleiner belang. Bij donker gekleurde balkjes is sprake van een significante afwijking van de overige WIN segmenten (=hele bevolking minus betreffende segment).

De grootste verschillen worden gevonden bij de volgende vraagstukken:

- leefbaarheid van de eigen buurt (belangrijk voor genietters en luxezoekers, maar niet bij zorgzamen en geëngageerden)
- schoon drinkwater voor ontwikkelingslanden (belangrijk voor zorgzamen en geëngageerden, maar niet voor genietters en luxezoekers)
- genetische manipulatie (belangrijk voor zorgzamen en behoudenden, maar niet voor zakelijken)
- lawaai in de eigen buurt (belangrijk voor genietters en zakelijken, maar niet voor zorgzamen en geëngageerden)
- Kleine verschillen zijn gevonden bij overbemesting, luchtvervuiling en vervuiling van zeeën, meren en rivieren.

In tabel 8.2.4.2. zijn de gemiddelde scores van de ecologische maatschappelijke vraagstukken voor Nederland en per waardenoriëntatie (WIN-4) gegeven. Daarnaast zijn de significante verschillen tussen de verschillende waardenoriëntaties (WIN-4) per vraagstuk gegeven.

Tabel 8.2.4.2. Gemiddelde scores van de ecologische maatschappelijke vraagstukken voor Nederland en per waardenoriëntatie (WIN-4) gegeven.

Ecologie	Gemiddelde score					Afwijking, getoetst met de T-toets, p=0.05, 2 zijdig.									
	NL	1 zake- luxe		2 beh- geniet		3 ruimd- geëng		4 zorgz- beh		1 zake- luxe		2 beh- geniet		3 ruimd- geëng	
		2 beh- geniet	3 ruimd- geëng	4 zorgz- beh	2 beh- geniet	3 ruimd- geëng	4 zorgz- beh	2 beh- geniet	3 ruimd- geëng	4 zorgz- beh	2 beh- geniet	3 ruimd- geëng	4 zorgz- beh	2 beh- geniet	3 ruimd- geëng
ecol9 Dat de vervuiling van zeeën, rivieren en meren op de wereld in de toekomst afneemt	12.5	12.3	12.0	13.1	12.7		sig	sig	sig	sig			sig		
ecol5 Dat de wereld in de toekomst geen last zal hebben van het broeikas-effect	11.7	11.1	11.6	11.7	12.3		sig	sig		sig			sig		sig
ecol16 Dat het gat in de ozonlaag in de toekomst kleiner wordt	11.2	10.2	11.7	11.1	11.8	sig	sig	sig	sig						sig
ecol8 Dat door minder ontbossing (zeldzame) planten en dieren op de wereld in de toekomst blijven voortbestaan	11.1	11.1	10.4	11.8	11.1	sig	sig		sig	sig					sig
ecol11 Dat de luchtvervuiling in Nederland vermindert	9.9	9.7	10.2	9.5	10.0	sig			sig						sig
ecol15 Dat er in de toekomst meer schoon drinkwater in ontwikkelingslanden zal zijn	9.6	8.9	8.5	11.2	10.1		sig	sig	sig	sig					sig
ecol6 Dat natuurlijke planten en dieren op de wereld in de toekomst niet worden aangetast of verdrongen door genetisch veranderde planten en dieren	9.4	8.4	9.2	9.9	10.2	sig	sig	sig	sig	sig					
ecol13 Dat vervuilde bodems in Nederland worden schoongemaakt	8.8	8.9	9.4	7.9	8.9	sig	sig		sig	sig					sig
ecol12 Dat we bij het consumeren in Nederland meer rekening houden met het milieu	8.3	8.1	8.1	8.8	8.2		sig		sig						sig
ecol2 Dat er in de toekomst meer natuur in Nederland zal zijn	7.9	8.1	8.4	7.3	7.7		sig		sig	sig					
ecol10 Dat dieren in de Nederlandse (intensieve) veehouderij een beter bestaan krijgen	7.5	7.4	7.2	7.9	7.5				sig						
ecol7 Dat er in Nederland iets wordt gedaan aan de vervuiling van de bodem door overbemesting*FONT0	7.0	7.1	6.8	6.9	7.1										
ecol14 Dat de kwaliteit van het openbaar vervoer in Nederland verbetert	6.3	7.2	5.8	6.7	5.6	sig		sig	sig						sig
ecol1 Dat de leefbaarheid in mijn buurt verbetert	6.0	6.9	7.1	4.8	5.0		sig	sig	sig	sig					
ecol3 Dat Nederland in de toekomst mooier zal zijn ingericht	5.0	5.8	5.4	4.3	4.4		sig	sig	sig	sig					
ecol4 Dat ik minder last heb van lawaai in mijn buurt	3.9	5.0	4.3	3.1	3.2	sig	sig	sig	sig	sig					

8.2.5 Ecologische vraagstukken en oriëntatie op duurzame ontwikkeling

Rangorde

Het belang van de maatschappelijke vraagstukken tegen de achtergrond van vier oriëntaties (hier&nu, hier&later, elders&nu en elders&later) op duurzame ontwikkeling is op twee manieren bepaald:

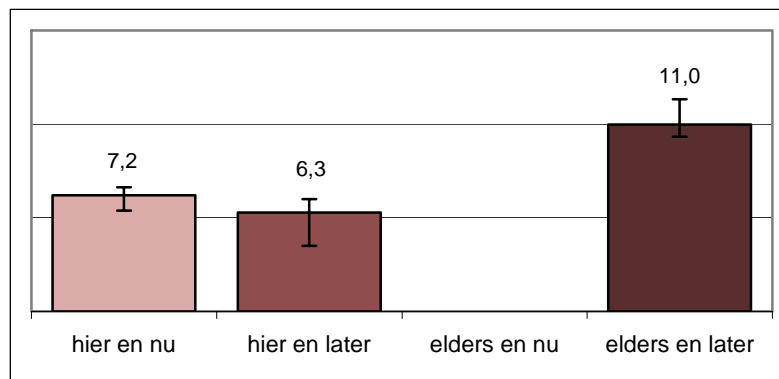
1. Door eerst de gemiddelde rangordepositie te berekenen van de vraagstukken voor iedere oriëntatie en vervolgens per respondent de vier oriëntaties op grond van deze gemiddelde rangordeposities te ordenen (1-4).
2. Door de gemiddelde rangordepositie te berekenen van de vraagstukken voor alle vier de oriëntaties en deze getallen vervolgens te middelen over alle respondenten heen (de rangordening per respondent blijft hierbij dus achterwege).

In tabel 8.2.5.1.1. staat de frequentie weergegeven waarmee de oriëntaties op de eerste, tweede en derde plaats terecht komen (methode 1; voor de lijst met ecologische vraagstukken zijn slechts drie oriëntaties beoordeeld omdat vraagstukken 'elders en nu' ontbraken)

Tabel 8.2.5.1.1. Aantal beoordelingen van de oriëntaties per domein (methode 1).

	hier en nu	hier en later	elders en later
	%	%	%
eerste plaats	8	15	77
tweede plaats	62	24	15
derde plaats	30	61	8
Gemiddelde (omgescoord)	1,8	1,5	2,7

In figuur 8.2.5.1.1. staat de gemiddelde rangordepositie weergegeven van problemen in de verschillende oriëntaties (methode 2).

Figuur 8.2.5.1.1. De gemiddelde rangordepositie van problemen in de verschillende oriëntaties voor duurzaamheid. Hogere getallen duiden op een groter belang. Als maat voor de overeenstemming tussen respondenten is in deze figuur ook de 33 en 67 percentielwaarde weergegeven.

Problemen die 'elders en later' spelen worden volgens beide methoden het belangrijkste gevonden, gevolgd door problemen die 'hier en nu' en 'hier en later' spelen. Alle oriëntaties op duurzame ontwikkeling verschillen significant van elkaar ($p < 0.05$).

8.2.6 Ecologische vraagstukken en oriëntatie op duurzame ontwikkeling per waardenoriëntatie

Als wordt gekeken naar de verschillende oriëntaties (berekend volgens 'methode 2'), dan is het beeld als volgt (zie figuur 8.2.6.1).

	Zorgzamen	Behoudenden	Genieters	Evenwichtigen
49. hier en nu	-0,4	-0,1	0,2	0,1
50. hier en later	-0,8	0,0	0,7	-0,1
51. elders en later	0,8	0,1	-0,6	-0,1
	Luxezoekers	Zakelijken	Ruimdenkers	Geëngageerden
52. hier en nu	0,2	0,5	0,0	-0,4
53. hier en later	0,9	0,9	-0,2	-1,0
54. elders en later	-0,6	-0,9	0,1	0,9

Figuur 8.2.6.1. De mate waarin de respondenten voor ieder WIN segment afwijken van de overige segmenten voor wat betreft de oriëntaties. Positieve afwijkingen duiden op een groter belang, negatieve afwijkingen op een kleiner belang. Bij donker gekleurde balkjes is sprake van een significante afwijking van de overige WIN segmenten.

De grootste verschillen treden op bij de oriëntatie 'hier en later': Zorgzamen en Geëngageerden hechten hier minder belang aan, genieters, luxezoekers en zakelijken meer. Bij 'elders en later' is dit omgekeerd: zorgzamen en geëngageerden hechten hier meer belang aan, genieters, luxezoekers en zakelijken minder.

8.2.7 Analyse motieven prioritering ecologische vraagstukken

Per ecologisch vraagstuk zijn de associaties aangegeven die de respondenten bij hun belangrijkste en een na belangrijkste ecologische maatschappelijke vraagstuk hebben aangegeven. Hieronder worden in de volgende tabellen (8.2.7.1. – 8.2.7.16) de associaties per vraagstuk besproken. In het algemeen kan de conclusie worden getrokken dat de respondenten de vraagstukken goed hebben begrepen.

Leefbaarheid relateren veel mensen niet aan ecologie, maar aan veiligheid en overlast. Mensen ondervinden overlast in hun wijk en vinden dat criminaliteit, drugsgebruik en vervuiling aangepakt dienen te worden. De enige motivaties die

gerelateerd zijn aan ecologie betreffen vervuiling en geluidsoverlast, slechts een enkeling noemt natuur of milieu.

Tabel 8.2.7.1. Dat de leefbaarheid in mijn buurt verbetert (n=338)

	%
• criminaliteit, drugsgebruik en vervuiling aanpakken	21
• ervaar op dit moment overlast in mijn eigen wijk	18
• eerst leefbaarheid in eigen buurt, dan elders	16
• heb je elke dag mee te maken, raakt je zelf	13
• kunnen mensen beter met elkaar omgaan	11
• voor het opgroeien van de kinderen	8
• migranten moeten zich aanpassen	6
• overig	30

Naar WIN-oriëntatie doen zich de volgende verschillen voor (chikwadraat $p < .05$): "eerst leefbaarheid in eigen buurt, dan elders" wordt vaker genoemd door behoudenden.

Tabel 8.2.7.2. Dat er in de toekomst meer natuur in Nederland zal zijn (N=183)

	%
• door bebouwing wijkt veel natuur	35
• recreatie, ontspanning, rustgevend	32
• dieren en planten hebben ruimte nodig	15
• brengt mensen samen	9
• overig	29

Naar WIN-oriëntatie doen zich de volgende verschillen voor (chikwadraat $p < .05$): "recreatie, ontspanning, rustgevend " wordt vaker genoemd door luxezoekers en minder vaak door behoudenden.

Tabel 8.2.7.3. Dat Nederland in de toekomst mooier zal zijn ingericht (n=79)

	%
• zoveel lelijke dingen gebouwd, moeilijker weer goed krijgen	26
• afwisseling in bebouwing maakt een wijk leuker	14
• voor de volgende generaties	12
• iedereen wil in een mooie vriendelijke omgeving wonen	9
• overig	40

Naar WIN-oriëntatie doen zich geen verschillen voor.

Tabel 8.2.7.4. Dat ik minder last heb van lawaai in mijn buurt (n=64)

	%
• door lawaai kom ik niet aan mijn rust toe	39
• heb last van verkeer	25
• heb last van burens	19
• overig	30

Naar WIN-oriëntatie doen zich geen verschillen voor.

Tabel 8.2.7.5. Dat de wereld in de toekomst geen last zal hebben van het broeikas effect (n=218)

	%
• het broeikas effect bedreigt al het leven op aarde	24
• door het broeikas effect verandert het klimaat	19
• door het broeikas effect stijgt de zeespiegel	15
• dit is belangrijk voor het voortbestaan van de hele wereld	12
• voor de toekomst van kinderen en kleinkinderen	8
• anders komen er natuurrampen	8
• door oplossen v broeikas effect ook andere problemen opgelost	6
• overig	27

Naar WIN-oriëntatie doen zich de volgende verschillen voor (chikwadraat $p < .05$): "dit is belangrijk voor het voortbestaan van de hele wereld" wordt vaker genoemd door zorgzamen. "door het broeikas effect stijgt de zeespiegel" wordt minder vaak genoemd door zorgzamen. "het broeikas effect bedreigt al het leven op aarde" wordt minder vaak genoemd door behoudenden

Tabel 8.2.7.6. Dat natuurlijke planten en dieren op de wereld in de toekomst niet worden aangetast of verdrongen door genetisch veranderde planten en dieren (n=350)

	%
• moet natuur laten zoals die is, niet te veel willen veranderen	36
• ingrijpen in natuur druist in tegen natuurlijke ontwikkeling	23
• ben bang dat steeds verder gaat, eerst plant & dier dan mens	22
• de gevolgen op langere termijn zijn nog onbekend	19
• natuurlijke producten zullen anders verdwijnen	8
• overig	20

Naar WIN-oriëntatie doen zich de volgende verschillen voor (chikwadraat $p < .05$): "ben bang dat steeds verder gaat, eerst plant & dier dan mens " wordt vaker genoemd door evenwichtigen. "De gevolgen op langere termijn zijn nog onbekend " wordt ook vaker genoemd door evenwichtigen

Tabel 8.2.7.7. Dat er in Nederland iets wordt gedaan aan de vervuiling van de bodem door overbesteding (n=28).

	%
• verontreiniging van het grondwater	44
• stank van mest	7
• bodem/grond is het begin van alles	5
• overig	46

Naar WIN-oriëntatie doen zich geen verschillen voor.

Tabel 8.2.7.8. Dat door minder ontbossing (zeldzame) planten en dieren op de wereld in de toekomst blijven voortbestaan (n=482).

	%
• bossen zorgen voor zuurstof	44
• voor het voortbestaan van het (zeldzame) planten en dieren	28
• door ontbossing verandert het klimaat op aarde	19
• ontbossing leidt tot bodemerosie en woestijnvorming	14
• bossen zorgen voor evenwicht in de natuur	11
• bossen bevatten nog onontdekte geneesmiddelen	4
• overig	21

Naar WIN-oriëntatie doen zich de volgende verschillen voor (chikwadraat $p < .05$): "Bossen zorgen voor zuurstof" wordt vaker genoemd door luxezoekers en minder vaak door ruimdenkers. "Bossen zorgen voor evenwicht in de natuur" wordt vaker genoemd door ruimdenkers. "Door ontbossing verandert het klimaat op aarde" wordt vaker genoemd door geëngageerden en minder vaak door genieters.

Tabel 8.2.7.9. Dat de vervuiling van zeeën, rivieren en meren op de wereld in de toekomst afneemt (n=733)

	%
• het gevolgen heeft voor de visstand	25
• schoon drinkwater is belangrijk	27
• het is een probleem voor de hele wereld	10
• het grootste deel van de wereld bestaat uit water	9
• recreatie in schoon water	7
• voor toekomstige generaties	3
• overig	37

Naar WIN-oriëntatie doen zich de volgende verschillen voor (chikwadraat $p < .05$): "Het grootste deel van de wereld bestaat uit water" wordt vaker genoemd door ruimdenkers. "Recreatie in schoon water" wordt vaker genoemd door genieters. "Het gevolgen heeft voor de visstand" wordt vaker genoemd door zakelijken. "Het is een probleem voor de hele wereld" wordt minder vaak genoemd door evenwichtigen.

Tabel 8.2.7.10. Dat dieren in de Nederlandse (intensieve) veehouderij een beter bestaan krijgen (n=107).

	%
• dieren in veehouderij leven vaak onder erbarmelijke omstandigheden	41
• dieren hebben recht op een prettig leven	38
• door te intensieve veehouderij breken allerlei ziektes uit	27
• overig	21

Naar WIN-oriëntatie doen zich de volgende verschillen voor (chikwadraat $p < .05$): "Door te intensieve veehouderij breken allerlei ziektes uit" wordt vaker genoemd door evenwichtigen. "Dieren in veehouderij leven vaak onder erbarmelijke omstandigheden" wordt minder vaak genoemd door behoudenden.

Tabel 8.2.7.11. Dat de luchtvervuiling in Nederland vermindert (n=234)

	%
• luchtvervuiling bedreigt gezondheid mens, dier en planten	58
• iedereen heeft lucht nodig om te ademen	13
• door industrie & verkeer wordt lucht steeds verder vervuild	8
• luchtvervuiling heeft effecten voor vervuiling water & bodem	8
• overig	27

Naar WIN-oriëntatie doen zich de volgende verschillen voor (chikwadraat $p < .05$): "Luchtvervuiling bedreigt gezondheid mens, dier en planten " wordt minder vaak genoemd door zorgzamen en luxezoekers.

Tabel 8.2.7.12. Dat we bij het consumeren in Nederland meer rekening houden met het milieu (n=197)

	%
• men moet rekening houden met verpakking van producten	22
• consumptie heeft grote gevolgen voor het milieu	19
• hergebruiken leidt tot minder afval	13
• door consumptie wordt steeds meer afval geproduceerd	14
• kan al op korte termijn direct resultaat opleveren	6
• overig	45

Naar WIN-oriëntatie doen zich de volgende verschillen voor (chikwadraat $p < .05$): "Men moet rekening houden met verpakking van producten " wordt vaker genoemd door evenwichtigen en minder vaak door zorgzamen.

Tabel 8.2.7.13. Dat vervuilde bodems in Nederland worden schoongemaakt (n=103)

	%
• vervuilde grond kan tot ziektes leiden	25
• vervuilde bodem kan leiden tot vervuild drinkwater	21
• gewassen verbouwen op schone grond	18
• dan kunnen kinderen veilig buiten spelen	19
• overig	35

Naar WIN-oriëntatie doen zich geen verschillen voor.

Tabel 8.2.7.14. Dat de kwaliteit van het openbaar vervoer in Nederland verbetert (n=182)

	%
• op dit moment is de kwaliteit openbaar vervoer onvoldoende	23
• de bereikbaarheid met het openbaar vervoer moet beter	17
• openbaar vervoer goedkoper maken leidt tot meer gebruik	17
• minder files door minder auto's	17
• zal men minder snel de auto nemen	12
• dan zal men meer gebruik maken van het openbaar vervoer	9
• overig	32

Naar WIN-oriëntatie doen zich de volgende verschillen voor (chikwadraat $p < .05$): "de bereikbaarheid met het openbaar vervoer moet beter " wordt vaker genoemd door evenwichtigen.

Tabel 8.2.7.15. Dat er in de toekomst meer schoon drinkwater in ontwikkelingslanden zal zijn (n=325)

	%
• door schoon drinkwater betere gezondheid en minder ziektes	58
• gebrek aan schoon drinkwater kost mensenlevens	42
• iedereen heeft recht op schoon drinkwater	23
• overig	15

Naar WIN-oriëntatie doen zich de volgende verschillen voor (chikwadraat $p < .05$): "Iedereen heeft recht op schoon drinkwater" wordt vaker genoemd door genieters en geëngageerden en minder vaak door zorgzamen en zakelijken.

Tabel 8.2.7.16. Dat het gat in de ozonlaag in de toekomst kleiner wordt (n=714)

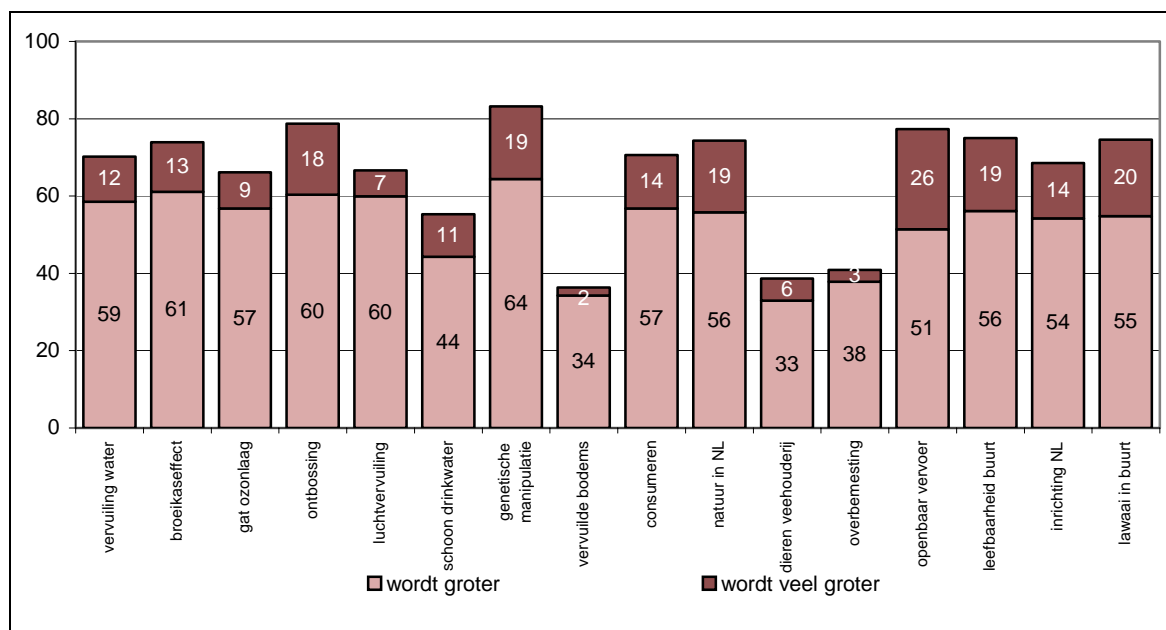
	%
• schadelijke uv straling kan huidkanker veroorzaken	22
• heeft nadelig effect op klimaat (warmte)	17
• hier heeft iedereen op aarde mee te maken	10
• voor de toekomstige generaties	8
• tegengaan van broeikas effect	7
• heeft meeste gevolgen voor andere wereldproblemen	2
• overig	45

Naar WIN-oriëntatie doen zich de volgende verschillen voor (chikwadraat $p < .05$): "Schadelijke uv straling kan huidkanker veroorzaken" wordt vaker genoemd door geëngageerden. "Voor de toekomstige generaties" wordt vaker genoemd door genieters. "Hier heeft iedereen op aarde mee te maken" wordt minder vaak genoemd door genieters.

8.2.8 Analyse overige ecologie vragen

Ontwikkeling van de vraagstukken in de toekomst

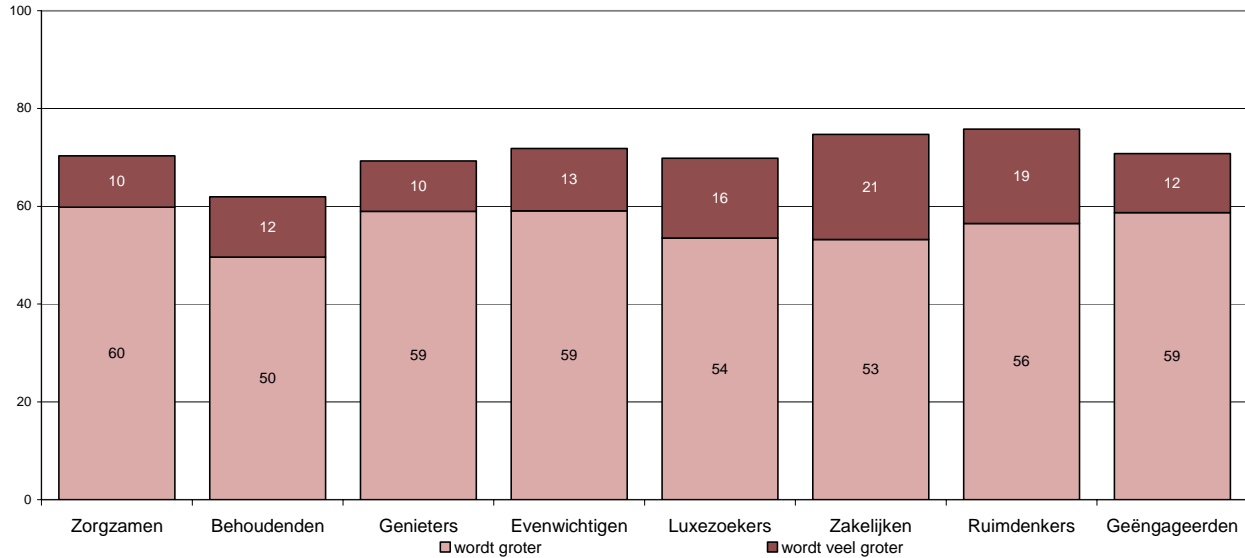
Van de twee vraagstukken die men als belangrijkste heeft geselecteerd is tevens gevraagd of dit naar de mening van de respondent in de toekomst groter of kleiner zal worden. Bij korte termijn-problemen is daarbij om een inschatting voor de komende tien jaar gevraagd, bij de lange termijn-problemen om een inschatting voor de periode tussen nu en 2030. In onderstaande figuur staan de percentages respondenten die verwachten dat de problemen groter en veel groter zullen worden. De vraagstukken staan daarbij in volgorde van hun gepercipieerde belang. Ook wordt aangegeven of een vraagstuk significant verschilt van het randtotaal (gemiddelde van alle vraagstukken).

Figuur 8.2.8.1.1. Percentage respondenten dat verwacht dat de problemen in de toekomst groter zullen worden.

Men is in het algemeen somber over de verwachte ontwikkeling. De grootste toename in ernst verwachten de respondenten bij de vraagstukken over genetische manipulatie (pos, $p < 0,05$), het broeikasereffect, ontbossing (pos, $p < 0,05$), openbaar vervoer en de leefbaarheid en het lawaai in de eigen buurt. De minste toename in ernst verwacht men bij de bodemverontreiniging (neg, $p < 0,05$), overbemesting, schoon drinkwater en de omgang met dieren in de veehouderij (neg, $p < 0,05$).

Wanneer gekeken wordt naar verschillen tussen WIN segmenten voor wat betreft de inschatting van de ernst van problemen, is het beeld als volgt.

Figuur 8.2.8.1.2. Percentage respondenten dat verwacht dat de problemen in de toekomst groter zullen worden, uitgesplitst naar WIN segment.

De ondervraagde behoudenden zijn het meest optimistisch ($p < 0,05$) over de ontwikkeling van de ecologische vraagstukken: het percentage dat een toename in de ernst van de problemen verwacht is hier het laagst. De zakelijken en de ruimdenkers verwachten significant vaker dat de ecologische problemen die zij het belangrijkste vinden in ernst zullen toenemen.

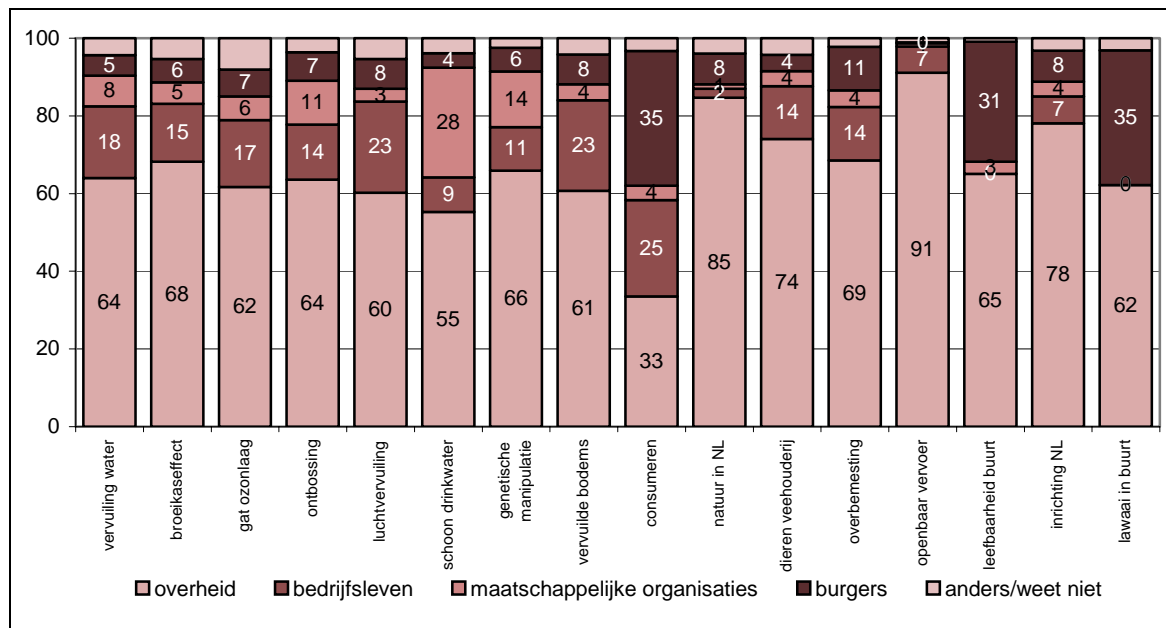
Ter vergelijking met de andere domeinen is in tabel 8.2.8.1.1 de door de respondenten verwachte toekomstige ontwikkeling per wereldbeeld gepresenteerd.

Tabel 8.2.8.1.1. Percentage respondenten die kiezen voor een wereldbeeld en verwachten dat de problemen in de toekomst groter zullen worden, uitgesplitst naar domein.

ontwikkeling vraagstukken in de toekomst (% wordt erger)				
	A1	A2	B1	B2
	%	%	%	%
Ecologie	63	68	72	69
Economie	55	59	55	56
Maatschappij	66	72	59	63

De partij die de vraagstukken zou moeten oplossen

Van de twee vraagstukken die men als belangrijkste heeft geselecteerd, is ook gevraagd welke partij het voortouw zou moeten nemen bij de oplossing. In onderstaande figuur staan per vraagstuk weergegeven hoe vaak de verschillende

Figuur 8.2.8.2.1. Partijen die het voortouw zouden moeten nemen bij de oplossing van ecologische vraagstukken.

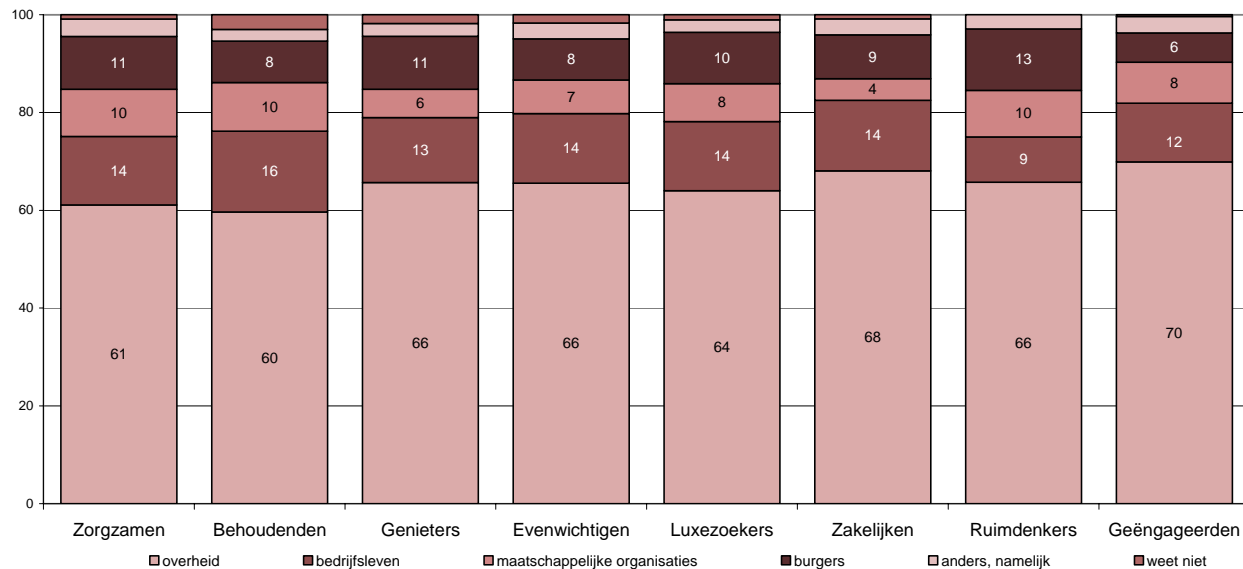
In het algemeen wordt de overheid het meest genoemd als oplossende partij. Dit is met name het geval bij de kwaliteit van het openbaar vervoer (wijkt positief af tov gemiddelde, $p < 0,05$), de inrichting van Nederland (pos, $p < 0,05$) en de ontwikkeling van natuur in Nederland (pos, $p < 0,05$). Duurzaam consumeren scoort significant beneden het gemiddelde (neg, $p < 0,05$).

Het bedrijfsleven wordt relatief vaak genoemd bij duurzaam consumeren (pos, $p < 0,05$), vervuiling zeeën (pos, $p < 0,05$), luchtvervuiling (pos, $p < 0,05$), vervuilde bodems (pos, $p < 0,05$) en relatief weinig bij de leefbaarheid in de buurt (neg, $p < 0,05$), meer natuur (neg, $p < 0,05$), kwaliteit openbaar vervoer (neg, $p < 0,05$) en schoon drinkwater (neg, $p < 0,05$).

Maatschappelijke organisaties zouden volgens de ondervraagden met name een rol moeten spelen bij biodiversiteit (pos, $p < 0,05$), ontbossing (pos, $p < 0,05$), kwaliteit openbaar vervoer (neg, $p < 0,05$) en schoon drinkwater (pos, $p < 0,05$) en relatief minder bij leefbaarheid in de buurt (neg, $p < 0,05$), meer natuur (neg, $p < 0,05$).

De rol van de burgers vooral wordt genoemd bij de aanpak van leefbaarheid en lawaai in de buurt (pos, $p < 0,05$), duurzaam consumeren (pos, $p < 0,05$) en minder bij broeikas effect (neg, $p < 0,05$), vervuiling zeeën (neg, $p < 0,05$), en schoon drinkwater (neg, $p < 0,05$).

Wanneer gekeken wordt naar verschillen tussen WIN-oriëntaties, is het beeld als volgt.

Figuur 8.2.8.2.2. Partijen die het voortouw zouden moeten nemen bij de oplossing van ecologische vraagstukken, naar WIN.

Vergeleken met het randtotaal noemen Geëngageerden significant ($p < 0,05$) vaker de overheid als partij die het voortouw zou moeten nemen bij de oplossing van ecologische vraagstukken. Zorgzamen en behoudenden ($p < 0,05$) noemen de overheid juist weinig. Zakelijken noemen de maatschappelijke organisaties ($p < 0,05$) minder. Behoudenden noemen relatief vaak het bedrijfsleven als oplossende partij. Burgers worden relatief vaak genoemd door Ruimdenkers en significant ($p < 0,05$) minder door Geëngageerden.

Tenslotte is gekeken van welke maatschappelijke partij de respondenten die kozen voor een wereldbeeld de oplossing van de ecologische problemen verwachten (zie tabel 8.2.7.1.2.).

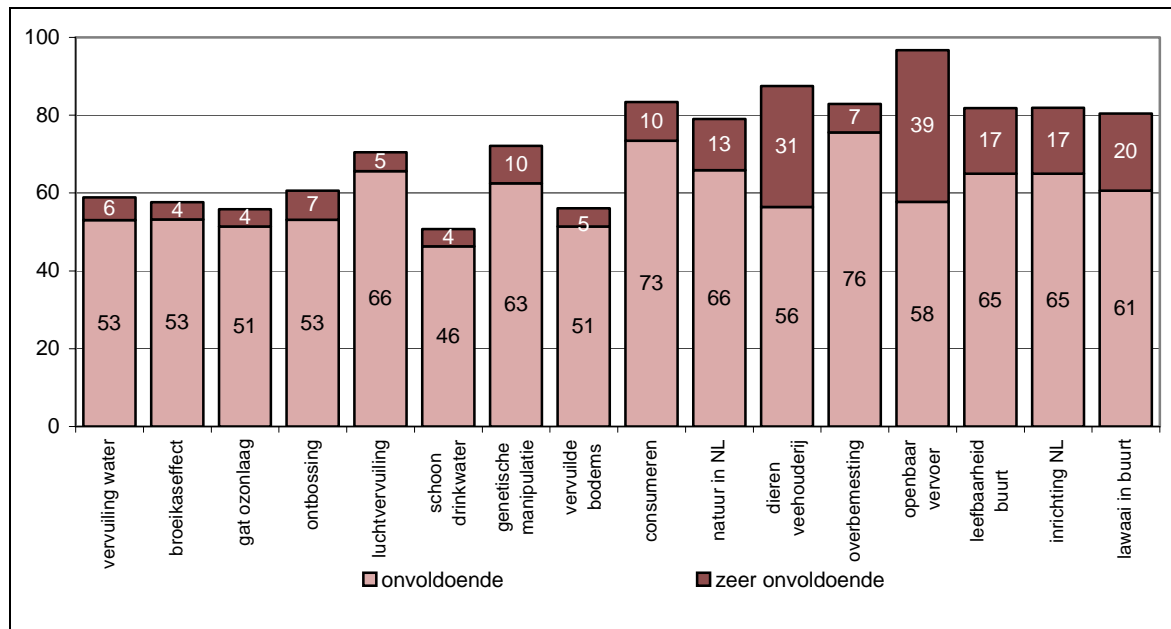
Tabel 8.2.8.2.1. Maatschappelijke partij die de ecologische problemen moet oplossen per wereldbeeld

<i>Ecologie</i>	A1	A2	B1	B2
	%	%	%	%
Overheid	62	61	63	63
Bedrijven	17	19	12	16
maatschappelijke organisaties	5	10	11	11
Burgers	12	6	10	6

Huidige overheidsinspanningen

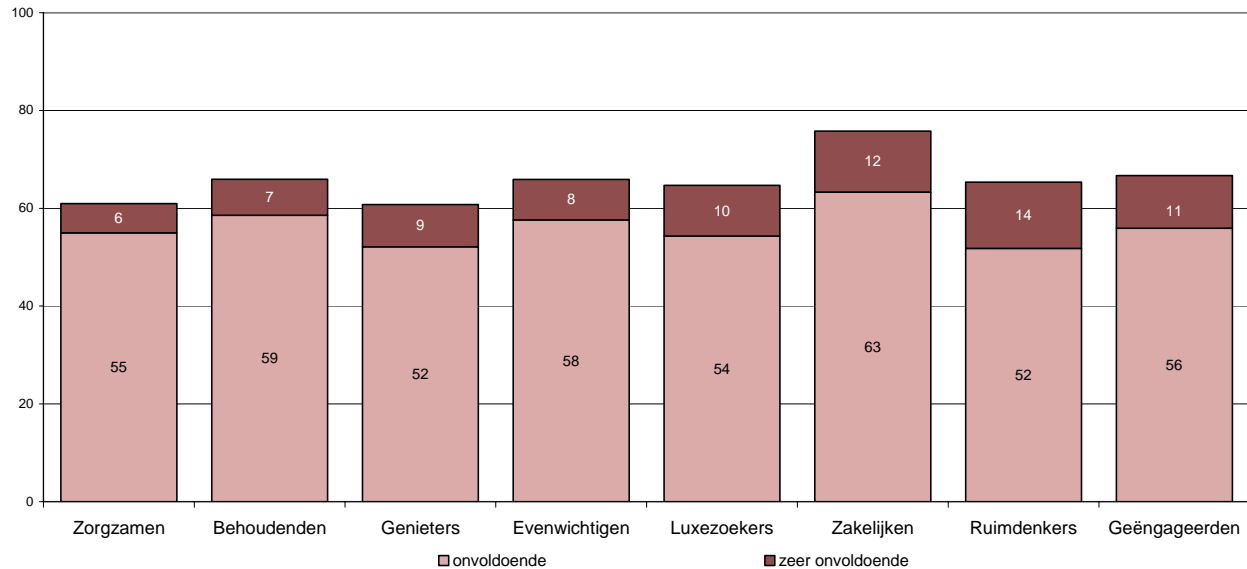
Tenslotte is gevraagd of de overheid op het ogenblik voldoende actie onderneemt om de vraagstukken aan te pakken. Ook hier is deze vraag gesteld voor die twee vraagstukken die men als het belangrijkste beoordeelt. De uitkomsten zijn vergeleken

met het randtotaal, dit is de gemiddelde inspanning van te overheid voor alle ecologische vraagstukken samen.

Figuur 8.2.8.3.1. Mate waarin men vindt dat de overheid onvoldoende aan de voorgelegde vraagstukken doet.

Met name bij het openbaar vervoer ($p < 0,05$), de omgang met de dieren in de veehouderij ($p < 0,05$), leefbaarheid ($p < 0,05$), meer natuur ($p < 0,05$), NL mooier ingericht ($p < 0,05$) en duurzaam consumeren ($p < 0,05$) vindt men dat de overheid te weinig doet om deze problemen aan te pakken. Over de aanpak van drinkwater in ontwikkelingslanden ($p < 0,05$), het gat in de ozonlaag ($p < 0,05$), broeikas effect ($p < 0,05$), vervuiling zeeën ($p < 0,05$) en de opruiming van vervuilde bodems ($p < 0,05$) is men het minst ontevreden. Het patroon vertoont overeenkomsten met figuur 8.2.8.2.1. daar waar de overheid door meer mensen als verantwoordelijk wordt beschouwd, is het percentage personen dat vindt dat de overheid te weinig doet groter.

Figuur 8.2.8.3.2. Mate waarin men vindt dat de overheid onvoldoende aan de voorgelegde vraagstukken doet, naar WIN.

Zakelijken vinden significant vaker dat de overheid te weinig doet. Bij genieters en zorgzamen is dit beeld omgekeerd: zij vinden het minst vaak dat de overheid onvoldoende doet. De zorgzamen zijn significant minder en de zakelijken zijn meer negatief over de overheidsprestaties die gemiddeld negatief scoren (zie Figuur 8.2.8.3.2). In Tabel 8.2.8.3.1. is de waardering van de overheidsinspanning voor het ecologisch domein per wereldbeeld gegeven met ter vergelijking de andere domeinen.

Tabel 8.2.8.3.1. Oordeel van respondenten over de overheidsinspanning, die hebben gekozen voor een wereldbeeld per domein.

oordeel huidige overheidsinspanningen (% onvoldoende)				
	A1	A2	B1	B2
	%	%	%	%
Ecologie	61	67	67	67
Economie	65	73	73	71
Maatschappij	76	80	67	72

8.3 Economie

8.3.1 Prioritering van de economische vraagstukken

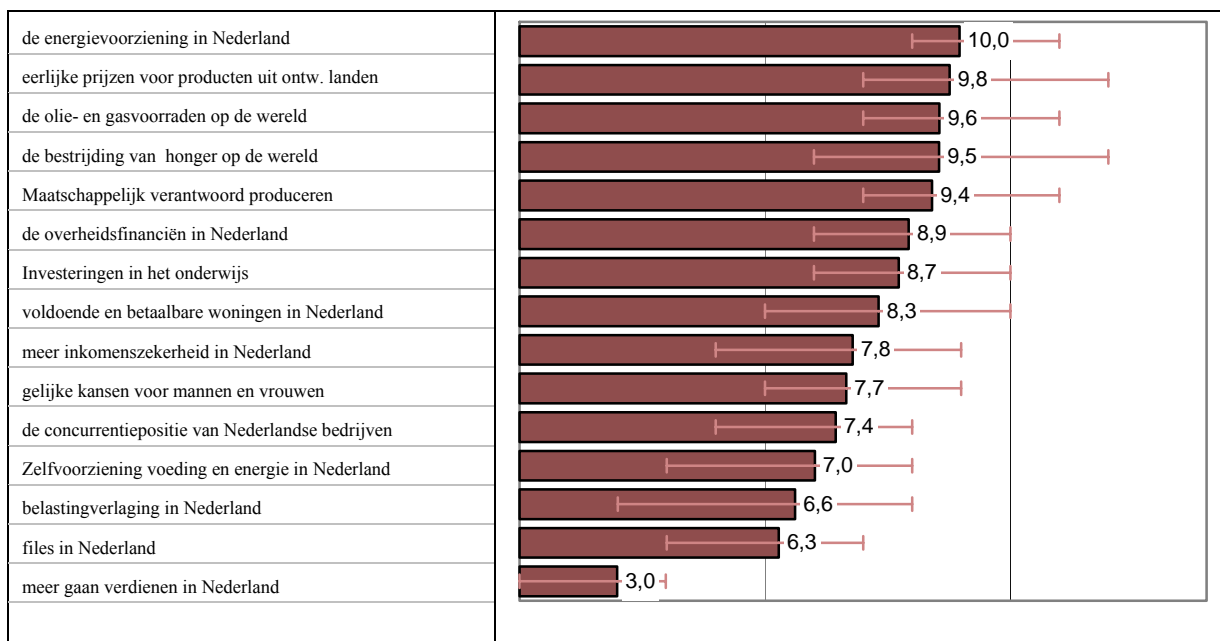
In tabel 8.3.1.1. zijn de 15 economische vraagstukken, die door de respondenten zijn gerangordend op belang, weergegeven.

Tabel 8.3.1.1. In willekeurige volgorde de 15 economische vraagstukken met de oriëntatie op duurzame ontwikkeling, die door de respondenten zijn gerangordend.

<i>Omschrijving vraagstuk</i>	<i>oriëntatie</i>
Dat er eerlijke prijzen worden betaald voor producten uit ontwikkelingslanden	elders & nu
Dat Nederlandse bedrijven in de toekomst steeds beter kunnen concurreren met bedrijven uit het buitenland	
Dat de overheidsfinanciën in Nederland in de toekomst beter op orde zullen zijn	hier & later
Dat de belastingen in Nederland worden verlaagd	hier & later
Dat er in de toekomst voldoende en betaalbare woningen in Nederland zijn	hier & nu
Dat we meer gaan verdienen in Nederland	hier & later
Dat de files in Nederland afnemen	hier & nu
Dat vrouwen en mannen in Nederland gelijke kansen hebben werk te vinden en promotie te maken	hier & nu
Dat we in de toekomst in Nederland meer inkomenszekerheid hebben	hier & nu
Dat de water-, gas- en elektriciteitsvoorziening in Nederland in de toekomst even betrouwbaar blijft als nu	hier & later
Dat er in de toekomst zuiniger wordt omgaan met de olie- en gasvoorraden op de wereld	hier & later
Dat bedrijven op de wereld hun verantwoordelijkheid nemen als het gaat om maatschappelijk verantwoord produceren	elders & later
Dat Nederland in de toekomst blijft meetellen in de wetenschap en techniek door investeringen in het onderwijs	
Dat er meer wordt gedaan aan de bestrijding van honger op de wereld	elders & nu
Dat Nederland in de toekomst zelf kan voorzien in voeding en energie voor zijn burgers	
	hier & later
	elders & nu
	hier & later

Aan het belangrijkste vraagstuk zijn 15 punten toegekend, het daarop volgende vraagstuk 14 punten, tot het minst belangrijke vraagstuk: 1 punt. Vervolgens is per vraagstuk de gemiddelde rangordepositie berekend. De gemiddelde rangordeposities zijn in figuur 8.3.1.1. weergegeven.

De gemiddelde rangordeposities van de vraagstukken verschillen minder van elkaar dan bij de ecologische vraagstukken, wat erop duidt dat de respondenten minder eensgezind zijn over de prioritering binnen dit domein. Dit blijkt ook uit de percentielscores, die verder uiteen liggen dan bij de ecologische vraagstukken. De betrouwbaarheid van de energievoorziening in Nederland wordt het belangrijkste gevonden, gevolgd door de prijzen voor producten uit ontwikkelingslanden, de omgang met olie- en gasvoorraden, de bestrijding van de honger en maatschappelijk verantwoord produceren. 'Dat we meer gaan verdienen in Nederland' krijgt veruit de laagste beoordeling.

Figuur 8.3.1.1. De gemiddelde rangordepositie van de economische problemen. Een hoger getal staat voor een hogere rangordepositie. Als maat voor de overeenstemming tussen respondenten is in deze figuur ook de 33 en 67 percentiel waarde aangegeven.

Per waardenoriëntatie

Er zijn verschillen naar WIN-oriëntatie (Kruskall-Wallis $p < .01$) voor de rangordening van alle economische vraagstukken, behalve “voldoende betaalbare woningen in Nederland”, “de energievoorziening in Nederland” en “zelfvoorziening in voeding en energie in Nederland”. Per vraagstuk treden de volgende significante verschillen op naar WIN segment (** $< .01$, * $< .05$), zie tabel 8.3.2.2.1.

Tabel 8.3.2.2.1. Paarsgewijze toetsing van de verschillen tussen de gemiddelde prioritering van de economische vraagstukken.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
• Zorgzamen	-	**		**	**			-	*			-	**		**
• Behoudenden	-				**	*		-	**	*		-	**	*	
• Genieters	-	**	**	**	**	**	**	-	**			-	**		**
• Evenwichtigen	-	**						-				-			
• Luxezoekers	-	**		**	*			-	**	**	**	-	**	**	**
• Zakelijken	-	**		**		**	**	-			*	-		*	**
• Ruimdenkers	-	*	*	*	**	**	**	-	**	**		-	**		
• Geëngageerden	-	**	**	**	**	**	**	-	**	**	**	-		*	**

Verschillen tussen de oriëntaties op duurzame ontwikkeling per WIN-oriëntatie

Uit de Friedman-test $p < .01$ blijkt dat de oriëntaties op duurzaamheid verschillen in prioritering. Na paarsgewijze toetsing (Wilcoxon) blijken alle oriëntaties op duurzaamheid significant van elkaar verschillen ($p < .01$), behalve elders&nu en elders&later. Er zijn verschillen naar WIN-oriëntatie (Kruskall-Wallis $p < .01$) voor de rangordening van alle oriëntaties op duurzame ontwikkeling. Voor de oriëntatie op duurzame ontwikkeling treden de volgende verschillen treden op naar WIN segment (** $< .01$, * $< .05$), zie tabel 8.3.2.3.1.

Tabel 8.3.2.3. Verschillen tussen de oriëntaties op duurzame ontwikkeling naar WIN-oriëntatie.

	hier&nu	hier&later	elders & nu	elders & later
• Zorgzamen	**	*	**	
• Behoudenden		*	**	
• Genieters	**	**	**	**
• Evenwichtigen			*	
• Luxezoekers	**	**	**	
• Zakelijken		**	**	
• Ruimdenkers	*	**	**	*
• Geëngageerden	**	**	**	**

8.3.3 Verschil in prioritering per wereldbeeld

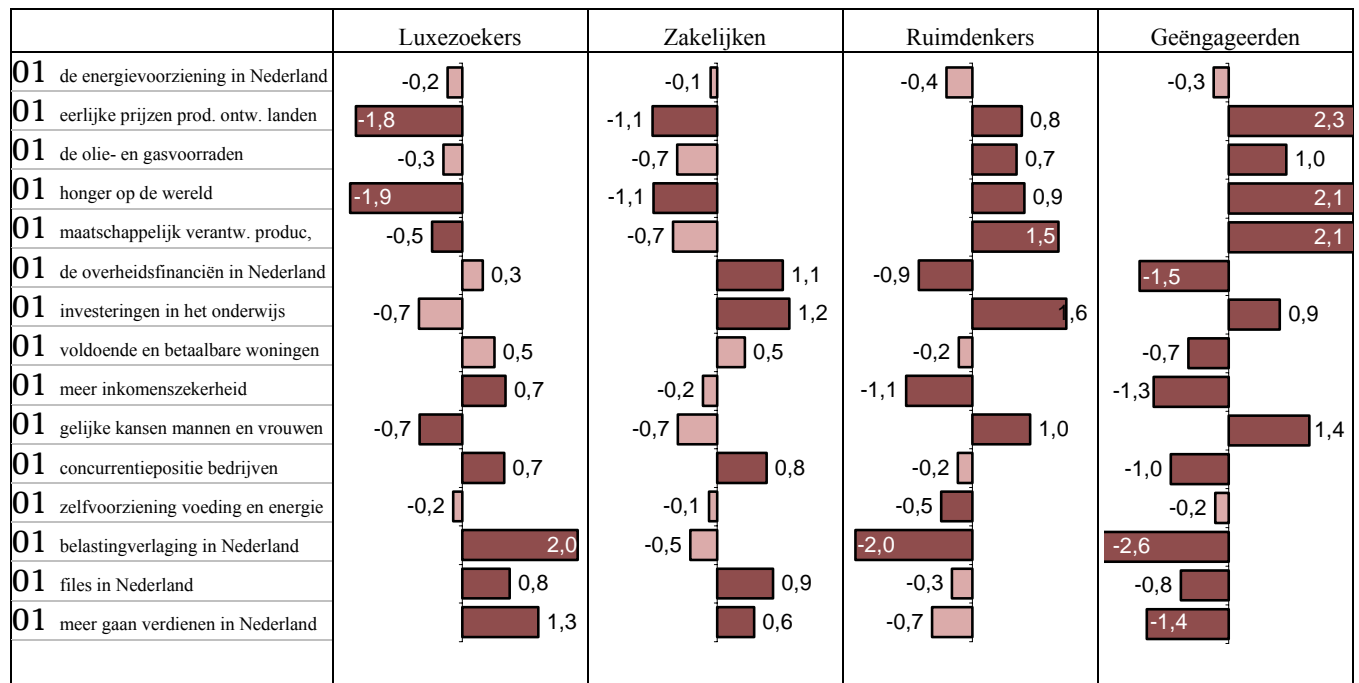
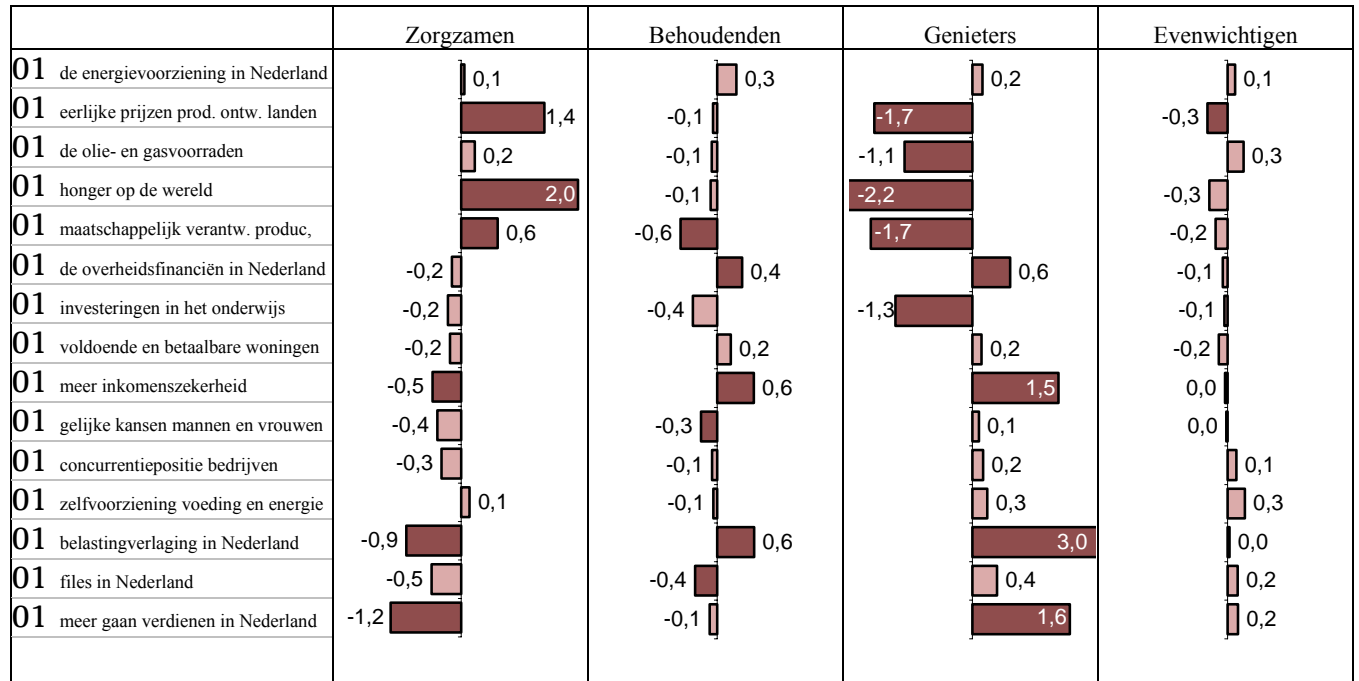
In tabel 8.3.3.1. zijn de gemiddelde scores van de ecologische maatschappelijke vraagstukken voor Nederland en per wereldbeeld gegeven. Daarnaast zijn de significante verschillen tussen de verschillende wereldbeelden per vraagstuk gegeven.

Tabel 8.3.3.1. Gemiddelde scores van de economische vraagstukken per wereldbeeld en de verschillen (t-toets, $p < 0,05$) tussen de wereldbeelden per vraagstuk.

Economie	Gemiddelde gemiddelde score					Afwijking, getoetst met de T-toets, $p=0.05$, 2 zijdig.					
	NL	A1	A2	B1	B2	A1 tov			A2 tov		B1 tov
						A2	B1	B2	B1	B2	B2
econ10 Dat de water-, gas- en electriciteitsvoorziening in Nederland in de toekomst even betrouwbaar blijft als nu	10.0	10.0	10.2	9.5	10.0				sig		sig
econ1 Dat er eerlijke prijzen worden betaald voor producten uit ontwikkelingslanden	9.7	7.4	8.7	11.4	10.3	sig	sig	sig	sig	sig	sig
econ11 Dat er in de toekomst zuiniger wordt omgaan met de olie- en gasvoorraden op de wereld	9.4	7.9	8.8	10.6	9.8	sig	sig	sig	sig	sig	sig
econ14 Dat er meer wordt gedaan aan de bestrijding van honger op de wereld	9.4	7.6	8.1	11.8	10.0		sig	sig	sig	sig	sig
econ12 Dat bedrijven op de wereld hun verantwoordelijkheid nemen als het gaat om maatschappelijk verantwoord produceren	9.3	7.6	8.4	11.0	9.9	sig	sig	sig	sig	sig	sig
econ3 Dat de overheidsfinanciën in Nederland in de toekomst beter op orde zullen zijn	9.0	10.7	9.4	8.0	8.6	sig	sig	sig	sig	sig	sig
econ13 Dat Nederland in de toekomst blijft meetellen in de wetenschap en techniek door investeringen in het onderwijs	8.7	9.2	8.1	9.6	8.7	sig			sig	sig	sig
econ5 Dat er in de toekomst voldoende en betaalbare woningen in Nederland zijn	8.3	8.8	8.7	7.9	8.2		sig		sig		
econ9 Dat we in de toekomst in Nederland meer inkomenszekerheid hebben	7.9	7.6	8.6	6.8	7.8	sig	sig		sig	sig	sig
econ8 Dat vrouwen en mannen in Nederland gelijke kansen hebben werk te vinden en promotie te maken	7.7	6.9	7.3	8.3	7.7		sig		sig		sig
econ2 Dat Nederlandse bedrijven in de toekomst steeds beter kunnen concurreren met bedrijven uit het buitenland	7.4	8.8	7.7	6.7	7.0	sig	sig	sig	sig	sig	
econ15 Dat Nederland in de toekomst zelf kan voorzien in voeding en energie voor zijn burgers	7.0	7.5	7.7	6.2	7.0		sig		sig	sig	sig
econ4 Dat de belastingen in Nederland worden verlaagd	6.7	8.1	8.0	4.5	6.2		sig	sig	sig	sig	sig
econ7 Dat de files in Nederland afnemen	6.4	8.0	6.8	5.6	6.0	sig	sig	sig	sig	sig	sig
econ6 Dat we meer gaan verdienen in Nederland	3.0	3.9	3.5	2.2	2.7		sig	sig	sig	sig	sig

8.3.4 Verschil in prioritering tussen waardenoriëntaties

De verschillscores per WIN-oriëntatie zijn in figuur 8.3.4.1. weergegeven.

Figuur 8.3.4.1. De mate waarin de WIN segmenten afwijken van de gemiddelde rangordepositie. Positieve afwijkingen duiden op een groter belang, negatieve afwijkingen op een kleiner belang.

De volgende vraagstukken blijken het meest controversieel:

- Dat de belastingen in Nederland worden verlaagd (hoge prioriteit bij genieters en materialisten, laag bij geëngageerden en ruimdenkers)
- Dat er meer wordt gedaan aan de bestrijding van honger op de wereld (hoge prioriteit bij geëngageerden en zorgzamen, laag bij genieters en materialisten)
- Dat er eerlijke prijzen worden betaald voor producten uit ontwikkelingslanden (hoge prioriteit bij geëngageerden en zorgzamen, laag bij genieters en materialisten)
- Dat bedrijven op de wereld hun verantwoordelijkheid nemen als het gaat om maatschappelijk verantwoord produceren (laag bij genieters, hoog bij ruimdenkers en geëngageerden)

In tabel 8.3.4.1. zijn de gemiddelde scores van de economische maatschappelijke vraagstukken voor Nederland en per waardenoriëntatie (WIN-4) gegeven. Daarnaast zijn de significante verschillen (t-toets, $p < 0.05$) tussen de verschillende waardenoriëntaties (WIN-4) per vraagstuk gegeven.

Tabel 8.3.4.1. Gemiddelde scores van de economische maatschappelijke vraagstukken voor Nederland en per waardenoriëntatie (WIN-4) gegeven

Economie	Gemiddelde score					Afwijking, getoetst met de T-toets, $p=0.05$, 2 zijdig.					
	NL	1 zake- luxe	2 beh- geniet	3 ruimd- geëng	4 zorgz- beh	1 zake- luxe		2 beh- geniet		3 ruimd- geëng	
		1 zake- luxe	2 beh- geniet	3 ruimd- geëng	4 zorgz- beh	2 beh- geniet	3 ruimd- geëng	4 zorgz- beh	3 ruimd- geëng	4 zorgz- beh	4 zorgz- beh
econ10 Dat de water-, gas- en electriciteitsvoorziening in Nederland in de toekomst even betrouwbaar blijft als nu	10.0	9.9	10.0	9.8	10.1						
econ1 Dat er eerlijke prijzen worden betaald voor producten uit ontwikkelingslanden	9.7	8.6	8.7	11.3	10.3		sig	sig	sig	sig	sig
econ11 Dat er in de toekomst zuiniger wordt omgaan met de olie- en gasvoorraden op de wereld	9.4	9.1	9.0	10.3	9.5		sig		sig	sig	sig
econ14 Dat er meer wordt gedaan aan de bestrijding van honger op de wereld	9.4	8.5	8.1	10.9	10.4		sig	sig	sig	sig	
econ12 Dat bedrijven op de wereld hun verantwoordelijkheid nemen als het gaat om maatschappelijk verantwoord produceren	9.3	8.8	8.3	10.9	9.5		sig	sig	sig	sig	sig
econ3 Dat de overheidsfinanciën in Nederland in de toekomst beter op orde zullen zijn	9.0	9.4	9.4	8.0	9.1		sig		sig		sig
econ13 Dat Nederland in de toekomst blijft meetellen in de wetenschap en techniek door investeringen in het onderwijs	8.7	8.9	7.9	9.6	8.4	sig	sig		sig	sig	sig
econ5 Dat er in de toekomst voldoende en betaalbare woningen in Nederland zijn	8.3	8.5	8.7	7.7	8.3		sig		sig		sig
econ9 Dat we in de toekomst in Nederland meer inkomenszekerheid hebben	7.9	7.8	8.9	6.8	7.9	sig	sig		sig	sig	sig
econ8 Dat vrouwen en mannen in Nederland gelijke kansen hebben werk te vinden en promotie te maken	7.7	7.5	7.5	8.4	7.4		sig		sig		sig
econ2 Dat Nederlandse bedrijven in de toekomst steeds beter kunnen concurreren met bedrijven uit het buitenland	7.4	8.0	7.7	6.9	7.2		sig	sig	sig		
econ15 Dat Nederland in de toekomst zelf kan voorzien in voeding en energie voor zijn burgers	7.0	7.1	6.9	6.9	7.2						
econ4 Dat de belastingen in Nederland worden verlaagd	6.7	7.1	8.3	4.6	6.5	sig	sig		sig	sig	sig
econ7 Dat de files in Nederland afnemen	6.4	7.3	6.5	5.9	5.7	sig	sig	sig	sig	sig	
econ6 Dat we meer gaan verdienen in Nederland	3.0	3.7	4.0	2.0	2.4		sig	sig	sig	sig	sig

8.3.5 Economische vraagstukken en oriëntatie op duurzame ontwikkeling

Rangorde

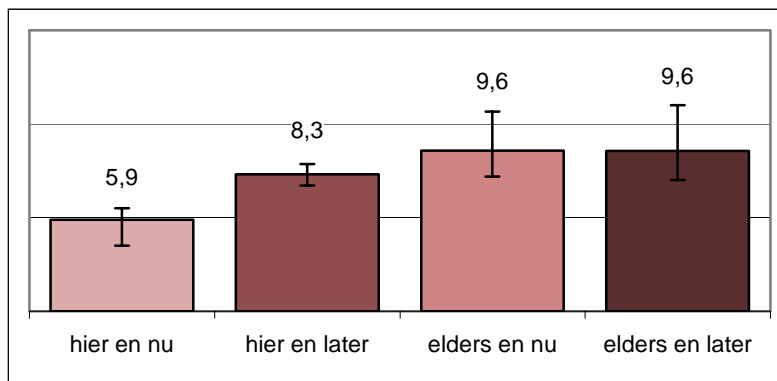
Ook hier is het belang van de oriëntaties bepaald op basis van de rangordening van iedere oriëntatie per respondent en op basis van de gemiddelde rangordepositie per oriëntatie over alle respondenten heen (methode 1 en 2, zie hoofdstuk 8.2.5.1).

In tabel 8.3.5.1.1. staat de frequentie weergegeven waarmee de oriëntaties op de eerste, tweede derde en vierde plaats terecht komen (methode 1).

Tabel 8.3.5.1.1. de frequentie waarmee de oriëntaties op de eerste, tweede derde en vierde plaats terecht komen (methode 1).

	hier en nu %	hier en later %	elders en nu %	elders en later %
eerste plaats	10	18	37	35
tweede plaats	15	18	31	38
derde plaats	12	58	17	9
vierde plaats	63	6	15	18
gemiddelde (omgescoord)	1,7	2,5	2,9	2,9

In figuur 8.3.5.1.1. staat de gemiddelde rangordepositie weergegeven van problemen in de verschillende oriëntaties (methode 2).

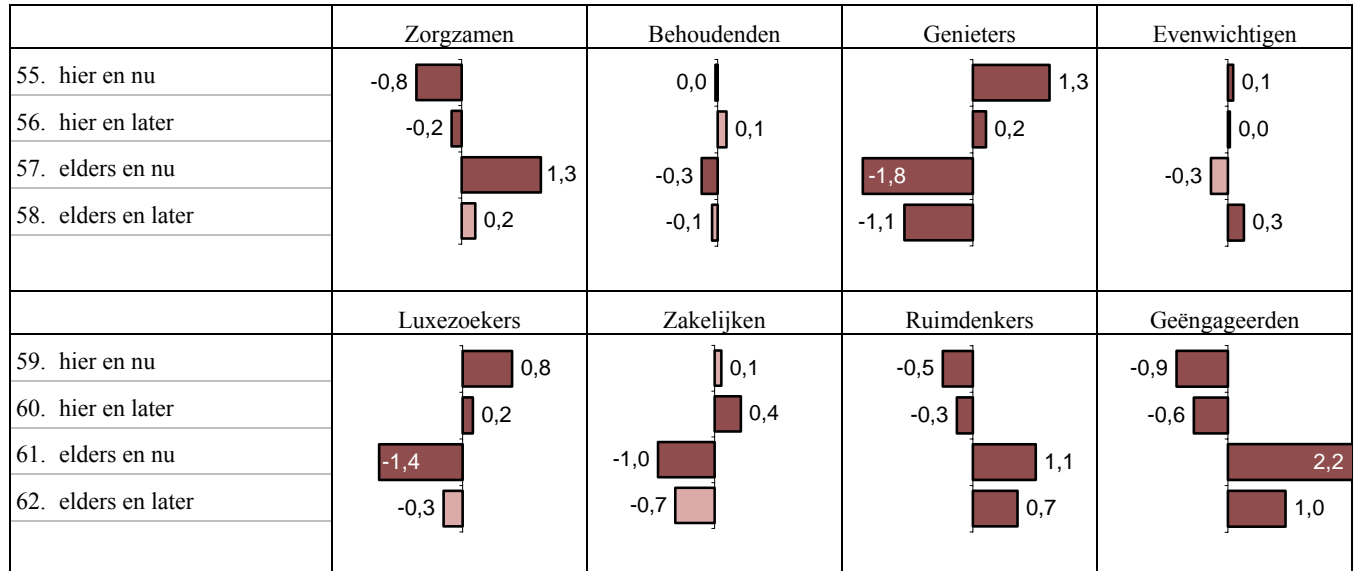
Figuur 8.3.5.1.1. De gemiddelde rangordepositie van problemen in de verschillende oriëntaties. Hogere getallen duiden op een groter belang. Als maat voor de overeenstemming tussen respondenten is in deze figuur ook het 33-67 percentiel opgenomen.

Uit deze gemiddelde rangordeposities is de volgende conclusies te trekken:

- vraagstukken 'elders en nu' en 'elders en later' worden even belangrijk gevonden
- vraagstukken 'elders en nu' en 'elders en later' worden belangrijker gevonden dan de twee andere oriëntaties
- vraagstukken 'hier en later' worden belangrijker gevonden dan vraagstukken 'hier en nu'.

8.3.6 Economische vraagstukken en oriëntatie op duurzame ontwikkeling per waardenoriëntatie

Als wordt gekeken naar de verschillende oriëntaties (berekend volgens 'methode 2', zie p.3), dan is het beeld als volgt (zie figuur 8.3.6.1.)

Figuur 8.3.6.1. De mate waarin de respondenten voor ieder WIN segment afwijken van de overige segmenten voor wat betreft de oriëntaties. Positieve afwijkingen duiden op een groter belang, negatieve afwijkingen op een kleiner belang. Bij donker gekleurde balkjes is sprake van een significante afwijking van de overige WIN segmenten.

Bij de vraagstukken 'elders en nu' zijn de grootste verschillen tussen WIN-oriëntaties te vinden: zorgzamen, geëngageerden en ruimdenkers geven hier een hogere prioriteit aan, genieters, luxezoekers en zakelijken een lagere prioriteit. Het verschil is het kleinste voor de vraagstukken met de oriëntatie 'hier en later'.

8.3.7 Analyse motieven prioritering economische vraagstukken

Per economisch vraagstuk zijn de associaties aangegeven die de respondenten bij het belangrijkste en een na belangrijkste economisch maatschappelijke vraagstuk hebben. In het algemeen kan worden geconcludeerd dat de respondenten de betekenis van de vragen goed hebben begrepen. Hierna worden de associaties per vraagstuk besproken.

Tabel 8.3.7.1. Dat er eerlijke prijzen worden betaald voor producten uit ontwikkelingslanden (n=573)

	%
• positief beïnvloeden van de economie in ontwikkelingslanden	22
• eerlijke concurrentie leidt tot ontwikkeling	17
• derde wereld wordt minder afhankelijk van rijke landen	15
• minder honger in de wereld	10
• kinderarbeid moet afnemen	5
• voorkomen van vluchtelingenstromen	1
• overig	46

Naar WIN-oriëntaties doen zich geen verschillen voor.

Tabel 8.3.7.2. Dat Nederlandse bedrijven in de toekomst steeds beter kunnen concurreren met bedrijven uit buitenland(n=167)

	%
• goed voor de economie	34
• goed voor de werkgelegenheid	32
• anders is Nederland (te) afhankelijk van andere landen	4
• overig	40

Naar WIN-oriëntatie doen zich geen verschillen voor.

Tabel 8.3.7.3. Dat de overheidsfinanciën in Nederland in de toekomst beter op orde zullen zijn (n=375)

	%
• op dit moment zijn de overheidsfinanciën niet op orde	24
• is goed voor de economie	15
• meer ruimte voor op peil houden sociale zekerheid, onderwijs, etc.	15
• door rente-aflossingen en tekorten minder over voor burgers	11
• toekomstige generaties niet opzadelen met tekorten	7
• overig	37

Naar WIN-oriëntatie blijkt dat "op dit moment zijn de overheidsfinanciën niet op orde" minder vaak genoemd door zakelijken (chikwadraat $p < .05$).

Tabel 8.3.7.4. Dat de belastingen in Nederland worden verlaagd (n=353)

	%
• we betalen te veel belasting in Nederland	54
• als de belastingen omlaag gaan, hebben we meer te besteden	16
• mensen met laag inkomen houden zo helemaal niets meer over	8
• door euro alles duurder, overheid moet dat compenseren	5
• met lagere belastingen kan bedrijfsleven beter concurreren	3
• overig	31

Naar WIN-oriëntatie wordt: "als de belastingen omlaag gaan, hebben we meer te besteden" wordt vaker genoemd door genietters (chikwadraat $p < .05$).

Tabel 8.3.7.5. Dat er in de toekomst voldoende en betaalbare woningen in Nederland zijn (n=317)

	%
• koopwoningen zijn nu te duur	32
• er zijn nu geen woningen voor jongeren/starters	31
• huurprijzen zijn te hoog	21
• iedereen heeft het recht op een betaalbare woning	15
• de woningnood is hoog	13
• de wachttijden voor een huurwoning zijn te lang	10
• overig	31

Naar WIN-oriëntatie wordt: "huurprijzen zijn te hoog" wordt vaker genoemd door zorgzamen (chikwadraat $p < .05$).

Tabel 8.3.7.6. Dat we meer gaan verdienen in Nederland (n=69)

	%
• sinds de euro is alles duurder geworden	34
• als de inkomens stijgen nemen de bestedingen toe	12
• de inkomensverschillen moeten kleiner	10
• overig	47

Naar WIN-oriëntatie doen zich geen verschillen voor.

Tabel 8.3.7.7. Dat de files in Nederland afnemen (n=161)

	%
• files kosten de maatschappij / het bedrijfsleven geld	39
• files zijn slecht voor het milieu	34
• files veroorzaken stress/ergernis	24
• files kosten veel tijd	20
• overig	37

Naar WIN-oriëntatie doen zich de volgende verschillen voor (chikwadraat $p < .05$): "files zijn slecht voor het milieu" wordt vaker genoemd door evenwichtigen en "files veroorzaken stress/ergernis" en "files kosten veel tijd" worden minder vaak genoemd door genieters.

Tabel 8.3.7.8. Dat vrouwen en mannen in Nederland gelijke kansen hebben werk te vinden en promotie te maken (n=184)

	%
• vrouwen worden nog steeds achtergesteld (beloning, kansen)	50
• vrouwen zijn net zo veel waard als mannen	30
• door problemen kinderopvang vrouwen nog steeds minder kansen	6
• vrouwen moeten zich nog steeds bewijzen	2
• overig	18

Naar WIN-oriëntatie doen zich geen verschillen voor.

Tabel 8.3.7.9. Dat we in de toekomst in Nederland meer inkomenszekerheid hebben (n=283)

	%
• om genoeg inkomen te hebben om rond te komen	23
• om plannen te kunnen maken voor de toekomst	9
• er wordt nu veel betaald aan pensioenverzekeringen	6
• zonder inkomsten kun je niks uitgeven	4
• overig	61

Naar WIN-oriëntatie doen zich geen verschillen voor.

Tabel 8.3.7.10. Dat water-, gas- en elektriciteitsvoorziening in Nederland in de toekomst even betrouwbaar blijft als nu (n=380)

	%
• heeft iedereen nodig	57
• moet je op kunnen vertrouwen anders wordt het een puinhoop	9
• geen vertrouwen in privatisering energiebedrijven	9
• wel zuinig omgaan met eigen energiebronnen	8
• we moeten hiervoor niet afhankelijk worden van buitenland	6
• overig	17

Naar WIN-oriëntatie doen zich de volgende verschillen voor (chikwadraat $p < .05$): "heeft iedereen nodig" wordt minder vaak genoemd door genietters en "geen vertrouwen in privatisering energiebedrijven" wordt minder vaak genoemd door evenwichtigen.

Tabel 8.3.7.11. Dat er in de toekomst zuiniger wordt omgaan met de olie- en gasvoorraden op de wereld (n=445)

	%
• eens zijn de voorraden op	31
• we zijn afhankelijk van olie en gas	26
• door zuinig mee om te gaan, gaan de voorraden langer mee	21
• we moeten zoeken naar alternatieve energiebronnen	22
• ook voor de toekomstige generaties	13
• is beter voor het milieu	11
• overig	16

Naar WIN-oriëntatie doen zich de volgende verschillen voor (chikwadraat $p < .05$):

- "we moeten zoeken naar alternatieve energiebronnen" wordt vaker genoemd door ruimdenkers.
- "we zijn afhankelijk van olie en gas" wordt vaker genoemd door behoudenden.
- "ook voor de toekomstige generaties" wordt vaker genoemd door zorgzamen
- "door zuinig mee om te gaan, gaan de voorraden langer mee" wordt minder vaak genoemd door evenwichtigen.

Tabel 8.3.7.12. Dat bedrijven op de wereld hun verantwoordelijkheid nemen als het gaat om maatschappelijk verantwoord produceren (n=390)

	%
• eerlijk verdelen van de welvaart in de wereld	31
• is beter voor het milieu	31
• niet meer verkwisten van grondstoffen en energievoorraden	15
• geen kinderarbeid	12
• bedrijven denken nu alleen maar aan winst maken	11
• overig	30

Naar WIN-oriëntatie doen zich geen verschillen voor.

Tabel 8.3.7.13. Dat Nederland in de toekomst blijft meetellen in wetenschap en techniek door investeringen in onderwijs (n=234)

	%
• om internationaal te kunnen concurreren	27
• voor de ontwikkeling van de economie	28
• meer kennis voor het oplossen van de problemen in de wereld	17
• anders lopen we een achterstand op	15
• voor de toekomst van de kinderen	7
• overig	19

Naar WIN-oriëntatie doen zich geen verschillen voor.

Tabel 8.3.7.14. Dat er meer wordt gedaan aan de bestrijding van honger op de wereld (n=771)

	%
• in westen is overvloed, in derde wereld voedseltekort	31
• iedereen heeft recht op voldoende voedsel	22
• het is niet nodig dat er honger wordt geleden	13
• als honger wereld uit is, meer kans op stabiliteit & vrede	10
• los je honger in wereld op, dan los je heleboel problemen op	6
• mensen die goed gevoed zijn kunnen beter presteren	5
• geen voedselhulp sturen, maar mensen leren voedsel verbouwen	3
• overig	28

Naar WIN-oriëntatie wordt: "als honger wereld uit is, meer kans op stabiliteit & vrede" vaker genoemd door evenwichtigen en geëngageerden (chikwadraat $p < .05$).

Tabel 8.3.7.15. Dat Nederland in de toekomst zelf kan voorzien in voeding en energie voor zijn burgers (n=195)

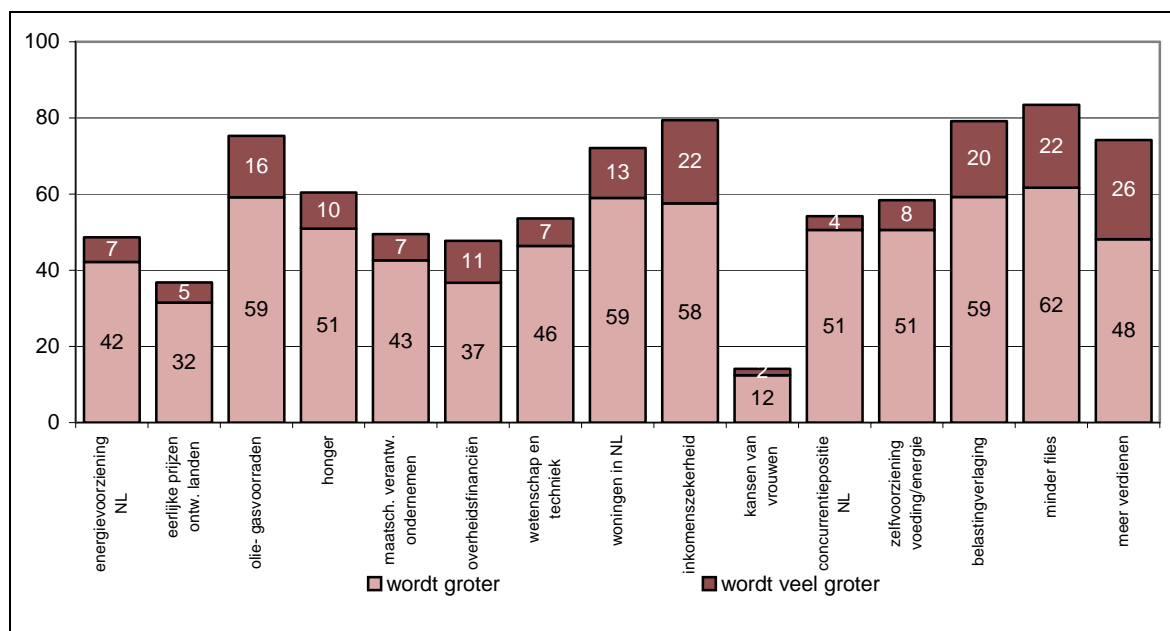
	%
• Nederland moet niet afhankelijk worden van andere landen	50
• invoeren van voedsel of energie is altijd duur	11
• kunnen herkomst en productieomstandigheden beter controleren	5
• anders afhankelijk van de willekeur van de EU of de USA	2
• te veel regels boeren, produceren daardoor niet rendabel	2
• overig	37

Naar WIN-oriëntatie wordt: "Nederland moet niet afhankelijk worden van andere landen" vaker genoemd door zorgzamen en zakelijken (chikwadraat $p < 0.05$).

8.3.8 Analyse overige economische vragen

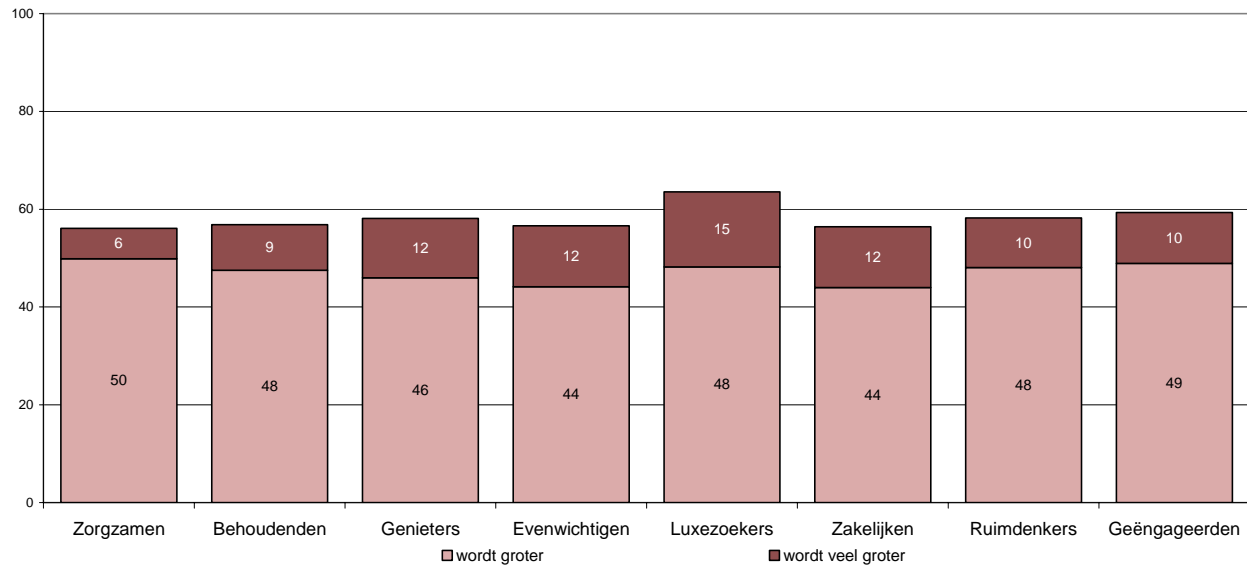
Ontwikkeling van de vraagstukken in de toekomst

Tevens is voor de twee vraagstukken over economie die men het belangrijkste vindt, gevraagd of deze in de toekomst groter of kleiner zullen worden. Bij korte termijnproblemen is daarbij om een inschatting voor de komende tien jaar gevraagd, bij de lange termijnproblemen om een inschatting voor de periode tussen nu en 2030. In onderstaande figuur staan de percentages respondenten die verwachten dat de problemen groter en veel groter zullen worden. De vraagstukken staan daarbij in volgorde van hun gepercipieerde belang.

Figuur 8.3.8.1.1. Percentage respondenten dat verwacht dat de problemen in de toekomst groter zullen worden.

Respondenten die deze problemen belangrijk vinden, verwachten met name een toenemende ernst voor wat betreft het fileprobleem (pos, $p < 0,05$), de inkomenszekerheid (pos, $p < 0,05$), de hoogte van de belastingen (pos, $p < 0,05$), de olie- en gasvoorraden (pos, $p < 0,05$), de inkomens en de woningnood (pos, $p < 0,05$). Slechts weinigen verwachten een toename van de problemen rond kansen van vrouwen (neg, $p < 0,05$). Ook laag scoren fair trade producten (neg, $p < 0,05$), overheidsfinanciën (neg, $p < 0,05$), de energieleveringszekerheid (neg, $p < 0,05$) en maatschappelijk verantwoord produceren (neg, $p < 0,05$).

Figuur 8.3.8.1.2. Percentage respondentent dat verwacht dat de problemen in de toekomst groter zullen worden, uitgesplitst naar WIN segment.

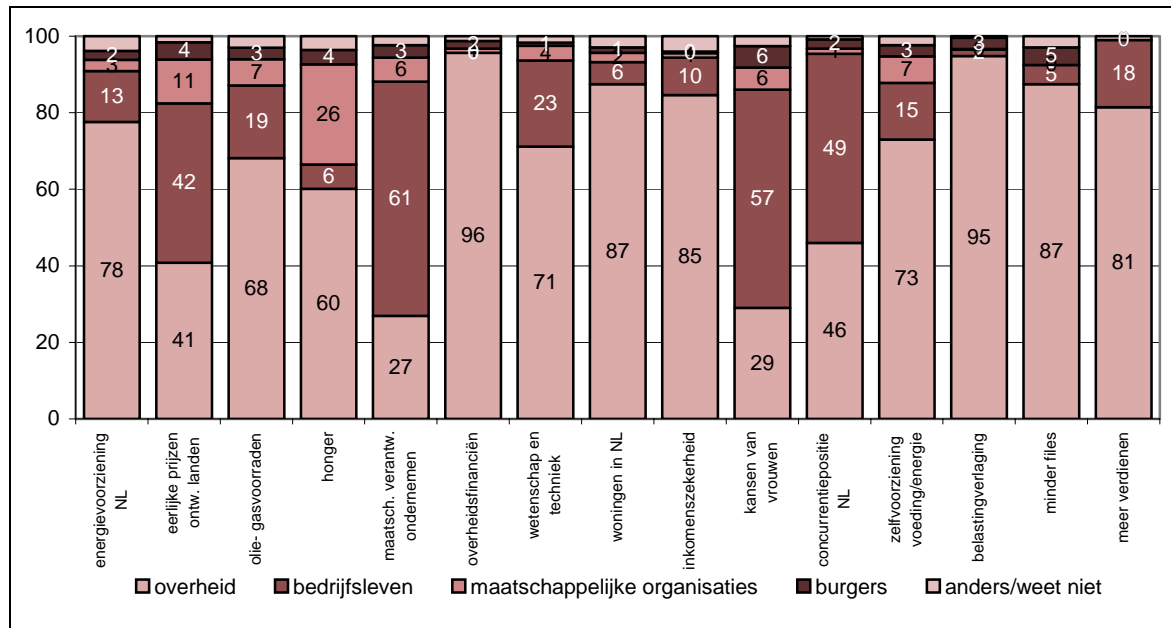
De grootste pessimisten op het gebied van de economische problemen zijn de luxezoekers: deze groep denkt significant vaker dan de andere groepen dat de voorgelegde economische problemen die zij belangrijk vinden in ernst zullen toenemen. Uitschieters naar beneden ('optimisten') doen zich niet voor.

Tabel 8.3.8.1.1. Percentage respondentent die kiezen voor een wereldbeeld en verwachten dat de problemen in de toekomst groter zullen worden, uitgesplitst naar domein.

ontwikkeling vraagstukken in de toekomst (% wordt erger)				
	A1	A2	B1	B2
	%	%	%	%
Ecologie	63	68	72	69
Economie	55	59	55	56
Maatschappij	66	72	59	63

De partij die de vraagstukken zou moeten oplossen

Van de twee vraagstukken die men als belangrijkste heeft geselecteerd is gevraagd welke partij het voortouw zou moeten nemen bij de oplossing. In figuur 8.3.8.2.1. staan per vraagstuk weergegeven hoe vaak de verschillende partijen daarbij zijn genoemd. De vraagstukken staan daarbij in volgorde van hun gepercipieerde belang.

Figuur 8.3.8.2.1. Partijen die het voortouw zouden moeten nemen bij de oplossing van economische vraagstukken.

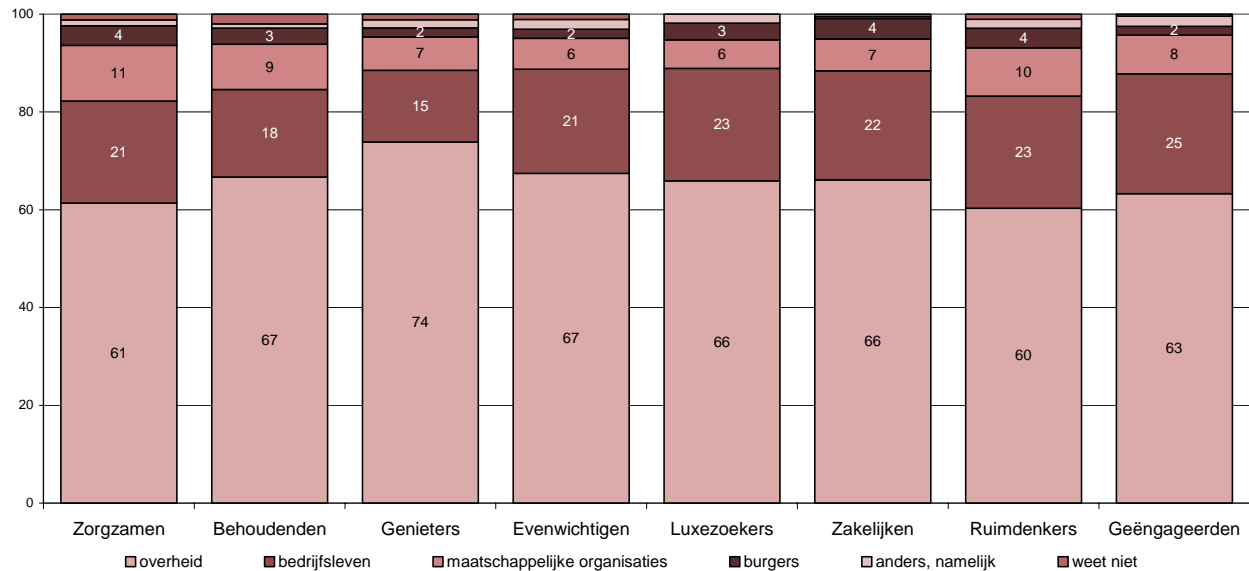
De partij die verantwoordelijk wordt gehouden voor de oplossing van de vraagstukken wisselt sterk per vraagstuk. De problemen met betrekking tot de overheidsfinanciën (pos, $p < 0,05$), de hoogte van de belastingen (pos, $p < 0,05$), de files (pos, $p < 0,05$), meer verdienen (pos, $p < 0,05$), leveringszekerheid energie (pos, $p < 0,05$) en de woningnood (pos, $p < 0,05$) worden bij uitstek tot de verantwoordelijkheid van de overheid gerekend. De overheid is minder dan gemiddeld (tov alle vraagstukken) verantwoordelijke voor eerlijke prijzen (neg, $p < 0,05$), betere concurrentie positie (neg, $p < 0,05$), gelijke kansen mannen en vrouwen (neg, $p < 0,05$), MVO (neg, $p < 0,05$) en de bestijding van de honger (neg, $p < 0,05$).

Maatschappelijk verantwoord ondernemen (pos, $p < 0,05$), de kansen van vrouwen (pos, $p < 0,05$), fair trade (pos, $p < 0,05$) en de concurrentiepositie (pos, $p < 0,05$) worden relatief vaak tot de verantwoordelijkheid van het bedrijfsleven gerekend.

Overheidsfinanciën op orde (neg), verlaging belastingen (neg), voldoende betaalbare woningen (neg), afname files (neg), meer verdienen (neg), leveringszekerheid energie (neg,) en bestijding honger (neg) worden significant ($p < 0,05$) minder dan gemiddeld tot de taak van het bedrijfsleven gerekend

Maatschappelijke organisaties worden relatief vaak genoemd voor het bestrijden van de honger (pos, $p < 0,05$) en opkomen voor eerlijke prijzen (pos, $p < 0,05$). De ondervraagden zien bij geen van de economische vraagstukken een grote rol voor de burgers weggelegd. Betere concurrentie positie (neg), overheidsfinanciën op orde

(neg), verlaging belastingen (neg), voldoende betaalbare woningen (neg), afname files (neg), meer verdienen (neg), leveringszekerheid energie (neg) wordt de oplossing significant ($p < 0,05$) minder dan gemiddeld tot de taak van de maatschappelijke organisaties gerekend. Van burgers wordt niet verwacht dat zij meer of minder dan gemiddeld bijdragen aan een oplossing van een economisch vraagstuk.

Figuur 8.3.8.2.2. Partijen die het initiatief zouden moeten nemen bij de oplossing van economische vraagstukken, naar WIN-oriëntatie.

Genieters noemen significant ($p < 0,05$) vaker de overheid als partij die het voortouw zou moeten nemen bij de oplossing van de economische vraagstukken die zij belangrijk vinden. Zorgzamen noemen de overheid juist weinig ($p < 0,05$), door hun worden maatschappelijke organisaties ($p < 0,05$) vaker genoemd. Geëngageerden vinden bedrijven relatief vaak verantwoordelijk voor die economische vraagstukken die zij belangrijk vinden. Van de burger wordt niet een grote rol bij de oplossing verwacht.

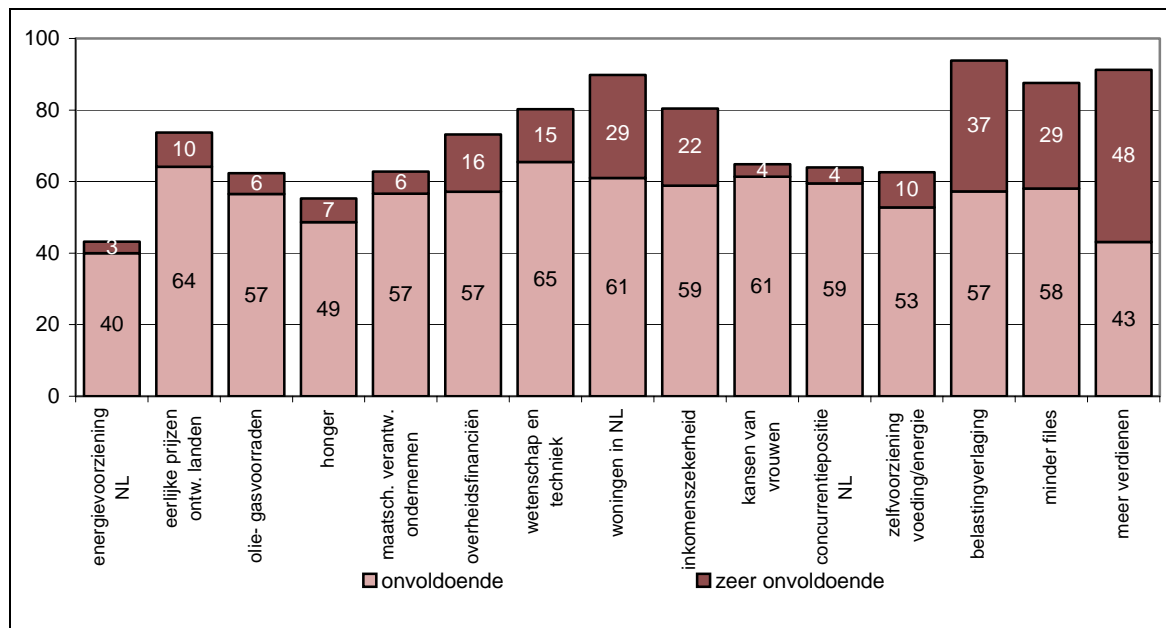
Tenslotte is gekeken van welke maatschappelijke partij de respondenten die kozen voor een wereldbeeld de oplossing van de economische problemen verwachtten (zie tabel 8.3.8.2.1.).

Tabel 8.3.8.2.1. Maatschappelijke partij die de economische problemen moet oplossen per wereldbeeld

<i>Economie</i>	A1	A2	B1	B2
	%	%	%	%
Overhead	68	67	60	62
Bedrijven	22	22	27	24
maatschappelijke organisaties	3	7	8	7
Burgers	5	3	3	4

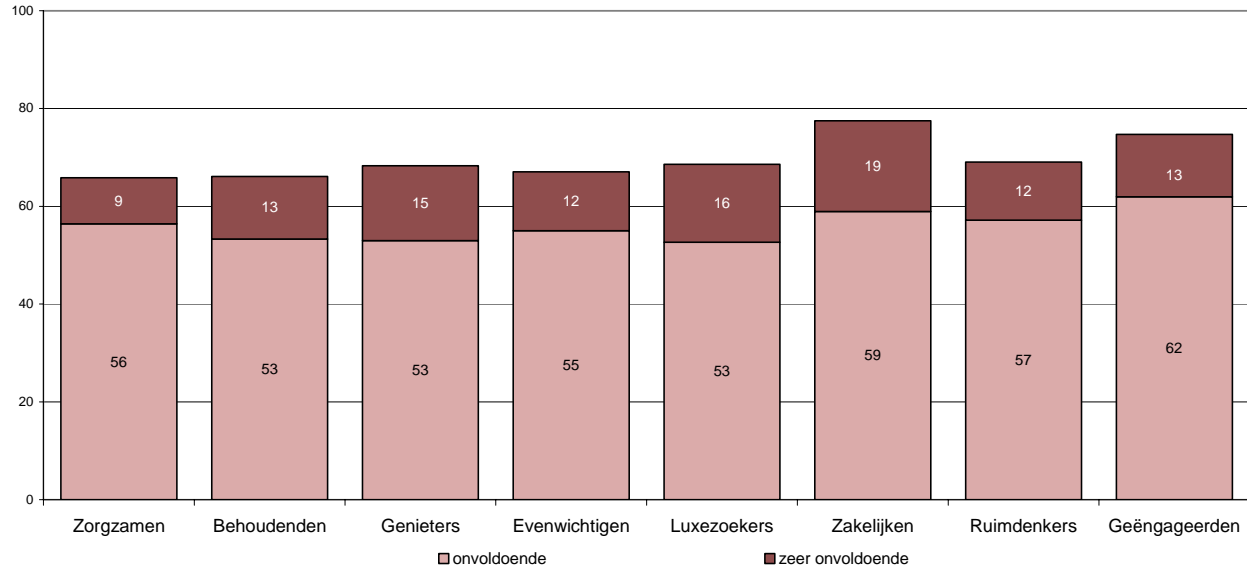
Huidige overheidsinspanningen

Ook voor de economische vraagstukken is gevraagd of de overheid op het ogenblik voldoende actie onderneemt om ze aan te pakken. Ook hier is deze vraag gesteld voor die twee vraagstukken die men als het belangrijkste beoordeelt (zie Figuur 8.3.8.3.1).

Figuur 8.3.8.3.1. Mate waarin men vindt dat de overheid onvoldoende aan de voorgelegde vraagstukken doet, naar WIN.

De volgende economische maatschappelijke vraagstukken wijken significant positief (meer dan gemiddeld) of negatief ($p < 0.05$) af van het randtotaal (gemiddelde totaal voor inspanning overheid onvoldoende). Hiervan vinden de respondenten dat de overheid significant minder presteert t.o.v. het gemiddelde wat betreft: belastingen, meer betaalbare woningen, meer verdienen, files, inkomenszekerheid en economisch blijven meetellen. Dit zijn allemaal vraagstukken die ook vaak tot de verantwoordelijkheid van de overheid worden gerekend. De overheid presteert significant meer t.o.v. het gemiddelde wat betreft: leveringszekerheid energie, zuiniger omgaan met grondstoffen, MVO en de bestrijding van honger in de wereld.

Figuur 8.3.8.3.2. Mate waarin men vindt dat de overheid onvoldoende aan de voorgelegde vraagstukken doet, naar WIN.

Net als bij de ecologische problemen, vinden de zakelijken relatief vaak dat de overheid te weinig doet om die economische vraagstukken aan te pakken die zij belangrijk vinden. Ook de geëngageerde scoren hoog. De zorgzamen geven minder vaak aan dat de overheid zich te weinig inspant. De zakelijken en geëngageerden zijn significant ($p < 0,05$) minder negatief over de overheidsprestaties die gemiddeld negatief scoren (zie figuur 8.3.8.3.2). In Tabel 8.3.8.3.1. is de waardering van de overheidsinspanning voor het economisch domein gegeven en ter vergelijking de andere domeinen.

Tabel 8.3.8.3.1. Oordeel van respondenten over de overheidsinspanning, die hebben gekozen voor een wereldbeeld per domein.

oordeel huidige overheidsinspanningen (% onvoldoende)				
	A1	A2	B1	B2
	%	%	%	%
Ecologie	61	67	67	67
Economie	65	73	73	71
Maatschappij	76	80	67	72

8.4 Maatschappij

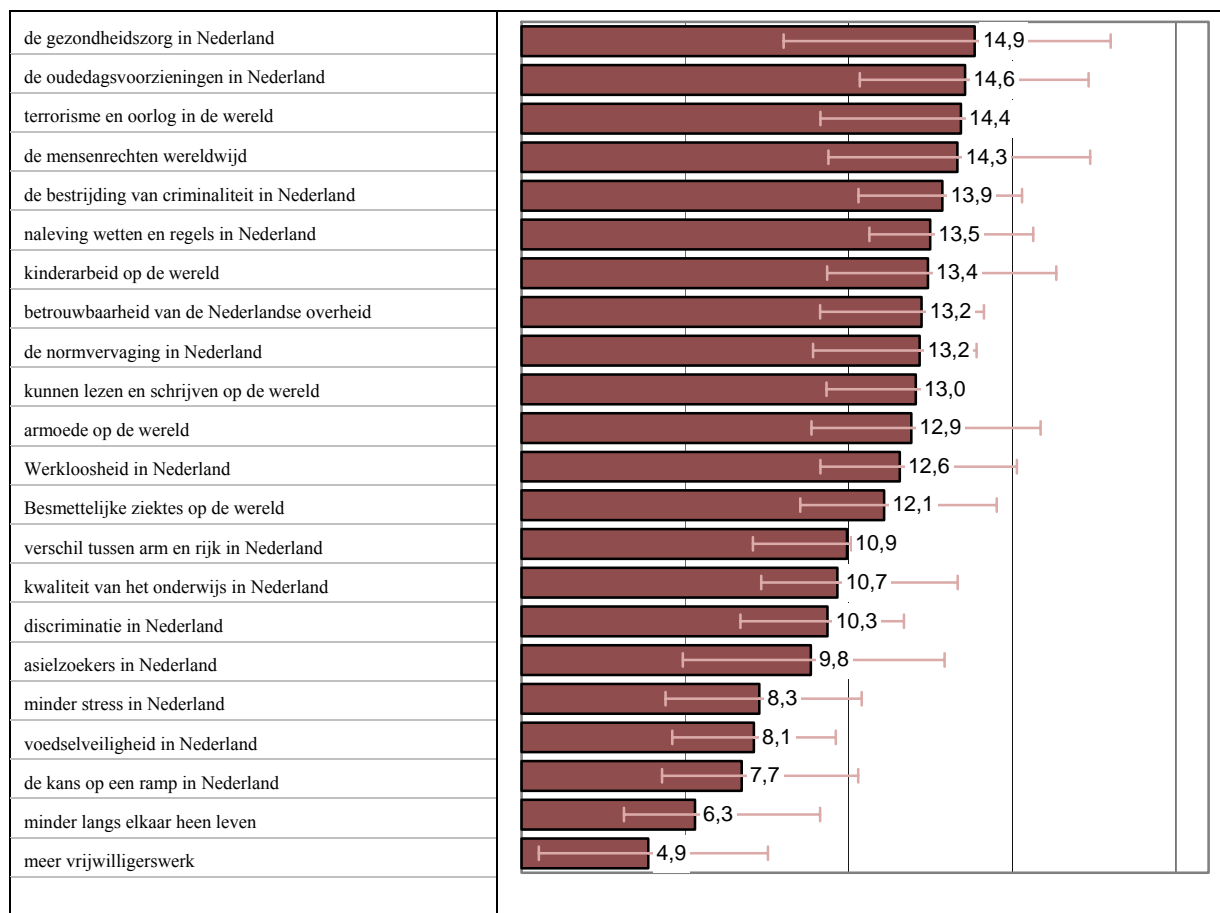
8.4.1 Prioritering van de maatschappij vraagstukken

In tabel 8.4.1.1. zijn 22 maatschappij vraagstukken gepresenteerd die door de respondenten gerangordend op belang.

Tabel 8.4.1.1 In willekeurige volgorde de 22 maatschappij vraagstukken met de oriëntatie op duurzame ontwikkeling, die door de respondenten zijn gerangordend.

<i>omschrijving vraagstuk</i>	<i>Oriëntatie</i>
Dat er minder asielzoekers komen in Nederland	hier & nu
Dat de betrouwbaarheid van de Nederlandse overheid toeneemt	hier & nu
Dat bewoners in mijn buurt minder langs elkaar heen leven	hier & nu
Dat het verschil tussen arm en rijk in Nederland wordt verkleind	hier & nu
Dat de werkloosheid in Nederland vermindert	hier & nu
Dat de gezondheidszorg in Nederland verbetert	hier & nu
Dat er in de toekomst minder mensen op de wereld lijden aan besmettelijke ziektes	elders & later
Dat de voedselveiligheid in Nederland verbeterd wordt	hier & nu
Dat we in Nederland minder stress krijgen en werk, zorg en vrije tijd beter kunnen verdelen	hier & nu
Dat de kans op een ramp in Nederland kleiner wordt dan nu het geval is	
Dat er in de toekomst meer mensen op de wereld kunnen lezen en schrijven en minimaal basisonderwijs krijgen	elders & later
Dat er in de toekomst minder kinderarbeid op de wereld is	elders & later
Dat de oudedagsvoorzieningen van mensen in Nederland in de toekomst goed geregeld blijven	hier & later
Dat er in Nederland meer vrijwilligerswerk wordt gedaan	hier & nu
Dat in de toekomst de mensenrechten wereldwijd minder worden geschonden	elders & later
Dat in de toekomst de kwaliteit van het onderwijs in Nederland hoger zal zijn	hier & later
Dat er in de toekomst minder armoede op de wereld is	hier & nu
Dat er meer wordt gedaan aan de bestrijding van criminaliteit in Nederland	elders & nu
Dat wetten en regels beter worden nageleefd in Nederland	hier & nu
Dat de dreiging van terrorisme en oorlog in de wereld afneemt	hier & nu
Dat de normvervaging in Nederland vermindert.	hier & nu
Dat er in Nederland minder discriminatie naar ras, sekse, religie en geaardheid is	hier & nu

Aan het belangrijkste vraagstuk zijn 22 punten toegekend, het daarop volgende vraagstuk 21 punten, tot het minst belangrijke vraagstuk: 1 punt. Vervolgens is per vraagstuk de gemiddelde rangordepositie berekend. De gemiddelde rangordeposities zijn in figuur 8.4.1.1 weergegeven.

Figuur 8.4.1.1. De gemiddelde rangordepositie van de maatschappij problemen. Een hoger getal staat voor een hogere rangordepositie. Als maat voor de overeenstemming tussen respondenten is in deze figuur ook de 33 en 67 percentiel waarde aangegeven.

De verschillen in belang tussen de eerste tien a twaalf problemen zijn klein, terwijl de gemiddelde rangordepositie van de minst belangrijke problemen laag genoemd kan worden. De gezondheidszorg en oudedagsvoorzieningen in Nederland, terrorisme en oorlog in de wereld en de wereldwijde mensenrechten worden het belangrijkste gevonden. De laagste scores zijn voor stress, voedselveiligheid, de kans op een ramp en het vrijwilligerswerk.

8.4.2 Toetsgegevens Maatschappij

Voor een beschrijving van de gebruikte testen, zie paragraaf 7.4.

Per vraagstuk

Uit de Friedman-test $p < .01$ volgt dat de vraagstukken verschillen in prioritering. In tabel 8.4.2.1.1. zijn de uitkomsten van de paarsgewijze toetsing (Wilcoxon) van de

vraagstukken die significant verschillen (** <.01, * <.05) weergegeven. Het merendeel van de vraagstukken verschilt significant van elkaar op 99%-niveau. Tussen een aantal "naastgelegen" vraagstukken zijn de verschillen echter niet significant.

Tabel 8.4.2.1.1. Paarsgewijze toetsing (Wilcoxon) van de vraagstukken op significant verschillen (** <.01, * <.05).

		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	
1.	de gezondheidszorg in Nederland	14,9	-	*	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**
2.	de ouderdagsvoorzieningen in Nederland	14,6		-	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**
3.	terrorisme en oorlog in de wereld	14,4			-	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**
4.	de mensenrechten wereldwijd	14,3				-	*	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**
5.	de bestrijding van criminaliteit in Nederland	13,9					-	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**
6.	naleving wetten en regels in Nederland	13,5						-	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**
7.	kinderarbeid op de wereld	13,4							-	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**
8.	betrouwbaarheid van de Nederlandse overheid	13,2								-	*	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**
9.	de normvervaging in Nederland	13,2									-	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**
10.	kunnen lezen en schrijven op de wereld	13,0										-	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**
11.	armoede op de wereld	12,9											-	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**
12.	werkloosheid in Nederland	12,6												-	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**
13.	besmettelijke ziektes op de wereld	12,1													-	**	**	**	**	**	**	**	**	**
14.	verschil tussen arm en rijk in Nederland	10,9														-	**	**	**	**	**	**	**	**
15.	kwaliteit van het onderwijs in Nederland	10,7															-	*	**	**	**	**	**	**
16.	discriminatie in Nederland	10,3																-	**	**	**	**	**	**
17.	asielzoekers in Nederland	9,8																	-	**	**	**	**	**
18.	minder stress in Nederland	8,3																		-	**	**	**	**
19.	voedselveiligheid in Nederland	8,1																			-	**	**	**
20.	de kans op een ramp in Nederland	7,7																				-	**	**
21.	minder langs elkaar heen leven	6,3																					-	**
22.	meer vrijwilligerswerk	4,9																						-

Per waardenoriëntatie

Er zijn verschillen naar WIN-oriëntatie (Kruskall-Wallis $p < .01$) voor de rangordening van alle sociaal maatschappelijke vraagstukken, behalve "normvervaging in Nederland" ($p < .05$) en "langs elkaar heen leven" ($p < .05$). Per vraagstuk treden de volgende verschillen treden op naar WIN oriëntatie (** <.01, * <.05) (zie tabel 8.4.2.2.1.).

Tabel 8.4.2.2.1. Paarsgewijze toetsing van de verschillen tussen de gemiddelde prioritering van de sociaal maatschappelijke vraagstukken.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
• Zorgzamen	**	**	**	**			**	**	**	**	**	**	*		**	**	**	**	**		*	**
• Behoudenden		*		**		*			*	**				**	**		**	**		*		*
• Genieters	**	**	**	**	**		**			**	**	**	**				**	**				*
• Evenwichtigen			*	*							*						*		*			
• Luxezoekers	**		**			*	**			**	**	**	*	*		*	**	**	*	*		*
• Zakelijken					*		**	**						**	**	*						*
• Ruimdenkers	**	*		**	**	**	**			**	**	**	**	*	**	*	**		*			**
• Geëngageerden	**	**	**	**	**	**	**	*		**	**	**	**			**	**	**		**	*	*

Verschillen tussen de oriëntaties op duurzame ontwikkeling per WIN-oriëntatie
 Uit de Friedman-test $p < .01$, volgt dat de oriëntaties op duurzame ontwikkeling verschillen in prioritering. Uit Wilcoxon paarsgewijze toetsing van de vraagstukken volgt dat alle oriëntaties significant van elkaar verschillen ($p < .01$). Er zijn ook verschillen tussen de WIN-oriëntaties. Volgens Kruskal-Wallis test ($p < .01$) zijn er verschillen voor de rangordening van alle oriëntaties op duurzaamheid naar WIN-oriëntatie. Per oriëntatie op duurzaamheid treden de volgende verschillen op naar WIN segment (** $< .01$, * $< .05$) (zie tabel 8.4.2.3.1).

Tabel 8.4.2.3.1. Verschillen tussen de oriëntaties op duurzame ontwikkeling naar WIN-oriëntatie.

	hier&nu	hier&later	elders & nu	elders & later
• Zorgzamen	**	**	**	**
• Behoudenden	**			**
• Genieters	**		**	**
• Evenwichtigen			*	
• Luxezoekers	**			**
• Zakelijken		**		*
• Ruimdenkers	**			**
• Geëngageerden	**		**	**

8.4.3 Verschil in prioritering per wereldbeeld

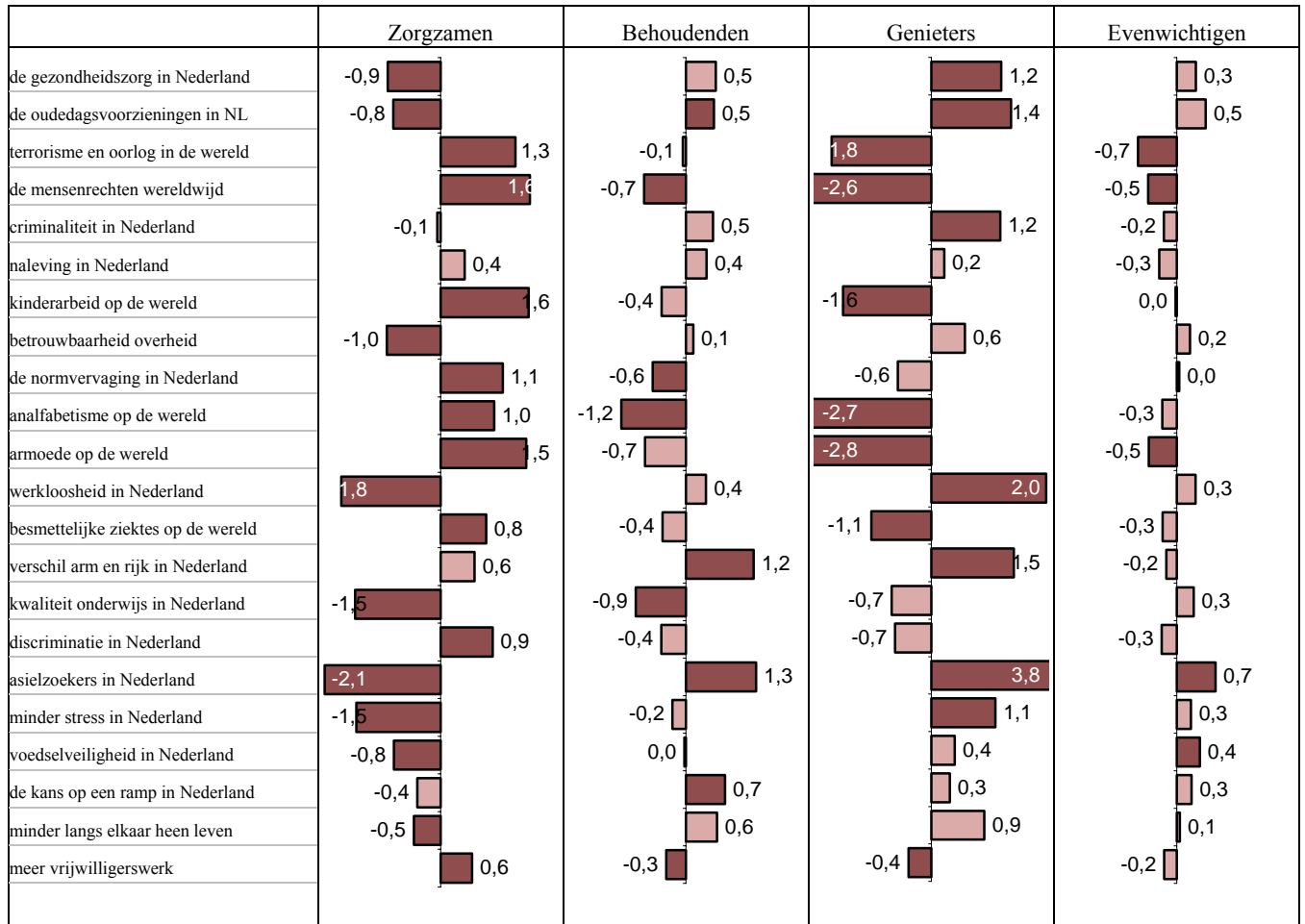
In tabel 8.4.3.1 zijn de gemiddelde scores van de sociaal maatschappelijke vraagstukken voor Nederland en per wereldbeeld gegeven. Daarnaast zijn de significante verschillen tussen de verschillende wereldbeelden per vraagstuk gegeven.

Tabel 8.4.3.1. Gemiddelde scores van de sociaal maatschappelijke vraagstukken per wereldbeeld en de verschillen (t-toets, $p < 0,05$) tussen de wereldbeelden per vraagstuk.

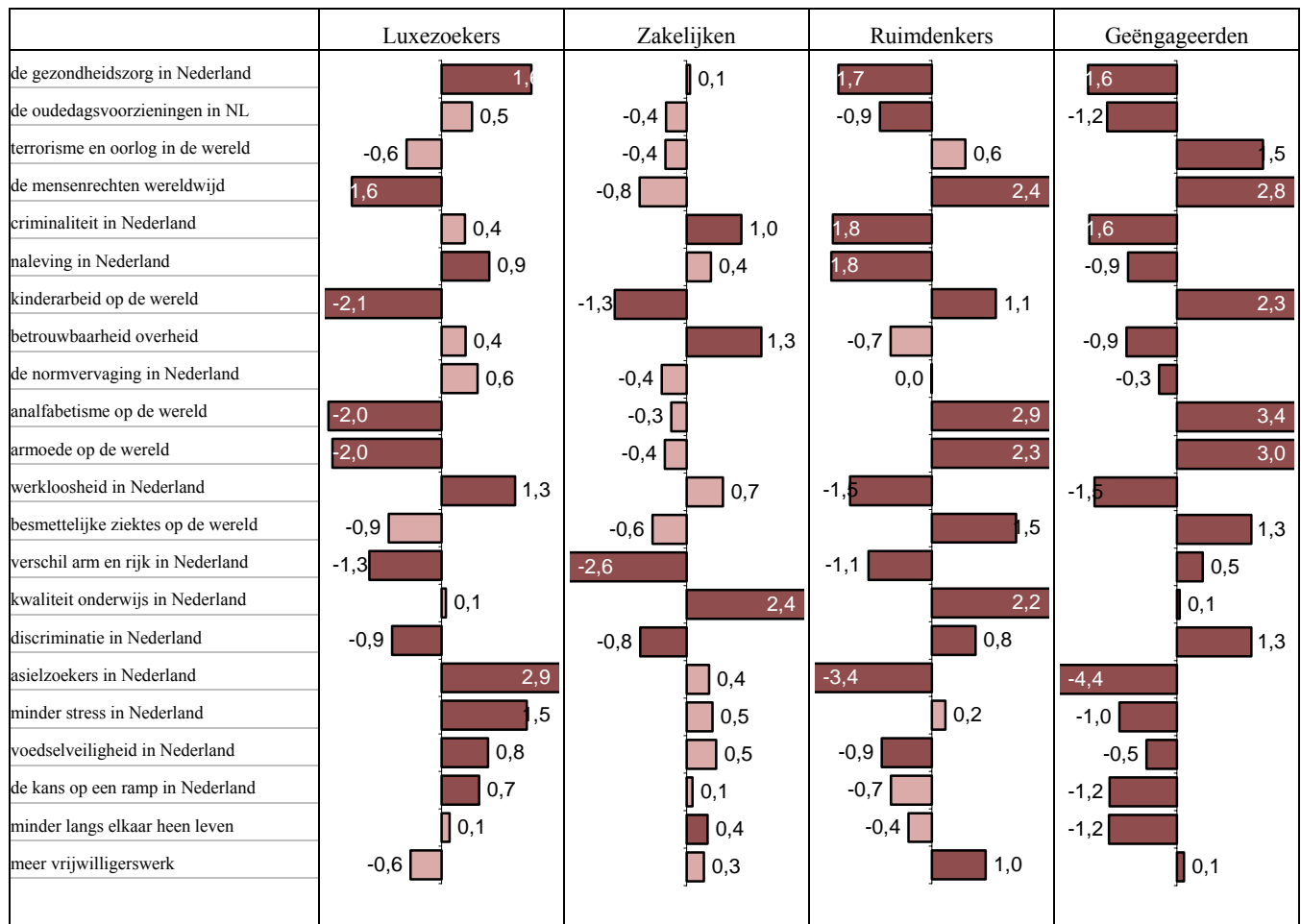
Maatschappij	Gemiddelde gemiddelde score					Afwijking, getoetst met de T-toets, $p=0.05$, 2 zijdig.					
	NL	A1	A2	B1	B2	A1 tov			A2 tov		B1 tov
						A2	B1	B2	B1	B2	B2
soc6 Dat de gezondheidszorg in Nederland verbetert	14.9	15.8	15.8	13.3	14.6		sig	sig	sig	sig	sig
soc13 Dat de oudedagsvoorzieningen van mensen in Nederland in de toekomst goed geregeld blijven	14.5	14.3	15.6	12.7	14.4	sig	sig		sig	sig	sig
soc20 Dat de dreiging van terrorisme en oorlog in de wereld afneemt	14.3	14.8	13.7	15.4	14.2				sig		sig
soc15 Dat in de toekomst de mensenrechten wereldwijd minder worden geschonden	14.2	12.7	12.3	17.0	14.8		sig	sig	sig	sig	sig
soc18 Dat er meer wordt gedaan aan de bestrijding van criminaliteit in Nederland	13.9	15.7	15.0	12.1	13.4		sig	sig	sig	sig	sig
soc19 Dat wetten en regels beter worden nageleefd in Nederland	13.5	13.4	14.2	12.6	13.4				sig	sig	sig
soc2 Dat de betrouwbaarheid van de Nederlandse overheid toeneemt	13.4	14.8	14.2	12.1	13.4		sig	sig	sig	sig	sig
soc12 Dat er in de toekomst minder kinderarbeid op de wereld is	13.3	10.6	12.0	15.4	14.0	sig	sig	sig	sig	sig	sig
soc21 Dat de normvervaging in Nederland vermindert.	13.1	13.0	13.4	12.9	13.4						
soc11 Dat er in de toekomst meer mensen op de wereld kunnen lezen en schrijven en minimaal basisonderwijs krijgen	13.0	11.2	11.1	15.9	13.5		sig	sig	sig	sig	sig
soc17 Dat er in de toekomst minder armoede op de wereld is	12.8	10.8	10.9	16.3	13.5		sig	sig	sig	sig	sig
soc5 Dat de werkloosheid in Nederland vermindert	12.7	14.4	13.6	11.1	12.1		sig	sig	sig	sig	sig
soc7 Dat er in de toekomst minder mensen op de wereld lijden aan besmettelijke ziektes	12.0	10.8	11.0	13.5	12.1		sig	sig	sig	sig	sig
soc4 Dat het verschil tussen arm en rijk in Nederland wordt verkleind	10.9	8.4	10.7	11.5	11.4	sig	sig	sig		sig	
soc16 Dat in de toekomst de kwaliteit van het onderwijs in Nederland hoger zal zijn	10.7	12.7	10.5	10.9	10.2	sig	sig	sig			sig
soc22 Dat er in Nederland minder discriminatie naar ras, sekse, religie en geaardheid is	10.4	10.4	9.3	11.8	10.7		sig		sig	sig	sig
soc1 Dat er minder asielzoekers komen in Nederland	10.0	12.4	12.8	5.8	9.2		sig	sig	sig	sig	sig
soc8 Dat de voedselveiligheid in Nederland verbeterd wordt	8.2	8.8	8.7	7.4	7.8		sig		sig	sig	
soc9 Dat we in Nederland minder stress krijgen en werk, zorg en vrije tijd beter kunnen verdelen	8.2	8.1	8.4	7.5	8.1				sig		
soc10 Dat de kans op een ramp in Nederland kleiner wordt dan nu het geval is	7.7	9.3	8.2	6.6	7.1	sig	sig	sig	sig	sig	sig
soc3 Dat bewoners in mijn buurt minder langs elkaar heen leven	6.4	6.1	6.7	5.6	6.4				sig		sig
soc14 Dat er in Nederland meer vrijwilligerswerk wordt gedaan	4.8	4.5	4.7	5.5	4.9		sig		sig		sig

8.4.4 Verschil in prioritering tussen waardenoriëntaties

De mate waarin de WIN-oriëntaties afwijken van de gemiddelde rangordepositie is weergegeven in figuur 8.4.4.1.

Figuur 8.4.4.1. mate waarin de WIN segmenten afwijken van de gemiddelde rangordepositie. Positieve afwijkingen duiden op een groter belang, negatieve afwijkingen op een kleiner belang.

Figuur 8.4.4.1. (vervolg) mate waarin de WIN segmenten afwijken van de gemiddelde rangordepositie. Positieve afwijkingen duiden op een groter belang, negatieve afwijkingen op een kleiner belang.

Bij de volgende onderwerpen zijn de grootste verschillen te vinden:

- Dat er minder asielzoekers komen in Nederland (hoge prioriteit bij genietters en luxezoekers, laag bij zorgzamen, ruimdenkers en geëngageerden)
- Dat er in de toekomst meer mensen op de wereld kunnen lezen en schrijven en minimaal basisonderwijs krijgen (laag bij genietters en luxezoekers, hoog bij ruimdenkers en geëngageerden)
- Dat er in de toekomst minder armoede op de wereld is (laag bij genietters en luxezoekers, hoog bij ruimdenkers en geëngageerden)
- Dat er in de toekomst minder kinderarbeid op de wereld is (laag bij genietters, luxezoekers en zakelijken, hoog bij zorgzamen, ruimdenkers en geëngageerden)

De kleinste verschillen zitten bij de normvervaging en het vrijwilligerswerk.

In onderstaande tabel zijn de gemiddelde scores van de sociaal maatschappelijke (maatschappij) vraagstukken voor Nederland en per waardenoriëntatie (WIN-4) gegeven. Daarnaast zijn de significante verschillen tussen de verschillende waardenoriëntaties (WIN-4) per vraagstuk gegeven.

Tabel 8.4.4.1. Gemiddelde scores van de maatschappelijke vraagstukken voor Nederland en per waardenoriëntatie (WIN-4) gegeven

Maatschappij	Gemiddelde score					Afwijking, getoetst met de T-toets, p=0.05, 2 zijdig.					
						1 zake- luxez			2 beh- geniet		3 ruimd- geëng
	NL	1 zake- luxez	2 beh- geniet	3 ruimd- geëng	4 zorgz- beh	2 beh- geniet	3 ruimd- geëng	4 zorgz- beh	3 ruimd- geëng	4 zorgz- beh	4 zorgz- beh
soc6 Dat de gezondheidszorg in Nederland verbetert	14.9	15.5	15.9	13.4	14.7		sig	sig	sig	sig	sig
soc13 Dat de oudedagsvoorzieningen van mensen in Nederland in de toekomst goed geregeld blijven	14.5	15.0	15.3	13.2	14.5		sig		sig	sig	sig
soc20 Dat de dreiging van terrorisme en oorlog in de wereld afneemt	14.3	13.8	13.3	15.0	14.9		sig	sig	sig	sig	
soc15 Dat in de toekomst de mensenrechten wereldwijd minder worden geschonden	14.2	13.3	12.7	16.4	14.6		sig	sig	sig	sig	sig
soc18 Dat er meer wordt gedaan aan de bestrijding van criminaliteit in Nederland	13.9	14.2	14.5	13.0	13.8		sig		sig		sig
soc19 Dat wetten en regels beter worden nageleefd in Nederland	13.5	13.4	13.8	12.8	13.7				sig		sig
soc2 Dat de betrouwbaarheid van de Nederlandse overheid toeneemt	13.4	14.2	13.8	13.0	12.8		sig	sig	sig	sig	
soc12 Dat er in de toekomst minder kinderarbeid op de wereld is	13.3	12.2	12.6	14.6	14.0		sig	sig	sig	sig	
soc21 Dat de normvervaging in Nederland vermindert.	13.1	12.9	12.8	13.4	13.3						
soc11 Dat er in de toekomst meer mensen op de wereld kunnen lezen en schrijven en minimaal basisonderwijs krijgen	13.0	12.1	11.5	15.6	13.2		sig	sig	sig	sig	sig
soc17 Dat er in de toekomst minder armoede op de wereld is	12.8	11.9	11.1	15.1	13.2	sig	sig	sig	sig	sig	sig
soc5 Dat de werkloosheid in Nederland vermindert	12.7	13.6	13.9	11.2	11.9		sig	sig	sig	sig	
soc7 Dat er in de toekomst minder mensen op de wereld lijden aan besmettelijke ziektes	12.0	11.6	11.3	12.9	12.4		sig	sig	sig	sig	
soc4 Dat het verschil tussen arm en rijk in Nederland wordt verkleind	10.9	9.7	11.5	10.9	11.6	sig	sig	sig			
soc16 Dat in de toekomst de kwaliteit van het onderwijs in Nederland hoger zal zijn	10.7	12.0	10.1	11.2	9.8	sig	sig	sig	sig		sig
soc22 Dat er in Nederland minder discriminatie naar ras, sekse, religie en geardheid is	10.4	9.6	10.0	11.1	10.8		sig	sig	sig	sig	
soc1 Dat er minder asielzoekers komen in Nederland	10.0	11.0	12.3	6.6	9.7	sig	sig	sig	sig	sig	sig
soc8 Dat de voedselveiligheid in Nederland verbeterd wordt	8.2	8.7	8.5	7.9	7.8		sig	sig		sig	
soc9 Dat we in Nederland minder stress krijgen en werk, zorg en vrije tijd beter kunnen verdelen	8.2	9.0	8.8	7.9	7.1		sig	sig	sig	sig	sig
soc10 Dat de kans op een ramp in B6Nederland kleiner wordt dan nu het geval is	7.7	8.1	8.0	6.9	7.7		sig		sig		sig
soc3 Dat bewoners in mijn buurt minder langs elkaar heen leven	6.4	6.5	7.0	5.6	6.4		sig		sig		sig
soc14 Dat er in Nederland meer vrijwilligerswerk wordt gedaan	4.8	4.8	4.4	5.1	5.1				sig	sig	

8.4.5 Maatschappij vraagstukken en oriëntatie op duurzame ontwikkeling

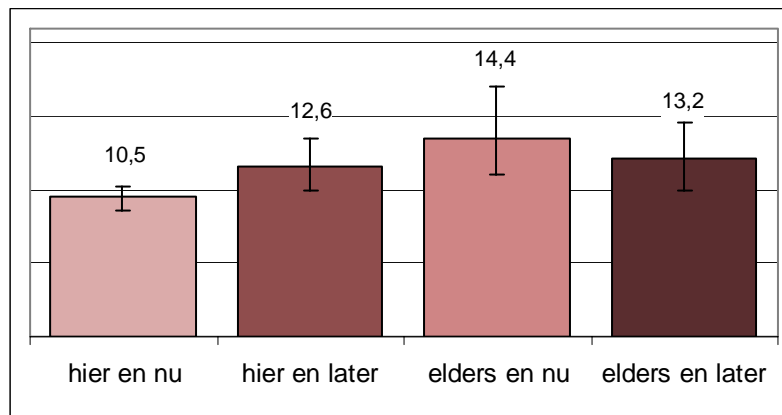
Rangorde

Net als bij de andere twee domeinen is ook hier het belang van de oriëntaties bepaald op basis van de rangordepositie van iedere oriëntatie per respondent en op basis van de gemiddelde rangordepositie per oriëntatie over alle respondenten heen (methode 1 en 2, zie hoofdstuk 8.2.5.1.). In tabel 8.4.5.1. staat de frequentie weergegeven waarmee de oriëntaties op de eerste, tweede derde en vierde plaats terecht komen (methode 1).

Tabel 8.4.5.1. Aantal beoordelingen van de oriëntaties per domein (methode 1).

	hier en nu %	hier en later %	Elders en nu %	elders en later %
eerste plaats	6	27	46	21
tweede plaats	28	10	21	43
derde plaats	29	41	12	15
vierde	37	21	22	21
gemiddelde (omgescoord)	2,0	2,4	2,9	2,6

In figuur 8.4.5.1. staat de gemiddelde rangordepositie weergegeven van problemen in de verschillende oriëntaties (methode 2).

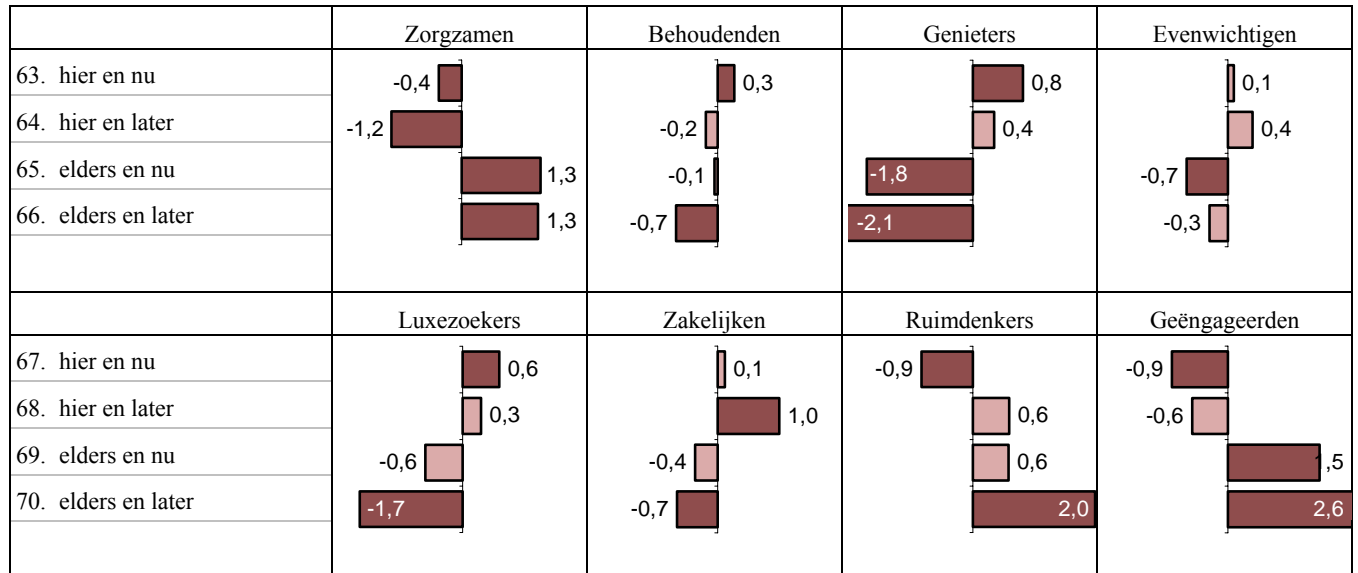

Figuur 8.4.5.1. De gemiddelde rangordepositie van problemen in de verschillende oriëntaties. Hogere getallen duiden op een groter belang. Als maat voor de overeenstemming tussen respondenten is in deze figuur ook het 33-67 percentiel opgenomen (methode 2).

Alle oriëntaties verschillen in prioriteit. De voorgelegde maatschappelijke problemen 'elders en nu' hebben daarbij de grootste prioriteit, gevolgd door 'elders en later', 'hier en later' en 'elders en nu'.

Maatschappij vraagstukken en oriëntatie op duurzame ontwikkeling per waardenoriëntatie

Wordt gekeken naar de verschillende oriëntaties (berekend volgens 'methode 2', zie hoofdstuk 8.5.2.1.), dan is het beeld als getoond in figuur 8.4.5.2.1.

Figuur 8.4.5.2.1. De mate waarin de respondenten in ieder WIN segment afwijken van de overige segmenten voor wat betreft de oriëntaties. Positieve afwijkingen duiden op een groter belang, negatieve afwijkingen op een kleiner belang. Bij donker gekleurde balkjes is sprake van een significante ($p < 0,05$) afwijking van de overige WIN segmenten.

Bij de vraagstukken 'elders en later' zijn de volgende grootste verschillen tussen WIN-oriëntaties te vinden: zorgzamen, geëngageerden en ruimdenkers geven hier grote prioriteit aan, genieters en luxezoekers een lage prioriteit. Het verschil is het kleinst bij de vraagstukken 'hier en nu'.

8.4.6 Analyse motieven prioritering maatschappij vraagstukken

Per maatschappij vraagstuk zijn de associaties aangegeven die de respondenten bij het belangrijkste en een na belangrijkste maatschappij maatschappelijke vraagstuk hebben aangegeven. Geconcludeerd kan worden dat de respondenten de betekenis van de vraagstukken goed hebben begrepen. Hieronder worden de associaties per vraagstuk besproken.

Tabel 8.4.6.1. Dat er minder asielzoekers komen in Nederland (n=346)

	%
• Nederland is maar een klein land	33
• er zijn genoeg asielzoekers	15
• asielzoekers zorgen voor onrust in Nederland	12
• dan zou er minder criminaliteit zijn	12
• een deel van asielzoekers heeft hier niks te zoeken	10
• alleen echte vluchtelingen helpen	9
• mensen moeten worden opgevangen in eigen regio	8
• Nederlanders worden achtergesteld bij asielzoekers	7
• De procedures voor asielzoekers duren veel te lang	1
• overig	40

Naar WIN-oriëntatie doen zich de volgende verschillen voor (chikwadraat $p < .05$):

- "Nederland is maar een klein land" wordt minder vaak genoemd door behoudenden.
- "er zijn genoeg asielzoekers" wordt vaker genoemd door genietters.
- "dan zou er minder criminaliteit zijn" wordt vaker genoemd door luxezoekers.

Tabel 8.4.6.2. Dat de betrouwbaarheid van de Nederlandse overheid toeneemt (n=324)

	%
• De overheid is nu niet betrouwbaar	41
• ze beloven veel en doen weinig	21
• betrouwbare overheid is voorwaarde voor democratie	17
• overheid moet goede voorbeeld geven, doet dit niet altijd	11
• overheid moet weten wat er leeft onder de burgers	5
• overig	31

Naar WIN-oriëntatie doet zich het volgende verschil voor (chikwadraat $p < .05$): "de overheid is nu niet betrouwbaar" wordt vaker genoemd door geëngageerden.

Tabel 8.4.6.3. Dat bewoners in mijn buurt minder langs elkaar heen leven (n=62)

	%
• betrokkenheid bij buurt beperkt spanning, agressie, criminaliteit	37
• mensen kennen elkaar niet meer	26
• je moet iets over hebben voor een ander	15
• overig	31

Naar WIN-oriëntatie doen zich geen verschillen voor.

Tabel 8.4.6.4. Dat het verschil tussen arm en rijk in Nederland wordt verkleind (n=207)

	%
• de rijken worden rijker en de armen worden armer	41
• dan hebben mensen meer voor elkaar over, solidariteit	18
• de topsalarissen kunnen best omlaag	13
• ervoor zorgen dat iedereen gelijke kansen heeft	8
• overig	30

Naar WIN-oriëntatie doen zich geen verschillen voor.

Tabel 8.4.6.5. Dat de werkloosheid in Nederland vermindert (n=199)

	%
• hoe meer mensen werken, hoe beter het is voor economie	30
• op dit moment is er veel werkloosheid	18
• hoe minder werkloosheid, hoe beter de leefomstandigheden	16
• hoe meer werkloosheid, hoe meer criminaliteit	11
• veel bedrijven verplaatsen hun werk naar lage lonen landen	2
• overig	36

Naar WIN-oriëntatie doen zich geen verschillen voor.

Tabel 8.4.6.6. Dat de gezondheidszorg in Nederland verbetert (n=465)

	%
• de wachtlijsten zijn te lang	36
• iedereen heeft recht op goede gezondheidszorg	18
• er is nu een tekort aan personeel in gezondheidszorg	8
• er komt steeds minder geld voor gezondheidszorg	8
• door vergrijzing steeds groter beroep op gezondheidszorg	6
• Nederland loopt nu achter vergeleken met het buitenland	4
• er is nu te veel bureaucratie in gezondheidszorg	4
• er worden te veel fouten gemaakt in de gezondheidszorg	1
• overig	52

Naar WIN-oriëntatie doen zich de volgende verschillen voor (chikwadraat $p < .05$): "iedereen heeft recht op goede gezondheidszorg" wordt vaker genoemd door luxezoekers.

Tabel 8.4.6.7. Dat er in de toekomst minder mensen op de wereld lijden aan besmettelijke ziektes (n=185)

	%
• besmettelijke ziektes zijn gevaar voor hele wereldbevolking	25
• iedereen heeft recht op een goede gezondheid	8
• er komen steeds meer ziektes die we nog niet kunnen genezen	6
• tegenwoordig kunnen ziektes razendsnel over wereld verspreiden	4
• besmettelijke ziektes komen steeds vaker voor	4
• er moet meer onderzoek worden gedaan naar ziekten	2
• overig	57

Naar WIN-oriëntatie doen zich geen verschillen voor.

Tabel 8.4.6.8. Dat de voedselveiligheid in Nederland verbeterd wordt (n=22)

	%
• steeds meer voedsel is (genetisch) gemanipuleerd	21
• er wordt te weinig aandacht aan voedselveiligheid besteed	12
• voedsel(productie) moet beter worden gecontroleerd	5
• overig	68

Naar WIN-oriëntatie doen zich geen verschillen voor.

Tabel 8.4.6.9. Dat we in Nederland minder stress krijgen en werk, zorg en vrije tijd beter kunnen verdelen (n=62)

	%
• veel mensen hebben te maken met stress in dagelijks leven	45
• door stress vallen veel mensen uit het arbeidsproces	26
• stress tast de kwaliteit van het leven aan	21
• zonder stress zouden veel problemen voorkomen kunnen worden	21
• overig	12

Naar WIN-oriëntatie doen zich geen verschillen voor.

Tabel 8.4.6.10. Dat de kans op een ramp in Nederland kleiner wordt dan nu het geval is (n=18)

	%
• een ramp kan veel mensen treffen	34
• het voorkomen van een ramp kan veel ellende besparen	22
• zonder rampen is het leven veiliger	18
• overig	33

Naar WIN-oriëntatie doen zich geen verschillen voor.

Tabel 8.4.6.11. Dat in toekomst meer mensen op wereld kunnen lezen & schrijven en minimaal basisonderwijs krijgen (n=328)

	%
• goed onderwijs is de basis voor opbouwen van een toekomst	50
• door lezen en schrijven ben je minder afhankelijk	25
• mensen die niet kunnen lezen/schrijven nauwelijks kansen	18
• door te kunnen lezen & schrijven verbetert communicatie	13
• door onderwijs kunnen andere problemen worden aangepakt	12
• iedereen heeft recht op onderwijs	11
• overig	12

Naar WIN-oriëntatie doen zich de volgende verschillen voor (chikwadraat $p < .05$):

- "door lezen en schrijven ben je minder afhankelijk " wordt vaker genoemd door ruimdenkers.
- "door onderwijs kunnen andere problemen worden aangepakt" wordt vaker genoemd door geëngageerden
- "iedereen heeft recht op onderwijs" wordt vaker genoemd door zorgzamen

Tabel 8.4.6.12. Dat er in de toekomst minder kinderarbeid op de wereld is (n=269)

	%
• kinderen moeten kinderen kunnen zijn	52
• kinderen moeten zich kunnen ontwikkelen/schoolgaan	42
• kinderen hoeven niet te werken	23
• bedrijven mogen niet meer profiteren v goedkope kinderarbeid	12
• overig	19

Naar WIN-oriëntatie blijkt dat : "kinderen moeten kinderen kunnen zijn" vaker wordt genoemd door geëngageerden (chikwadraat $p < .05$).

Tabel 8.4.6.13. Dat de oudedagsvoorzieningen van mensen in Nederland in de toekomst goed geregeld blijven (n=398)

	%
• mensen hebben hun hele leven gewerkt voor deze voorzieningen	44
• door vergrijzing zijn er in de toekomst meer ouderen	21
• er is nu veel onzekerheid over pensioenen	15
• in toekomst misschien niet meer te betalen door jonge generatie	9
• overig	34

Naar WIN-oriëntatie blijkt dat: "mensen hebben hun hele leven gewerkt voor deze voorzieningen" vaker wordt genoemd door luxezoekers (chikwadraat $p < 0.05$).

Tabel 8.4.6.14. Dat er in Nederland meer vrijwilligerswerk wordt gedaan (n=14)

	%
• mensen willen alleen geld verdienen, maar vrijwilligerswerk is nodig	51
• overig	49

Naar WIN-oriëntatie doen zich geen verschillen voor.

Tabel 8.4.6.15. Dat in de toekomst de mensenrechten wereldwijd minder worden geschonden (n=364)

	%
• iedereen heeft recht op menswaardig bestaan	44
• er worden nog steeds mensenrechten geschonden	26
• als mensenrechten worden gerespecteerd, minder oorlog en terrorisme	17
• alle mensen zijn gelijk	13
• overig	18

Naar WIN-oriëntatie blijkt dat : "als mensenrechten worden gerespecteerd, minder oorlog en terrorisme" vaker wordt genoemd door zakelijken (chikwadraat $p < .05$).

Tabel 8.4.6.16. Dat in de toekomst de kwaliteit van het onderwijs in Nederland hoger zal zijn (n=328)

	%
• goed onderwijs is nodig om te concurreren op wereldmarkt	27
• door goed onderwijs goede toekomst voor kinderen	29
• de onderwijskwaliteit neemt af omdat klassen te groot zijn	5
• op dit moment wordt er weinig in geïnvesteerd door overheid	4
• op dit moment presteren NL leerlingen relatief slecht	3
• er vallen veel lessen uit door gebrek leerkrachten	3
• overig	38

Naar WIN-oriëntatie doen zich geen verschillen voor.

Tabel 8.4.6.17. Dat er in de toekomst minder armoede op de wereld is (n=287)

	%
• armoede is de oorzaak van veel problemen in de wereld	37
• de welvaart is ongelijk verdeeld in de wereld	22
• iedereen heeft recht op een menswaardig bestaan	20
• zonder armoede kunnen andere problemen opgelost (oorlog)	14
• overig	22

Naar WIN-oriëntatie doen zich de volgende verschillen voor (chikwadraat $p < .05$):

- "armoede is de oorzaak van veel problemen in de wereld" wordt vaker genoemd door zakelijken en minder vaak door behoudenden.
- "de welvaart is ongelijk verdeeld in de wereld" wordt minder vaak genoemd door zakelijken

Tabel 8.4.6.18. Dat er meer wordt gedaan aan de bestrijding van criminaliteit in Nederland (n=295)

	%
• mensen gaan zich steeds onveiliger voelen op straat	31
• criminaliteit moet harder worden aangepakt	26
• er is nu te veel criminaliteit	22
• zonder criminaliteit ligt kwaliteit van leven hoger	14
• criminaliteit kost maatschappij veel geld	8
• criminaliteit leidt tot normvervaging	8
• overig	17

Naar WIN-oriëntatie doen zich de volgende verschillen voor (chikwadraat $p < .05$):

- "er is nu te veel criminaliteit" wordt vaker genoemd door genieters.
- "criminaliteit moet harder worden aangepakt" wordt minder vaak genoemd door zakelijken

Tabel 8.4.6.19. Dat wetten en regels beter worden nageleefd in Nederland (n=200)

	%
• wetten & regels moeten gehandhaafd worden, sancties	34
• minder ellende als iedereen zich houdt aan wetten & regels	24
• nu doen velen wat ze willen, zonder aan anderen te denken	22
• wetten en regels nodig voor stabiliteit	15
• er zijn veel mensen die nu onveilig voelen	3
• overig	17

Naar WIN-oriëntatie doet zich het volgende verschil voor (chikwadraat $p < .05$):
"minder ellende als iedereen zich houdt aan wetten & regels" wordt vaker genoemd door zakelijken.

Tabel 8.4.6.20. Dat de dreiging van terrorisme en oorlog in de wereld afneemt (n=409)

	%
• oorlog en terrorisme zijn bedreiging vrede en veiligheid	41
• onschuldigen worden slachtoffer van oorlog en terrorisme	20
• zonder oorlog en terrorisme(dreiging) neemt welvaart toe	15
• vrijheid en veiligheid zijn belangrijk voor iedereen	12
• niemand wordt beter van oorlog en terrorisme	10
• overig	23

Naar WIN-oriëntatie doen zich de volgende verschillen voor (chikwadraat $p < .05$):

- "oorlog en terrorisme zijn bedreiging vrede en veiligheid" wordt vaker genoemd door geëngageerden.
- "onschuldigen worden slachtoffer van oorlog en terrorisme" wordt vaker genoemd door zakelijken.
- "zonder oorlog en terrorisme(dreiging) neemt welvaart toe" wordt vaker genoemd door geëngageerden.

Tabel 8.4.6.21. Dat de normvervaging in Nederland vermindert (n=253)

	%
• door normvervaging is er meer criminaliteit	28
• door normvervaging loopt leefbaarheid samenleving terug	25
• ieder doet wat hij wil zonder rekening te houden met ander	22
• normen en waarden zijn basis van de maatschappij	13
• door normvervaging weten jongeren verschil goed & fout niet	12
• vooral door TV vervagen waarden en normen	3
• overig	19

Naar WIN-oriëntatie doen zich de volgende verschillen voor (chikwadraat $p < .05$):

- "door normvervaging is er meer criminaliteit " wordt vaker genoemd door evenwichtigen.
- "door normvervaging loopt leefbaarheid samenleving terug" wordt vaker genoemd door genietters.

Tabel 8.4.6.22. Dat er in Nederland minder discriminatie naar ras, sekse, religie en geaardheid is (n=78)

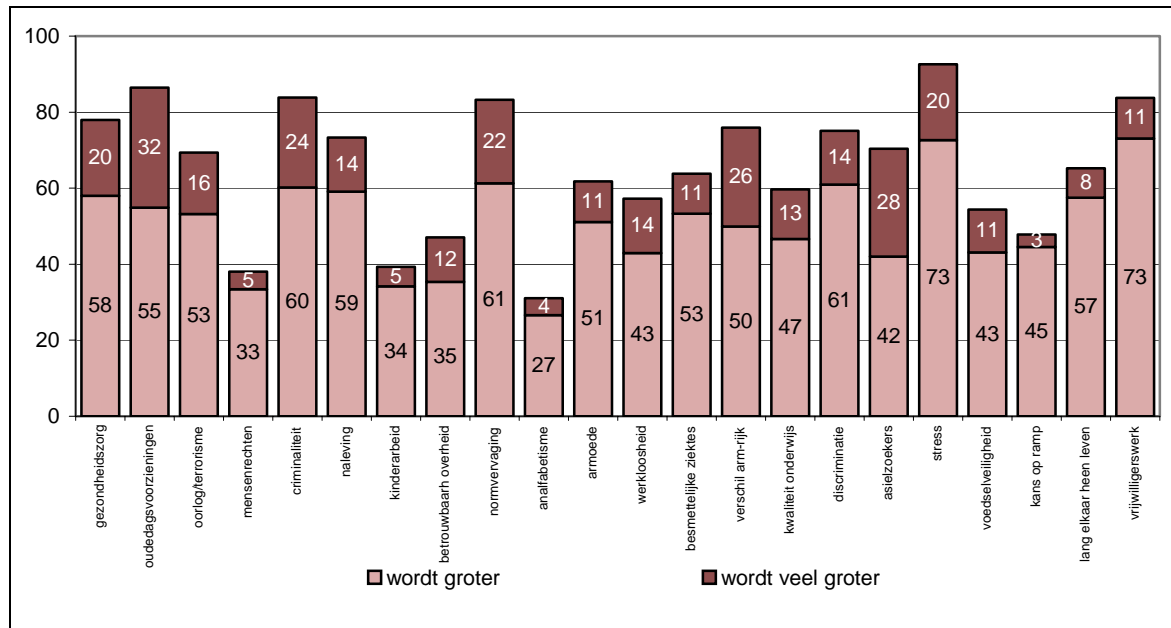
	%
• mensen moeten elkaar respecteren/verdragen	29
• ieder mens is gelijk, met gelijke rechten	19
• door dit op te lossen worden ook andere probleem opgelost	16
• mag elkaar niet veroordelen op grond van ras/religie/sekse/geaardheid	4
• overig	36

Naar WIN-oriëntatie doen zich geen verschillen voor.

8.4.7 Analyse overige maatschappij vragen

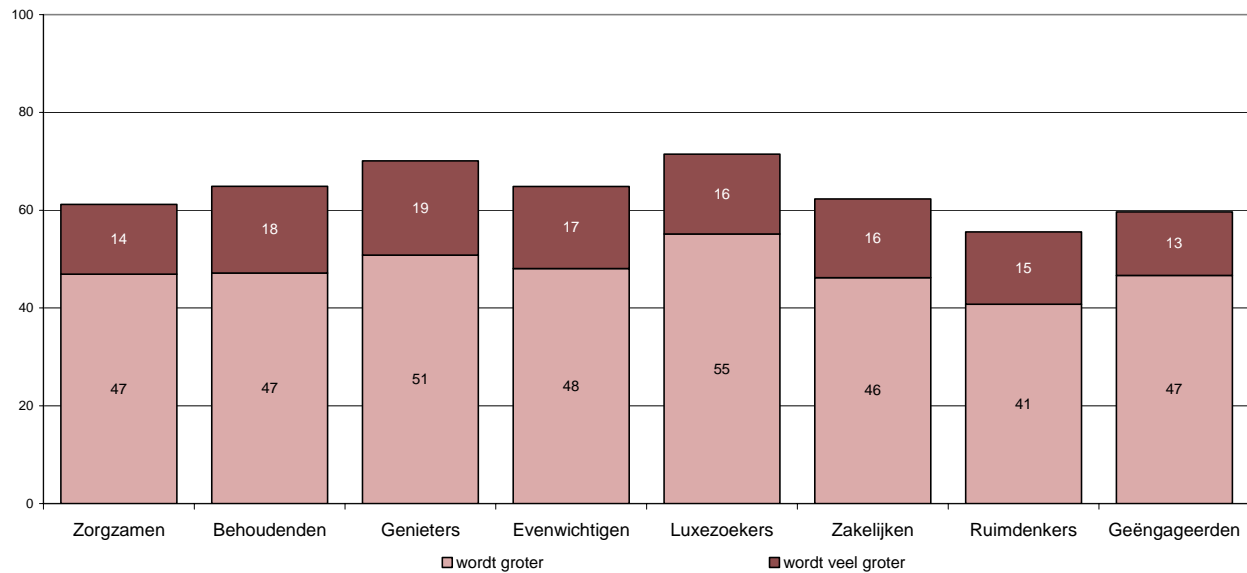
Ontwikkeling van de vraagstukken in de toekomst

Van de twee vraagstukken die men als belangrijkste heeft geselecteerd is gevraagd of dit in de toekomst groter of kleiner zal worden. Bij korte termijn-problemen is daarbij om een inschatting voor de komende tien jaar gevraagd, bij de lange termijn-problemen om een inschatting voor de periode tussen nu en 2030. In figuur 8.4.7.1.1. staan de percentages respondenten die verwachten dat de problemen groter en veel groter zullen worden. De vraagstukken staan daarbij in volgorde van hun gepercipieerde belang.

Figuur 8.4.7.1.1. Percentage respondenten dat verwacht dat de problemen in de toekomst groter zullen worden.

Het verschil tussen arm en rijk, gezondheidszorg, minder stress, oudedagsvoorziening, bestrijding criminaliteit, naleven regels en normvervaging worden significant ($p < 0,05$) vaker genoemd dat deze problemen groter zullen worden t.o.v. de randtotalen. De betrouwbaar overheid, meer lezen en schrijven, minder kinderarbeid en mensenrechten noemt men significant ($p < 0,05$) minder. Per WIN-oriëntatie is deze informatie in figuur 8.4.7.1.2. weergegeven.

Figuur 8.4.7.1.2. Percentage respondenten dat verwacht dat de problemen in de toekomst groter zullen worden, uitgesplitst naar WIN segment.

Vooraf de luxezoekers en de genieters denken dat de problemen die zij belangrijk vinden in ernst zullen toenemen ($p < 0,05$). Bij de ruimdenkers is dit juist niet het geval ($p < 0,05$).

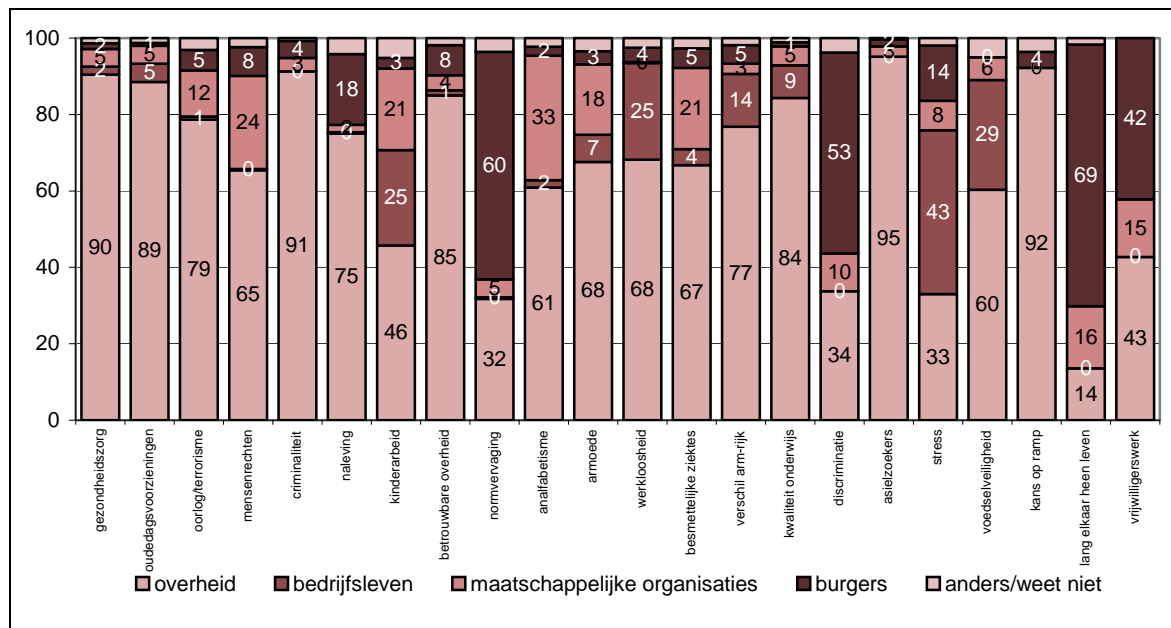
Ter vergelijking met de andere domeinen is in tabel 8.4.7.1.1 de door de respondenten verwachte toekomstige ontwikkeling per wereldbeeld gepresenteerd.

Tabel 8.4.7.1.1. Ontwikkeling in de toekomst van de maatschappelijke vraagstukken per domein en per wereldbeeld.

ontwikkeling vraagstukken in de toekomst (% wordt erger)				
	A1	A2	B1	B2
	%	%	%	%
Ecologie	63	68	72	69
Economie	55	59	55	56
Maatschappij	66	72	59	63

De partij die de vraagstukken zou moeten oplossen

Van de twee vraagstukken die men als belangrijkste heeft geselecteerd is gevraagd welke partij het voortouw zou moeten nemen bij de oplossing. In figuur 8.4.7.2.1. staan per vraagstuk weergegeven hoe vaak de verschillende partijen daarbij zijn genoemd.

Figuur 8.4.7.2.1. Partijen die het voortouw zouden moeten nemen bij de oplossing van maatschappij vraagstukken.

De overheid wordt significant ($p < 0,05$) vaker genoemd bij minder asielzoekers, betrouwbare overheid, gezondheidszorg, betere oudedagsvoorziening, kwaliteit onderwijs, minder criminaliteit en minder terrorisme ten opzichte van de randtotalen en significant ($p < 0,05$) minder bij minder langs elkaar heen leven, minder stress, minder analfabetisme, minder kinderarbeid, mensenrechten, minder normvervaging en minder discriminatie.

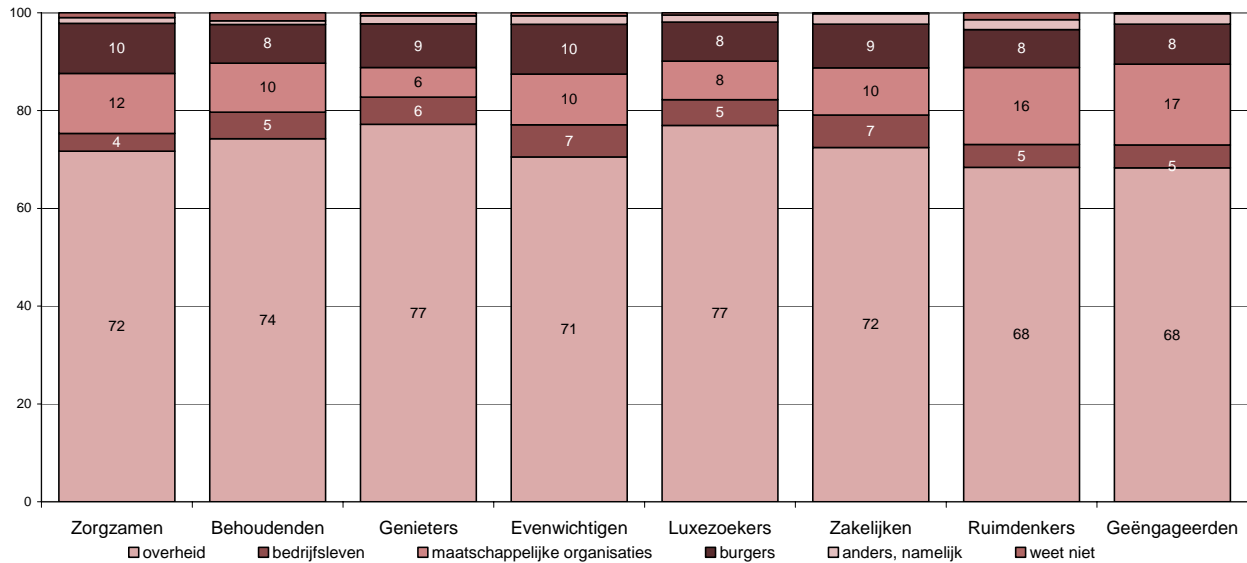
Het bedrijfsleven wordt significant ($p < 0,05$) vaker genoemd bij: minder verschil tussen arm en rijk, minder werkloosheid en minder kinderarbeid en significant minder vaak bij: minder asielzoekers, betrouwbare overheid, gezondheidszorg, minder analfabetisme, mensenrechten, minder criminaliteit, naleven regels, minder terrorisme en minder normvervaging.

De maatschappelijke organisaties worden significant vaker ($p < 0,05$) genoemd bij minder lijden aan besmettelijke ziekten, minder analfabetisme, minder kinderarbeid, mensenrechten en minder armoede en significant minder bij: minder asielzoekers, betrouwbare overheid, minder verschil tussen arm en rijk, minder werkloosheid gezondheidszorg, betere oudedagsvoorziening, bestrijding criminaliteit, naleven regels en minder normvervaging.

De burgers zien significant ($p < 0,05$) vaker een rol voor zichzelf bij de vraagstukken betere naleving regels en minder normvervaging en significant minder vaak een rol

bij de oplossing van de vraagstukken: minder asielzoekers, gezondheidszorg, minder analfabetisme, minder kinderarbeid, betere oudedagsvoorziening, kwaliteit onderwijs, minder armoede, minder criminaliteit.

Partijen die het voortouw zouden moeten nemen bij de oplossing van maatschappij vraagstukken volgens de verschillende WIN-oriëntaties, zijn gepresenteerd in figuur 8.4.7.2.2.

Figuur 8.4.7.2.2. Partijen die het voortouw zouden moeten nemen bij de oplossing van maatschappij vraagstukken, naar WIN-oriëntatie.

Geëngageerden noemen significant ($p < 0,05$) vaker de maatschappelijke organisaties als partij die het voortouw zou moeten nemen bij de oplossing van de maatschappij vraagstukken, genieters noemen die partij juist minder vaak.

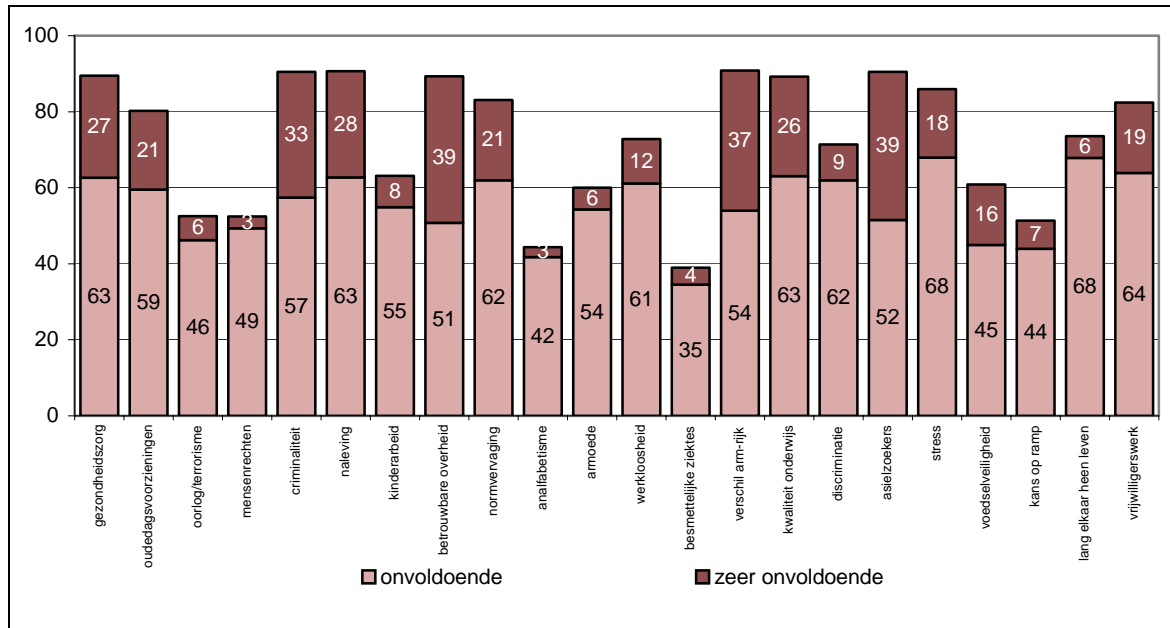
In tabel 8.4.7.2.1. worden de partijen genoemd door respondenten, die kozen voor een bepaald wereldbeeld

Tabel 8.4.7.2.1. Partij die de maatschappij vraagstukken moet oplossen per wereldbeeld

<i>Maatschappij</i>	A1	A2	B1	B2
	%	%	%	%
Overhead	73	75	67	67
Bedrijven	11	7	7	6
Maatschappelijke organisaties	3	9	17	15
Burgers	9	7	8	10

Huidige overheidsinspanningen

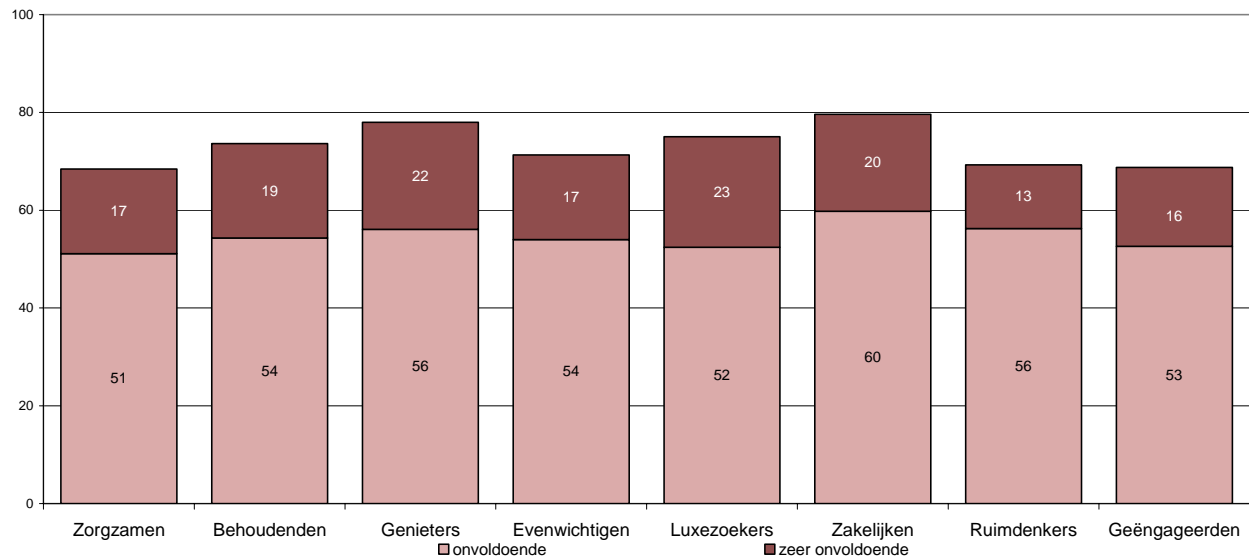
Ook voor de maatschappij vraagstukken is onderzocht of de overheid op het ogenblik voldoende actie onderneemt om ze aan te pakken. Ook hier is deze vraag gesteld voor die twee vraagstukken die men als het belangrijkste beoordeelt. De resultaten zijn weergegeven in figuur 8.4.7.3.1.

Figuur 8.4.7.3.1. Mate waarin men vindt dat de overheid onvoldoende aan de voorgelegde maatschappij vraagstukken doet.

De significant ($p < 0,05$) laagst scorende vraagstukken zijn: minder besmettelijke ziekten, analfabetisme, minder kinderarbeid, mensenrechten, minder armoede en minder terrorisme. De vraagstukken: asielzoekers, betrouwbaarheid overheid, verschil tussen rijk en arm, gezondheidszorg, oudedagsvoorziening, kwaliteit onderwijs, bestrijding criminaliteit, naleven regels en normvervaging scoren significant ($p < 0,05$) hoger dan de randtotalen.

In figuur 8.4.7.3.2. is het oordeel over de overheidsinspanning t.a.v. de maatschappij vraagstukken per WIN-oriëntatie weergegeven.

Figuur 8.4.7.3.2. Mate waarin men vindt dat de overheid onvoldoende aan de voorgelegde maatschappij vraagstukken doet, naar WIN-oriëntatie.

De overheidsprestaties scoren gemiddeld negatief. Het zijn wederom de zakelijken die het vaakst vinden dat de overheid te weinig actie onderneemt. Ook de genieters en luxezoekers scoren echter ook hoog (en sign.) in dit domein. De zorgzamen en geëngageerden vinden minder vaak (sign. $P < 0.05$) dat de overheid zich onvoldoende inspant. In Tabel 8.4.7.3.1. is de waardering van de overheidsinspanning voor het domein maatschappij per wereldbeeld gegeven met ter vergelijking de andere domeinen.

Tabel 8.4.7.3.1. Oordeel van respondenten over de overheidsinspanning, die hebben gekozen voor een wereldbeeld per domein.

oordeel huidige overheidsinspanningen (% onvoldoende)				
	A1	A2	B1	B2
	%	%	%	%
Ecologie	61	67	67	67
Economie	65	73	73	71
Maatschappij	76	80	67	72

8.5 Alle maatschappelijke vraagstukken samen onafhankelijk van het domein

Na de eerste drie rangordeningen is aan de respondenten gevraagd om in een vierde rangordening de vijf belangrijkste vraagstukken uit de eerste drie taken te rangordenen. Het ging in de vierde sortering dus in totaal om 15 vraagstukken, 5 per domein. Om op basis daarvan een rangordening van 53 vraagstukken te genereren kleven echter een aantal methodische haken en ogen. In de rangordening in de eerste drie taken komt ieder individueel vraagstuk tot stand door een beoordeling in de context van de andere aangeboden vraagstukken. De context in de vierde rangordening is op een andere manier voor iedere respondent gelijk, namelijk zijn persoonlijke 3 maal 5 vraagstukken. De vraagstukken verschillen wel per respondent. De methodiek en bijbehorend onderbouwend onderzoek om te komen tot een rangordening van 53 vraagstukken wordt behandeld door Visser et al. (2005).

8.5.1 Mondiale vraagstukken belangrijk

De lijst met vraagstukken is in mei 2003 en mei 2005 door TNS NIPO voorgelegd aan circa 2500 respondenten (Visser et al, 2005). In de toptien van 2005 komen vooral mondiale vraagstukken voor (zie tabel 8.5.2.1.); vervuiling van zeeën en rivieren, het gat in de ozonlaag, de dreiging van terrorisme, het broeikas-effect, honger, biodiversiteit, zuinig omgaan met olie en gas en veilig drinkwater in de derde wereld. Van de nationale vraagstukken staan alleen oudedagsvoorziening en gezondheidszorg bij de eerste tien. Blijkbaar neemt de bezorgdheid van de burgers toe naarmate de schaal van het vraagstuk groter is. De verwachting van veel beleidsmakers dat de meeste burgers zich vooral zorgen maken over economische vraagstukken en vraagstukken dicht bij huis, wordt niet bevestigd. Volgens sociologen zal een maatschappij die zich kenmerkt door groeiende welvaart en materiele zekerheid meer oog hebben voor vraagstukken die elders spelen.

Niet alleen Nederlanders maar ook veel Europeanen maken zich zorgen over belangrijke maatschappelijke vraagstukken. De Eurobarometer (2005) bevestigt de bevindingen van dit onderzoek, namelijk dat Nederlanders zich het meest zorgen maken over de milieuonderwerpen: 1) klimaatverandering (53%), 2) luchtverontreiniging (50%), 3) waterverontreiniging (46%) en 4) externe veiligheid (45%). De bezorgdheid van Nederlanders over het milieu komt goed overeen met die van het EU15 gemiddelde. Klimaatverandering (47%) en luchtverontreiniging (43%) scoren in de EU15 iets lager. Men is in Europa relatief eensgezind, want de spreiding tussen landen is minder dan 10%. De bezorgdheid van Europeanen m.b.t. de impact

van chemicaliën op de gezondheid (34%) is hoger dan die van Nederlanders. Vanuit deze bezorgdheid is er in Europa zeker draagvlak voor de REACH-richtlijn van de EU. In Nederland is de bezorgdheid voor de gezondheid door chemicaliën lager (28%), zelfs lager dan de duurzaamheidsonderwerpen als de uitputting van natuurlijke hulpbronnen (36%) en verlies aan biodiversiteit (32%).

De meeste van de 53 vraagstukken zijn tussen 2003 en 2005 nauwelijks in volgorde veranderd (Visser et al., 2005). Ook blijkt, zoals verwacht, de score voor Nederlandse problemen (verklaarbaar door de tegenvallende economische groei) iets groter is geworden in de periode tussen 2003 en 2005 (Aalbers et al., 2005b). Het was te verwachten dat de dreiging van terrorisme na de moord op Theo van Gogh en de aanslag in Madrid in de rangorde zou stijgen. Vooral kiezers van CDA, PvdA, VVD en LPF plaatsten dit vraagstuk in 2005 hoger op hun lijst. De vraagstukken rond fijnstof verklaren de hogere plaatsing van luchtvervuiling. Kiezers die in 2003 op de coalitiepartijen, PvdA of LPF hebben gestemd, geven in 2005 een hogere prioriteit aan luchtvervuiling. De daling van het broeikas effect is opvallend omdat de aandacht voor het klimaat en het Kyoto-verdrag is toegenomen. De lagere plaatsing komt voor rekening van CDA, PvdA, VVD en SP kiezers.

8.5.2 Nationale vraagstukken

Bij het opstellen van het kabinetsbeleid is de prioritering die uit dit onderzoek volgt van belang. De aanpak van nationale vraagstukken moet daarbij worden afgewogen tegen een bijdrage aan de oplossing van mondiale vraagstukken. Belangrijke nationale vraagstukken zijn de oudedagsvoorziening, gevolgd door gezondheidszorg, luchtvervuiling, criminaliteit, betrouwbare energievoorziening, inkomenszekerheid, belastingdruk, normen en waarden, overheidsfinanciën en investeren in onderwijs. De meeste nationale vraagstukken hebben een positie tussen plaats 10 en 20 op de totale lijst.

Uit onderzoek van de Universiteit van Tilburg blijkt dat niet alleen in Nederland bij burgers een veel groter draagvlak bestaat voor het oplossen van ecologische en maatschappij vraagstukken dan door beleidsmakers en politici vaak wordt verondersteld. 88% van de Europeanen en Nederlanders vinden dat het belang van het milieu moet meetellen bij besluitvorming over economische en werkgelegenheidsvraagstukken. Dat de kwaliteit van de milieu nu en in de toekomst belangrijk wordt gevonden, blijkt ook uit de Eurobarometer 2004. 17% van de Europeanen en 25% van de Nederlanders maken zich zorgen over de milieukwaliteit die onze kinderen zullen aantreffen. Vervuiling van steden (22%) en de bescherming

van de natuur (14%) komen bij Nederlanders op de tweede en derde plaats, maar de meningen over deze drie onderwerpen lopen in Europa uiteen. Nederlanders en andere N-Europeanen noemen vaker de kwaliteit van het milieu voor het nageslacht dan Z-Europeanen en het EU15 gemiddelde. Het omgekeerde geldt voor de vervuiling van de steden. De bescherming van de natuur scoort bij Nederlanders onder het EU15 gemiddelde, maar de spreiding tussen landen is groot (7% in Zweden tot 38% Denemarken).

In 2003 en 2005 verwachten Nederlanders dat de meeste belangrijke maatschappelijke vraagstukken groter worden (75%). Een ander opvallende bevinding is dat maar een beperkt deel van de bevolking zegt zelf iets aan de belangrijkste maatschappelijke vraagstukken te doen of te kunnen doen: 70% verwijst naar de overheid als degene die actie zou moeten nemen. Ook dit is niet veranderd ten opzichte van 2003. Zijn de Nederlanders tevreden over de inzet van de overheid, nee oordeelt ook in 2005 de meerderheid (55-90%, afhankelijk van het vraagstuk). Veel maatschappelijke vraagstukken worden gezien als sociaal dilemma; men ondersteunt dat de overheid gedragsregels of heffingen oplegt, maar men ziet er tegenop het gedrag vrijwillig aan te passen, omdat men denkt dat anderen wel profiteren van de voordelen maar er niet voor willen betalen. Van de Nederlanders zegt 48% vaak en 42% soms iets te doen voor het milieuⁱⁱⁱ. Wat men zegt te doen, zijn vooral gedragsveranderingen die door de Nederlandse overheid worden gefaciliteerd of waarvoor men een premie kan ontvangen, zoals afvalscheiding (71%), woningisolatie en energiezuinige apparatuur (54%). Gedragsveranderingen die het zonder deze steun moeten doen, scoren aanmerkelijk lager. Recent onderzoek bevestigt dat Nederlanders best weten waarom gedragsverandering gewenst is (Vringer, 2005 en Vringer et al., 2006). Desondanks kon er geen structureel milieuvriendelijk gedrag worden aangetoond. Deze uitkomsten staan haaks op het idee dat de burger een terugtrekkende overheid zou wensen.

Tabel 8.5.2.1. Vergelijking rangordening maatschappelijke vraagstukken in 2003 en 2005

Top tien Mondiale (M) en Nationale (N) vraagstukken	score 2005	Verandering tov 2003 *	vooral door kiezers van	Belangrijkste Nationale (N) vraagstukken	score 2005	verandering tov 2003 *	vooral door kiezers van
Vervuiling zeeën, rivieren en meren (M)	6,2	↓	GL	Oudedagsvoorziening	4,0	↑	SP
Gat ozonlaag (M)	5,7			Gezondheidszorg	3,5		
Dreiging terrorisme en oorlog (M)	5,2	↑↑	CDA PvdA VVD LPF	Luchtvervuiling	3,2	↑↑	CDA PvdA VVD LPF D66
Klimaat/broeikas effect (M)	4,7	↓↓	CDA PvdA VVD SP	Criminaliteit	3,1	↑	CDA PvdA
Bestrijding honger (M)	4,5			Betrouwbare energievoorziening	2,9		
Ontbossing en biodiversiteit (M)	4,1	↓	SP D66	Inkomenszekerheid	2,8	↑↑	SP LPF
Oudedagsvoorziening (N)	4,0	↑	SP D66	Belastingdruk	2,7	↑	
Zuinig met olie en gas (M)	3,9	↑	CDA	Normen en waarden	2,6		
Schoon drinkwater 3e wereld (M)	3,8			Overheidsfinanciën op orde	2,5		
Gezondheidszorg (N)	3,5			Onderwijs	2,3		

* Twee pijlen: grote significante stijging of daling ($p < 0,01$), een pijl: kleine significante stijging of daling ($p < 0,05$)

8.5.3 Prioritering maatschappelijke vraagstukken per WIN-4 oriëntatie

Als Nederland als referentie wordt gebruikt, zie tabel 8.5.3.1., dan worden de eerste 5 maatschappelijke vraagstukken door elke waardenoriëntatie in het top-10 genoemd. Maar acht vraagstukken, met een score tussen 6 en 10 worden buiten het landelijk top-10 geplaatst door een van de waardenoriëntaties en vervangen door vraagstukken met een landelijke lagere score. Landelijk scoren vier mondiale milieuproblemen het hoogst gevolgd door zes maatschappij of economische problemen. Op twee na, de gezondheidszorg in NL en oudedagsvoorziening in NL betreft het mondiale vraagstukken. Alleen significante verschillen ($P < 0,05$) worden toegelicht. In tabel 8.5.3.1. zijn de gemiddelde scores opgenomen voor Nederland totaal en per WIN-4- oriëntatie. De voorkeur voor de eerste 5 maatschappelijke vraagstukken wordt door alle oriëntaties gedeeld.

Tabel 8.5.3.1. Prioritering maatschappelijke vraagstukken in 2003 naar WIN-4 oriëntatie. Vetgedrukt de acht hoogst scorende vraagstukken voor iedere WIN-oriëntatie.

vraagstuk	Gemiddelde score					Afwijking, getoetst met de T-toets p=0.05, 2 zijdig.		
						Rest NL tov		
	NL	1 zakel- luxe	2 beh.- geniet	3 ruimd- geëng	4 zorgz- beh	1 zakel- luxe	2 beh.- geniet	3 ruimd- geëng
TOT9 Dat de vervuiling van zeeën, rivieren en meren op de wereld in de toekomst afneemt	6.9	6.4	6.0	8.1	7.2	sig	sig	sig
TOT5 Dat de wereld in de toekomst geen last zal hebben van het broeikas-effect	6.0	5.7	5.9	6.0	6.4			
TOT16 Dat het gat in de ozonlaag in de toekomst kleiner wordt	5.4	4.3	6.2	5.2	6.0	sig	sig	
TOT8 Dat door minder ontbossing (zeldzame) planten en dieren op de wereld in de toekomst blijven voortbestaan	4.6	4.5	3.9	5.7	4.4		sig	sig
TOT30 Dat er meer wordt gedaan aan de bestrijding van honger op de wereld	4.4	3.5	3.2	5.8	5.2	sig	sig	sig
TOT37 Dat de gezondheidszorg in Nederland verbetert	3.9	4.2	4.8	2.6	3.9		sig	sig
TOT17 Dat er eerlijke prijzen worden betaald voor producten uit ontwikkelingslanden	3.9	2.9	2.9	5.5	4.3	sig	sig	sig
TOT51 Dat de dreiging van terrorisme en oorlog in de wereld afneemt	3.7	3.6	3.1	3.9	4.2		sig	
TOT46 Dat in de toekomst de mensenrechten wereldwijd minder worden geschonden	3.5	2.8	2.5	5.3	3.7	sig	sig	sig
TOT44 Dat de ouderdomsvoorzieningen van mensen in Nederland in de toekomst goed geregeld blijven	3.4	3.6	4.1	2.4	3.4		sig	sig
TOT15 Dat er in de toekomst meer schoon drinkwater in ontwikkelingslanden zal zijn	3.4	2.6	2.3	5.1	3.9	sig	sig	sig
TOT26 Dat de water-, gas- en electriciteitsvoorziening in Nederland in de toekomst even betrouwbaar blijft als nu	3.1	3.0	3.4	2.5	3.2			sig
TOT27 Dat er in de toekomst zuiniger wordt omgaan met de olie- en gasvoorraden op de wereld	3.0	3.0	2.6	3.8	2.9		sig	sig
TOT28 Dat bedrijven op de wereld hun verantwoordelijkheid nemen als het gaat om maatschappelijk verantwoord produceren	3.0	2.9	1.9	4.7	2.8		sig	sig
TOT6 Dat natuurlijke planten en dieren op de wereld in de toekomst niet worden aangetast of verdrongen door genetisch veranderde planten en dieren	2.9	2.4	2.5	3.3	3.3	sig	sig	sig
TOT19 Dat de overheidsfinanciën in Nederland in de toekomst beter op orde zullen zijn	2.9	3.4	3.2	2.1	2.7	sig	sig	sig
TOT48 Dat er in de toekomst minder armoede op de wereld is	2.8	2.3	1.9	4.4	3.0	sig	sig	sig
TOT43 Dat er in de toekomst minder kinderarbeid op de wereld is	2.8	2.0	2.3	3.6	3.2	sig	sig	sig
TOT42 Dat er in de toekomst meer mensen op de wereld kunnen lezen en schrijven en minimaal basisonderwijs krijgen	2.7	2.4	1.6	4.6	2.6	sig	sig	sig
TOT49 Dat er meer wordt gedaan aan de bestrijding van criminaliteit in Nederland	2.6	3.1	3.2	1.8	2.4	sig	sig	sig
TOT52 Dat de normvervaging in Nederland vermindert.	2.4	2.4	2.3	2.3	2.6			
TOT33 Dat de betrouwbaarheid van de Nederlandse overheid toeneemt	2.4	2.8	2.6	2.1	2.1	sig		
TOT50 Dat wetten en regels beter worden nageleefd in Nederland	2.3	2.4	2.5	1.9	2.4			sig
TOT20 Dat de belastingen in Nederland worden verlaagd	2.3	2.6	3.7	0.8	2.0		sig	sig
TOT29 Dat Nederland in de toekomst blijft meetellen in de wetenschap en techniek door investeringen in het onderwijs	2.2	3.0	1.7	2.8	1.5	sig	sig	sig

TOT11 Dat de luchtvervuiling in Nederland vermindert	2.2	1.9	2.6	1.7	2.3		sig	sig
TOT25 Dat we in de toekomst in Nederland meer inkomenszekerheid hebben	2.1	2.1	3.2	1.1	2.0		sig	sig
TOT32 Dat er minder asielzoekers komen in Nederland	2.1	2.6	3.1	0.8	1.9	sig	sig	sig
TOT21 Dat er in de toekomst voldoende en betaalbare woningen in Nederland zijn	2.1	2.3	2.6	1.2	2.1		sig	sig
TOT36 Dat de werkloosheid in Nederland vermindert	1.9	2.7	2.5	0.9	1.6	sig	sig	sig
TOT38 Dat er in de toekomst minder mensen op de wereld lijden aan besmettelijke ziektes	1.8	1.7	1.4	2.1	2.0		sig	sig
TOT1 Dat de leefbaarheid in mijn buurt verbetert	1.7	2.3	2.3	0.8	1.3	sig	sig	sig
TOT24 Dat vrouwen en mannen in Nederland gelijke kansen hebben werk te vinden en promotie te maken	1.6	1.7	1.6	1.6	1.5			
TOT35 Dat het verschil tussen arm en rijk in Nederland wordt verkleind	1.6	1.3	1.9	1.1	1.9	sig		
TOT2 Dat er in de toekomst meer natuur in Nederland zal zijn	1.4	1.5	1.8	0.9	1.4		sig	sig
TOT23 Dat de files in Nederland afnemen	1.4	2.1	1.7	0.6	1.1	sig	sig	sig
TOT14 Dat de kwaliteit van het openbaar vervoer in Nederland verbetert	1.3	2.0	1.2	1.3	1.0	sig		
TOT12 Dat we bij het consumeren in Nederland meer rekening houden met het milieu	1.3	1.5	1.3	1.4	1.1			
TOT18 Dat Nederlandse bedrijven in de toekomst steeds beter kunnen concurreren met bedrijven uit het buitenland	1.3	1.7	1.7	1.0	0.9	sig	sig	sig
TOT13 Dat vervuilde bodems in Nederland worden schoongemaakt	1.3	1.4	1.7	0.7	1.4		sig	sig
TOT31 Dat Nederland in de toekomst zelf kan voorzien in voeding en energie voor zijn burgers	1.3	1.3	1.3	1.2	1.3			
TOT47 Dat in de toekomst de kwaliteit van het onderwijs in Nederland hoger zal zijn	1.1	1.6	1.0	1.1	1.0	sig		
TOT10 Dat dieren in de Nederlandse (intensieve) veehouderij een beter bestaan krijgen	1.0	1.0	0.9	1.2	0.9			
TOT53 Dat er in Nederland minder discriminatie naar ras, sekse, religie en geaardheid is	0.9	0.6	1.0	0.9	1.0	sig		
TOT40 Dat we in Nederland minder stress krijgen en werk, zorg en vrije tijd beter kunnen verdelen	0.6	0.8	0.9	0.4	0.4		sig	
TOT3 Dat Nederland in de toekomst mooier zal zijn ingericht	0.5	0.9	0.6	0.4	0.2	sig		sig
TOT7 Dat er in Nederland iets wordt gedaan aan de vervuiling van de bodem door overbemesting*FONT0	0.5	0.6	0.5	0.4	0.5	sig		
TOT34 Dat bewoners in mijn buurt minder langs elkaar heen leven	0.5	0.4	0.7	0.2	0.6		sig	sig
TOT22 Dat we meer gaan verdienen in Nederland	0.4	0.7	0.8	0.1	0.2	sig	sig	sig
TOT4 Dat ik minder last heb van lawaai in mijn buurt	0.4	0.7	0.6	0.1	0.3	sig	sig	sig
TOT39 Dat de voedselveiligheid in Nederland verbeterd wordt	0.4	0.4	0.4	0.3	0.3	sig		
TOT41 Dat de kans op een ramp in Nederland kleiner wordt dan nu het geval is	0.3	0.2	0.5	0.2	0.3		sig	sig
TOT45 Dat er in Nederland meer vrijwilligerswerk wordt gedaan	0.1	0.0	0.1	0.1	0.2	sig		

Alle hierna gepresenteerde verschillen²⁶ zijn significant ($P < 0,05$). Het grote aantal significante verschillen dwong naast het significantie criterium ook een relevantiecriterium te introduceren. Circa eenderde van de maatschappelijke vraagstukken wordt betrokken in de analyse. Dit betekent dat alleen verschillen tussen gemiddelde scores die groter zijn dan 1,5 (range 0-8) worden besproken. Dit komt ongeveer overeen met rangorde verschillen van ca. 5 of meer plaatsen.

Zakelijken/luxezoekers

Zakelijken/luxezoekers lijken op de groep Behoudenden/Genieters maar zij hechten relatief minder belang aan het bestrijden van het gat in de ozonlaag en vinden het technologisch meetellen van Nederland in de wereld belangrijker.

Mondiale maatschappij- & economische vraagstukken rond honger, eerlijke prijzen, mensen rechten, MVO, armoede en analfabetisme vinden Zakelijken/Luxezoekers relatief minder belangrijk dan Geëngageerden/Ruimdenkers, maar verlaging van de belasting in Nederland vinden zij belangrijker.

T.o.v. Zorgzamen/Behoudenden vinden zakelijken/luxezoekers de mondiale vraagstukken het gat in de ozonlaag en hoger in de wereld relatief minder belangrijk, maar het technologisch meetellen van Nederland in de wereld juist belangrijker.

Zakelijken/Luxezoekers onderscheiden zich van andere waardenoriëntaties vooral door een relatief lager belang aan de ozonlaag en een hoger belang aan het technologisch meetellen van Nederland in de wereld.

Behoudenden/Genieters

Behoudenden/Genieters hechten relatief meer belang aan het bestrijden van het gat in de ozonlaag en vinden het technologisch meetellen van Nederland in de wereld minder belangrijk.

Behoudenden/Genieters vinden de mondiale milieuproblemen vervuiling van de zeeën en ontbossing minder belangrijk dan Geëngageerden/Ruimdenkers. Ook de sociaal-economische problemen: honger, eerlijke prijzen, mensenrechten, drinkwater, MVO, armoede en analfabetisme scoren relatief lager dan Geëngageerden/Ruimdenkers. Maar typische Nederlandse problemen als gezondheidszorg, goede oudedagsvoorziening, belastingdruk, betrouwbare

²⁶ Deze analyse geldt voor 2003, aangezien de wereldbeelden enkel in 2003 zijn bevraagd. Voor verschillen in de prioritering van e maatschappelijke vraagstukken tussen 2003 en 2005, zie paragraaf 8.5.1 en 8.5.2.

energievoorziening, inkomenszekerheid, minder asielzoekers, bestrijding werkloosheid en leefbaarheid scoren juist hoger bij de behoudenden/genieters dan bij de geëngageerden/ruimdenkers.

Zorgzamen/behoudenden scoren eerlijke prijzen en mensenrechten hoger en verlaging belastingen lager dan de behoudenden/genieters.

Behoudenden/Genieters onderscheden zich door het relatieve belang dat zij hechten aan de typisch Nederlandse vraagstukken rond de verbetering van de gezondheidzorg, het restrictiever asielbeleid en de verlaging van de belastingdruk. En relatief minder belang aan de mondiale problemen rond de bestrijding van de honger, nakomen van de mensenrechten, MVO, bestrijding van de armoede en analfabetisme.

Geëngageerden/Ruimdenkers

Mondiale sociaal-economische vraagstukken rond honger, eerlijke prijzen, mensenrechten, MVO, armoede en analfabetisme vinden Geëngageerden/Ruimdenkers relatief belangrijker dan Zakelijken/Luxezoekers, maar verlaging van de belasting in Nederland vinden zij belangrijker dan zakelijken/luxezoekers.

Geëngageerden/Ruimdenkers vinden de mondiale milieuproblemen vervuiling van de zeeën en ontbossing minder belangrijk dan Behouden/Genieters. Ook de sociaal-economische problemen hoger, eerlijke prijzen, mensenrechten, drinkwater, MVO, armoede en analfabetisme scoren relatief lager dan Behoudenden/Genieters maar typische Nederlandse problemen als gezondheidszorg, goede oudedagsvoorziening, belastingdruk, betrouwbare energievoorziening, inkomenszekerheid, minder asielzoekers, bestrijding werkloosheid en leefbaarheid scoren juist hoger.

Geëngageerden/Ruimdenkers hechten relatief meer belang aan mondiale problemen als mensenrechten, MVO en analfabetisme dan Zorgzamen/Behoudenden.

Geëngageerden/Ruimdenkers hechte relatief meer belang aan bestrijding van mondiale vraagstukken zoals de vervuiling van de zeeën en de honger, dat er eerlijke prijzen worden betaald, de mensenrechten worden nagekomen, bedrijven MO, de armoede verminderd en analfabetisme wordt bestreden. Typisch Nederlandse problemen als verbetering van de gezondheidszorg, goede oudedagsvoorziening, verlaging van de belastingdruk, inkomenszekerheid en een restrictiever asielbeleid

Zorgzamen/Behoudenden

Zorgzamen/behoudenden vinden de mondiale vraagstukken het gat in de ozonlaag en hoger in de wereld relatief belangrijker dan Zakelijken/Luxezoekers. echnologisch

meetellen van Nederland in de wereld vinden zorgzamen/behoudenden juist minder belangrijk dan de zakelijken/luxezoekers.

Behoudenden/Genieters scoren ten opzichte van Zorgzamen en Behoudenden lager op eerlijke prijzen en mensenrechten en hoger voor de verlaging van belastingen.

Zorgzamen/Behoudenden hechten relatief meer belang aan mondiale problemen als mensenrechten, MVO en analfabetisme dan Geëngageerden/Ruimdenkers.

Ten opzichte van Nederland onderscheiden Zorgzamen/Behoudenden zich alleen dat zij de bestrijding van de honger belangrijker vinden.

8.5.4 Prioritering maatschappelijke vraagstukken per wereldbeeld

Het verschil in denkrichting (A1, A2, B1, B2) en hoe men denkt over verdeling van middelen, hier of elders, nu of later, blijkt ook uit de prioritering van maatschappelijke vraagstukken ten opzichte van de gemiddelde Nederlandse voorkeur die meer in de richting van de B2-wereld ligt. Mondiale ecologische vraagstukken zoals het tegen gaan van de vervuiling van zeeën en andere oppervlakte wateren, het broeikas effect, de aantasting van de ozonlaag en van de afname aan biodiversiteit scoort bij alle groepen hoog.

A1-respondenten vinden de aanpak van maatschappelijke vraagstukken die gericht zijn op verbetering van de Nederlandse economische positie relatief belangrijk, zoals het op orde zijn van de overheidsfinanciën, de concurrentie positie van bedrijven en investeren in kennis en onderwijs. Mondiale maatschappij vraagstukken zoals de bestrijding van honger en armoede, eerlijke prijzen voor producten uit ontwikkelingslanden en maatschappelijk verantwoord ondernemen worden significant lager geplaatst. A2-respondenten prefereren een wereld die hun eigen belangen beschermt. De oplossing van Nederlandse maatschappelijke problemen genieten de voorkeur zoals minder asielzoekers, een goede oudedagsvoorzieningen en belastingverlaging. Dit mag – nog meer dan in A1 - ten koste gaan van de oplossing van nog meer mondiale vraagstukken. Nederlanders met een voorkeur voor B1 plaatsen de mondiale maatschappij vraagstukken hoog op hun wensenlijst. Dit mag volgens de B1-ers ten koste gaan van onze eigen welvaart. De oplossing van nationale maatschappelijke vraagstukken worden lager geplaatst, zoals de gezondheidszorg, de oudedagsvoorzieningen, bestrijding van criminaliteit, de belastingverlaging en minder asielzoekers. Nederlanders met een voorkeur voor B2 plaatsten biodiversiteit, bestrijding van de honger, eerlijke prijzen voor producten uit ontwikkelingslanden, mensenrechten en bestrijding van terrorisme in het top tien

Het grote aantal significante verschillen dwong naast het significantie criterium ook een relevantiecriterium te introduceren. Circa eenderde van de maatschappelijke vraagstukken wordt betrokken in de analyse. Dit betekent dat alleen verschillen tussen gemiddelde scores die groter zijn dan 2,25 (range 0-8) worden besproken. Dit komt ongeveer overeen met rangorde verschillen van 15 of meer plaatsen. Alleen significante ($P < 0,05$) en relevante verschillen tussen wereldbeelden worden toegelicht.

In Tabel 8.5.4.1. zijn de gemiddelde scores opgenomen voor Nederland totaal en per Wereldbeeld. De voorkeur voor de eerste 5 maatschappelijke vraagstukken wordt door alle wereldbeelden gedeeld²⁷.

²⁷ De cijfers in deze tabel zijn gebruikt voor de tabel die is gegeven in bijlage 2 op pagina 208 van de Duurzaamheidsverkenning (MNP, 2005).

Tabel 8.5.4.1. Prioritering maatschappelijke vraagstukken in 2003 naar wereldbeeld. Vetgedrukt de acht hoogst scorende vraagstukken.

Vraagstuk	Gemiddelde score					Afwijking, getoetst met de T-toets, p=0.05, 2 zijdig.					
						A1 tov			A2 tov		B1 tov
	NL	A1	A2	B1	B2	A2	B1	B2	B1	B2	B2
TOT9 Dat de vervuiling van zeeën, rivieren en meren op de wereld in de toekomst afneemt	6.9	6.0	6.4	7.6	7.3		sig	sig	sig	sig	
TOT5 Dat de wereld in de toekomst geen last zal hebben van het broeikaseffect	6.0	5.1	5.5	7.2	6.0		sig		sig		sig
TOT16 Dat het gat in de ozonlaag in de toekomst kleiner wordt	5.4	4.3	5.1	5.5	5.5		sig	sig			
TOT8 Dat door minder ontbossing (zeldzame) planten en dieren op de wereld in de toekomst blijven voortbestaan	4.6	3.6	4.2	5.5	5.1		sig	sig	sig	sig	
TOT30 Dat er meer wordt gedaan aan de bestrijding van honger op de wereld	4.4	2.7	3.1	6.9	4.9		sig	sig	sig	sig	sig
TOT37 Dat de gezondheidszorg in Nederland verbetert	3.9	4.6	4.7	2.2	3.7		sig		sig	sig	sig
TOT17 Dat er eerlijke prijzen worden betaald voor producten uit ontwikkelingslanden	3.9	2.1	2.7	5.9	4.3		sig	sig	sig	sig	sig
TOT51 Dat de dreiging van terrorisme en oorlog in de wereld afneemt	3.7	3.6	3.2	4.4	3.8				sig	sig	
TOT46 Dat in de toekomst de mensenrechten wereldwijd minder worden geschonden	3.5	2.7	2.3	6.0	3.9		sig	sig	sig	sig	sig
TOT44 Dat de ouderdomsvoorzieningen van mensen in Nederland in de toekomst goed geregeld blijven	3.4	3.0	4.5	1.9	3.4	sig	sig		sig	sig	sig
TOT15 Dat er in de toekomst meer schoon drinkwater in ontwikkelingslanden zal zijn	3.4	2.6	2.6	5.1	3.7		sig	sig	sig	sig	sig
TOT26 Dat de water-, gas- en electriciteitsvoorziening in Nederland in de toekomst even betrouwbaar blijft als nu	3.1	3.7	3.5	1.9	2.9		sig		sig	sig	sig
TOT27 Dat er in de toekomst zuiniger wordt omgaan met de olie- en gasvoorraden op de wereld	3.0	1.8	2.5	4.1	3.2		sig	sig	sig	sig	sig
TOT28 Dat bedrijven op de wereld hun verantwoordelijkheid nemen als het gaat om maatschappelijk verantwoord produceren	3.0	1.6	2.2	4.7	3.5		sig	sig	sig	sig	sig
TOT6 Dat natuurlijke planten en dieren op de wereld in de toekomst niet worden aangetast of verdrongen door genetisch veranderde planten en dieren	2.9	1.6	3.0	2.8	3.3	sig	sig	sig			
TOT19 Dat de overheidsfinanciën in Nederland in de toekomst beter op orde zullen zijn	2.9	4.9	3.2	1.8	2.5	sig	sig	sig	sig	sig	sig
TOT48 Dat er in de toekomst minder armoede op de wereld is	2.8	1.7	1.6	5.5	3.3		sig	sig	sig	sig	sig
TOT43 Dat er in de toekomst minder kinderarbeid op de wereld is	2.8	1.7	1.9	4.1	3.2		sig	sig	sig	sig	sig
TOT42 Dat er in de toekomst meer mensen op de wereld kunnen lezen en schrijven en minimaal basisonderwijs krijgen	2.7	1.8	1.4	4.8	3.0		sig	sig	sig	sig	sig
TOT49 Dat er meer wordt gedaan aan de bestrijding van criminaliteit in Nederland	2.6	4.3	3.6	1.3	2.3		sig	sig	sig	sig	sig
TOT52 Dat de normvervaging in Nederland vermindert.	2.4	2.4	2.6	1.9	2.6				sig		sig
TOT33 Dat de betrouwbaarheid van de Nederlandse overheid toeneemt	2.4	3.6	3.0	1.5	2.3		sig	sig	sig	sig	sig
TOT50 Dat wetten en regels beter worden nageleefd in Nederland	2.3	2.7	3.1	1.5	2.2		sig		sig	sig	sig
TOT20 Dat de belastingen in Nederland worden verlaagd	2.3	3.2	3.3	0.7	1.9		sig	sig	sig	sig	sig
TOT29 Dat Nederland in de toekomst blijft meetellen in de wetenschap en techniek door investeringen in het onderwijs	2.2	4.1	2.0	2.4	2.0	sig	sig	sig			
TOT11 Dat de luchtvervuiling in Nederland vermindert	2.2	1.9	2.4	1.5	2.0				sig	sig	sig

TOT25 Dat we in de toekomst in Nederland meer inkomenszekerheid hebben	2.1	1.7	2.9	1.0	2.1	sig		sig	sig	sig
TOT32 Dat er minder asielzoekers komen in Nederland	2.1	2.9	3.4	0.7	1.7		sig	sig	sig	sig
TOT21 Dat er in de toekomst voldoende en betaalbare woningen in Nederland zijn	2.1	2.7	2.6	1.1	1.9		sig		sig	sig
TOT36 Dat de werkloosheid in Nederland vermindert	1.9	2.9	2.4	0.9	1.5		sig	sig	sig	sig
TOT38 Dat er in de toekomst minder mensen op de wereld lijden aan besmettelijke ziektes	1.8	1.3	1.4	2.1	1.8		sig		sig	sig
TOT1 Dat de leefbaarheid in mijn buurt verbetert	1.7	2.4	2.2	0.8	1.5		sig	sig	sig	sig
TOT24 Dat vrouwen en mannen in Nederland gelijke kansen hebben werk te vinden en promotie te maken	1.6	1.6	1.7	1.6	1.5					
TOT35 Dat het verschil tussen arm en rijk in Nederland wordt verkleind	1.6	1.1	1.7	1.1	1.6				sig	sig
TOT2 Dat er in de toekomst meer natuur in Nederland zal zijn	1.4	1.2	1.7	0.7	1.3				sig	sig
TOT23 Dat de files in Nederland afnemen	1.4	2.7	1.8	0.5	1.1		sig	sig	sig	sig
TOT14 Dat de kwaliteit van het openbaar vervoer in Nederland verbetert	1.3	2.4	1.5	0.9	1.3		sig	sig	sig	sig
TOT12 Dat we bij het consumeren in Nederland meer rekening houden met het milieu	1.3	1.2	1.0	1.8	1.4				sig	sig
TOT18 Dat Nederlandse bedrijven in de toekomst steeds beter kunnen concurreren met bedrijven uit het buitenland	1.3	3.3	1.5	0.8	0.9	sig	sig	sig	sig	sig
TOT13 Dat vervuilde bodems in Nederland worden schoongemaakt	1.3	1.4	1.7	0.7	1.1		sig		sig	sig
TOT31 Dat Nederland in de toekomst zelf kan voorzien in voeding en energie voor zijn burgers	1.3	1.8	1.7	0.7	1.2		sig		sig	sig
TOT47 Dat in de toekomst de kwaliteit van het onderwijs in Nederland hoger zal zijn	1.1	1.9	1.0	1.2	1.0	sig		sig		
TOT10 Dat dieren in de Nederlandse (intensieve) veehouderij een beter bestaan krijgen	1.0	1.1	1.3	1.0	1.2					
TOT53 Dat er in Nederland minder discriminatie naar ras, sekse, religie en geaardheid is	0.9	0.8	0.7	1.2	1.0				sig	
TOT40 Dat we in Nederland minder stress krijgen en werk, zorg en vrije tijd beter kunnen verdelen	0.6	0.3	0.7	0.5	0.6					
TOT3 Dat Nederland in de toekomst mooier zal zijn ingericht	0.5	0.9	0.6	0.3	0.4		sig		sig	
TOT7 Dat er in Nederland iets wordt gedaan aan de vervuiling van de bodem door overbemesting*FONT0	0.5	0.6	0.5	0.4	0.5					
TOT34 Dat bewoners in mijn buurt minder langs elkaar heen leven	0.5	0.3	0.6	0.2	0.4				sig	sig
TOT22 Dat we meer gaan verdienen in Nederland	0.4	0.9	0.7	0.1	0.3		sig		sig	sig
TOT4 Dat ik minder last heb van lawaai in mijn buurt	0.4	0.7	0.6	0.2	0.4		sig		sig	sig
TOT39 Dat de voedselveiligheid in Nederland verbeterd wordt	0.4	0.3	0.4	0.2	0.3				sig	
TOT41 Dat de kans op een ramp in Nederland kleiner wordt dan nu het geval is	0.3	0.4	0.3	0.2	0.3					
TOT45 Dat er in Nederland meer vrijwilligerswerk wordt gedaan	0.1	0.0	0.1	0.1	0.1	sig	sig	sig		

A1

A1-ers onderscheiden zich van de rest van Nederland in een lagere prioriteit te geven aan de bestrijding van de armoede, het betalen van eerlijke prijzen, dat er zuiniger wordt omgegaan met de energievoorraden, en MVO. Een relatief hogere prioriteit geven zij aan de typisch Nederlandse vraagstukken als het op orde brengen van de overheidsfinanciën, de bestrijding van de criminaliteit, het technologisch blijven meetellen van Nederland in de wereld, afname van de files en verbetering van de concurrentiepositie van Nederlandse bedrijven. A1-ers hechten minder waarde aan de mondiale vraagstukken bestrijding van de honger, opkomen voor eerlijke prijzen, mensenrechten, schoon drinkwater, omgaan met energievoorraden, MVO, armoede, kinderarbeid en analfabetisme. Maar zij vinden de Nederlandse vraagstukken verbetering van de gezondheidszorg, het op orde krijgen van de overheidsfinanciën, bestrijding criminaliteit, verlaging van de belastingen en verbetering van de concurrentiepositie van Nederlandse bedrijven belangrijker.

T.o.v. B2 vinden A1-ers verlaging van de belastingen en verbetering van de concurrentiepositie van Nederlandse bedrijven relatief belangrijker.

A2

A2-ers hechten relatief minder belang aan de bestrijding van de honger in deze wereld, de schending van de mensenrechten, bestrijding van de armoede en het analfabetisme maar een aanscherping van het toelatingsbeleid voor asielzoekers vinden ze belangrijker.

Het relatieve verschil tussen A2 en B1 lijkt veel op het verschil tussen A1 en B1. A2-ers hechten minder waarde aan de mondiale vraagstukken bestrijding van de honger, opkomen voor eerlijke prijzen, mensenrechten, schoon drinkwater, MVO, armoede, kinderarbeid en analfabetisme. Maar vinden de Nederlandse vraagstukken verbetering van de gezondheidszorg, veiligstellen van de oudedagsvoorziening, verlaging van de belastingen en het beperken van de toelating van asielzoekers relatief belangrijker.

A2-ers verschillen niet relevant met A1-ers of B2-ers.

B1

B1-ers vinden de mondiale vraagstukken de bestrijding van de honger in deze wereld, eerlijke prijzen, mensenrechten, schoon drinkwater, MVO, armoede, kinderarbeid, analfabetisme en minder belang aan de typisch Nederlandse vraagstukken als, gezondheidszorg, oudedagsvoorziening, criminaliteit en aanscherping asielbeleid.

Ten opzichte van A1-ers hechten B1-ers meer waarde aan de mondiale vraagstukken bestrijding van de honger, opkomen voor eerlijke prijzen, mensenrechten, schoon drinkwater, omgaan met energievoorraden, MVO, armoede, kinderarbeid en analfabetisme. Maar zij vinden de Nederlandse vraagstukken verbetering van de gezondheidszorg, het op orde krijgen van de overheidsfinanciën, bestrijding criminaliteit, verlaging van de belastingen en verbetering van de concurrentiepositie van Nederlandse bedrijven minder belangrijk dan A1-ers.

Het relatieve verschil tussen B1-ers en A2-ers lijkt veel op het verschil tussen A1-ers en B1-ers. B1-ers hechten meer waarde aan de mondiale vraagstukken bestrijding van de honger, opkomen voor eerlijke prijzen, mensenrechten, schoon drinkwater, MVO, armoede, kinderarbeid en analfabetisme dan A2-ers. Maar vinden de Nederlandse vraagstukken verbetering van de gezondheidszorg, veiligstellen van de oudedagsvoorziening, verlaging van de belastingen en het beperken van de toelating van asielzoekers relatief minder belangrijk dan A2-ers.

B1-ers vinden het oplossen van de armoede in de wereld nog belangrijker dan B2-ers.

B2

B2-ers wijken niet relevant af van de gemiddelde Nederlander.

T.o.v. A1 vinden B2-ers verlaging van de belastingen en verbetering van de concurrentiepositie van Nederlandse bedrijven relatief minder belangrijk.

Ten opzichten van A2-ers hechten B2-ers meer waarde aan de mondiale vraagstukken bestrijding van de honger, opkomen voor eerlijke prijzen, mensenrechten, schoon drinkwater, MO, armoede, kinderarbeid en analfabetisme. Maar zij vinden de Nederlandse vraagstukken verbetering van de gezondheidszorg, veiligstellen van de oudedagsvoorziening, verlaging van de belastingen en het beperken van de toelating van asielzoekers relatief minder belangrijk.

B2-ers vinden het oplossen van de armoede in de wereld minder belangrijk dan B1-ers.

8.5.5 Maatschappelijke vraagstukken en oriëntatie op duurzame ontwikkeling

Rangordening

Voor de analyse van het belang van de oriëntaties op duurzame ontwikkeling, ongeacht het domein, is uitgegaan van de rangordening van de oriëntaties in de drie afzonderlijke rangordeningen (zie tabel 8.5.5.1.1.).

Tabel 8.5.5.1.1. Aantal beoordelingen van de oriëntaties per domein.

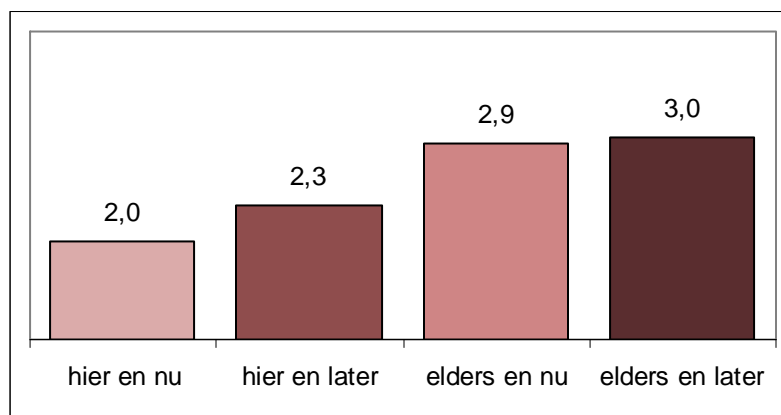
	ecologie	economie	maatschappij
hier en nu	8	4	14
hier en later	2	7	2
elders en nu	-	3	1
elders en later	6	1	5

Wanneer een gemiddelde rangordepositie per oriëntatie wordt berekend, wordt het belang van 'hier en nu' sterk bepaald door het domein 'maatschappij', 'hier en later' door 'economie', et cetera. Het is daardoor niet duidelijk of eventuele verschillen worden veroorzaakt door een verschillend belang van de oriëntaties, of door een verschillend belang van de domeinen.

Om deze reden is de analyse van het belang van de oriëntaties op duurzaamheid, ongeacht het domein, gebaseerd op de derde beoordelingstaak (voor een analyse van de oriëntaties op basis van de vierde taak wordt verwezen naar Visser et al, 2006).

De gevolgde werkwijze is daarbij grotendeels analoog aan 'methode 1' ((methode 1 en 2, zie hoofdstuk 8.2.5.1). Er is uitgegaan van de gemiddelde rangordepositie per respondent van de oriëntaties in de drie afzonderlijke domeinen. Om invloed van het aantal vraagstukken per domein uit te sluiten, zijn deze gemiddelden gerangordend, zodat binnen ieder domein een rangordening van de vier oriëntaties ontstaat (1-4)

Van deze rangordeningen in de drie domeinen is vervolgens het gemiddelde genomen, zodat ieder domein even sterk bijdraagt aan de score van de oriëntatie. Het resultaat is weergegeven in figuur 8.5.5.1.1.

Figuur 8.5.5.1.1. De gemiddelde rangordepositie van problemen in de verschillende oriëntaties. Hogere getallen duiden op een groter belang.

Alle oriëntaties verschillen significant ($p < .01$) van elkaar wat rangordepositie betreft. De voorgelegde vraagstukken 'elders en later' worden het belangrijkste gevonden, gevolgd door 'elders en nu', 'hier en later' en 'hier en nu'. Het verschil tussen 'elders en nu' en 'elders en later' is echter zeer klein.

Maatschappelijke vraagstukken en duurzame ontwikkeling per waardenoriëntatie
Voor elke oriëntatie op duurzaamheid geldt dat er verschillen zijn naar WIN-oriëntatie (overall; $p < .01$). Per vraagstuk treden de volgende verschillen treden op naar WIN segment (** $< .01$, * $< .05$) (zie tabel 8.5.5.2.1.).

Tabel 8.5.5.2.1. Verschillen in oriëntatie op duurzaamheid per waardenoriëntatie

	hier&nu	hier&later	elders & nu	elders & later
• Zorgzamen	**	**	**	**
• Behoudenden				
• Genieters	**	**	**	**
• Evenwichtigen		*	**	
• Luxezoekers	**	**	**	**
• Zakelijken		**	*	**
• Ruimdenkers	**			**
• Geëngageerden	**	**	**	**

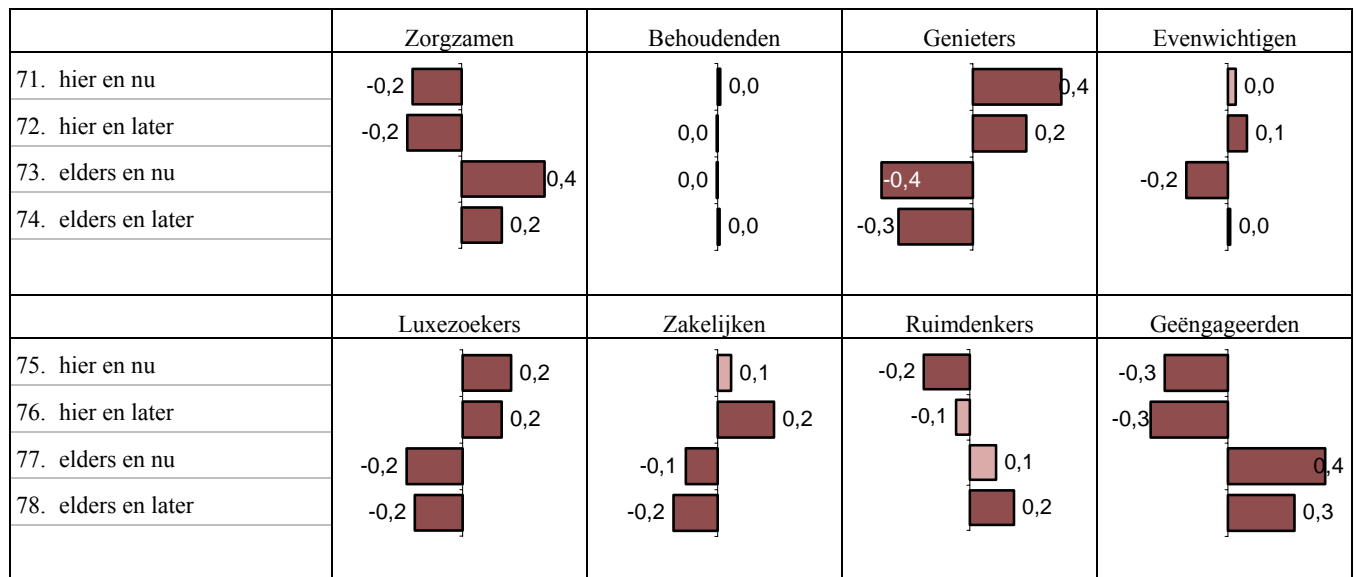
Tabel 8.5.5.2.2. geeft de gemiddelde scores voor de oriëntaties op duurzaamheid voor de WIN-4 –waardenoriëntaties.

Tabel 8.5.5.2.2. Gemiddelde scores per duurzame ontwikkeling en de significantie van de verschillen tussen de WIN-4 –waardenoriëntatie.

SCHAAL	NL	1 zakel-luxe	2 beh-geniet	3 ruimd-geëng	4 zorgz-beh	Afwijking, getoetst met de T-toets, $p=0.05$, Tweezijdig.					
						zakel-luxe			zorgz-beh		beh-geniet
						zorgz-beh	beh-geniet	ruimd-geëng	beh-geniet	ruimd-geëng	ruimd-geëng
hier en nu	1,4	1,6	1,7	1,0	1,3	Sig		sig	sig	sig	sig
elders en nu	3,7	3,4	2,8	5,0	4,3	Sig	sig	sig	sig	sig	sig
hier en later	2,0	2,2	2,2	1,5	1,7	Sig		sig	sig	sig	sig
elders en later	3,8	3,5	3,2	4,8	4,1	Sig		sig	sig	sig	sig

In figuur 8.5.5.2.1. zijn de vier oriëntaties op duurzaamheid uitgesplitst naar WIN-8 oriëntatie.

Bij de vraagstukken 'elders en nu' zijn de grootste verschillen tussen WIN-8 oriëntaties te vinden: zorgzamen en geëngageerden geven hier grotere prioriteit aan, genieters een lagere prioriteit. Bij de overige vraagstukken zijn de verschillen vergelijkbaar. In het algemeen kan gesteld worden dat met name traditionelen en geëngageerden een hogere prioriteit geven aan vraagstukken 'elders en nu' en 'elders en later'. Genieters, Luxezoekers en (in minder mate) zakelijken vinden vraagstukken 'hier en nu' en 'hier en later' belangrijker. Het verschil tussen elders en hier lijkt dominantanter dan het verschil tussen nu en later.

Figuur 8.5.5.2.1. De mate waarin de respondenten in ieder WIN segment afwijken van de overige segmenten voor wat betreft de oriëntaties ongeacht domein. Positieve afwijkingen duiden op een groter belang, negatieve afwijkingen op een kleiner belang. Bij donker gekleurde balkjes is sprake van een significante afwijking van de overige WIN segmenten.

Maatschappelijke vraagstukken en duurzame ontwikkeling per wereldbeeld

Tabel 8.5.5.3.1. geeft de gemiddelde scores voor de oriëntaties op duurzaamheid voor de wereldbeelden.

Tabel 8.5.5.3.1. Gemiddelde scores per duurzame ontwikkeling en de significantie van de verschillen tussen de wereldbeelden.

						Afwijking, getoetst met de T-toets, p=0.05, tweezijdig.					
						A1 tov			A2 tov		B1 tov
SCHAAL	NL	A1	A2	B1	B2	A2	B1	B2	B1	B2	B2
hier en nu	1,4	1,8	1,8	0,9	1,3		sig	sig	Sig	sig	Sig
elders en nu	3,7	2,5	2,8	5,5	4,1		sig	sig	Sig	sig	Sig
hier en later	2,0	2,6	2,3	1,3	1,8	sig	sig	sig	Sig	sig	Sig
elders en later	3,8	2,8	3,2	5,0	4,1		sig	sig	Sig	sig	Sig

Ook hier blijkt het verschil tussen hier en elders. De A-werelden scoren hoog op hier&nu en hier&later, de B-werelden scoren hoog op hier&later en elders&later.

8.5.6 Het belang van de domeinen

Een opvallend punt uit de enquête is de hoge prioritering voor ecologische - en voor mondiale vraagstukken. De verwachting van veel beleidsmakers dat de meeste burgers zich vooral zorgen maken over economische problemen en problemen dicht bij huis klopt niet. Vervuiling van zeeën en rivieren, ontbossing, klimaatverandering en honger in de wereld scoren gemiddeld hoger dan problemen in de eigen woonomgeving, files of economische vraagstukken, zoals pensioenen of belastingdruk. Uit onderzoek van de Universiteit van Tilburg (Ester en Vinken, 2001) blijkt dat niet alleen in Nederland bij burgers een veel groter draagvlak bestaat voor het oplossen van ecologische en maatschappij vraagstukken dan door beleidsmakers en politici vaak wordt verondersteld.

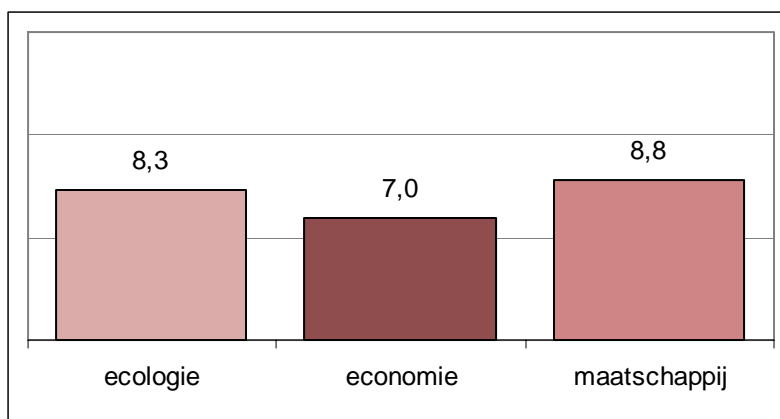
Deze analyse is gebaseerd op de vierde sorteertaak, waarin de respondenten die 15 vraagstukken hebben gerangordend die zij in de eerdere drie rangordeningen tot de vijf belangrijkste rekenden. De aanname daarbij is dat op grond van de gemiddelde rangordepositie van de vijf vraagstukken per domein in deze taak iets gezegd kan worden over het domein als geheel.

Net als bij de analyse van het belang van de oriëntaties is het belang van de domeinen bepaald op basis van de rangordepositie van ieder domein per respondent (1-3) en op basis van de gemiddelde rangordepositie per oriëntatie over alle respondenten heen (zie hoofdstuk 8.2.5.1.). In tabel 8.5.6.1. staan de resultaten berekend met behulp van methode 1.

Tabel 8.5.6.1. Belang van de domeinen volgens methode 1.

	ecologie	economie	maatschappij
	%	%	%
eerste plaats	40	13	47
tweede plaats	29	38	35
derde plaats	31	49	18
gemiddelde			
(omgescoord)	2,1	1,6	2,3

In figuur 8.5.6.1. zijn de resultaten berekend volgens methode 2 te vinden.

Figuur 8.5.6.1. Belang van de domeinen volgens methode 2.

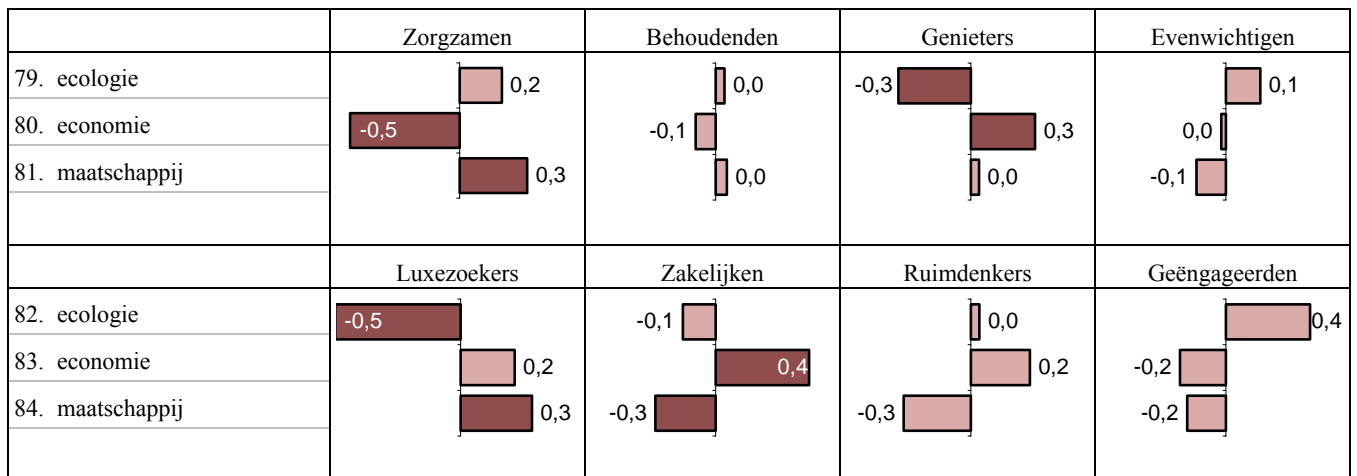
Het belang van de drie domeinen verschilt significant van elkaar: de maatschappelijke problemen worden het belangrijkste gevonden, gevolgd door de ecologische en economische vraagstukken.

8.5.7 Domeinen per waardenoriëntatie

Wordt gekeken naar de verschillende waardenoriëntaties, dan is het beeld voor WIN-4 in Tabel 8.5.7.1. en voor WIN-8 in figuur 8.5.7.1. gepresenteerd.

Tabel 8.5.7.1. Gemiddelde rangorde per domein en per WIN-4 waardenoriëntatie en de significanties tussen de waardenoriëntaties

DOMEIN	NL	1 zakel-luxe	2 beh-geniet	3 ruimd-geëng	4 zorgz-beh	Afwijking, getoetst met de T-toets, p=0.05, Tweezijdig.					
						zakel-luxe			zorgz-beh		beh-geniet
						zorgz-beh	beh-geniet	ruimd-geëng	beh-geniet	ruimd-geëng	ruimd-geëng
MILIEU score op domein milieu	2,6	2,5	2,5	2,6	2,6	sig		sig			sig
ECONOMIE score op domein economie	2,3	2,4	2,4	2,3	2,3	sig		sig	sig	sig	
SOCIAAL score op domein sociaal	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0					sig	

Figuur 8.5.7.1. De mate waarin de respondenten in ieder WIN segment afwijken van de overige segmenten voor wat betreft de domeinen. Positieve afwijkingen duiden op een groter belang, negatieve afwijkingen op een kleiner belang van het domein. Bij donker gekleurde balkjes is sprake van een significant ($p < 0,05$) verschil.

De verschillen tussen de WIN -8 segmenten zijn relatief klein. Ecologische vraagstukken worden minder belangrijk gevonden door genieters en luxezoekers. Economische problemen worden belangrijker gevonden door genieters en zakelijken, maar minder belangrijk door zorgzamen. Maatschappij vraagstukken worden belangrijker gevonden door zorgzamen en luxezoekers, maar minder door zakelijken.

Alle domeinen (ecologie, economie en maatschappij) verschillen significant van elkaar ($p < .01$). Voor elk domein geldt dat er verschillen zijn naar WIN-8-oriëntatie (ecologie $p < .05$, economie $p < .01$, maatschappij $p < .05$). Per domein treden de volgende verschillen treden op naar WIN-8 oriëntatie (** $< .01$, * $< .05$) (zie tabel 8.5.7.2).

Tabel 8.5.7.2. Significante verschillen tussen domeinen naar WIN-8 oriëntatie (** $< .01$, * $< .05$)

	ecologie	economie	maatschappij
• Zorgzamen		**	*
• Behoudenden			
• Genieters	*	*	
• Evenwichtigen			
• Luxezoekers	**		*
• Zakelijken		**	*
• Ruimdenkers			
• Geëngageerden			

8.5.8 Ontwikkeling in toekomst en wie moet vraagstukken oplossen per domein en per wereldbeeld

Nederlanders verwachten dat de meeste belangrijkste maatschappelijke problemen groter worden (per domein per wereldbeeld zie tabel 8.5.8.1). Een ander opvallende bevinding is dat maar een beperkt deel van de bevolking zegt zelf iets aan de belangrijkste maatschappelijke vraagstukken te doen of te kunnen doen: 70% verwijst naar de overheid als degene die actie zou moeten nemen. Zijn de Nederlanders tevreden over de inzet van de overheid, nee oordeelt de meerderheid (zie tabel 8.5.8.2. per domein en per wereldbeeld). Deze bevindingen blijken niet aan een wereldbeeld gebonden. Blijkbaar worden veel maatschappelijke vraagstukken gezien als sociaal dilemma.

Tabel 8.5.8.1. Ontwikkeling in de toekomst maatschappelijke vraagstukken per domein en per wereldbeeld

ontwikkeling vraagstukken in de toekomst (% wordt erger)				
	A1	A2	B1	B2
	%	%	%	%
Ecologie	63	68	72	69
Economie	55	59	55	56
Maatschappij	66	72	59	63

Men ondersteunt dat de overheid gedragsregels of heffingen oplegt, maar men acht het niet opportuun om vrijwillig het gedrag aan te passen, omdat de anderen dan wellicht toch niet meedoen. Ook dit staat haaks op het idee dat de burger een terugtrekkende overheid zou wensen.

Tabel 8.5.8.2. Ontwikkeling in de toekomst maatschappelijke vraagstukken per domein en per wereldbeeld

oordeel huidige overheidsinspanningen (% onvoldoende)				
	A1	A2	B1	B2
	%	%	%	%
Ecologie	61	67	67	67
Economie	65	73	73	71
Maatschappij	76	80	67	72

8.6 Relatie maatschappelijke vraagstukken en wereldbeelden

Bij het selecteren van indicatoren waarmee duurzaamheid zou kunnen worden gemeten, beschouwd vanuit de vier wereldbeelden, is het nuttig te weten hoe de prioritering van de maatschappelijke vraagstukken samenhangt met de

wereldbeelden. Om deze samenhang nader te analyseren zijn twee methodes gehanteerd.

1. De eerste methode gaat uit van de scores van de individuele respondenten. Er zijn een aantal regressie-analyses uitgevoerd, waarmee duidelijk wordt in welke mate voorkeur voor de wereldbeelden samenhangt met het gepercipieerde belang van maatschappelijke vraagstukken.
2. De tweede methode gaat uit van de scores van groepen respondenten. Van een volledige groep die tot een wereldbeeld behoort, is de correlatie onderzocht met een volledige WIN-4 groep, wat betreft hun geprioriteerde lijst maatschappelijke vraagstukken.

In hoofdstuk 8.6.1. is de analyse op respondent niveau gepresenteerd en in hoofdstuk 8.6.2. is de analyse op groepsniveau gepresenteerd.

8.6.1 Analyse op respondentniveau

De analyses zijn uitgevoerd op de gegevens van de enquête uit 2003. In dit bestand is van 1.784 personen zowel de voorkeur voor de wereldbeelden bekend, als de prioritering van de verschillende maatschappelijke vraagstukken. In de regressie-analyses is daarbij uitgegaan van de prioritering binnen de afzonderlijke domeinen (prioritering binnen ecologie, economie en maatschappij). Dit levert betere voorspellingen (verklaarde variantie) op dan wanneer wordt uitgegaan van de vraagstukken uit de 4^e sorteertaak. Als afhankelijke variabele zijn de wereldbeelden-dimensies gehanteerd ("coora1-b2" en "coora2-b1") en de voorkeur voor de afzonderlijke wereldbeelden (a1coor t/m b2coor).

De analyses zijn lineaire regressie-analyses, met behulp van de stepwise methode. Hierbij wordt de regressie-analyse stapsgewijs uitgevoerd: in een eerste stap wordt de variabele met de sterkste correlatie met de afhankelijke variabele aan het model toegevoegd. Vervolgens wordt telkens die variabele toegevoegd die de sterkste partiële correlatie heeft (d.w.z. unieke correlatie, gecorrigeerd voor de intercorrelatie met de variabelen die al in het model zitten). Dit proces gaat door totdat er geen variabelen meer zijn die de formule significant beter maken. Tijdens dit proces is het ook mogelijk dat er voorspellende variabelen uit de formule worden verwijderd, omdat deze door de correlaties van andere variabelen overbodig worden gemaakt.

In tabel 8.6.1.1. worden de resultaten gegeven van twee regressieanalyses: één met coora1-b2 als afhankelijke variabele, de ander met coora2-b1 als afhankelijke variabele.

Tabel 8.6.1.1. Regressieanalyses: één met coora1-b2 als afhankelijke variabele, de ander met coora2-b1 als afhankelijke variabele. Weergegeven is de totale verklaarde variantie (kop) en de gestandaardiseerde regressiegewichten.

afhankelijke variabele: coora1-b2 verklaarde variantie: 10%	Beta	afhankelijke variabele: coora2-b1 verklaarde variantie: 22%	Beta
• Dat in de toekomst de kwaliteit van het onderwijs in Nederland hoger zal zijn	0,11	• Dat er minder asielzoekers komen in Nederland	0,16
• Dat de dreiging van terrorisme en oorlog in de wereld afneemt	0,11	• Dat Nederland in de toekomst blijft meetellen in de wetenschap en techniek door investeringen in het onderwijs	-0,10
• Dat de kans op een ramp in Nederland kleiner wordt dan nu het geval is	0,08	• Dat bedrijven op de wereld hun verantwoordelijkheid nemen als het gaat om maatschappelijk verantwoord produceren	-0,09
• Dat Nederlandse bedrijven in de toekomst steeds beter kunnen concurreren met bedrijven uit het buitenland	0,08	• Dat er in de toekomst minder armoede op de wereld is	-0,09
• Dat de werkloosheid in Nederland vermindert	0,08	• Dat er meer wordt gedaan aan de bestrijding van honger op de wereld	-0,09
• Dat het verschil tussen arm en rijk in Nederland wordt verkleind	-0,07	• Dat in de toekomst de mensenrechten wereldwijd minder worden geschonden	-0,09
• Dat de leefbaarheid in mijn buurt verbetert	0,07	• Dat het verschil tussen arm en rijk in Nederland wordt verkleind	-0,08
• Dat de belastingen in Nederland worden verlaagd	0,06	• Dat vrouwen en mannen in Nederland gelijke kansen hebben werk te vinden en promotie te maken	-0,06
• Dat er in de toekomst minder mensen op de wereld lijden aan besmettelijke ziektes	0,06	• Dat de oudedagsvoorzieningen van mensen in Nederland in de toekomst goed geregeld blijven	0,06
• Dat bedrijven op de wereld hun verantwoordelijkheid nemen als het gaat om maatschappelijk verantwoord produceren	-0,06	• Dat natuurlijke planten en dieren op de wereld in de toekomst niet worden aangetast of verdrongen door genetisch veranderde planten en dieren	0,06
• Dat er minder asielzoekers komen in Nederland	0,06	• Dat Nederland in de toekomst zelf kan voorzien in voeding en energie voor zijn burgers	0,06
• Dat de overheidsfinanciën in Nederland in de toekomst beter op orde zullen zijn	0,06	• Dat er meer wordt gedaan aan de bestrijding van criminaliteit in Nederland	0,06
• Dat er meer wordt gedaan aan de bestrijding van criminaliteit in Nederland	0,05	• Dat er in de toekomst meer mensen op de wereld kunnen lezen en schrijven en minimaal basisonderwijs krijgen	-0,06
• Dat vervuilde bodems in Nederland worden schoongemaakt	0,05	• Dat de dreiging van terrorisme en oorlog in de wereld afneemt	0,05
• Dat de voedselveiligheid in Nederland verbeterd wordt	0,05	• Dat we bij het consumeren in Nederland meer rekening houden met het milieu	-0,04
• Dat natuurlijke planten en dieren op de wereld in de toekomst niet worden aangetast of verdrongen door genetisch veranderde planten en dieren	-0,05		

Weergegeven is de totale verklaarde variantie (kop) en de gestandaardiseerde regressiegewichten, die geïnterpreteerd kunnen worden als het belang van die variabelen voor de voorspelling van de voorkeur voor het wereldbeeld.

De beste vijf voorspellers van A1-B2 zijn:

- Dat in de toekomst de kwaliteit van het onderwijs in Nederland hoger zal zijn
- Dat de dreiging van terrorisme en oorlog in de wereld afneemt
- Dat de kans op een ramp in Nederland kleiner wordt dan nu het geval is
- Dat Nederlandse bedrijven in de toekomst steeds beter kunnen concurreren met bedrijven uit het buitenland
- Dat de werkloosheid in Nederland vermindert

De beste voorspellers van A2-B1 zijn:

- Dat er minder asielzoekers komen in Nederland
- Dat Nederland in de toekomst blijft meetellen in de wetenschap en techniek door investeringen in het onderwijs

- Dat bedrijven op de wereld hun verantwoordelijkheid nemen als het gaat om maatschappelijk verantwoord produceren
- Dat er in de toekomst minder armoede op de wereld is
- Dat er meer wordt gedaan aan de bestrijding van honger op de wereld

Opvallend hierbij is dat de beste voorspellers van A2-B1 niet voorkomen in de beste voorspellers van A1-B2, dat duidt op onderscheidendheid van de wereldbeelden.

De voorspelling van de coördinaat A2-B1 vanuit de prioritering werkt aanzienlijk beter (22% verklaarde variantie) dan de voorspelling van A1-B2. Deze bevinding is lastig te verklaren. Twee mogelijke oorzaken zijn:

- A1-B2 zou beter kunnen worden voorspeld op basis van *andere* vraagstukken (m.a.w. dit wereldbeeld vindt andere vraagstukken belangrijk die niet zijn meegenomen in het onderzoek, gezien de uitgevoerde controles is dit niet waarschijnlijk).
- De score op deze dimensie kan beter worden verklaard vanuit *andere* onderwerpen dan de prioritering van maatschappelijke vraagstukken (echter, voor achtergrondkenmerken en waarden geldt echter niet dat deze tot een betere voorspelling leiden voor de score op deze dimensie, vergeleken met de score op de dimensie a2-b1).

Naast de analyse op de coördinaten, zijn er ook regressie-analyses uitgevoerd om de mate van voorkeur voor de vier afzonderlijke wereldbeelden te meten. In tabel 8.6.1.2. de resultaten.

Bij regressieanalyses op de scores op de vier afzonderlijke wereldbeelden is de verklaarde variantie alleen bij het B1 wereldbeeld hoog (18%) te noemen. Bij de overige wereldbeelden is de verklaarde variantie beperkt.

Voor wat betreft de voorspellers, er is enige overlap tussen de voorspellers A2 en B1 (asielzoekers, belastingen). Het verschillende teken van de bijbehorende regressiecoëfficiënt illustreert de tegenstelling tussen deze wereldbeelden. Ook is te zien dat “het verschil tussen arm en rijk” bij alle wereldbeelden redelijk hoog scoort. Bij de “A” werelden scoort dit onderwerp echter negatief, bij de B werelden positief.

Tabel 8.6.1.2. Regressie-analyses om de mate van voorkeur voor de vier afzonderlijke wereldbeelden.

afhankelijke variabele: a1coor verklaarde variantie: 9%	Beta	afhankelijke variabele: a2coor verklaarde variantie: 11%	Beta
<ul style="list-style-type: none"> • Dat er eerlijke prijzen worden betaald voor producten uit ontwikkelingslanden • Dat er in de toekomst zuiniger wordt omgaan met de olie- en gasvoorraden op de wereld • Dat het verschil tussen arm en rijk in Nederland wordt verkleind • Dat we in de toekomst in Nederland meer inkomenszekerheid hebben • Dat er in de toekomst minder kinderarbeid op de wereld is • Dat natuurlijke planten en dieren op de wereld in de toekomst niet worden aangetast of verdrongen door genetisch veranderde planten en dieren • Dat de oudedagsvoorzieningen van mensen in Nederland in de toekomst goed geregeld blijven • Dat bedrijven op de wereld hun verantwoordelijkheid nemen als het gaat om maatschappelijk verantwoord produceren • Dat de dreiging van terrorisme en oorlog in de wereld afneemt • Dat vrouwen en mannen in Nederland gelijke kansen hebben werk te vinden en promotie te maken • Dat bewoners in mijn buurt minder langs elkaar heen leven • Dat wetten en regels beter worden nageleefd in Nederland • Dat het gat in de ozonlaag in de toekomst kleiner wordt • Dat in de toekomst de kwaliteit van het onderwijs in Nederland hoger zal zijn 	<ul style="list-style-type: none"> -0,12 -0,12 -0,10 -0,08 -0,08 -0,08 -0,07 -0,07 0,07 -0,06 -0,06 -0,06 -0,05 0,05 	<ul style="list-style-type: none"> • Dat er minder asielzoekers komen in Nederland • Dat in de toekomst de mensenrechten wereldwijd minder worden geschonden • Dat de belastingen in Nederland worden verlaagd • Dat Nederland in de toekomst zelf kan voorzien in voeding en energie voor zijn burgers • Dat er meer wordt gedaan aan de bestrijding van criminaliteit in Nederland • Dat het verschil tussen arm en rijk in Nederland wordt verkleind • Dat er in de toekomst meer mensen op de wereld kunnen lezen en schrijven en minimaal basisonderwijs krijgen • Dat we bij het consumeren in Nederland meer rekening houden met het milieu • Dat dieren in de Nederlandse (intensieve) veehouderij een beter bestaan krijgen 	<ul style="list-style-type: none"> 0,12 -0,10 0,09 0,08 0,07 -0,07 -0,06 0,05
afhankelijke variabele: b1coor verklaarde variantie: 18%	Beta	afhankelijke variabele: b2coor verklaarde variantie: 6%	Beta
<ul style="list-style-type: none"> • Dat er in de toekomst minder armoede op de wereld is • Dat er minder asielzoekers komen in Nederland • Dat Nederland in de toekomst blijft meetellen in de wetenschap en techniek door investeringen in het onderwijs • Dat de belastingen in Nederland worden verlaagd • Dat natuurlijke planten en dieren op de wereld in de toekomst niet worden aangetast of verdrongen door genetisch veranderde planten en dieren • Dat het verschil tussen arm en rijk in Nederland wordt verkleind • Dat Nederlandse bedrijven in de toekomst steeds beter kunnen concurreren met bedrijven uit het buitenland • Dat er in Nederland meer vrijwilligerswerk wordt gedaan • Dat er meer wordt gedaan aan de bestrijding van criminaliteit in Nederland • Dat Nederland in de toekomst zelf kan voorzien in voeding en energie voor zijn burgers • Dat bedrijven op de wereld hun verantwoordelijkheid nemen als het gaat om maatschappelijk verantwoord produceren • Dat de oudedagsvoorzieningen van mensen in Nederland in de toekomst goed geregeld blijven • Dat de water-, gas- en electriciteitsvoorziening in Nederland in de toekomst even betrouwbaar blijft als nu • Dat de luchtvervuiling in Nederland vermindert 	<ul style="list-style-type: none"> 0,16 -0,12 0,09 -0,08 -0,08 0,07 -0,07 0,07 -0,07 -0,07 0,06 -0,06 -0,05 -0,05 	<ul style="list-style-type: none"> • Dat de kans op een ramp in Nederland kleiner wordt dan nu het geval is • Dat bedrijven op de wereld hun verantwoordelijkheid nemen als het gaat om maatschappelijk verantwoord produceren • Dat Nederlandse bedrijven in de toekomst steeds beter kunnen concurreren met bedrijven uit het buitenland • Dat vervuilde bodems in Nederland worden schoongemaakt • Dat het verschil tussen arm en rijk in Nederland wordt verkleind • Dat de overheidsfinanciën in Nederland in de toekomst beter op orde zullen zijn • Dat er minder asielzoekers komen in Nederland • Dat de werkloosheid in Nederland vermindert 	<ul style="list-style-type: none"> -0,09 0,08 -0,08 -0,07 0,07 -0,06 -0,05 -0,05

8.6.2 Analyse op groepsniveau

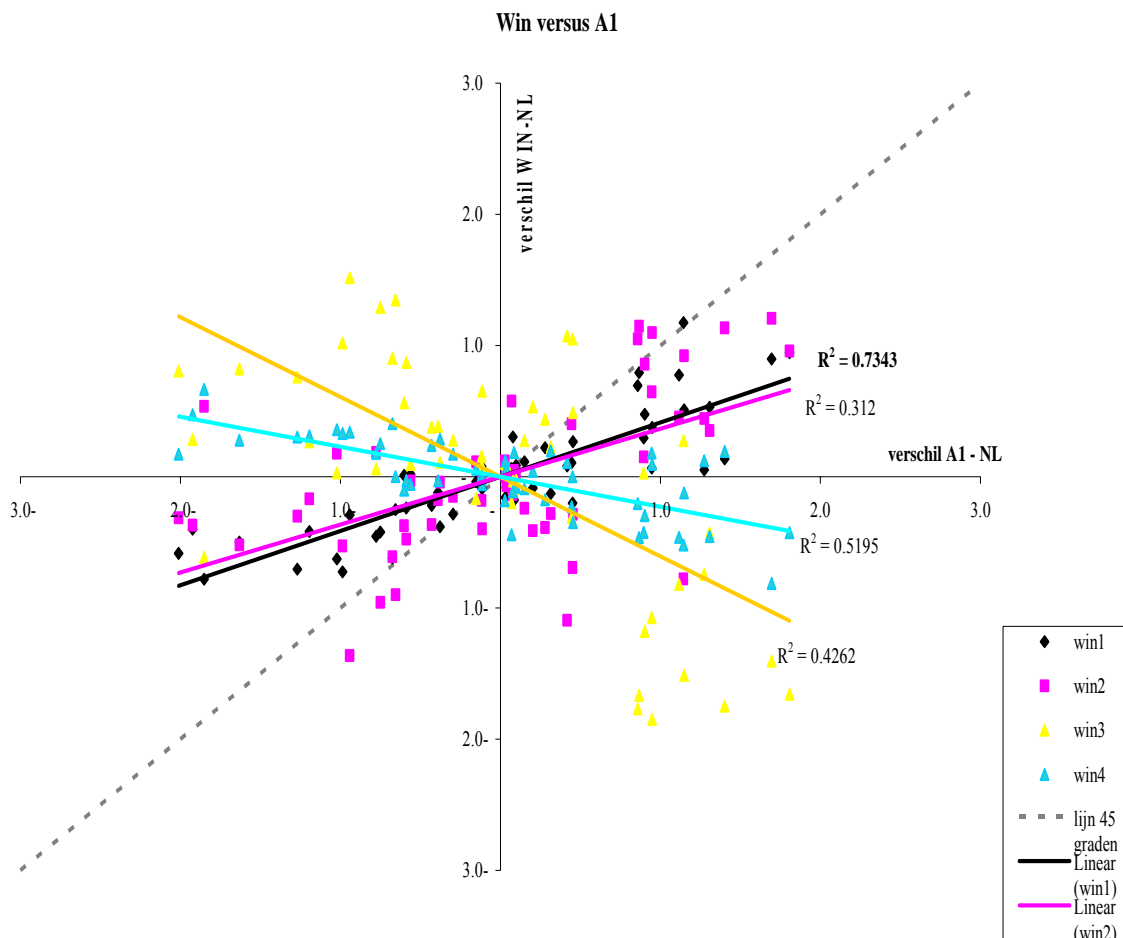
Voor elk wereldbeeld en elke WIN-4-waardenoriëntatie is voor de 53 maatschappelijke vraagstukken de gemiddelde score berekend. Deze zijn gepresenteerd voor WIN-4 gepresenteerd in tabel 8.5.3.1. en voor de wereldbeelden in tabel 8.5.4.1. De (gemiddelde) euclidische afstanden zijn berekend tussen de gemiddelde scores van de vraagstukken wereldbeelden en waardenoriëntaties onderling, en tussen de wereldbeelden en waardenoriëntaties. De resultaten zijn weergegeven in tabel 8.6.2.1.

Tabel 8.6.2.1. Euclidische afstanden (berekend als chi-squares) tussen de gemiddelde scores van de vraagstukken van de wereldbeelden en waardenoriëntaties, en onderling tussen de wereldbeelden en waardenoriëntaties

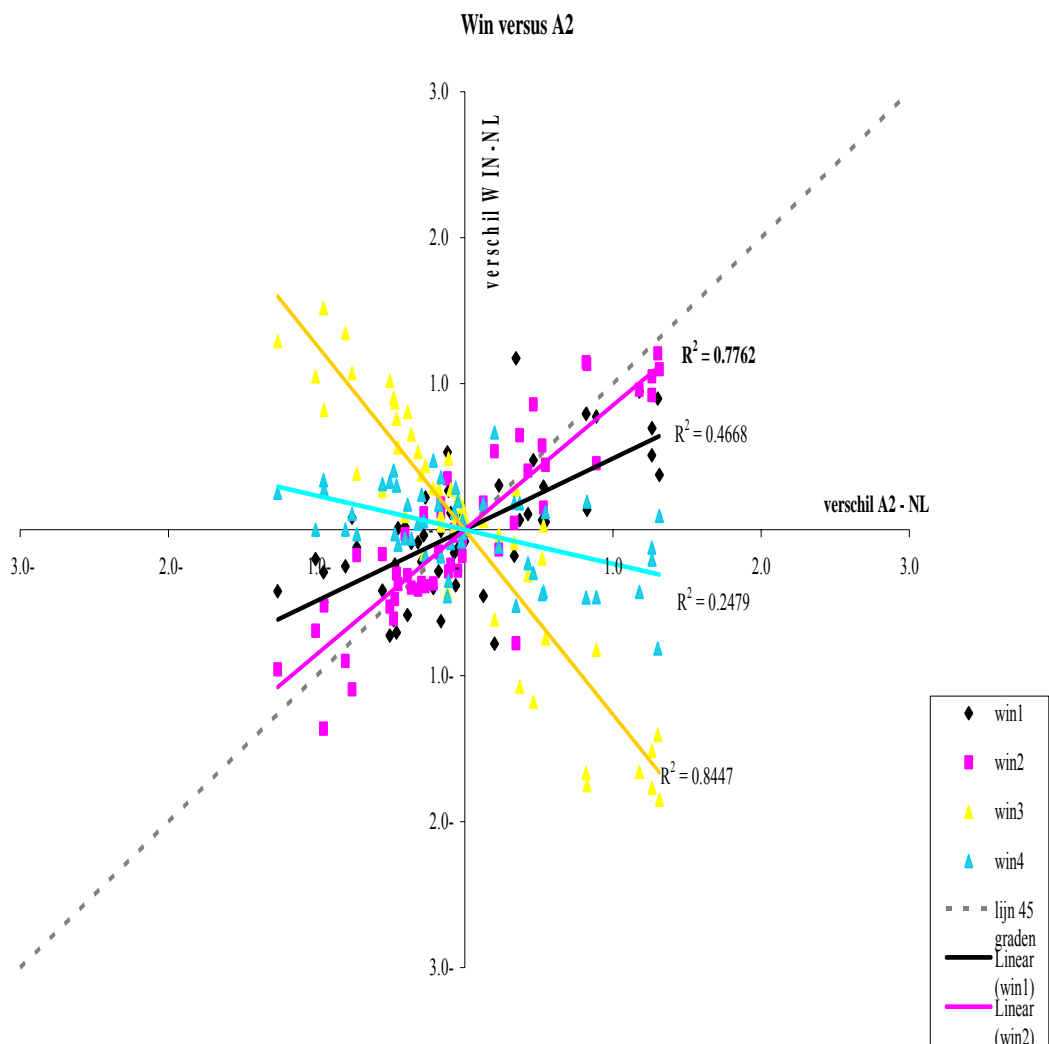
	Chi-square between Sets of Frequencies									
	A1	A2	B1	B2	WIN1 zakel- luce	WIN2 Beh- geniet	WIN3 Geënga- ruimd	WIN4 Zorgz- beh	NL	
A1	0,0	2,3	5,7	3,7	1,9	2,5	5,0	3,7	3,0	
A2	2,3	0,0	5,3	2,7	1,6	1,0	4,6	2,6	2,0	
B1	5,7	5,3	0,0	2,8	4,5	5,1	1,2	3,2	3,4	
B2	3,7	2,7	2,8	0,0	2,2	2,6	2,2	0,9	0,9	
WIN1: Zakelijken/Luxezoekers	1,9	1,6	4,5	2,2	0,0	1,8	3,8	2,5	1,6	
WIN2:behoudenden/Genieters	2,5	1,0	5,1	2,6	1,8	0,0	4,6	2,5	1,9	
WIN3: Geëngageerden/ruimdenkers	5,0	4,6	1,2	2,2	3,8	4,6	0,0	2,6	2,8	
WIN4:Zorgzamen/behoudenden	3,7	2,6	3,2	0,9	2,5	2,5	2,6	0,0	1,1	
NL	3,0	2,0	3,4	0,9	1,6	1,9	2,8	1,1	0,0	

Uit de euclidische afstanden blijkt dat tussen de paren A1 – 4 zakelijken/luxezoekers, A2 –Behouden/genieters, B1 –Geëngageerden/ruimdenkers en B2- Zorgzamen/-behoudenden de euclidische afstanden het kleinst zijn. De prioritering van de maatschappelijke vraagstukken vanuit een wereldbeeld en bijbehorende WIN-oriëntatie lijken dus het meest op elkaar.

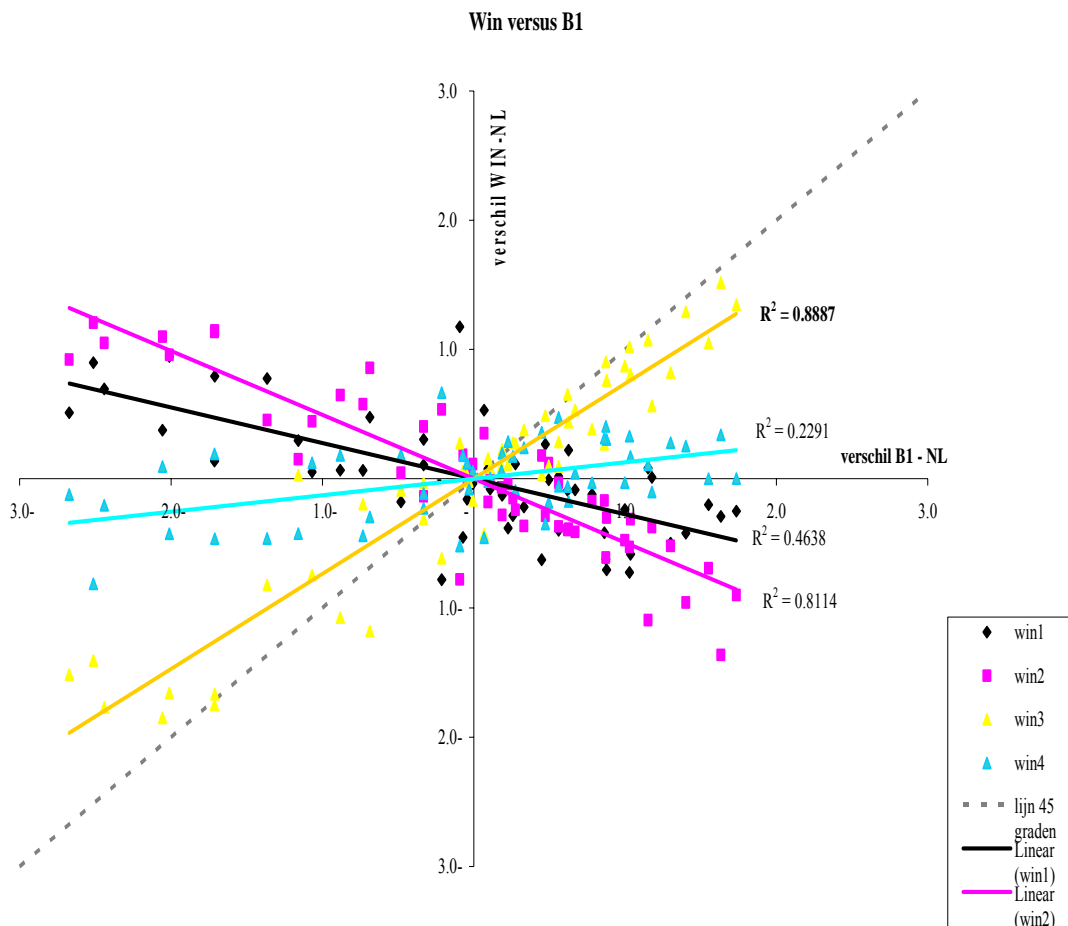
Vervolgens zijn de verschillen berekend tussen de prioriterings-scores voor ieder WB-WIN paar. Deze zijn weergegeven in figuur 8.6.2.1.a tm d

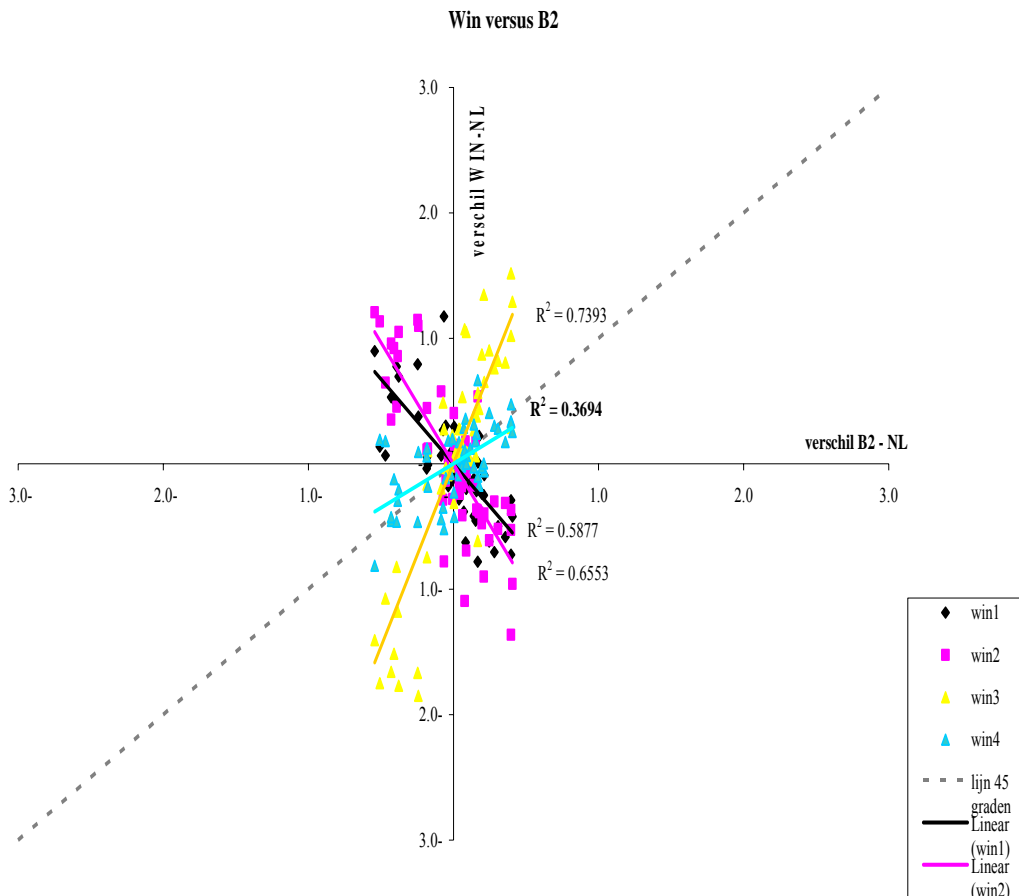
Figuur 8.6.2.1.a Verschilscores voor alle 53 maatschappelijke vraagstukken voor de vier WIN groepen en A1. Duidelijk is te zien dat een hogere score voor een vraagstuk voor de A1-groep ook leidt tot een hogere score voor datzelfde vraagstuk voor de ‘bijbehorende’ WIN-groep.

Figuur 8.6.2.1.b Verschilsscores voor alle 53 maatschappelijke vraagstukken voor de vier WIN groepen en A2. Duidelijk is te zien dat een hogere score voor een vraagstuk voor de A2-groep ook leidt tot een hogere score voor datzelfde vraagstuk voor de 'bijbehorende' WIN-groep.

Figuur 8.6.2.1.c Verschilscores voor alle 53 maatschappelijke vraagstukken voor de vier WIN groepen en B1. Duidelijk is te zien dat een hogere score voor een vraagstuk voor de B1-groep ook leidt tot een hogere score voor datzelfde vraagstuk voor de 'bijbehorende' WIN-groep.

Figuur 8.6.2.1.d. Verschilscores voor alle 53 maatschappelijke vraagstukken voor de vier WIN groepen en B2. Duidelijk is te zien dat een hogere score voor een vraagstuk voor de B2-groep ook leidt tot een hogere score voor datzelfde vraagstuk voor de 'bijbehorende' WIN-groep, al zijn de verschillen klein. Dit komt doordat B2 sterk lijkt op Nederland (punten liggen dicht bij het nulpunt).

In de bovenstaande figuren wordt de probleemperceptie van maatschappelijke vraagstukken gesorteerd naar voorkeuren voor een sociaal maatschappelijke omgeving (wereldbeeld) gerelateerd aan de probleemperceptie, gesorteerd naar de doelen van mensen (WIN).

Voor figuur 8.6.2.1 a-d geldt dat indien de betreffende WB-groep én de WIN groepen wat hun prioritering op de maatschappelijke vraagstukken niet afwijken van het Nederlandse gemiddelde, alle 53 vraagstukken in het nulpunt terecht komen. Hoe verder de verschilscores van het nulpunt afliggen, hoe minder een groep wat hun prioritering betreft lijkt op het Nederlandse gemiddelde.

Op het moment dat voor een WB-groep en een WIN-groep de prioritering van de maatschappelijke vraagstukken onderling *geheel* overeenkomt, maar afwijkt van de

prioritering voor heel Nederland, zullen de 53 vraagstukken zich bevinden op een lijn met een hoek van 45° zoals ingetekend in de figuren (de 'ideale' lijn). Indien de prioritering van de maatschappelijke vraagstukken voor een WIN-groep juist tegengesteld is aan die van de wereldbeeld groep, zullen de vraagstukken liggen op een lijn die haaks op de ingetekende lijn staat.

Hoewel een uitgebreide analyse hier achterwege is gelaten laat figuur 8.6.2.1 a-d zien dat de prioritering van de maatschappelijke vraagstukken voor het wereldbeeld in alle gevallen het beste overeenkomt met de bijbehorende WIN4 groep (betreffende lijn ligt het dichtst bij de 'ideale' lijn). In alle gevallen, behalve bij B2, is de spreiding van de onderliggende punten het laagst (R^2 is het hoogst). Echter, voor A1 (figuur 8.6.2.1.a) is het verschil tussen win1 en win2 erg klein, hoewel de R^2 voor win1 flink veel hoger ligt dan voor win2. B2 onderscheidt zich het minst van het Nederlandse gemiddelde.

Tevens is te zien dat de prioritering van de maatschappelijke vraagstukken van de win1/win2 (zakel-luxe/beh-geniet) en win3/win4 (geëng-ruimd/zorgz-beh) groepen een tegengestelde tendens vertoont.

9 Sociaal-economische verschillen

Economische omstandigheden, verwachtingen behorende bij de levensfase en de ervaringen van het cohort waartoe iemand behoort kunnen van invloed zijn voor de keuzes voor wereldbeeld, waardenoriëntatie of maatschappelijke vraagstukken.

Om meer inzicht te geven in de voorgaande hoofdstukken gevonden verschillen in perceptie over waardenoriëntatie en wereldbeeld, worden in dit hoofdstuk achtereenvolgens de verschillen in een aantal sociaal-economische achtergrond variabelen gepresenteerd voor waardenoriëntatie en wereldbeeld. Een aantal verschillen worden in dit hoofdstuk kort besproken.

9.1 Grote huishouden, sekse en sociale klasse

In tabel 9.1.1. zijn de grootte van het huishouden, sekse en sociale klasse weergegeven naar wereldbeeld en waardenoriëntatie.

Tabel 9.1.1. De gemiddelde scores van de verhouding tussen mannen en vrouwen, de grootte van het huishouden en de sociale klasse van de hoofdkostwinner gegeven per WIN-waardenoriëntatie en per wereldbeeld en de significanties tussen de onderlinge verschillen gegeven .

							Afwijking, getoetst met de T-toets, p=0.05, tweezijdig.				
	NL	Gemiddelde rangorde / gemiddelde score				zakel-luxe			zorgz-beh		beh-geniet
		1 zakel-luxe	2 beh-geniet	3 ruimd-geëng	4 zorgz-beh	zorgz-beh	beh-geniet	ruimd-geëng	beh-geniet	ruimd-geëng	ruimd-geëng
P001 sekse	1,5	1,3	1,5	1,6	1,6	sig		sig	sig		sig
H001 grootte huishouden	2,6	2,6	3,0	2,1	2,7		sig	sig	sig	sig	sig
H049 sociale klasse VMO hoofdkostwinner	2,8	2,2	3,2	2,4	3,0	sig	sig		sig	sig	sig
							Afwijking, getoetst met de T-toets, p=0.05, tweezijdig.				
	NL	Gemiddelde rangorde / gemiddelde score				A1 tov			A2 tov		B1 tov
		A1	A2	B1	B2	A2	B1	B2	B1	B2	B2
P001 sekse	1,5	1,3	1,5	1,6	1,6	sig	sig	sig	sig	sig	
H001 grootte huishouden	2,6	2,6	2,6	2,4	2,6				sig		sig
H049 sociale klasse VMO hoofdkostwinner	2,8	2,6	3,0	2,5	2,8	sig		sig	sig	sig	sig

De WIN-4 groep ruimdenkers/geëngageerden heeft gemiddeld het kleinste huishouden (2,1 personen per huishouden), gevolgd door de zakelijken/luxezoekers (2,6), zorgzamen/behoudenden (2,7) en behoudenden/genieters (3,0). Bij de wereldbeelden zijn enkel de B1-huishoudens wat kleiner (ca 10%) dan de huishoudens voor de overige wereldbeelden.

In de WIN-4 groepen ruimdenkers/geëngageerden en behoudenden/zorgzamen zijn meer vrouwen te vinden, terwijl in de groep zakelijken/luxezoekers meer mannen voorkomen. De groepen die meer voorkeur hebben voor de twee B wereldbeelden, bestaat uit relatief meer vrouwen, terwijl de aanhangers van het A1 wereldbeeld meer uit mannen bestaat.

De WIN-4 groepen ruimdenkers/geëngageerden en de zakelijken/luxezoekers bestaan uit personen uit hogere sociale klassen dan de zorgzamen/behoudenden en behoudenden/genieters. De sociale klasse van de aanhangers voor de A1 en B1 wereld is hoger dan de sociale klassen van de A2 en B2 wereld.

9.2 Leeftijd

Jongere cohorten zijn optimistisch over hun toekomst maar zijn minder tevreden met hun huidige omstandigheden dan ouderen. Oudere generaties hebben hun verwachtingen opgebouwd in een andere tijdsperiode, en hebben meer tijd gehad invulling te geven aan hun verwachtingen of ze bij te stellen, hebben wellicht meer kennis over de economische toekomst en over de werking van de economie als geheel. Jongere generaties zijn meestal meer hoopvol gestemd over de doeltreffendheid van de overheidsinterventie. Jongeren hebben een leven om de kosten voor een verbeteringsprogramma te betalen en de revenuen te oogsten. Ouderen hebben minder de neiging te betalen voor iets waarvan ze de revenuen minder kunnen oogsten.

In de tabellen 9.2.1. en 9.2.2. zijn de procentuele verdeling gegeven van een 3-tal leeftijdscohorten naar de waardenoriëntatie (WIN-8) en wereldbeeld. De cellen zijn groen gekleurd voor die groepen die hoger scores en rood gekleurd voor de groepen die lager scores in die categorie (verticaal randtotaal). De aangegeven kleuren zijn slechts indicatief, er is niet getoetst of de afwijking significant is of niet.

Tabel 9.2.1. Procentuele verdeling van de leeftijden per waardenoriëntatie (WIN-8).

	1,00 war (voor 1940 geboren)	2,00 babyboomers (tussen 1940-1959 geboren)	3,00 baby--bust (na 1960 geboren)
1,00 Zorgzamen	27%	40%	33%
2,00 Behoudenden	14%	36%	50%
3,00 Genieters	6%	28%	66%
4,00 Evenwichtigen	13%	31%	56%
5,00 Luxezoekers	5%	20%	75%
6,00 Zakelijken	11%	26%	62%
7,00 Ruimdenkers	33%	30%	37%
8,00 Geëngageerden	27%	36%	37%
Total	17%	32%	52%

Opvallend is dat de jongere baby-bust groep oververtegenwoordigd is bij de Genieters, Evenwichtigen, Luxezoekers en Zakelijken, terwijl de mensen die voor 1940 geboren zijn oververtegenwoordigd zijn in de zorgzamen, ruimdenkers en geëngageerden.

Tabel 9.2.2. Procentuele verdeling van de leeftijden per wereldbeeld.

	1,00 war (voor 1940 geboren)	2,00 babyboomers (tussen 1940-1959 geboren)	3,00 baby--bust (na 1960 geboren)
1,00 A1	12%	16%	72%
2,00 A2	13%	35%	52%
3,00 B1	21%	27%	52%
4,00 B2	19%	34%	47%
Total	17%	32%	52%

In tabel 9.2.2. is duidelijk te zien dat de baby-bust oververtegenwoordigd zijn in A1, en ondervertegenwoordigd zijn in B2. B1 vindt meer steun bij de mensen die vóór 1940 zijn geboren, terwijl de 1-wereld vooral niet wordt gekozen door mensen die tussen 1940 en 1959 zijn geboren.

9.3 Inkomen

In tabel 9.3.1. is voor de waardenoriëntaties en de wereldbeelden het percentage weergegeven van de respondenten die in elke inkomenscategorie voorkomen.

Tabel 9.3.1. Procentuele verdeling van de mate van inkomen voor Nederland en per wereldbeeld en waardenoriëntatie.

	A1	A2	B1	B2	NL	Zakel- luxez	Beh- geniet	ruimd- geëng	zorgz- beh
H067 bruto huishoudinkomen (in euro)									
1 Minder dan 4.000	0	1	3	1	1	0	1	1	1
2 4.000 tot 5.500	-	0	2	1	1	1	1	1	0
3 5.500 tot 7.000	2	0	0	0	0	1	0	1	1
4 7.000 tot 8.000	-	1	-	0	0	0	0	0	0
5 8.000 tot 9.500	-	0	0	1	0	1	0	1	0
6 9.500 tot 11.000	-	0	1	1	1	1	0	1	1
7 11.000 tot 12.500	1	1	2	2	1	0	1	2	2
8 12.500 tot 13.500	1	1	1	1	1	1	1	2	2
9 13.500 tot 15.000	2	2	2	3	2	1	3	2	4
10 15.000 tot 17.500	0	3	2	3	3	1	1	4	5
11 17.500 tot 20.500	3	3	3	3	3	2	3	3	3
12 20.500 tot 23.000	4	6	4	5	5	5	5	4	5
13 23.000 tot 28.500	9	13	12	13	12	11	12	11	15
14 28.500 tot 34.000	12	14	13	13	13	12	14	13	13
15 34.000 tot 45.000	16	16	15	15	16	17	16	16	14
16 45.000 tot 56.000	7	9	10	10	10	10	9	10	8
17 56.000 tot 68.000	10	5	7	6	7	10	7	7	3
20 68.000 tot 91.000	11	3	5	5	4	6	5	5	3
21 91.000 tot 113.500	4	1	3	2	2	3	3	1	1
22 113.500 tot 136.000	2	1	0	1	1	1	0	1	1
23 136.000 tot 159.000	-	0	0	0	0	0	0	0	0
24 159.000 tot 181.500	2	0	0	0	0	0	0	0	0
25 181.500 tot 204.000	-	-	0	0	0	0	0	0	-
28 249.500 tot 272.500	-	-	0	0	0	0	-	0	-
29 meer dan 272.500	-	0	0	0	0	-	0	0	0
18 Weet niet	4	8	2	5	6	4	7	4	8
19 Wil niet zeggen	10	11	9	9	11	11	10	9	9
gemiddeld inkomen (gulden/hh)	49.433	36.431	39.830	39.082	39.224				
Median (gulden/hh)	34.000	28.500	34.000	28.500					

In tabel 9.3.1. is te zien dat het gemiddelde inkomensniveau per huishouden van de A1-ers hoger ligt dan gemiddeld, terwijl het gemiddelde inkomensniveau van de A2-ers wat lager ligt dan gemiddeld. Het lijkt erop ook de WIN-groep zakelijken/luxzoekers een gemiddeld wat hoger inkomen heeft, zij het dat het verschil kleiner lijkt dan zoals gevonden is voor de wereldbeelden.

9.4 Opleidingsniveau

In tabel 9.4.1. is de procentuele verdeling over de opleidingsniveaus weergegeven voor de wereldbeelden en de waardenoriëntaties. De cellen zijn rood gekleurd voor die groepen die hoger scoren en groen gekleurd voor de groepen die lager scoren in die categorie (verticaal). De aangegeven kleuren zijn slechts indicatief, er is niet getoetst of de afwijking significant is of niet.

Tabel 9.4.1. Procentuele verdeling opleidingsniveau per wereldbeeld en waardenoriëntatie.

	A1	A2	B1	B2	NL	Zakel-luxez	Beh-geniet ruim- geëng	zorgz-beh	
lager (beroeps)onderwijs	31	43	20	34	34	20	44	19	44
middelbaar (beroeps)onderwijs	24	35	30	35	34	31	35	32	36
hoger (beroeps)- en universitair onderwijs	44	21	50	31	31	49	20	48	19

In tabel 9.4.1. is te zien dat de mensen die zich sterken voelen aan getrokken tot de 1-wereld gemiddeld hoger zijn opgeleid dan de mensen die zich meer tot de 2-werlen voelen aangetrokken. De zakelijken/luxezoekers en de ruimdenkers/geëngageerden zijn hoger opgeleid dan de behoudenden/genieters en de behoudenden/zorgzamen.

9.5 Stedelijkheid

In tabel 9.5.1. is de procentuele verdeling van de mate van stedelijkheid voor Nederland en per wereldbeeld en waardenoriëntatie weergegeven.

Tabel 9.5.1. Procentuele verdeling van de mate van stedelijkheid voor Nederland en per wereldbeeld en waardenoriëntatie.

	A1	A2	B1	B2	NL	Zakel-luxe	Beh-geniet	ruimd-geëng	zorgz-beh
Sterk stedelijk	46	47	44	44	43	51	42	48	36
Matig stedelijk	19	20	22	22	21	20	21	20	24
platte land	35	33	33	35	36	30	37	32	41

De mate van stedelijkheid van de woonplaats van de respondenten heeft geen relatie met wereldbeelden. De zakelijken/luxezoekers en de ruimdenkers/geëngageerden wonen beide in meer stedelijke gebieden dan de zorgzamen/behoudenden.

10 Politieke voorkeur en maatschappelijke vraagstukken

Aan de respondenten in dit onderzoek is gevraagd welke politieke partij zij daadwerkelijk bij de 2^e kamerverkiezing hebben gestemd (dd. 22 januari 2003). De verschillende politieke voorkeuren laten zich daardoor eenvoudig aan de wereldbeelden, waardenoriëntaties en maatschappelijke vraagstukken koppelen.

10.1 Politieke voorkeur en wereldbeeld

Elke partij, met uitzondering van de LPF (A2), heeft zijn grootste aanhang in B2. Het CDA is dominant in B2; 51% van de CDA-ers kiest voor dit wereldbeeld. CDA-ers lopen relatief minder warm voor A1 maar VVD- en D66-kiezers des te meer (zie tabel 10.1.1.). Kiezers van de oppositie partijen PvdA, GL, SP, CU hebben vaker een voorkeur voor B1, maar zo ook kiezers van D66. In A2 vindt men relatief veel behoudenden en genieters die houden van een plezierig en comfortabel leven. Het A2 wereldbeeld lijkt met name aantrekkelijk voor kiezers van de LPF, VVD en SGP.

Men zou kunnen zeggen dat er drie verschillende denkrichtingen zijn over hoe Nederland zich zou moeten ontwikkelen: A1, A2- en B1, met de “massa” van B2 in het zwaartepunt van de driehoek. B2 is de voorkeur van veel zorgzame en behoudende Nederlanders; een besloten, veilige en leefbare samenleving. Dit wereldbeeld doet denken aan de jaren 50 in een modern jasje; auto-mobiliteit voor iedereen, mobiele communicatie via telefoon en PC en meeleven met anderen via de media en collectes. Een verandering van het ene naar het andere wereldbeeld lijkt niet zonder de steun van het midden te kunnen. B2-ers kunnen worden aangesproken en gemobiliseerd, bijvoorbeeld zoals Pim Fortuyn deed in de richting van zijn voorkeur; A2. Ook Balkende richt zich met het normen en waarden debat op de B2-ers, die er volgens onze resultaten ook het meest voor openstaan.

Tabel 10.1.1. Verdeling politieke partijen per wereldbeeld

	A1	A2	B1	B2	NL
CDA	4%	26%	19%	51%	24%
PvdA	3%	25%	25%	47%	25%
VVD	16%	32%	15%	37%	15%
SP	2%	22%	28%	47%	8%
GL	3%	19%	34%	44%	6%
LPF	6%	47%	7%	39%	6%
D66	10%	15%	38%	37%	4%
CU	3%	13%	38%	46%	4%
SGP	0%	38%	13%	50%	1%
andere pp, niet gestemd, wil niet zeggen	8%	33%	15%	44%	8%
NL	6%	27%	22%	45%	100%

10.2 Politieke voorkeur en waardenoriëntatie

Het aanhang van het CDA zit met enige nadruk bij de zorgzamen/behoudenden, wat ook geldt voor de CU en de SGP. De zakelijken/luxezoekers zijn goed vertegenwoordigd bij de aanhang van de VVD, LPF en in mindere mate D66 (zie tabel 10.2.1.). De geëngageerden/ruimdenkers zijn relatief vaker te vinden bij de SP, GL en D66 aanhang. Opvallend is dat de PvdA een duidelijke middenpositie inneemt. De vier waardenoriëntaties zijn allemaal bijna even sterk vertegenwoordigd.

Tabel 10.2.1. Verdeling politieke partijen per waardenoriëntatie.

	Zakelijken/ Luxezoekers	Behoudenden/ Genieters	Geëngageerden/ Ruimdenkers	Zorgzamen/ Behoudenden	NL
CDA	17%	24%	20%	40%	24%
PvdA	25%	26%	24%	25%	24%
VVD	37%	22%	22%	19%	16%
SP	17%	26%	28%	29%	7%
GL	25%	16%	42%	17%	5%
LPF	37%	35%	15%	14%	6%
D66	28%	13%	43%	15%	4%
CU	4%	18%	22%	57%	3%
SGP	12%	20%	4%	64%	2%
andere pp, niet gestemd, wil niet zeggen	24%	39%	11%	26%	9%
NL	24%	25%	22%	28%	100%

10.3 Politieke voorkeur en maatschappelijke vraagstukken

Wat plaatsen kiezers van verschillende politieke partijen nadrukkelijk wel of juist niet in het top tien van 53 maatschappelijke vraagstukken? De verbetering van de gezondheidszorg wordt door de meeste partijen in het toptien geplaatst maar niet door GL, D66, CU en SGP (zie tabel 10.3.1.). Het behoud van de oudedagsvoorziening in Nederland wordt hoog gewaardeerd door LPF-kiezers, maar GL-, SP-, D66-, CU- en SGP-stemmers plaatsten ze op de 20^e plaats of lager. De bestrijding van honger in de wereld wordt door de meeste partijen in het toptien geplaatst maar door VVD- en LPF-kiezers op respectievelijk de 14^e en de 27^e plaats. De afname van de dreiging van terrorisme en oorlog wordt door alle kiezers hoog geplaatst maar door LPF- en SP-kiezers op de 31^e en 17^e plaats gezet. GL- en CU-kiezers zetten de bestrijding van de armoede in de toptien. De VVD-, LPF- en SGP-kiezers zetten de bestrijding van de criminaliteit en het orde zijn van de overheidsfinanciën en de LPF-kiezers ook de verlaging van de belastingen bij de eerste 10. Eerlijke prijzen en mensenrechten worden door LPF- en VVD-kiezers en mensenrechten ook door de SGP-kiezers op een 18^e of lagere plaats gezet. De bestrijding van het analfabetisme scoren hoog bij GL- en D66-kiezers evenals de verlaging van de belastingdruk bij de LPF-kiezers. De restrictieve toelating van asielzoekers in Nederland staat bij de LPF op de 2e plaats; bij andere partijen staat dit vraagstuk ergens onderaan. De kiezer van de CU en de SGP vinden het tegen gaan van normvervaging erg belangrijk, ze plaatsen dit vraagstuk op plaats 4 (CU) en 1 (SGP). CDA en PvdA wijken niet erg af van de landelijke volgorde. De gemiddelde scores van de maatschappelijke vraagstukken per politieke partij zijn weergegeven in Tabel 10.3.2. Zie voor een nadere toelichting Visser et al. (2005).

Tabel 10.3.1. Gemiddelde rangorde van maatschappelijke vraagstukken per politieke partij.
(1=belangrijkste vraagstuk, 2 volgt enz.)

Maatschappelijk vraagstuk	NL	3 CDA	4 PvdA	5 VVD	6 SP	GroenL inks	Pim Fortuyn	9 D66	Christe n Unie 11	SGP
TOT9 Dat de vervuiling van zeeën, rivieren en meren op de wereld in de toekomst afneemt	1	1	1	1	1	1	1	2	1	3
TOT5 Dat de wereld in de toekomst geen last zal hebben van het broeikas-effect	2	2	2	2	2	3	10	4	5	6
TOT16 Dat het gat in de ozonlaag in de toekomst kleiner wordt	3	3	3	4	3	11	7	9	10	10
TOT8 Dat door minder ontbossing (zeldzame) planten en dieren op de wereld in de toekomst blijven voortbestaan	4	6	4	3	4	2	6	1	11	13
TOT30 Dat er meer wordt gedaan aan de bestrijding van honger op de wereld	5	4	5	14	5	4	27	3	3	5
TOT37 Dat de gezondheidszorg in Nederland verbetert	6	9	8	6	6	19	5	12	25	22
TOT17 Dat er eerlijke prijzen worden betaald voor producten uit ontwikkelingslanden	7	5	6	24	7	6	21	6	2	4
TOT51 Dat de dreiging van terrorisme en oorlog in de wereld afneemt	8	7	9	5	17	10	31	7	14	12
TOT46 Dat in de toekomst de mensenrechten wereldwijd minder worden geschonden	9	8	11	18	8	5	30	5	7	36
TOT44 Dat de ouderdomsvoorzieningen van mensen in Nederland in de toekomst goed geregeld blijven	10	13	7	10	20	20	3	23	24	31
TOT15 Dat er in de toekomst meer schoon drinkwater in ontwikkelingslanden zal zijn	11	10	10	15	9	13	22	10	6	2
TOT26 Dat de water-, gas- en electriciteitsvoorziening in Nederland in de toekomst even betrouwbaar blijft als nu	12	12	13	7	23	29	11	20	21	18
TOT28 Dat bedrijven op de wereld hun verantwoordelijkheid nemen als het gaat om maatschappelijk verantwoord produceren	14	19	12	21	10	9	19	11	9	33
TOT43 Dat er in de toekomst minder kinderarbeid op de wereld is	18	14	15	31	18	12	33	13	13	14
TOT27 Dat er in de toekomst zuiniger wordt omgaan met de olie- en gasvoorraden op de wereld	13	18	16	13	13	14	20	17	12	23
TOT6 Dat natuurlijke planten en dieren op de wereld in de toekomst niet worden aangetast of verdrongen door genetisch veranderde planten en dieren	15	15	18	20	11	15	16	18	15	9
TOT19 Dat de overheidsfinanciën in Nederland in de toekomst beter op orde zullen zijn	16	17	21	8	21	25	8	19	22	8
TOT48 Dat er in de toekomst minder armoede op de wereld is	17	11	14	30	15	7	39	15	8	28
TOT42 Dat er in de toekomst meer mensen op de wereld kunnen lezen en schrijven en minimaal basisonderwijs krijgen	19	20	17	19	16	8	40	8	16	21
TOT49 Dat er meer wordt gedaan aan de bestrijding van criminaliteit in Nederland	20	16	29	9	35	16	4	22	33	7
TOT52 Dat de normvervaging in Nederland vermindert	21	21	32	16	28	37	14	26	4	1
TOT33 Dat de betrouwbaarheid van de Nederlandse overheid toeneemt	22	29	19	17	12	26	23	25	30	20
TOT20 Dat de belastingen in Nederland worden verlaagd	24	25	22	37	19	24	9	45	36	19
TOT25 Dat we in de toekomst in Nederland meer inkomenszekerheid hebben	27	24	20	28	26	33	18	36	39	43
TOT11 Dat de luchtvervuiling in Nederland vermindert	26	23	24	25	25	31	29	31	37	17
TOT50 Dat wetten en regels beter worden nageleefd in Nederland	23	22	33	11	24	22	13	29	17	11
TOT32 Dat er minder asielzoekers komen in Nederland	28	30	30	26	30	39	2	47	29	15

Tabel 10.3.2. Gemiddelde rangordescor van maatschappelijke vraagstukken per politieke partij. (Een waarde van 15 zou betekenen dat iedere respondent dat vraagstuk bovenaan geplaatst zou hebben).

Maatschappelijk vraagstuk	NL	3 CDA	4 PvdA	5 VVD	6 SP	7 GroenLinks	8 Lijst Pim Fortuyn	9 D66	10 Christen Unie	11 SGP	overig	missing	alles behalve cda	alles beh pvdA	alles beh vvd
TOT9 Dat de vervuiling van zeeën, rivieren en meren op de wereld in de toekomst afneemt	6,9	6,8	7,0	7,2	7,1	7,6	6,7	6,6	6,9	6,4	6,1	6,4	6,9	6,9	6,9
TOT5 Dat de wereld in de toekomst geen last zal hebben van het broeikaseffect	6,0	6,5	6,2	6,3	5,9	5,7	4,0	5,6	5,7	5,1	5,3	6,4	5,8	5,9	5,9
TOT16 Dat het gat in de ozonlaag in de toekomst kleiner wordt	5,4	6,0	5,8	4,6	5,5	4,3	4,6	4,6	4,8	4,1	6,6	5,3	5,3	5,4	5,6
TOT8 Dat door minder ontbossing (zeldzame) planten en dieren op de wereld in de toekomst blijven voortbestaan	4,6	4,1	4,6	4,9	5,4	5,8	4,7	7,1	4,5	3,3	4,2	3,3	4,9	4,7	4,6
TOT30 Dat er meer wordt gedaan aan de bestrijding van honger op de wereld	4,4	5,1	4,5	3,3	5,3	5,7	2,0	6,1	6,4	5,2	2,9	4,4	4,2	4,3	4,6
TOT37 Dat de gezondheidszorg in Nederland verbetert	3,9	4,0	3,9	3,9	4,5	2,5	4,9	3,6	1,5	2,5	4,7	4,1	3,9	3,9	3,9
TOT17 Dat er eerlijke prijzen worden betaald voor producten uit ontwikkelingslanden	3,9	4,3	4,3	2,3	4,1	4,9	2,3	5,0	6,4	5,6	3,0	3,7	3,7	3,7	4,2
TOT51 Dat de dreiging van terrorisme en oorlog in de wereld afneemt	3,7	4,1	3,7	3,9	2,9	4,3	1,8	4,8	4,0	3,5	4,0	3,1	3,7	3,8	3,7
TOT46 Dat in de toekomst de mensenrechten wereldwijd minder worden geschonden	3,5	4,0	3,4	3,0	3,6	5,2	1,8	5,3	5,4	1,1	2,9	3,5	3,4	3,6	3,7
TOT44 Dat de oudedagsvoorzieningen van mensen in Nederland in de toekomst goed geregeld blijven	3,4	3,2	4,0	3,3	2,5	2,5	5,2	1,9	1,7	1,8	4,2	3,3	3,5	3,3	3,5
TOT15 Dat er in de toekomst meer schoon drinkwater in ontwikkelingslanden zal zijn	3,4	3,8	3,6	3,2	3,6	3,5	2,2	4,3	5,4	6,4	1,8	3,2	3,3	3,4	3,5
TOT26 Dat de water-, gas- en electriciteitsvoorziening in Nederland in de toekomst even betrouwbaar blijft als nu	3,1	3,2	3,2	3,8	2,3	1,5	3,5	2,5	2,0	2,7	2,9	2,9	3,0	3,0	2,9
TOT27 Dat er in de toekomst zuiniger wordt omgaan met de olie- en gasvoorraden op de wereld	3,0	2,8	3,0	3,3	3,1	3,2	2,4	3,0	4,1	2,3	2,9	3,3	3,1	3,0	3,0

TOT28 Dat bedrijven op de wereld hun verantwoordelijkheid nemen als het gaat om maatschappelijk verantwoord produceren	3,0	2,7	3,3	2,4	3,4	4,7	2,4	3,7	5,2	1,5	2,4	2,8	3,1	2,9	3,1
TOT6 Dat natuurlijke planten en dieren op de wereld in de toekomst niet worden aangetast of verdrongen door genetisch veranderde planten en dieren	2,9	2,9	2,8	2,5	3,3	3,2	2,6	2,9	3,7	4,2	2,9	3,3	2,9	2,9	2,9
TOT19 Dat de overheidsfinanciën in Nederland in de toekomst beter op orde zullen zijn	2,9	2,8	2,5	3,8	2,5	1,8	4,3	2,5	1,9	4,4	2,8	2,5	2,9	3,0	2,7
TOT48 Dat er in de toekomst minder armoede op de wereld is	2,8	3,3	3,2	1,8	3,0	4,9	1,3	3,3	5,3	2,0	1,8	2,7	2,7	2,8	3,1
TOT43 Dat er in de toekomst minder kinderarbeid op de wereld is	2,8	3,0	3,1	1,8	2,8	3,6	1,6	3,6	4,1	3,3	2,6	2,6	2,7	2,7	3,0
TOT42 Dat er in de toekomst meer mensen op de wereld kunnen lezen en schrijven en minimaal basisonderwijs krijgen	2,7	2,7	3,0	2,5	2,9	4,8	1,2	4,6	3,2	2,5	1,6	2,6	2,8	2,7	2,8
TOT49 Dat er meer wordt gedaan aan de bestrijding van criminaliteit in Nederland	2,6	2,9	1,7	3,6	1,4	2,9	5,0	2,2	1,2	4,7	2,7	2,3	2,6	3,0	2,5
TOT52 Dat de normvervaging in Nederland vermindert.	2,4	2,5	1,6	3,1	1,8	1,2	2,7	1,9	5,9	6,5	1,9	2,9	2,3	2,6	2,2
TOT33 Dat de betrouwbaarheid van de Nederlandse overheid toeneemt	2,4	2,0	2,6	3,0	3,2	1,6	2,2	1,9	1,4	2,6	2,5	2,2	2,6	2,4	2,3
TOT50 Dat wetten en regels beter worden nageleefd in Nederland	2,3	2,5	1,5	3,3	2,0	2,1	2,9	1,5	2,7	3,5	2,0	2,6	2,2	2,6	2,1
TOT20 Dat de belastingen in Nederland worden verlaagd	2,3	2,1	2,3	1,6	2,7	1,9	4,1	0,5	1,1	2,6	3,8	2,3	2,4	2,3	2,4
TOT29 Dat Nederland in de toekomst blijft meetellen in de wetenschap en techniek door investeringen in het onderwijs	2,2	2,0	2,1	3,3	1,5	2,6	2,1	3,5	1,5	1,2	1,5	2,2	2,3	2,3	2,0
TOT11 Dat de luchtvervuiling in Nederland vermindert	2,2	2,2	2,1	2,2	2,0	1,4	1,9	1,4	1,0	3,0	3,1	2,4	2,1	2,2	2,1
TOT25 Dat we in de toekomst in Nederland meer inkomenszekerheid hebben	2,1	2,1	2,5	1,9	1,9	1,4	2,5	1,0	0,7	0,5	3,0	2,1	2,2	2,0	2,2
TOT32 Dat er minder asielzoekers komen in Nederland	2,1	1,8	1,7	2,2	1,7	1,0	5,9	0,5	1,4	3,1	3,1	2,3	2,2	2,3	2,1

TOT21 Dat er in de toekomst voldoende en betaalbare woningen in Nederland zijn	2,1	2,0	2,2	1,9	2,5	1,4	1,9	1,5	1,1	3,0	2,4	2,7	2,1	2,0	2,1
TOT36 Dat de werkloosheid in Nederland vermindert	1,9	1,4	2,0	2,3	1,6	1,5	2,6	1,0	1,1	0,6	2,9	2,3	2,1	1,9	1,8
TOT38 Dat er in de toekomst minder mensen op de wereld lijden aan besmettelijke ziektes	1,8	2,0	1,7	1,7	1,4	2,9	0,9	3,1	2,7	0,8	1,6	1,5	1,7	1,9	1,8
TOT1 Dat de leefbaarheid in mijn buurt verbetert	1,7	1,8	1,5	1,6	1,8	0,8	3,3	1,2	2,1	1,5	1,8	1,9	1,7	1,8	1,7
TOT24 Dat vrouwen en mannen in Nederland gelijke kansen hebben werk te vinden en promotie te maken	1,6	1,4	1,8	1,7	1,7	2,1	1,0	1,3	0,5	0,3	2,0	1,3	1,7	1,5	1,6
TOT35 Dat het verschil tussen arm en rijk in Nederland wordt verkleind	1,6	1,3	2,1	0,5	3,0	1,3	0,8	0,8	1,3	1,3	2,5	1,8	1,6	1,4	1,7
TOT2 Dat er in de toekomst meer natuur in Nederland zal zijn	1,4	1,2	1,3	1,6	1,6	1,4	1,3	0,8	1,2	0,8	2,2	1,4	1,5	1,4	1,4
TOT23 Dat de files in Nederland afnemen	1,4	1,3	1,1	2,1	0,9	0,8	2,5	1,0	0,7	2,2	1,3	1,4	1,4	1,5	1,2
TOT14 Dat de kwaliteit van het openbaar vervoer in Nederland verbetert	1,3	1,2	1,3	1,7	0,8	1,3	1,4	2,4	1,4	1,9	0,9	1,4	1,4	1,3	1,3
TOT12 Dat we bij het consumeren in Nederland meer rekening houden met het milieu	1,3	1,1	1,4	1,3	1,0	2,0	1,4	0,9	2,3	2,1	1,0	1,9	1,3	1,3	1,3
TOT18 Dat Nederlandse bedrijven in de toekomst steeds beter kunnen concurreren met bedrijven uit het buitenland	1,3	1,3	1,0	2,3	0,8	1,3	1,4	1,4	0,8	0,5	1,1	1,3	1,3	1,4	1,1
TOT13 Dat vervuilde bodems in Nederland worden schoongemaakt	1,3	1,3	1,4	1,1	0,9	0,8	2,0	0,8	0,2	2,3	1,8	1,4	1,3	1,3	1,3
TOT31 Dat Nederland in de toekomst zelf kan voorzien in voeding en energie voor zijn burgers	1,3	1,0	1,1	1,3	1,2	0,9	2,1	1,6	1,4	2,1	1,4	1,5	1,3	1,3	1,2
TOT47 Dat in de toekomst de kwaliteit van het onderwijs in Nederland hoger zal zijn	1,1	1,2	1,1	1,8	1,2	1,2	0,7	1,9	0,4	1,0	0,4	0,9	1,2	1,2	1,0
TOT10 Dat dieren in de Nederlandse (intensieve) veehouderij een beter bestaan krijgen	1,0	0,7	0,9	0,7	1,9	1,6	1,7	1,1	0,3	0,6	1,3	1,0	1,1	1,0	1,0
TOT53 Dat er in Nederland minder discriminatie naar ras, sekse, religie en geaardheid is	0,9	0,7	1,2	0,6	1,0	0,9	0,3	0,7	1,9	0,2	1,1	1,0	0,9	0,8	0,9
TOT40 Dat we in Nederland minder stress krijgen en werk, zorg en vrije tijd beter kunnen verdelen	0,6	0,6	0,6	0,4	1,0	0,5	0,9	0,7	0,7	-	0,9	0,8	0,6	0,6	0,7

TOT3 Dat Nederland in de toekomst mooier zal zijn ingericht	0,5	0,4	0,4	0,9	0,5	0,1	0,7	0,1	0,1	0,5	0,5	1,0	0,5	0,5	0,4
TOT7 Dat er in Nederland iets wordt gedaan aan de vervuiling van de bodem door overbemesting*FONT0	0,5	0,4	0,6	0,5	0,5	0,6	0,5	0,8	0,1	-	0,4	0,4	0,5	0,4	0,5
TOT34 Dat bewoners in mijn buurt minder langs elkaar heen leven	0,5	0,7	0,4	0,4	0,7	-	0,3	0,5	0,2	1,9	0,5	0,4	0,4	0,5	0,5
TOT22 Dat we meer gaan verdienen in Nederland	0,4	0,3	0,3	0,3	0,2	0,5	1,3	0,1	0,0	-	1,2	0,6	0,5	0,5	0,5
TOT4 Dat ik minder last heb van lawaai in mijn buurt	0,4	0,3	0,4	0,4	0,9	0,1	1,1	0,0	0,1	-	0,6	0,3	0,5	0,4	0,4
TOT39 Dat de voedselveiligheid in Nederland verbeterd wordt	0,4	0,3	0,3	0,2	0,5	0,1	0,6	-	-	0,4	0,8	0,6	0,4	0,4	0,4
TOT41 Dat de kans op een ramp in Nederland kleiner wordt dan nu het geval is	0,3	0,4	0,3	0,3	0,2	0,4	0,4	0,1	0,2	-	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3
TOT45 Dat er in Nederland meer vrijwilligerswerk wordt gedaan	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	-	0,0	0,3	0,1	0,4	0,0	-	0,1	0,1	0,1

11 Kiezen tussen dilemma's

Duurzame ontwikkeling is gedefinieerd als de continueerbaarheid van de gekozen "kwaliteit van leven", gegeven de verdeling van de kwaliteit over de wereld. In de voorgaande hoofdstukken ging het over de waardering van burgers voor de visie gebonden wereldbeelden en de daaraan gekoppelde doelen, middelen, sturings- en verdelingsopties (dit zijn allen aspecten van continuïteit).

In de Duurzaamheidsverkenning (MNP, 2004) zijn per wereldbeeld de consequenties voor de welvaart gepresenteerd voor vier belangrijke thema's, namelijk: 1) bevolking, 2) mobiliteit, 3) energievoorziening en 4) voedselvoorziening. Uiteindelijk leidt dit tot de vraag of de gekozen sturing en verdeling ten koste mag gaan van de welvaart in Nederland. Maar accepteren de burgers de consequenties van hun keuzes?

Om meer zicht te krijgen op de acceptatie van de consequenties zijn verschillende oplossingsrichtingen voor vier maatschappelijke vraagstukken aan de respondenten voorgelegd. De twee oplossingsrichtingen die bij ieder voorgelegd maatschappelijk vraagstuk aan de respondenten zijn voorgelegd passen in twee achterliggende wereldbeelden. Voor vier concrete actuele beleidsdilemma's zijn het probleem, de belangrijkste afwegingen en de economische, sociaal-maatschappelijke en/of ecologische gevolgen beschreven (bijlage 5). Daarna mochten de respondenten op een 7-punts schaal een keuze maken die ergens tussen deze twee oplossingsrichtingen ligt. De resultaten zijn weergegeven in tabel 11.1. De dilemma's waar tussen mocht worden gekozen zijn:

1. **"Een streng of open toelatingsbeleid voor kennisimmigranten, *Nederland is vol!*** Ons land is vol en er is een grote arbeidsreserve. "Arbeid moet niet naar het kapitaal komen, maar het kapitaal moet naar arbeid vloeien". De problemen veroorzaakt door vergrijzing (o.a. pensioenvoorziening) moet Nederland zelf oplossen. Dit betekent langer werken, minder inkomen, werkgelegenheid die verdwijnt uit ons land en minder welvaartsgroei."

De grenzen rond fort Europa blijven dicht zegt 74% van de Nederlanders; nee zegt maar 14%. Een streng toelatingsbeleid voor kenniswerkers past in B2. De regionaal georiënteerde Nederlanders, de A2-ers (85%) en B2-ers (71%), zijn zoals verwacht in grote meerderheid voor een streng toelatingsbeleid. Open grenzen voor kenniswerkers past in A1. Buitenlandse kenniswerkers versterken onze economie en zorgen voor balans tussen werkenden en niet werkenden en de pensioenen blijven betaalbaar. Een vrije arbeidsmigratie dupeert de arme

kant van Nederland. Opvallend is dat desondanks 81% van de A1-ers voor een streng toelatingsbeleid is.

2. **“Wel of niet investeren in transport, *Nederland distributieland!*** Nederland (60%) is voor investeren in asfalt. Veel minder investeren wordt gesteund door 23%. Nederland verdient aan het goederentransport en het geeft werkgelegenheid. Investeren in asfalt is noodzakelijk omdat files het zakelijk vervoer geld kosten.”

Investeren in transport is beleid dat past in A1. Van de A1-ers is 79% voor. Minder investeren in wegen en transport past in B2. Het effect is minder economische groei, files, uitstoot van vervuilende stoffen en geluidhinder. Desondanks is ook de meerderheid van de B2-ers (55%) voor investeren.

3. **“Wachten of snel beginnen met klimaatbeleid, *Klimaat gaat voor economie!*** Nederland (69%) is voor snel beginnen en extra klimaatbeleid, maar 16% wacht liever. Snel beginnen met (extra) klimaatbeleid past in B1. Dus meer onderzoek en investeren in energiebesparing en duurzame energie. Zoals verwacht is 82% van de B1-ers voor. Een terughoudend klimaatbeleid past in A1. Nu investeren in de economie betekent dat Nederland over enkele decennia welvarender is en technologisch meer kan om het klimaatprobleem afdoende op te lossen. Slechts 30% van de A1-ers is voor wachten.
4. **“Een open of een beschermde Europese landbouwmarkt, *Bescherming van de eigen landbouwmarkt!*** Nederland (48%) is geneigd de eigen markt te beschermen. Voor een open landbouwmarkt is geen meerderheid; maar 36% van alle Nederlanders is voor. Een bescherming van de eigen landbouw beleid past in B2. De prijs van voedsel zal hoger worden. Het boerenbedrijf wordt kleinschalige en extensiever en deels biologisch. De boeren onderhouden het landschap en de koeien staan in de wei. De glastuinbouw, de varkens- en kippensector krimpen en dat komt het milieu goede. Zoals verwacht zijn Nederlanders met een voorkeur voor een regionale markt (A2 54% en B2 51%) voor bescherming van de eigen markt. Een open landbouwmarkt betekent afschaffen van importheffingen en landbouwsubsidies. Dit beleid past in A1. De Nederlandse landbouw wordt nog efficiënter en de koeien blijven op stal. Het inkomen, de productie en de efficiency nemen in ontwikkelingslanden toe. 55% van de A1-respondenten is voor open grenzen.

Tabel 11.1. Procentuele verdeling van de antwoorden voor de dilemma vragen.

	A1	A2	B1	B2	NL	Zakelijke luxzoekers	Behoudende genieters	Geëngageerde ruimdenkers	Zorgzamen/ behoudenden
De ontwikkelingen kunnen beïnvloed worden door beleid van de regering. Daarbij moet de regering kiezen tussen									
1 1 Wachten met klimaatbeleid	5	3	1	1	2	2	2	2	1
2	12	7	3	6	6	8	5	4	6
3	13	11	7	8	9	7	11	8	8
4	20	16	8	13	15	15	18	10	15
5	19	27	24	26	26	26	26	22	27
6	24	22	33	29	27	25	26	32	27
7 7 Snel beginnen met klimaatbeleid	7	14	24	18	16	17	12	23	16
De ontwikkelingen kunnen beïnvloed worden door beleid van de regering. Daarbij moet de regering kiezen tussen									
	Percent	Percent	Percent	Percent	Percent	Percent	Percent	Percent	Percent
1 Investeren in transport	19	10	5	7	9	10	11	7	8
2	33	22	22	19	22	26	24	18	21
3	27	30	21	29	29	28	30	25	29
4	8	15	19	17	17	15	18	19	19
5	10	13	16	15	13	12	10	17	14
6	2	8	13	10	8	7	7	12	8
7 Veel minder investeren in transport	1	2	3	2	2	1	1	3	2
De ontwikkelingen kunnen beïnvloed worden door beleid van de regering. Daarbij moet de regering kiezen tussen									
	Percent	Percent	Percent	Percent	Percent	Percent	Percent	Percent	Percent
1 Open grenzen	13	3	8	4	5	8	5	7	5
2	24	10	18	12	14	18	12	15	13
3	17	14	20	17	16	17	13	21	15
4	12	18	14	16	16	14	18	14	18
5	15	23	19	26	24	23	23	24	25
6	11	22	16	19	18	14	19	16	18
7 Bescherming van de eigen markt	6	9	4	6	6	5	10	4	6

De ontwikkelingen kunnen beïnvloed worden door beleid van de regering. Daarbij moet de regering kiezen tussen

	Percent	Percent	Percent	Percent	Percent	Percent	Percent	Percent	Percent
1 Streng toelatingsbeleid	44	42	14	26	31	32	39	20	28
2	24	30	20	28	27	27	31	21	28
3	13	13	16	18	16	14	16	16	19
4	8	9	15	12	11	14	9	15	12
5	6	4	20	9	8	8	4	16	8
6	3	2	11	6	4	4	1	9	4
7 Open toelatingsbeleid	1	1	5	2	2	2	0	4	1

12 Referenties

- Aalbers Th.G., A. Petersen, A.H. Hanemaayer (2005a) *Waarden in plaats van wereldbeelden*, Arena nr. 7
- Aalbers Th.G., K. Vringer, H. Visser (2005b) *Burgers denken mondiaal*. Natuur en Milieu Planbureau, Bilthoven, www.mnp.nl
- Agle, B.R., en C.B. Caldwell (1999) *Understanding research on values in business: a level of analysis framework*. Business and Society, **38** (3), pp.326-387
- Antonides, G. en W.F. van Raay (1997) *Consumentengedrag, een sociaal-wetenschappelijke benadering*. Lenma BV, Utrecht
- Bartels, G., *De resultaten van de negende milieugedragsmonitor*. Ministerie van VROM, Den Haag. (1999)
- Bradley R.A., en B.C. Craig (1999) *Understanding research on values in business*, Business and society **38** (3)
- Beckers, Th., P. Ester, G. Spaargaren (red.) (1999) *VERKLARINGEN VAN DUURZAME CONSUMPTIE Een speurtocht naar nieuwe aanknopingspunten voor milieubeleid*, GLOBUS, Tilburg
- Brink, G. van den (2002) *Mondiger of moeilijker : een studie naar de politieke habitus van hedendaagse burgers*. Wetenschappelijke Raad voor de Regering (WRR)
- Cable, D.M., en T.A. Judge (1997) *Interviewers' perception of person-organization fit and organisational selection decisions*. Journal of Applied Psychology, **82** (4), pp.546-561
- Clawson, C. J., en D.E. Vinson (1977) *Human Values: A Historical and Interdisciplinary Analysis*. In H. K. Hunt (Ed.), Contributions to Consumer Research Vol.5, pp. 396-402
- Egmond, P.M. van, S. Kruitwagen en L.H.J.M. Janssen (2005) *Vier scenario's voor Nederland; Vier toekomsten voor de evaluatie van de kwaliteit van natuur en milieu*, MNP-rapport 500013008/2005, Natuur en Milieu Planbureau, Bilthoven
- Elfenbein, A. H. en C.A. O'Reilly (2002). *"Fitting In": The effects of relational demography and person-organization fit on group process and performance* (No. 1728). Stanford: Graduate School of Business, Stanford University
- Eurobarometer (2005) *The attitudes of European citizens towards environment*, European Commission, Brussel

- Eurostat (2003) Structural indicators, update 4-12-2003
- Federaal planbureau.(2002) *Een stap naar duurzame ontwikkeling? Federaal rapport inzake duurzame ontwikkeling 2002*, Federaal planbureau, Brussel
- Grasmick, H. G. T., R. Charles, R. J. Bursik, B.J. Arneklev (1993) *Testing the Core Empirical Implications of Gottfredson and Hirschi's General Theory of Crime*. Journal of Research in Crime and Delinquency, **30**, pp.5-29.
- Gorgievsky, M., R. Kemp en A. Faber (2006) *Waarden in het bedrijfsleven met toepassing voor het Midden- en Klein Bedrijf (MKB). Literatuuronderzoek en methodeverantwoording voor een enquête naar waarden in het MKB*. MNP en EIM, Zoetermeer (draft)
- Hessing-Couvret, E. and A. Reuling (2002), *Het WIN-model, waardensegmenten in Nederland (The WIN-model, value systems in the Netherlands)*, TNS NIPO, Amsterdam
- Hitlin, S., en J.A. Piliavin (2004) *Values: Reviving a dormant concept*. Annual Review of Sociology, **3**, pp.359-393
- Inglehart R. (2005) *World Values Survey*, wvs.isr.umich.edu
- IPCC (2000) *Emission scenarios*, Intergovernmental Panel on Climate Change, Cambridge University Press
- IPCC (2000), *Special report on emission scenarios; a special report of Working Group III*, Intergovernmental Panel on Climate Change, Cambridge University Press
- Kahle L.R en S. Goff Timmer (1983) *A Theory and Method for Studying Values*, in Kahle (ed.), *Social Values and Social Change: Adaptation to Life in America*, pp.43-69
- Krosnick, J.A. en D.F. Alwin (1988) *A test of the form-resistant correlation hypothesis: Ratings, rankings, and the measurement of values*. Public Opinion Quarterly, **52**, pp.526-538
- Leary, T. (1957) *Interpersonal Diagnosis of Personality – A functional Theory and Methodology for Personality Evaluation*. The Ronald Press Company, New York
- Long Island University (2000) *Measuring quality of life in the city of Glen Cove – indicators of community sustainability*, The institute for sustainable development at Long Island University.
- Maiorano, M., J. Pastors en J. Meindl (1996) *The effect of group heterogeneity on the self-perceived efficacy of group leaders*. Leadership Quarterly, **7**, pp.265-284

- McCarty, J.A., en L.J. Shrum (2000) *The measurement of personal values in survey research: A test of alternative rating procedures*. Public Opinion Quarterly, 64, pp.271-298.
- McKinsey, Stern, ZDF und AOL (2004) *Perspectine Deutschland*
- McKinsey (2005) *21minuten.nl*, www.21minuten.nl
- Morris, Ch. (1973) *Path of life*, Chicago: University of Chigaco Press
- MNP (2004) *Kwaliteit en Toekomst, Verkenning van duurzaamheid* Milieu en Natuur Planbureau, Bilthoven.
- Mooij, R. de , en P. Tang (2003), *Four futures of Europe*, Centraal Plan Bureau, Den Haag
- Mulder, S.H. , J. Visser (2003) *Hoe kan maatschappelijk verantwoord consumeren worden bevorderd?* TNS NIPO, Amsterdam
- Mulder, S.H. , D. Verhue, M. Adriaansen (2005) *Wat is milieu ons waard? De acceptatie van milieubeleid en milieumaatregelen*. TNS NIPO en Bureau Veldkamp, Amsterdam
- MVO-Nederland (2004) *Het maatschappelijk verslag 2004. MVO Nederland in beweging*. MVO-Nederland, Utrecht
- New Jersey Future (2002) *Living with the future in mind – goals and indicators for New Jerseys Quality of Life*, Trenton NJ, New Jersey
- NSDO/VRM (2002) *Nationale strategie voor Duurzame ontwikkeling – Verkenning van het rijksoverheidsbeleid*, Den Haag
- NKO (2004), *Het Nationaal kiezersonderzoek*. <http://www.scp.nl/MISS/NKO.shtml>. Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag.
- OECD (2001) *Key environmentale indicators*, OECD environmental directorate, Paris
- Oppenhuisen, J. (2000) *Thesis: Een schaap in de bus? Onderzoek naar waarden van Nederlanders*, Thesis, Amsterdam
- Petersen, A., A. Hanemaaijer, Th. G. Aalbers (2006) *Methodorapport duurzaamheidsverkenning*. Milieu en Natuur Planbureau, Bilthoven, Draft
- Reynolds, T. J. en J.P. Jolly (1990) *Measuring personal values: An evaluation of alternative methods*. Journal of Marketing Research, 27, pp.531-536
- Richard, J.F. (2002) *Vijf voor twaalf – twintig wereldproblemen, twintig jaar om ze op te lossen*, Lemniscaat BV, Rotterdam

- Riordan. (2001) in H.A. Elfenbein en C.A. O'Reilly. "Fitting In": The effects of relational demography and person-organization fit on group process and performance. Stanford, January 28, 2002.
- Ingrid Robeyns en Robert van der Veen (2006) *Kwaliteit van leven voor duurzame ontwikkeling: conceptualisering en aanzet tot meting*. Draft.
- Rokeach, M. (1973), *The Nature of Human Values*. The Free Press, New York
- Sarros, J.C., J. Gray, J., I.L. Densten en B. Cooper (2005) *The organizational culture profile revisited and revised: An Australian perspective*. Australian Journal of Management, **30** (1), pp.159-182
- Schwartz, S.H. (1994) *Beyond Individualism/Collectivism: New Dimensions of Values*. In: Individualism and Collectivism: Theory application and methods. U. Kim, H.C. Triandis, C. Kagitçibasi, S.C. Choi and G. Yoon. Newbury Park, CA, Sage
- Schwartz, S.H. (1992). *Universals in the content and structure of values: theoretical advances and empirical tests in 20 countries*. Advances in Experimental Social Psychology, **25**, pp.1-65
- Schwartz, S.H. and W. Bilsky (1987), *Toward a universal psychological structure of human values*. Journal of Personality & Social Psychology. **53**(3), p.p. 550-562
- Schuman, H., en J. Scott (1987) *Problems in the use of survey questions to measure public opinion*. Science 236~4804 pp.957-959
- SCP (2004) *In het zicht van de toekomst - Sociaal en Cultureel Rapport 2004*, Sociaal cultureel Planbureau, SDU, Den Haag
- SER (2000) *De winst van waarden*. Sociaal-Economische Raad, Den Haag
- Telos (2002) *De duurzaamheidsbalans van Noord-Brabant 2001*. Brabants centrum voor duurzaamheidsvraagstukken, Tilburg
- UN/UNCDS (2004) Indicators of sustainable development, theme indicator framework
- Ester, P. en H. Vinken (2001) *een dubbel vooruitzicht*. Universiteit van Tilburg, uitg. Coutinho.
- Vinken, H., P. Ester en L. van Dun (2003) *Cultures of Sustainability in the Netherlands, An Overview of GOES-Findings for the RIVM Sustainability Balance Sheet*. Universiteit van Tilburg

- Visser, H., T.G. Aalbers, K. Vringer (2005) *Maatschappelijke prioriteiten in Nederland, statistische analyse van de NIPO-Veldkamp-enquêtes 2003/2005*. Rapportnummer 771404005/2005. Milieu en Natuur Planbureau, Bilthoven
- Vringer, K. (2005) *Analysis of the energy requirement for household consumption*, Thesis, Bilthoven
- Vringer, K., Th.G. Aalbers, K. Blok (2006) *Household energy requirement and value patterns*. Energy Policy, accepted 21 December 2005, to be published, Elsevier
- VROM (2005) *Toekomst Agenda Milieu*, zie www.VROM.nl
- WAU (2005) Persoonlijke communicatie (e-mail) met Astrid Hendriksen en Haske van Vlokhoven, Wageningen Agricultural University, dd. 30-6-05.
- Weigel, R.H., D.J. Hessing, H. Elffers (1999). *Egoism: concept, measurement and implications for deviance*. Psychology, Crime and Law, 5 pp.349-378

Bijlage 1: Profielen van de WIN-segmenten

De acht segmenten worden gedefinieerd door de waarden, die de respondenten het belangrijkste vinden in hun leven:

- **Zorgzamen (Sociaal):** het actief zorgen (beschermen, vergroten) voor het welzijn van anderen, altruïstisch, behoudend, gericht op rust en vrede;
- **Behoudenden (Conformisme):** niet willen opvallen, zich aan normen en regels houden, gericht op eigen wereldje, veel vooroordelen en “ze-denken”;
- **Genieters (Plezier):** lichamelijk en emotioneel genot, plezier, impulsiviteit, gezelligheid, gemakzucht;
- **Luxezoekers (Prestatie):** succes, competentie, ambitie, acceptatie, ‘scoren’, verdienen, comfortabel leven, ‘bitchy’ en ‘macho’-gedrag;
- **Zakelijken (Zelfbepaling):** onafhankelijkheid, ontwikkelen, iets bereiken, een soort yuppen;
- **Ruimdenkers (Rijpheid):** begrip van en voor anderen, zichzelf en de wereld daar om heen, wereldverbeteraars, babyboomers;
- **Geëngageerden (Veiligheid):** harmonie, stabiliteit en veiligheid, zowel in de samenleving als geheel, als in de eigen leefwereld, de eigen situatie en relaties;
- **Evenwichtigen (Gemiddeld):** gemiddeld op alle vlakken.

Profiel van de zorgzamen

Geslacht:	hoogste percentage vrouwen (63%);
Leeftijd:	oudste segment;
Gezinsgrootte:	veelal gehuwd of weduwe;
Opleiding:	1 na laagste opgeleid;
Gemeentegrootte:	zelden in grote steden/gemeenten;
Inkomensklasse:	laagste inkomen;
Werkzaam:	minst van allen;
Politieke voorkeur:	sterkste voorkeur voor CDA, ChristenUnie, SGP;

Positie in het model:

staan tussen de Geëngageerden en de Behoudenden in (enige verwantschap) en diametraal tegenover de Luxezoekers en de Zakelijken (tegenstelling).

Psychologisch profiel:

religieus, beschermend, zorgzaam en gericht op het helpen van andere mensen, altruïstisch, vredig, rust en zekerheid, minst materialistisch, behoudend, extraverte groepsmensen, houden niet van alleen zijn, solidair en dienstbaar, soberheid en eenvoud, hechten zeer aan zelfbeheersing, gematigdheid en genegenheid, zijn zuinig voor zichzelf en gul voor anderen, bescheiden, willen niet te veel variatie in het leven, zijn graag bezig, actief in de kerk en houden niet van te veel (na)denken, zijn een beetje gemakzuchtig en hebben een hekel aan moeilijke taken en problemen, weinig creatief, gemiddeld maatschappelijk en politiek betrokken, geringe betrokkenheid bij en weinig kennis van de milieuproblematiek, niet avontuurlijk, geneigd zich volkomen aan wet- en regelgeving te houden, vinden dat

technologische ontwikkelingen veel te snel gaan, vinden dat er vooral iets gedaan moet worden aan de criminaliteit en de gezondheidszorg, maken zich minder dan anderen druk over buitenlanders en het asielbeleid, maar wel wat meer over het verval van normen en waarden, eten meestal 'Hollandse pot', houden van lezen, hebben eerder een hond dan een kat, kijken veel televisie, NCRV-gids, Telegraaf en/of regionaal dagblad, geen opinieweekbladen, lezen Margriet, Libelle, Privé, Story, geen vliegvakanties, gaan zelden op vakantie, bezitten weinig luxe of moderne (digitale e.d.) artikelen, wel naaimachine..

Consumptiestijl:

weinig bestedingsmogelijkheden, zuinig, behoudend, niets voor zichzelf willen kopen, niets nodig hebben, eenvoud, ouderwets, saai en netjes. Niet bereikbaar voor nieuwe ontwikkelingen (technologische innovaties), willen alles bij het oude houden.

Communicatie overheid:

worden aangesproken door communicatie van de overheid, positieve houding tegenover gezag en regels, sterk sociaal en maatschappelijk verantwoordelijkheidsbesef, dienstbaar, mee willen werken aan 'het goede' en tegen 'het kwaad'.

Profiel van de Behoudenden

Geslacht: iets meer vrouwen (59%);
 Leeftijd: midden;
 Gezinsgrootte: veelal gehuwd, kinderen;
 Opleiding: laagste opgeleid;
 Gemeentegrootte: meestal in kleine(re) gemeenten of juist in grootste (Rand)steden;
 Inkomensklasse: laag inkomen;
 Werkzaam: gemiddeld;
 Politieke voorkeur: 1 na hoogste percentage Lijst Pim Fortuyn kiezers, voorkeur voor grote partijen, minste D66, Groenlinks of SP van allen en hoog percentage 'weet niet' of gaat niet stemmen;

Positie in het model:

staan tussen de Zorgzamen en de Genieters in (verwantschap) en diametraal tegenover de Ruimdenkers en Zakelijken (tegenstelling).

Psychologisch profiel:

vermijden van 'gevaarlijke' situaties en/of gedrag waarmee je anderen zou kunnen irriteren of waarmee je normen schendt, willen niet opvallen, willen 'gewoon' leven, zijn gehoorzaam, beleefd en voelen zich maatschappelijk gezien enigszins verloren. Zij zorgen vooral voor zichzelf en de eigen naasten, willen het eigen gezin zekerheid, bescherming en geborgenheid bieden. Zij ondernemen veel leuke dingen met de kinderen, die centraal staan in hun leven. Behoudenen zijn in hun eigen omgeving wel sociaal, voelen zich niet betrokken bij maatschappij en politiek, hebben veel vooroordelen en oordelen afkeurend ten aanzien van rijke, intellectuele, geslaagde mensen, zijn wat rancuneus en voelen zich vaak miskend, zijn voorstander van de doodstraf, zien in buitenlanders en het asielbeleid een bedreiging, voelen zich

onveilig, houden niet van denken en hebben een hekel aan diepgang of mensen die diepgang hebben, zijn gemakzuchtig en impulsief, laten het leven een beetje op zich afkomen, hebben een conservatieve smaak en zijn graag netjes op hun kleding, huis en spullen. Zij zijn niet milieuvriendelijk in hun gedrag, ze eten liefst 'Hollandse pot, houden van André van Duin, vinden dat technologische en sociaal-maatschappelijke ontwikkelingen veel te snel gaan, houden niet van lezen, hebben eerder een hond dan een kat, kijken veel televisie, maar weinig naar nieuws en achtergronden, veel RTL-4, Veronica, Telegraaf en Algemeen Dagblad, geen opinieweekbladen, lezen meeste van allen Margriet, Libelle en Privé, Story, Weekend, Flair, bezitten wel enige luxe en moderne (digitale e.d.) artikelen.

Consumptiestijl:

weinig bestedingsmogelijkheden, conformistisch, onopvallend, niet aanstootgevend, gericht op gezin, netjes. Niet bereikbaar voor nieuwe ontwikkelingen (technologische innovaties).

Communicatie overheid: argwanend tegenover (communicatie van) de overheid, gehoorzame houding tegenover gezag en regels, voelen zich miskend en in de steek gelaten, sociaal in hun eigen omgeving, willen met rust gelaten worden en 'ze' zoeken het maar uit. Hebben veel negatieve oordelen over de overheid en de politiek.

Profiel van de Genieters

Geslacht: iets meer mannen (59%);
 Leeftijd: jonger dan gemiddeld;
 Gezinsgrootte: meest gehuwd van allen, kinderen;
 Opleiding: laag opgeleid;
 Gemeentegrootte: middelgrote gemeenten;
 Inkomensklasse: midden inkomen, lage welstand;
 Werkzaam: meestal wel;
 Politieke voorkeur: hoog percentage Lijst Pim Fortuyn kiezers, oorspronkelijk een voorkeur voor PvdA of VVD, sterkste verlies op VVD (minder op PvdA) t.g.v. LPF en CDA, hoogste percentage 'weet niet' en niet stemmen;

Positie in het model:

staan tussen de Behoudenden en Luxezoekers in (verwantschap) en diametraal tegenover de Geëngageerden en de Ruimdenkers (tegenstelling).

Psychologisch profiel:

feest, plezier en genieten, meest zelfgerichte segment van alle, zorgeloos, absoluut geen piekeraars, op eigen plezier uit desnoods ten koste van anderen, enigszins op zoek naar uitdagingen en risico's, veel uitgaan, lol maken, veel met andere mensen zijn, willen zich niet te veel beheersen, houden niet van gematigdheid en van het 'gewone', wat meer geneigd tot avontuur, sensatie en opwinding, graag fysiek bezig, even weinig maatschappelijk betrokken en politiek geïnteresseerd als de Behoudenen, maar Genieters voelen zich geen losers, zij zijn de grootste voorstanders van de doodstraf, zien in buitenlanders en het asielbeleid meer een bedreiging dan alle andere segmenten, criminaliteit scoort ook vrij hoog, maar zij voelen zich zelf niet onveilig, zij zijn weinig solidair, zijn handig/gewiekst en

manipulatief, weinig plooibaar, zitten meer dan anderen met alcohol achter het stuur, voelen zich sportief en energiek, schatten de kwaliteit van hun bestaan het laagst in van allen, hebben niets met de milieu-problematiek, zijn gemakzuchtig, pakken het leven, nemen het niet zo nauw met regels, zoeken vooral plezier, geen creatieve hobby's, trendy smaak en een impulsieve koopstijl, eten naast 'Hollandse pot' ook wel eens uit de buitenlandse keuken, houden niet van lezen, hebben als enige segment vaker katten dan honden, kijken veel televisie, meestal naar RTL4-nieuws (niet NOS-journaal) en weinig naar achtergronden, voorkeur voor RTL-4, Veronica en SBS-6 (meeste Veronicagids), minder Telegraaf en meer Algemeen Dagblad dan de 'buur-segmenten', minste opinie-weekbladen van allen, lezen wat minder vaak Margriet en Libelle en wel veel Privé, Story, Weekend en Nouveau(!), bezitten wel enige luxe en moderne (digitale e.d.) artikelen.

Consumptiestijl:

redelijke bestedingsmogelijkheden, impulsief, willekeurig, graag winkelen.

Zeer bereikbaar voor nieuwe snufjes (technologische innovaties)

Communicatie overheid: worden niet aangesproken door (communicatie van de overheid), onverschillige houding tegenover gezag en regels, geen sociaal en maatschappelijk verantwoordelijkheidsbesef, weinig interesse, zijn echter de kwaadste niet als er iets van ze wordt verlangd.

Profiel van de Modale burgers

De Evenwichtigen zijn in alles 'gemiddeld'. Zij lijken het meest op het gemiddelde van de gehele bevolking. Degenen die het dichtst bij een segment terecht komen, lijken wat meer op dat segment.

Profiel van de Luxezoekers

Geslacht: meeste mannen (67%);
Leeftijd: jongste segment;
Gezinsgrootte: gehuwd of alleenstaand;
Opleiding: midden opleiding;
Gemeentegrootte: meer in de Randstad;
Inkomensklasse: midden tot hoog inkomen;
Werkzaam: 1 na meeste, vaak tweeverdieners;
Politieke voorkeur: hoogste percentage Lijst Pim Fortuyn kiezers, sterke VVD-aanhang, vooraf grootste 'weet niet'-groep of gaat niet stemmen, heeft uiteindelijk toch (vaak LPF) gestemd;

Positie in het model:

staan tussen de Genieters en de Zakelijken in (enige verwantschap) en diametraal tegenover de Zorgzamen (tegenstelling).

Psychologisch profiel:

minst religieus van allen, meest egocentrisch, zeer gericht op eigen gewin, hebbedingetjes, show off, hechten aan bezit, willen zich bewijzen, presteren, zeer ambitieus, hebben behoefte aan erkenning, streven naar een comfortabel bestaan,

vinden sex belangrijker dan alle anderen, steken hun nek uit, willen gezien worden, fysiek ingesteld, gaan hun eigen weg, voelen zich enigszins geïsoleerd, vaak Einzelgängers, terwijl zij wel plezier zoeken en dat met veel mensen samen doen, 'hard' in hun oordelen en opstelling (ook de vrouwen zijn wat meer bitchy dan alle anderen), zijn in het geheel niet sociaal, eerder anti-sociaal, zeer geneigd de wet te overtreden, sterk uitdaging-, risico- en spanning- zoekend, meer dan de anderen in aanraking met de politie gekomen, hard rijden, alcohol op de weg, agressie, zwart rijden, niet begaan met het lot van anderen, zij hebben weinig op met buitenlanders en asielzoekers en zien het asielbeleid als het grootste probleem van alle segmenten, willen dat criminaliteit en onderwijs worden aangepakt, zijn niet bedachtzaam, hebben snel hun mening klaar, willen vooruit en vinden dat de technologische veranderingen te langzaam gaan, leven en handelen snel, zijn doeners bij uitstek, hebben geen interesse voor het milieu, zij zijn impulsief maar niet gemakzuchtig, eten vaak buitenlandse keukens, staan open voor nieuwe dingen, hebben vaak een hond, kijken veel televisie, zijn kritischer en meer maatschappelijk en politiek geïnteresseerd dan de voorgaande segmenten, vaak voor de doodstraf, schatten de kwaliteit van hun bestaan zeer hoog in, houden niet zo van lezen, kijken vrij veel televisie, en ook wel naar nieuws en achtergronden (Nova, Netwerk, e.d.), RTL-4, RTL-5(!), Veronica (veel Veronicagids) en SBS6(!),meeste Telegraaf-lezers van allen, lezen soms HP/de Tijd en Vrij Nederland, lezen minste van allen Margriet en Libelle en verreweg het meeste Flair, wat minder Privé, Story en Weekend, meest van allen Penthouse en Playboy, ook meest van allen Doe Het Zelf en Eigen Huis, bezitten veel luxe en moderne spullen (veel digitale film- of videocamera, meeste espresso-apparaten, meeste ADSL-aansluitingen), meeste zonnebanken en sportfietsen en vaak een skiuitrusting, veel tweede auto's (samen met de Zakelijken het meeste), bezitten de meeste (gevraagde) spullen van allen.

Consumptiestijl:

ruime bestedingsmogelijkheden, materialistisch, show off, veel voor zichzelf willen kopen, comfort, modern. Zeer bereikbaar voor nieuwe ontwikkelingen technologische innovaties), willen alles nieuw hebben, erbij zijn.

Communicatie overheid:

worden weinig aangesproken door (communicatie van) de overheid, negatieve houding tegenover gezag en regels, a-sociaal en gehaaid, maken egocentrisch gebruik van voorzieningen en hebben weinig sociaal en maatschappelijk verantwoordelijkheidsbesef, anti losers.

Profiel van de Zakelijken

Geslacht:	meer mannen (66%);
Leeftijd:	vrij jong tot middelbaar segment;
Gezinsgrootte:	gehuwd of alleenstaand, kinderen;
Opleiding:	hoge opleiding;
Gemeentegrootte:	meer in de Randstad/ Zuid-Holland;
Inkomensklasse:	hoogste inkomen;
Werkzaam:	meeste, vaak tweeverdieners;
Politieke voorkeur:	hoogste percentage VVD kiezers, ook wel

veel Lijst Pim Fortuyn en meer GroenLinks dan de eerder besproken segmenten, minste CDA, weinig niet-stemmers;

Positie in het model:

staan tussen de Luxezoekers en Ruimdenkers in (verwantschap) en diametraal tegenover de Zorgzamen (tegenstelling).

Psychologisch profiel:

de Zakelijken zijn egocentrisch, maar minder egoïstisch dan de Luxezoekers, houden van luxe en kunnen het zich permitteren, een mooi huis en auto's, ze zijn rijk en bezitten veel, zij zijn ambitieus, maar meer omdat het ze goed af gaat en zij werkelijk geïnteresseerd zijn, het zijn yuppen die streven naar een uitdagend en simulerend bestaan, zij pakken het leven met beide handen en maken er wat van, zij zijn zeer onafhankelijk, zeer snel, competent, hardwerkend, slim, creatief, goed op de hoogte van wat er in de wereld gebeurt, modern, zeer vooruitstrevend, het zijn snelle denkers en beslissers, hebben vaak mensen onder zich, zij gaan hun eigen gang, maar kunnen ook goed delegeren, ze zijn een beetje macho, zoeken de mazen in de wet en zijn (evenals de luxezoekers) geneigd deze vaker dan anderen te overtreden, zij zijn matig sociaal maar geven wel aan goede doelen, zij hebben minder moeite met buitenlanders en asielzoekers maar willen wel een ander asielbeleid en willen dat de criminaliteit wordt aangepakt, ook de gezondheidszorg en het onderwijs moeten meer aandacht krijgen, het verval van normen en waarden is voor hen een grotere zorg dan voor de anderen, zij denken en doen, willen vooruit en vinden dat de technologische veranderingen te langzaam gaan, hebben weinig interesse voor het milieu, terwijl zij wel zeer goed op de hoogte zijn van de milieu-problematiek, zijn minder impulsief en zeker niet gemakzuchtig, eten vaker buitenlandse keukens dan Hollandse pot, staan zeer open voor nieuwe dingen en andere meningen, kijken minder vaak televisie, zijn kritischer en veel meer maatschappelijk en politiek geïnteresseerd dan alle voorgaande segmenten, zij zijn vaak tegen de doodstraf, schatten de kwaliteit van hun bestaan hoog in, houden van lezen, zij hebben de meeste katten en minste honden, kijken vrij veel televisie, veel naar nieuws en achtergronden, meeste Nederland 3 en (1 en 2), naast de Telegraaf lezen zij ook NRC-Handelsblad en wat minder de Volkskrant en het Parool, lezen 1 na meeste HP/de Tijd en Vrij Nederland, Het Beste scoort ook redelijk hoog, lezen weinig Margriet en Libelle en juist wat meer Marie Claire en Flair, het minste Privé, Story en Weekend, veel Playboy, bezitten veel luxe en moderne spullen (maar minder digitale film- of videocamera dan de meesten, veel espresso-apparaten), meeste skihutrustingen, vaak een vakantiehuisje, veel zonnebanken en sportfietsen, veel tweede auto's (samen met de Luxezoekers het meeste), bezitten veel van de (gevraagde) spullen.

Consumptiestijl:

zeer ruime bestedingsmogelijkheden, gemak in besteding, luxe, comfort, innovaters van nieuwe trends en mogelijkheden, gek op techniek, smaakvol en duur, mooie woning en inrichting, dure auto's.

Communicatie overheid:

worden niet echt sterk aangesproken door communicatie van de overheid, zijn kritisch en veeleisend, zijn niet onder de indruk van gezag en regels, willen minder overheid / meer privatisering, hekel aan paternalisme, zeer onafhankelijk, goed op de hoogte.

Profiel van de Ruimdenkers

Geslacht: iets meer vrouwen (54%);
 Leeftijd: middelbaar tot ouder segment;
 Gezinsgrootte: ongehuwd / alleenstaand, geen kinderen;
 Opleiding: hoogste opleiding;
 Gemeentegrootte: meer in de Randstad/ Noord-Holland;
 Inkomensklasse: hoog inkomen;
 Werkzaam: iets minder dan gemiddeld;
 Politieke voorkeur: hoogste percentage D66 kiezers, ook wel veel GroenLinks en PvdA weinig CDA, minste niet-stemmers, enige segment waarin de SP verloor;

Positie in het model:

staan tussen de Zakelijken en de Geëngageerden in (verwantschap) en diametraal tegenover de Behoudenen en de Genieters (tegenstelling).

Psychologisch profiel:

de Ruimdenkers plaatsen zichzelf aanmerkelijk veel linkser op een links-rechts schaal dan alle anderen en zij hebben verreweg de hoogste opleiding gevolgd. Gezien hun leeftijd behoren zij tot de generaties die de zestiger jaren bewust hebben eegemaakt en veel van hun idealen vloeien hieruit voort. Zij zijn het meest van allen maatschappelijk en politiek betrokken en streven naar een betere wereld, zij lezen veel, denken veel en praten veel met anderen, ze zijn competent, zeer ruimdenkend en flexibel en zijn redelijk modern (eigen stijl) en vooruitstrevend. Het zijn absoluut geen groeps mensen, zij doen de dingen graag op hun eigen –soms wat exentrieke– manier, zij zijn niet ambitieus zoals de Zakelijken dat zijn, maar wel ambitieus in hun streven naar een betere maatschappij. Zij zijn zeer vooruitstrevend en ontwikkelingsgeneigd (met name de maatschappelijke veranderingen gaan hen te langzaam), zij hebben daarin ook een individualistische behoefte om zichzelf te ontwikkelen en te ontplooien. Minder dan alle anderen maken zij zich druk over het asielbeleid en over criminaliteit, terwijl de gezondheidzorg, het onderwijs en het milieu wel belangrijk gevonden worden. Zij schatten hun kwaliteit van bestaan niet zo hoog in, zijn lichtelijk tobberig en hebben een hekel aan bekrompenheid en vooroordelen. Zij staan open voor anderen en voor het nieuwe, hechten aan diepgang en denken liever dan dat zij al te actief handelen, zij zijn uitermate kritisch en begaan met het lot van minderbedeelden en minderheden, zij hebben meer affiniteit met Amnesty en Greenpeace dan met het Rode Kruis en het Wereld Natuur Fonds (zoals de andere segmenten). De Ruimdenkers zijn sterk tegen de doodstraf, overtreden de wet minder dan de meesten, hoewel zij wel uitdagingen zoeken en risico's nemen, zij weten veel, zijn het meest creatief, stellen hoge eisen aan zichzelf, willen graag een gevarieerd leven, zijn het minst handig/gewiekst van allen, zijn het meest milieu-vriendelijk van alle segmenten, het beste op de hoogte van de

milieuproblematiek en lezen de meeste opinieweekbladen, het zijn Volkskrant-, NRC- en Parool- lezers en zij kijken naar Nederland 3 (en 1 en 2) en veel minder naar de commerciële omroepen, hebben als enige segment geen Veronicagids (vooral VPRO- en Varagids), lezen bijna geen roddelbladen en weinig Margriet en Libelle (wel Elegance en Marie Claire). Zij lezen graag en hebben vaak een muziekinstrument (piano) en katten in huis. Zij bezitten minder dan de Zakelijken of de Luxezoekers en hechten ook minder waarde aan bezit, zelden zijn er tweede auto's (maar zij wonen ook vaak alleen), wel hebben velen van hen een zonnebank en een sportfiets.

Consumptiestijl:

vrij veel bestedingsmogelijkheden, eigenzinnig en soms excentriek, hoeven niet zo veel, kopen moderne en antieke spullen, stijlen door elkaar heen. redelijk bereikbaar voor nieuwe ontwikkelingen (technologische innovaties), maar kopen geen nieuwste snufjes, niet materialistisch.

Communicatie overheid:

worden aangesproken door communicatie van de overheid, maar zijn daar zeer kritisch op. Pragmatische houding tegenover gezag en regels, sterk sociaal en maatschappelijk verantwoordelijkheidsbesef, zijn zeer goed op de hoogte, strijdbaar, willen dat politiek en overheid zich beter inzetten en willen de democratie moderniseren (D66).

Profiel van de Geëngageerden

Geslacht: meer vrouwen (57%);
Leeftijd: 1 na oudste segment;
Gezinsgrootte: vaak gehuwd, soms alleenstaand;
Opleiding: voor hun leeftijd hoog opgeleid;
Gemeentegrootte: gemiddeld tot grotere gemeenten;
Inkomensklasse: laag tot midden inkomen;
Werkzaam: minder dan gemiddeld;
Politieke voorkeur: van VVD en PvdA meer opgeschoven naar CDA. De ChristenUnie, de SP en GroenLinks krijgen steun, laagste op Lijst Pim Fortuyn, stemmen meestal wel.

Positie in het model:

staan tussen de Zorgzamen en Ruimdenkers in (verwantschap) en diametraal tegenover de Genieters (tegenstelling).

Psychologisch profiel:

vrij religieus, meest sociaal en gericht op de maatschappij als geheel, hechten niet aan bezit, hoeven zich niet meer te bewijzen, zijn wijs en hebben zich sterk ontwikkeld, persoonlijke groei is belangrijk geweest in hun leven, zij hebben zich willen ontwikkelen mede in sociaal opzicht, zij streven naar vrede en een eerlijke verdeling in de samenleving. Zij blijven goed op de hoogte van alles wat er om hen heen gebeurt, ze maken zich bezorgd, voelen zich onveilig en zijn enigszins teleurgesteld over de harde kanten van het moderne leven, het verval van normen en waarden, de toegenomen criminaliteit, zij voelen zich daarvan vervreemd en zouden

willen dat het anders was, zonder dat zij daarover al te veel illusies hebben. De mensen in dit segment reflecteren veel, zijn vaak in gedachten en praten daarover, zij willen het goede, maar proberen ook te berusten. Zij doen graag alles samen met anderen, het zijn echte groepsmensen en zijn dan ook in veel verenigingen te vinden of doen vrijwilligerswerk. Zij maken zich het meest druk om het falen van de gezondheidszorg en veel minder om asielzoekers dan anderen. Zij zijn nogal toberig en bepaald geen zorgeloze uitgaanstypes. Wel houden zij van de natuur en een goed glas wijn met een stel vrienden. Zij zijn zeer gematigd in hun wensen en worden niet echt uitgedaagd om individueel boven het maaiveld uit te komen. Wel hechten zij sterk aan genegenheid en kunnen zij anderen op een warme, begripvolle manier terzijde staan. Zij zijn milieuvriendelijk en vinden het milieu en het behoud van de natuur belangrijk, zij houden van kunst en schoonheid, hebben een goede smaak, zijn beheerst in hun optreden en willen graag prettig gezelschap zijn. Zij zoeken geen spanning of sensatie, maar zijn wel redelijk actief bezig. Zij zijn bijna net zo kritisch en politiek geïnteresseerd als de Ruimdenkers, tegen de doodstraf, zij lezen heel graag, hebben eerder een hond dan een kat, kijken vrij weinig televisie, wel het meest van allen naar nieuws en achtergronden (Nova, Netwerk, 2Vandaag, e.d.), zij hebben een voorkeur voor de publieke omroepen, voor de NCRV- en de VPRO-gids, lezen de Volkskrant, AD, Telegraaf en Trouw, lezen Vrij Nederland, vaak Margriet, Libelle en Flair, het Beste, heel weinig roddelbladen, ze hebben eerder een espresso-apparaat dan elektronische snuffjes en moderne apparaten, de minste vaatwassers, wel vaak een tweede auto. De mannen binnen dit segment ergeren zich sterk aan files en mobiliteitsproblemen.

Consumptiestijl:

gemiddelde bestedingsmogelijkheden, meest stijl- en smaakvol, hoeven niet (meer) zo veel, houden van kunst, mooie dingen, stijlen door elkaar heen, enigszins bereikbaar voor nieuwe ontwikkelingen (technologische innovaties), maar kopen geen nieuwste snuffjes, niet materialistisch.

Communicatie overheid:

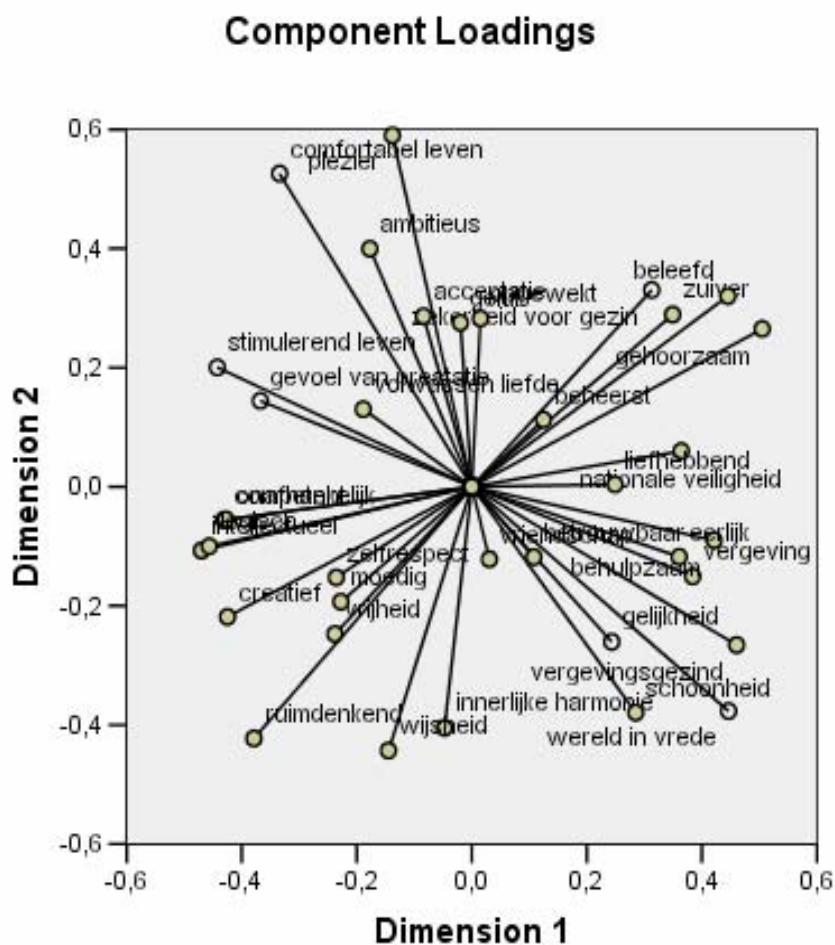
worden aangesproken door communicatie van de overheid, maar zijn daar kritisch op. Welwillende houding tegenover gezag en regels, sterk sociaal en maatschappelijk verantwoordelijkheidsbesef, zijn zeer goed op de hoogte, zoeken rust en 'het goede', willen dat politiek en overheid zich beter inzetten om de samenleving eerlijker en harmonischer te maken.

Bijlage 2: Statistische berekeningen bij WIN

Component Loadings

	Dimension	
	1	2
comfortabel leven	-,334	,526
acceptatie	-,084	,286
Ambitieuus	-,177	,400
Beheerst	,125	,112
behelpzaam	,421	-,090
Beleefd	,445	,320
betrouwbaar	,108	-,118
competent	-,432	-,056
Creatief	-,425	-,219
Eerlijk	,361	-,118
gehoorzaam	,505	,265
gelijkheid	,243	-,261
Geluk	-,020	,275
gevoel van prestatie	-,368	,144
innerlijke harmonie	-,048	-,405
intellectueel	-,470	-,107
liefhebbend	,249	,004
logisch	-,456	-,100
moedig	-,228	-,193
ationale veiligheid	,364	,060
onafhankelijk	-,428	-,055
opgewekt	,015	,283
plezier	-,138	,590
ruimdenkend	-,379	-,423
schoonheid	,285	-,379
stimulerend leven	-,443	,200
vergeving	,384	-,151
vergevingsgezind	,460	-,266
volwassen liefde	-,189	,130
vriendschap	,031	-,122
vrijheid	-,238	-,247
wereld in vrede	,446	-,377
wijsheid	-,145	-,443
zekerheid voor gezin	,313	,330
zelfrespect	-,236	-,152
Zuiver	,349	,289

Variable Principal Normalization.

Variable Principal Normalization.

In het WIN-model is de tweede dimensie omgepold, zodat de onderkant naar boven gaat en de bovenkant naar beneden.

Op de volgende pagina's enkele "gewone" principale componenten analyses" (factoranalyses dus) ter vergelijking van Debats en Bartelds in hun hoofdstuk: THE STRUCTURE OF HUMAN VALUES: A PRINCIPAL COMPONENTS ANALYSIS OF THE ROKEACH VALUE SURVEY (RVS). Zij baseren zich op een n=109. Misschien dat de uitkomsten daarom zo verschillen met de onze, gebaseerd op n=1404.

Zoals al eerder gezegd: in principe is het 'verboden' om met ordinale variabelen een gewone factoranalyse uit te voeren. Daarom is in Leiden de PRINCALS ontwikkeld (welke is gebruikt). Maar ter vergelijking onderstaande exercitie.

Rotated Component Matrix(a) op N = 1404

	Component				
	1	2	3	4	5
comfortabel leven	,540	-,313			
stimulerend leven			,663		
gevoel van prestatie			,540	,372	
wereld in vrede		,441		-,407	-,303
gelijkheid		,644			
zekerheid voor gezin			-,517		
vrijheid		,306	,431	-,405	
geluk	,489				
innerlijke harmonie					,613
volwassen liefde		-,658			
nationale veiligheid					-,536
plezier	,690				
vergeving	-,500		-,342		
zelfrespect					,648
vriendschap				,381	
wijsheid	-,569				
schoonheid	-,319			-,402	
acceptatie				,711	

Extraction Method: Principal Component Analysis. Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.
a. Rotation converged in 16 iterations.

Component Transformation Matrix

Component	1	2	3	4	5
1	,656	-,489	,355	,424	,158
2	-,580	-,093	,384	,217	,679
3	,162	,443	,795	-,355	-,137
4	-,168	,408	,095	,799	-,397
5	,422	,625	-,292	,094	,581

Total Variance Explained

Component	Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	2,508	13,934	13,934	1,969	10,940	10,940
2	1,789	9,938	23,872	1,571	8,728	19,667
3	1,386	7,700	31,572	1,570	8,720	28,387
4	1,311	7,285	38,857	1,557	8,650	37,037
5	1,196	6,645	45,502	1,524	8,465	45,502

Rotated Component Matrix(a)

	Component		
	1	2	3
ambitieuus		-,418	
ruimdenkend	,611		
competent		-,313	,415
opgewekt			-,650
zuiver	-,520		-,321
moedig			
vergevingsgezind		,629	
behulpzaam		,506	
eerlijk		,527	
creatief	,494		
onafhankelijk	,322	-,314	
intellectueel	,410	-,367	
logisch		-,318	,360
liefhebbend			-,576
gehoorzaam	-,664		
beleefd	-,617		
betrouwbaar		,375	,343
beheerst	-,311		,442

Extraction Method: Principal Component Analysis. Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.
a. Rotation converged in 5 iterations.

Component Transformation Matrix

Component	1	2	3
1	,805	-,534	,258
2	,581	,626	-,519
3	,116	,568	,815

Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

Total Variance Explained

Component	Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	2,766	15,369	15,369	2,384	13,242	13,242
2	1,691	9,395	24,764	1,885	10,474	23,717
3	1,342	7,458	32,222	1,531	8,505	32,222

Eindwaarden:

Dimensie 1: comfortabel leven, geluk en plezier tegenover vergeving en wijsheid;

Dimensie 2: liefde/sex tegenover wereld in vrede en gelijkheid

Dimensie 3: stimulerend leven, prestatie en vrijheid tegenover zekerheid van het gezin;

Dimensie 4: vriendschap en zich geaccepteerd voelen tegenover wereld in schoonheid;

Dimensie 5: innerlijke harmonie en zelfrespect tegenover nationale veiligheid

Instrumentele waarden:

Dimensie 6: ruimdenkend, creatief, intellectueel en onafhankelijk tegenover zuiver, gehoorzaam en beleefd;

Dimensie 7: ambitieus tegenover vergevingsgezind, betrouwbaar, behulpzaam en eerlijk

Dimensie 8: competent, logisch, beheerst tegenover opgewekt en liefhebbend.

Deze dimensies hebben allemaal iets te maken met:

Het goede voor zichzelf/eigen wereld versus het goede voor anderen/de wereld (1 en 2)

Naar buiten gerichte actie/ontwikkeling versus naar binnengerichte bescherming/behoud (3)

Innerlijke zekerheid versus zekerheid buiten (5)

Zelf vrij denken /ontwikkelen/iets bereiken versus aan anderen aanpassen/dienstbaar zijn (6, 7)

Zelf - beheersing versus naar anderen - ontspanning

Deze dimensies zijn alle inherent aan het WIN-model.

Debats en Bartelds: krijgen met hun data van 109 personen geheel andere factoruitkomsten en ook nogal andere dimensies, waar weinig mee gedaan kan worden. De dimensies hebben geen tegenstellingen in zich (behalve in dimensies 5, 6 en 8), zodat het eigenlijk ook geen duidelijke dimensies zijn.

Terminal Values

Dimensie 1 (Life without inner and outer conflicts) Pleasure, national security, inner harmony, happiness, a comfortable life, salvation;

Dimensie 2 (Universal Prosocial Equality) a world at peace, a world of beauty

Dimensie 3 (Mature accomplishment) A sense of accomplishment, social recognition, self-respect, wisdom

Dimensie 4 (Positive affiliation) True friendship, mature love

Dimensie 5 (Individual self-definition) An exciting life, freedom, (neg.) family security

Instrumental values

Dimensie 6 (Self directed competence) Broad-minded, independent, courageous, imaginative, logical

Dimensie 7 (Restrictive conformity) Polite, clean, ambitious, self-controlled, capable, obedient

Dimensie 8 (Prosocial concern) Forgiving, helpful, responsible, (neg.) intellectual, honest, loving, cheerful.

Er is geen inhoudelijke of statistische reden om de sets eindwaarden en de instrumentele waarden elk apart in een factoranalyse op te nemen. Wanneer alle 36 waarden in een factoranalyse worden meegenomen dan zijn acht factoren te onderscheiden, maar daarvan zijn er 3 heel zwak en/of slecht te interpreteren. De beste oplossing blijkt ook weer die met twee dimensies, hoewel de lage ladingen van de waarden rechts (die in het midden van het WIN-model terecht komen) niet meedoen. Duidelijk is dat (anders dan bij Debats en Bartelds) de positieve en de negatieve ladingen uitersten van een schaal/dimensie vormen.

	Component	
	1	2
comfortabel leven		,611
stimulerend leven		,426
gevoel van prestatie		,322
wereld in vrede		-,589
gelijkheid		-,366
zekerheid voor gezin	-,436	
vrijheid	,349	
nationale veiligheid	-,312	
plezier		,551
vergeving		-,356
wijsheid	,364	
schoonheid		-,477
ambitieuus		,404
ruimdenkend	,545	
competent	,372	
zuiver	-,447	
vergevingsgezind		-,485
behulpzaam		-,325
creatief	,454	
onafhankelijk	,379	
intellectueel	,425	
logisch	,426	
liefhebbend		
gehoorzaam	-,557	
beleefd	-,540	

geluk
 innerlijke harmonie
 volwassen liefde
 zelfrespect
 vriendschap
 acceptatie
 opgewekt
 moedig
 eerlijk
 betrouwbaar
 beheerst

Extraction Method: Principal Component Analysis.
 Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.
 a. Rotation converged in 3 iterations.

Component Matrix(a)

	Component							
	1	2	3	4	5	6	7	8
Gehoorzaam	-,484							
Vergevingsgezind	-,474							
Intellectueel	,454					-,352		
Logisch	,453							
wereld in vrede	-,453	-,393		-,347				
Stimulerend leven	,442				-,315			
Beleefd	-,420	,340						
Competent	,418							
Behulpzaam	-,413							
Vergeving	-,398							
creatief	,396				-,315			
gevoel van prestatie	,349			,347				
eerlijk	-,337							
plezier		,572						
comfortabel leven	,343	,508						
wijsheid		-,429						
ruimdenkend	,356	-,428						
innerlijke harmonie		-,398			,357		-,332	
ambitieus		,381	-,364				,311	
schoonheid	-,307	-,365						
zekerheid voor gezin	-,300	,324						
liefhebbend			,589					
volwassen liefde			,448			-,397		
beheerst			-,404		,301			
opgewekt			,403	-,301				
nationale veiligheid	-,368		-,382	-,312				
geluk			,342					
acceptatie				,452				
zelfrespect				,372	,335			
vrijheid				-,316				
vriendschap								
betrouwbaar					,499		,411	
gelijkheid						,456		
zuiver	-,332	,301					-,496	
moedig								-,469
onafhankelijk	,420							-,459

Extraction Method: Principal Component Analysis. a 8 components extracted.

Total Variance Explained

Component	Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	2,508	13,934	13,934	1,969	10,940	10,940
2	1,789	9,938	23,872	1,571	8,728	19,667
3	1,386	7,700	31,572	1,570	8,720	28,387
4	1,311	7,285	38,857	1,557	8,650	37,037
5	1,196	6,645	45,502	1,524	8,465	45,502

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Low self control-schaal

De *low self control*-schaal van Grasmick (1993) bestaat uit een groot aantal items, waarmee één enkele dan wel verschillende subschalen gemaakt kunnen worden. Hetzelfde geldt voor de egoïsmeschaal van Weigel et al. (1999), die het als één schaal goed doet, maar ook valt op te delen in meer schalen. Beide schalen worden vaak gebruikt ter verklaring van deviant gedrag en criminaliteit. De volgende items werden aan de respondenten voorgelegd:

Low self control-items

- Ik handel vaak impulsief zonder eerst na te denken.*
- Ik besteed niet zoveel aandacht en moeite aan het voorbereiden op de toekomst.*
- Ik doe vaak datgene dat mij direct plezier verschaft, ook al gaat dat ten koste van een of ander doel in de toekomst.*
- Ik ben meer bezorgd over hetgeen op korte termijn met mij gebeurt, dan over hetgeen op de lange termijn met mij gebeurt.*
- Ik probeer vaak projecten te vermijden waarvan ik weet dat ze moeilijk zullen zijn.*
- De zaken in het leven die gemakkelijk zijn om te doen geven mij het meeste plezier.*
- Als de zaken gecompliceerd raken heb ik de neiging er mee op te houden of om mij terug te trekken.*
- Ik heb een hekel aan moeilijke taken die mijn capaciteiten tot het uiterste op de proef stellen.*
- Ik houd ervan mijzelf zo nu en dan op de proef te stellen door iets te doen dat een beetje riskant is.*
- Soms neem ik alleen maar voor de lol een risico.*
- Ik vind het soms spannend om dingen te doen waardoor ik in moeilijkheden kan komen.*
- Opwinding en avontuur zijn in mijn leven belangrijker dan zekerheid.*
- Als ik de keus zou hebben zou ik bijna altijd de voorkeur geven aan iets lichamelijks boven iets geestelijks.*
- Ik voel me bijna altijd beter wanneer ik bezig ben, dan wanneer ik stilzit en nadenk.*
- Ik ga er liever op uit om actief te zijn dan dat ik lees of nadenk over ideeën.*
- Ik lijk meer energie en een grotere behoefte aan activiteiten te hebben dan de meeste mensen van mijn leeftijd.*
- Ik probeer eerst voor mijzelf te zorgen, ook al houdt dat in dat anderen het daardoor moeilijk krijgen.*
- Ik sta niet erg welwillend tegenover anderen wanneer die problemen hebben.*
- Wanneer ik dingen doe waaraan andere mensen zich ergeren dan is dat hun probleem en niet het mijne.*
- Ik zal proberen de dingen die ik hebben wil te pakken te krijgen, ook al weet ik dat anderen daardoor in de problemen komen.*

- Wanneer ik boos ben op mensen heb ik vaak meer zin om ze pijn te doen dan om met ze gaan praten over waarom ik boos ben.*
- Wanneer ik echt boos ben, kunnen anderen beter uit mijn buurt blijven.*
- Als ik een ernstige onenigheid heb met iemand, kost het me gewoonlijk moeite om er rustig over te praten zonder geërgerd te raken.*
- Ik verlies gemakkelijk mijn geduld.*

Met deze schalen kunnen is (o.a.) te zeggen welk segment het meest:

Zelf-gericht is vs ander-gericht;

Geneigd is overtredingen te begaan vs de wet na te leven;

Zich aan sociale regels conformeert of geneigd is anti-sociaal / agressief te handelen;

Impulsief is vs bedachtzaam;

Uitgedaagd wordt door risico's of juist niet;

Gemakzuchtig is vs uitgedaagd wordt door moeilijke taken;

Bovenstaande zes subschalen en de twee hoofdschalen ('egoïstisch – altruïstisch' en 'meeste zelfcontrole – minste zelfcontrole') zijn geconstrueerd.

Self Control**Grasmick: Low Self Control****Rotated Component Matrix(a)**

	1	2	3	4	5	6
Ik handel vaak impulsief zonder eerst na te denken.						,514
Ik besteed niet zoveel aandacht en moeite aan het voorbereiden op de toekomst.						,775
Ik doe vaak datgene dat mij direct plezier verschaft, ook al gaat dat ten koste van een of ander doel in de toekomst						,384
Ik ben meer bezorgd over wat er op korte termijn met mij gebeurt, dan over wat er op de lange termijn met mij gebeurt						,504
Ik probeer vaak projecten te vermijden waarvan ik weet dat ze moeilijk zullen zijn.		,785				
De zaken in het leven die gemakkelijk zijn om te doen geven mij het meeste plezier.		,548				
Als de zaken gecompliceerd raken heb ik de neiging er mee op te houden of om mij terug te trekken.		,761				
Ik heb een hekel aan moeilijke taken die mijn capaciteiten tot het uiterste op de proef stellen.		,776				
Ik houd ervan mijzelf zo nu en dan op de proef te stellen door iets te doen dat een beetje riskant is.	,725					
Soms neem ik alleen maar voor de lol een risico.	,727					
Ik vind het soms spannend om dingen te doen waardoor ik in moeilijkheden kan komen.	,764					
Opwinding en avontuur zijn in mijn leven belangrijker dan zekerheid.	,705					
Als ik de keus zou hebben zou ik bijna altijd de voorkeur geven aan iets lichamelijks boven iets geestelijks.					,502	
Ik voel me bijna altijd beter wanneer ik bezig ben, dan wanneer ik stilzit en nadenk.					,737	
Ik ga er liever op uit om actief te zijn dan dat ik lees of nadenk over ideeën.					,719	
Ik lijk meer energie en een grotere behoefte aan activiteiten te hebben dan de meeste mensen van mijn leeftijd.					,583	
Ik probeer eerst voor mijzelf te zorgen, ook al houdt dat in dat anderen het daardoor moeilijk krijgen.			,718			
Ik sta niet erg welwillend tegenover anderen wanneer die problemen hebben.			,616			
Wanneer ik dingen doe waaraan andere mensen zich ergeren dan is dat hun probleem en niet het mijne.			,521			
Ik zal proberen de dingen die ik hebben wil te pakken te krijgen, ook al weet ik dat anderen daardoor in problemen komen			,606			
Wanneer ik boos ben op mensen heb ik vaak meer zin om ze pijn te doen dan om met ze te gaan praten over wat er aan de hand is				,474		
Wanneer ik echt boos ben, kunnen anderen beter uit mijn buurt blijven.				,627		
Als ik een ernstige onenigheid heb met iemand, kost het me gewoonlijk moeite om er rustig over te praten zonder geërgerd te raken				,691		
Ik verlies gemakkelijk mijn geduld.				,734		

Extraction Method: Principal Component Analysis. Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

a. Rotation converged in 6 iterations.

ANOVA Table

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
IMPULSIEF = mean(v320_1,v320_2,v320_3,v320_4) * WIN	Between Groups	7,930	7	1,133	3,906	,000
	Within Groups	248,552	857	,290		
	Total	256,482	864			
GEMAKZUCHTIG = mean(v320_5,v320_6,v320_7,v320_8) * WIN	Between Groups	24,503	7	3,500	8,691	,000
	Within Groups	345,158	857	,403		
	Total	369,661	864			
RISICOZOEKEND = mean(v320_9,v320_10,v320_11,v320_12) * WIN	Between Groups	26,659	7	3,808	9,847	,000
	Within Groups	331,466	857	,387		
	Total	358,125	864			
ACTIEF = mean(v320_13,v320_14,v320_15,v320_16) * WIN	Between Groups	9,634	7	1,376	4,234	,000
	Within Groups	278,595	857	,325		
	Total	288,229	864			
ANTISOCIAAL = mean(v320_17,v320_18,v320_19,v320_20) * WIN	Between Groups	22,065	7	3,152	12,880	,000
	Within Groups	209,733	857	,245		
	Total	231,797	864			
AGRESSIEF = mean(v320_21,v320_22,v320_23,v320_24) * WIN	Between Groups	10,637	7	1,520	4,050	,000
	Within Groups	321,541	857	,375		
	Total	332,177	864			

Mean

WIN	Impulsief	WIN	Gemakzuchtig	WIN	Risicozoekend
Ruimdenkers	2,11	Ruimdenkers	1,88	Zorgzamen	1,56
Zakelijken	2,13	Zakelijken	2,05	Geëngageerden	1,58
Geëngageerden	2,16	Geëngageerden	2,15	Behoudenden	1,72
Zorgzamen	2,23	Luxezoekers	2,16	Genieters	1,73
Evenwichtigen	2,24	Evenwichtigen	2,21	Evenwichtigen	1,73
Behoudenden	2,25	Zorgzamen	2,39	Ruimdenkers	2,00
Genieters	2,37	Genieters	2,40	Zakelijken	2,07
Luxezoekers	2,46	Behoudenden	2,43	Luxezoekers	2,10

WIN	Actief	WIN	Anti-sociaal	WIN	Agressief
Geëngageerden	2,34	Zorgzamen	1,54	Zorgzamen	1,96
Zakelijken	2,39	Geëngageerden	1,58	Geëngageerden	2,05
Ruimdenkers	2,41	Ruimdenkers	1,71	Evenwichtigen	2,16
Evenwichtigen	2,47	Evenwichtigen	1,79	Ruimdenkers	2,16
Zorgzamen	2,52	Behoudenden	1,80	Behoudenden	2,22
Behoudenden	2,62	Genieters	1,85	Luxezoekers	2,27
Genieters	2,64	Luxezoekers	2,05	Genieters	2,29
Luxezoekers	2,65	Zakelijken	2,06	Zakelijken	2,31

Zo blijken de onderste groepen impulsiever en fysiek actiever te zijn dan de bovenste groepen. Aan de rechterkant van het model is men gemakzuchtiger dan aan de linkerkant. Linksonder is er meer sprake van risico zoeken en een anti-sociale en agressieve attitude dan rechtsboven.

Egoïsme-schaal

Egoïsme-items:

- De beste manier om met mensen om te gaan is hen te vertellen wat ze graag willen horen.*
- Het is moeilijk om vooruit te komen als je het al te nauw neemt.*
- Vertel nooit iemand de werkelijke reden waarom je iets deed, tenzij je daar voordeel bij hebt.*
- Algemene regels over liegen zijn zinloos; of een leugen moreel of immoreel is hangt af van de situatie.*
- Mensen moeten alleen die wetten naleven die hun redelijk lijken.*
- Over het algemeen is het beter om bescheiden en eerlijk te zijn dan belangrijk en oneerlijk.*
- Over het algemeen zullen mensen niet hard werken, tenzij ze ertoe gedwongen worden.*
- Het grootste verschil tussen de meeste misdadigers en andere mensen is dat misdadigers stom genoeg zijn om gepakt te worden.*
- Als het er om gaat een vriend die terechtstaat te beschermen, mag je een valse getuigenis afleggen.*
- Wetten worden zo vaak gemaakt voor kleine belangengroepen, dat het voor een mens moeilijk is om respect te hebben voor de wet.*
- Wetsovertreding is niet erg, als je maar niet gepakt wordt.*
- Tegenwoordig moet je meer van de dag in de dag leven, en je niet bekommeren om de toekomst.*
- Zoals de toekomst er nu uitziet kun je het een kind eigenlijk niet aandoen om het op de wereld te zetten.*
- Je weet tegenwoordig eigenlijk niet meer op wie je kunt bouwen.*
- De meesten van ons interesseren zich niet voor wat hun naaste overkomt.*
- Na een goede gezondheid is geld het belangrijkste dat er in het leven bestaat.*
- Onwillekeurig vraag je je wel eens af of dit alles nog de moeite waard is.*
- Er bestaan geen eerlijke en oneerlijke manieren om meer geld te verdienen: alleen nog maar gemakkelijke en moeilijke manieren.*
- Iemand mag wel proberen door de mazen van de wet heen te glippen, zolang hij de wet maar niet echt schendt.*
- Mensen behoren de wet te gehoorzamen, ook als dat hun persoonlijke belangen doorkruist.*

Egoism scale (12 item version) (Weigel, Hessing, Elffers, PCL 1999)

12.1.1.1.1 Five point Likert scales: *not agree – agree*

- E1 The best way to handle people is to tell them what they want to hear
- E2 A person should obey only those laws that seem reasonable
- E3 Nowadays a person has to live pretty much for today and let tomorrow take care of itself
- E4 It is hard to get ahead without cutting corners here and there
- E5 never tell anyone the real reason you did something unless it is useful to do so
- E6 These days a person doesn't really know whom he can count on
- E7 Generally speaking people won't work hard unless they are forced to do so
- E8 Laws are so often made for the benefit of small selfish groups that a person cannot respect the law
- E9 The biggest difference between most criminals and other people is that criminals are stupid enough to get caught
- E10 It is alright for a person to break the law if he doesn't get caught

- E11 You soemtimes can't help wondering whether anything is worthwhile
 E12 To make money there are no right and wrong ways anymore, only easy and hard ways

Final Statistics:

Variable	Communality *	* Factor	Eigenvalue	Pct of Var	Cum Pct
E1	,39773 *	1	3,91458	32,6	32,6
E2	,43488 *	2	1,22041	10,2	42,8
E3	,43477 *				
E4	,48058 *				
E5	,40905 *				
E6	,35320 *				
E7	,25532 *				
E8	,52789 *				
E9	,52655 *				
E10	,37977 *				
E11	,51241 *				
E12	,42285 *				

VARIMAX rotation 1 for extraction 1 in analysis 1 - Kaiser Normalization.

VARIMAX converged in 3 iterations.

Rotated Factor Matrix:

	Factor 1	Factor 2
E1		,50299
E2	,63737	
E3	,41914	,50901
E4		,69281
E5		,61394
E6	,56200	
E7	,42371	
E8	,72223	
E9	,72532	
E10		,51955
E11		,71485
E12	,50449	,41029

----- FACTOR ANALYSIS -----

Factor Transformation Matrix:

	Factor 1	Factor 2
Factor 1	,73306	,68016
Factor 2	-,68016	,73306

Means op de egoïsmeschaal: Ruimdenkers en Geëngageerden zijn het minst egoïstisch en Luxezoekers en Genieters het meest.

ruimdenkers	2,72
geëngageerden	2,81
zakelijken	3,02
zorgzamen	3,13
evenwichtigen	3,21
behoudenden	3,3
luxezoekers	3,36
genieters	3,44

Morris “ways to live”

Morris onderscheidt de volgende typen mensen:

Type 1:

Actieve participatie in het sociale leven, wil het goede behouden, extreme wensen (tot verandering) moet je vermijden; matigheid in alles. Het leven moet duidelijk, uitgebalanceerd en beheersbaar zijn.

Vulgariteit, irrationeel gedrag, ongeduld, ‘indulgence’ moet vermeden worden.

Het is goed om vrienden te hebben maar je moet er niet al te intiem mee worden. In het leven draait het om discipline, ‘intelligibility’, goede manieren en voorspelbaarheid. Sociale veranderingen mogen best, maar op een rustig en zorgvuldige manier, zodat niet de goede dingen uit het verleden verloren gaan.

Type 2

Alleingänger, solist, die zorgt voor privacy, wil veel tijd voor zichzelf en wil greep op zijn eigen leven.

Niet geïnteresseerd in fanatiek lidmaatschap van sociale groepen of in het beheersen van de (fysieke) omgeving. Mikt op het eenvoudig en overzichtelijk houden van het eigen leven door wensen die de medewerking van anderen of de omgeving vereisen te matigen.

Er valt niet veel te winnen bij een leven buiten de deur. Men moet afhankelijkheid van andere personen of zaken vermijden. Je vindt het centrum van het leven in jezelf.

Type 3

Centraal staat een gerichtheid op anderen. Affectie is het belangrijkste in het leven, een affectie die vrij is van opdringerigheid, van het misbruiken van anderen voor je eigen doelen. Hebberigheid, materialisme, seksuele passie, het zoeken van macht over anderen, te veel nadruk op intellect en ‘undue concern for oneself’ moeten vermeden worden omdat die de echte liefde tussen personen - wat tenslotte de zin is van het leven - verhindert. Aggressiviteit blokkeert onze ware gevoeligheid die nodig is voor echte persoonlijke groei. We moeten zo zuiver mogelijk trachten te leven, zelfverzekerdheid verwerpen en ontvankelijk en gevoelig worden voor anderen.

Type 4

Het leven is om ervan te genieten, ook sensueel en ‘with relish and abandonment’. Het doel van het leven is niet om de loop der gebeurtenissen te beheersen, de maatschappij of het leven van anderen, maar om open te staan voor en te genieten van het leven. Het is een festival, geen workshop of school voor morele discipline. Jezelf laten gaan en anderen de kans geven om jou te beïnvloeden is belangrijker dan om iets te doen of zelfs om iets goeds te doen.

Het vereist wel dat je zoveel met jezelf bezig bent dat je je terstond bewust bent van wat er om je heen gebeurt en van nieuwe dingen die gebeuren. Daarvoor moet je ‘entanglements’ vermijden en niet te veel afhankelijk zijn van bepaalde mensen of zaken. Je moet veel op jezelf zijn/alleen zijn, tijd nemen voor meditatie en zelfbewustwording. Eenzaamheid en tegelijkertijd ‘sociality’ zijn beide noodzakelijk voor een goed leven

Type 5

Een mens moet niet te veel op zichzelf zijn en zich verhouden van anderen. Maar zich verbinden aan sociale groepen en genoeg scheppen in coöperatie en gezelschap. Mensen zijn sociaal en actief. En krijgen energie uit groepsactiviteiten. Mediatatie, afzondering, bezig zijn met jezelf, abstracte intellectualiteit, en een nadruk op de eigen bezittingen snijden je af van de wortels die personen verbinden.

Je moet naar buiten gericht leven, plezier hebben in de goede dingen van het leven, en met anderen samenwerken om je te verzekeren van die dingen die een aangenaam en sociaal leven mogelijk maken. En je hoeft niet al te zachtzinnig om te springen met degenen die dit idealisme niet delen.

Type 6

Het leven gaat niet vanzelf, Daarom moet je je wapenen met:

voortdurende activiteiten, met avontuur, met realistische oplossingen voor problemen die zich voordoen en met het voortdurend verbeteren van je bekwaamheden om de wereld, je omgeving in de greep te krijgen/houden.

Je toekomst hangt af van wat je doet, niet van wat je voelt of verwacht. Er zullen steeds nieuwe problemen opdoemen die om een oplossing vragen. We kunnen niet in het verleden blijven hangen of dromen over de toekomst. We moeten nu handelen om de problemen die ons bedreigen te beheersen. We moeten daarbij vertrouwen op de technische vooruitgang in de wetenschap.

Type 7

De verschillende momenten en stadia in het leven vragen om een verschillende aanpak, misschien wel iets uit alle mogelijke benaderingen. We moeten ons dus niet beperken tot 1 soort oplossing/verklaring. OP het ene moment is manier A meer geschikt, op een ander moment manier B. Je moet dus voor evenwicht zorgen in zaken als genieten, actie en contemplatie, anders verliezen we iets belangrijks in ons leven. We moeten flexibel zijn, diversiteit in onszelf toestaan en de spanningen accepteren die die diversiteit teweeg brengt. Het doel van het leven is verankerd in de dynamische interactie van verschillende manieren van leven: genietend, actief, beschouwend.

Type 8

Genieten is de sleutel van het leven. Niet de hectische zoektocht naar intense en opwindende pleziertjes maar het genieten van eenvoudige dingen: genieten van het bestaan zelf, van lekker eten, een mooie omgeving, van praten met vrienden, van rust en ontspanning. Kortom, een warm en comfortabel huis, een lekkere stoel en een zacht bed, een goed voorziene keuken en een deur die altijd open staat voor vrienden, dat is mijn opvatting van een goed leven. Voor mijzelf wens ik een leven zonder spanningen, rustig en niet gejaagd. Een brandende ambitie en een fanatieke zucht naar ascese zijn de tekenen van ontvreden personen die hun capaciteit hebben verloren om mee te gaan in een stroom van eenvoudig, zorgeloos genot.

Type 9

Ontvankelijkheid is de sleutel van alles. De goede dingen in het leven komen op eigen kracht en op hun eigen tijd. Ze kunnen niet gevonden worden door allerlei acties of activiteiten, ook niet in de 'indulgence of the sensuous desires of the body'. Je vindt ze niet door je als een dolle in het sociale leven te storten. Je kunt ze ook niet aan anderen geven door heel hulpvaardig te zijn. Ze kunnen evenmin 'garnered' door diep na te denken.

Ze komen onverwacht wanneer de interne barrières zijn opgeruimd. Wanneer je hebt opgehouden eisen te stellen, sta je open voor de kosmische krachten onder de dingen. Pas wanneer je kunt kalm en rustig zitten onder een boom en de blote hemel en open staat voor de stemmen van de natuur, dan pas kan de wijsheid van buiten naar binnen stromen.

Type 10

Zelfbeheersing is de sleutel van alles. Niet die makkelijke zelfbeheersing die je doet terugtrekken van de wereld maar de waakzame, strenge beheersing over jezelf, die de krachten van de de wereld en de de grenzen van de menselijke kracht kent.

Het leven moet rationeel zijn en gericht op hoge idealen. Men moet zich niet laten verleiden tot comfort en gemak. Van de andere kant moeten ook geen utopieën verwacht worden of ultieme triomfen. Je kunt niet te veel verwachten. Maar iedereen kan 'with vigilance hold firm the reins to his self', en iedereen kan zijn onwillekeurige impulsen bedwingen. Je kunt je plaats in het geheel kennen, je acties laten leiden door redelijkheid en je onafhankelijkheid bewaren. Alleen zo kan een mens zijn menselijke waardigheid en respect verdiepen.

Type 11

Het beschouwende is de sleutel. De uiterlijke wereld is geen goed plek voor mensen. Ze is te groot, te koud, te veeleisend. De innerlijke wereld daarentegen is veel bevredigender. De rijke wereld van idealen, van gevoelens, van 'reverie', van zelfkennis, dat's pas menselijk. En alleen door het cultiveren van die innerlijke wereld wordt de mens menselijk. Alleen dan ontstaat er een diepe sympathie voor al wat leeft en begrip voor het lijden dat inherent is aan het leven. Pas dan begrijp je de futiliteit van agressiviteit. Door de wereld op te geven vind men de veel grotere en diepere zee van het innerlijk.

Type 12

Gebruik maken van de energie van het lichaam is het geheim van een bevredigend leven. We willen materialen gebruiken om dingen te maken: stenen en cement om te bouwen, voedsel om te oogsten, klei om te boetsen. Onze spieren ervaren alleen plezier in actie, bij het klimmen, rennen, skiën, enz. Het leven vindt zijn 'zest' in het overwinnen van obstakels, Het is de activiteit zelf die genot geeft, de moedige en avontuurlijke daad. Het leven vindt geen vervulling in voorzichtigheid of rust maar in energieke actie in de roes van macht hebben over de wereld.

Type 13

Een mens moet in dienst staan van anderen. In dienst van hun groei of in dienst van grote doelen in het leven. In ruil daarvoor ontvangt men warmte en bescherming. Een mens moet nederig zijn, trouw en 'uninsistent'. Dankbaar voor de ondervonden affectie en bescherming maar zonder deze te eisen. Men moet dicht bij anderen en dicht bij de natuur staan, altijd het goede te steunen met toewijding. Worden door het goede vanwege die toewijding. Een mens is eigenlijk een screen, betrouwbaar, rustig instrument voor de grote krachten in de wereld.

De leefwijzen kunnen als volgt worden samengevat:

- 1) *Gematigd willen (kunnen) zijn, zonder overdrijvingen, alles met mate;*
- 2) *Veel zelf willen (kunnen) doen, op zichzelf willen staan, Einzelgänger;*
- 3) *Genegenheid willen (kunnen) bieden, niet te veel aan/over zichzelf denken;*
- 4) *Het leven willen (kunnen) grijpen en er een feest van maken, avontuur, sensatie;*
- 5) *Een sociaal leven willen, alles actief samen (kunnen) doen met anderen, niet te veel denken;*
- 6) *Het leven in eigen hand (kunnen) nemen, leven inblazen, het niet nemen zoals het komt;*
- 7) *Gevarieerd willen (kunnen) leven en denken, alles van alle kanten bekijken;*
- 8) *Willen (kunnen) genieten van de gewone, prettige dingen in het leven, zonder spanning;*
- 9) *Leren openstaan, je bevrijden van menselijke beperkingen;*
- 10) *Dienstbaar (kunnen) zijn, zichzelf weg kunnen cijferen;*
- 11) *Beheersing willen (kunnen) hebben over het eigen leven en handelen;*

- 12) *De innerlijke waarheid (kunnen) vinden, zichzelf vrijmaken van het aardse;*
 13) *Fysiek actief willen (kunnen) zijn, het eigen lichaam voelen, kracht geeft macht over het bestaan;*
 14) *Kritisch en betrokken willen (kunnen) zijn bij wat er in de maatschappij gebeurt.*

Het segment Ruimdenkers blijkt het sterkst van alle te scoren op leefwijze 14) 'kritisch en betrokken' en het tegenover liggende segment Behoudenden het minst. De Zakelijken scoren hoog op leefwijze 6) 'het leven naar je hand zetten', terwijl de Zorgzamen dat in het geheel niet doen. De Geëngageerden willen open staan voor anderen (9) en de Genieters juist helemaal niet.

Hieronder de gemiddelden van alle leefwijzen.

	gematigdheid		Zelf doen
Luxezoekers	0,38	Geëngageerden	0,10
Ruimdenkers	0,44	Zorgzamen	0,12
Zakelijken	0,53	Genieters	0,17
Evenwichtigen	0,56	Behoudenden	0,23
Genieters	0,60	Ruimdenkers	0,24
Zorgzamen	0,64	Evenwichtigen	0,24
Geëngageerden	0,68	Luxezoekers	0,29
Behoudenden	0,70	Zakelijken	0,30

	Genegenheid		feest
Luxezoekers	0,49	Zorgzamen	0,04
Ruimdenkers	0,53	Ruimdenkers	0,04
Zakelijken	0,55	Geëngageerden	0,06
Behoudenden	0,59	Evenwichtigen	0,07
Evenwichtigen	0,59	Behoudenden	0,08
Genieters	0,62	Genieters	0,14
Geëngageerden	0,73	Zakelijken	0,15
Zorgzamen	0,77	Luxezoekers	0,27

	groepsmens		Mij overkomt leven niet
Geëngageerden	0,09	Zorgzamen	0,03
Ruimdenkers	0,10	Evenwichtigen	0,05
Behoudenden	0,13	Behoudenden	0,10
Evenwichtigen	0,13	Ruimdenkers	0,12
Zakelijken	0,14	Geëngageerden	0,12
Luxezoekers	0,16	Genieters	0,13
Zorgzamen	0,21	Luxezoekers	0,13
Genieters	0,21	Zakelijken	0,15

	bekijk van alle kanten		geniet van gewone
Geëngageerden	0,24	Zakelijken	0,59

Zorgzamen	0,25	Ruimdenkers	0,62
Genieters	0,26	Luxezoekers	0,74
Behoudenden	0,32	Geëngageerden	0,76
Evenwichtigen	0,32	Zorgzamen	0,78
Ruimdenkers	0,38	Behoudenden	0,80
Zakelijken	0,41	Genieters	0,81
Luxezoekers	0,55	Evenwichtigen	0,83

	leren open staan		zelfbeheersing
Luxezoekers	0,04	Ruimdenkers	0,15
Behoudenden	0,06	Luxezoekers	0,19
Genieters	0,08	Evenwichtigen	0,22
Evenwichtigen	0,09	Zakelijken	0,23
Geëngageerden	0,10	Geëngageerden	0,23
Zorgzamen	0,10	Genieters	0,24
Ruimdenkers	0,12	Zorgzamen	0,26
Zakelijken	0,17	Behoudenden	0,27

	innerlijke belevingswereld		lichaamskracht
Genieters	0,06	Geëngageerden	0,07
Luxezoekers	0,06	Zakelijken	0,08
Zakelijken	0,08	Zorgzamen	0,10
Evenwichtigen	0,09	Behoudenden	0,11
Behoudenden	0,11	Luxezoekers	0,12
Zorgzamen	0,13	Evenwichtigen	0,15
Geëngageerden	0,18	Genieters	0,18
Ruimdenkers	0,24	Ruimdenkers	0,19

	in dienst stellen		kritisch betrokken
Ruimdenkers	0,28	Behoudenden	0,18
Genieters	0,28	Zorgzamen	0,21
Zakelijken	0,29	Genieters	0,22
Luxezoekers	0,31	Luxezoekers	0,27
Geëngageerden	0,33	Evenwichtigen	0,28
Behoudenden	0,34	Geëngageerden	0,30
Zorgzamen	0,37	Zakelijken	0,35
Evenwichtigen	0,39	Ruimdenkers	0,56

Rotated Component Matrix(a)

	Component					
	1	2	3	4	5	6
Ik wil m'n eigen gang kunnen gaan en ben het liefst alleen	,615					
Ik hecht aan genegenheid en wil open staan voor andere mensen	-,728					
Ik vind zelfbeheersing heel belangrijk en ook wel een uitdaging	,557					
Ik hecht aan gematigdheid, discipline, bedachtzaamheid en goede manieren		-,703				
Mij overkomt het leven niet, ik ben een doener		,408				
Ik wil m'n energie en lichaamskracht gebruiken		,605				
Ik ben een groepsmens, ik doe graag alles samen			,541			
Ik ben kritisch en betrokken bij de wereld om me heen			-,748			
Ik bekijk graag alles van alle kanten en wil gevarieerd leven				,761		
Ik geniet graag van de gewone, fijne dingen in het leven					-,561	
Het leven is een feest, ik ben een echte levensgenieter					-,508	
Je moet leren open staan, je bevrijden van menselijke beperkingen					,732	
Ik vind de zin van het bestaan in mijn innerlijke belevingswereld						,744
Ik wil mijn kwaliteiten graag in dienst stellen van anderen						-,712

Extraction Method: Principal Component Analysis. Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.
a. Rotation converged in 6 iterations.

ANOVA Table

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
REGR factor score 1 for analysis 3 * WIN	Between Groups	21,092	7	3,013	3,020	,004
	Within Groups	855,009	857	,998		
	Total	876,101	864			
REGR factor score 2 for analysis 3 * WIN	Between Groups	33,388	7	4,770	4,984	,000
	Within Groups	820,064	857	,957		
	Total	853,452	864			
REGR factor score 3 for analysis 3 * WIN	Between Groups	35,077	7	5,011	5,365	,000
	Within Groups	800,479	857	,934		
	Total	835,556	864			
REGR factor score 4 for analysis 3 * WIN	Between Groups	45,476	7	6,497	6,998	,000
	Within Groups	795,569	857	,928		
	Total	841,045	864			
REGR factor score 5 for analysis 3 * WIN	Between Groups	27,794	7	3,971	4,248	,000
	Within Groups	801,110	857	,935		
	Total	828,905	864			
REGR factor score 6 for analysis 3 * WIN	Between Groups	10,097	7	1,442	1,468	,175
	Within Groups	842,152	857	,983		
	Total	852,249	864			

Report

Mean

WIN 8-cluster oplossing (1404 cases)	REGR factor score 1	REGR factor score 2	REGR factor score 3	REGR factor score 4	REGR factor score 5	REGR factor score 6
Zorgzamen	-0,27	-0,25	0,18	-0,18	0,13	-0,03
Behoudenden	0,11	-0,20	0,04	-0,10	-0,06	-0,05
Genieters	0,03	0,09	0,16	-0,08	-0,12	-0,03
Evenwichtigen	0,03	0,01	-0,05	-0,15	-0,05	-0,12
Luxezoekers	0,19	0,34	0,06	0,54	-0,40	-0,06
Zakelijken	0,19	0,10	-0,14	0,38	0,25	0,00
Ruimdenkers	0,01	0,28	-0,59	0,11	0,27	0,28
Geëngageerden	-0,24	-0,19	-0,17	-0,17	0,11	0,14

Bijlage 3: Indicatoren lijst voor samenstelling maatschappelijke agenda

Onderwerpen in publicaties van planbureaus	tbv onderbouwing keuze van indicatoren									
Soc en cult rapport SCP 2002	SCP Sociale staat van NL	Eurostat: Soc sit in EU	CBS De NL econ in 1999	CBS De NL econ in 1999	CBS: NL langs Eur maatlat	CPB MEV	CPB Econ verkenning	RIVM	RIVM	EEA
Onderwerpen		Soc kernindicatoren	Ec en soc kernindicatoren	Econ kernindicatoren		Enkele kerngegevens NL	Enkele kerngegevens	MB, tabel 1	overz graadmeters natuur	Signalen 2002
										<i>Milieuvraagstukken</i>
Arbeid	<i>hulpbronnen</i>	vergrijzing	netto nationaal ink per hfd	bbp	bevolking	relevant wereldhandelsvolume	contractloon marktsector	broeikasgassen	<i>Natuur kwaliteit</i>	emissie van broeikasgassen
Openbaar bestuur	inkomen	migratie en asiel	consumentenprijs	inflatie	vruchtbaarheid	prijspeil goederenimport	consumentenprijsindex	Nox	landnatuur	emissie van ozonprecursors
Participatie	arbeid	onderwijsniveau	werkloosheid	werkloosheid	levensverwachting	eurokoers	part consumptie	SO2	grote zoete wateren	stedelijke luchtkwaliteit
Zorg	onderwijs	levenslang leren	saldo lopende transacties met buitenland	vorderingensaldo o overheid	asielaanvragen	olieprijs	bruto invest'n bed'r'n	VOS	brakke en zoute wateren	zoetwaterverontreiniging
Sociale zekerheid	<i>leefsituatie</i>	werkgelegenheid	inkomensongelijkheid	bbp/hoofd koopkrachtpariteit	economie	contractloon marktsector	goederenimport	NH3 en zure depositie	agrarisch gebied	bosbestand
Wonen	gezondheid	arbeidsdeelname van ouderen	emissie van broeikasgassen		welvaart	loonsom per werkn marktsector	goederenimport	Blootstelling NO2, fijn stof en ozon	<i>Natuurareaal</i>	bodem
Onderwijs	wonen	werkloosheid	verzuring		inkomensongelijkheid en armoede	prijscurrentiepositie	bbp	Stikstofaanvoer	landnatuur	emissie van verzurende stoffen
Vrije tijd, media, en cultuur	veiligheid	jeugdwerkloosheid	vermesting		internationale handel	cons prijindex	reëel nationaal inkomen	stikstof depositie	agrarische natuur	materiaalverbruik
Justitie	cultuur, recreatie en sport	langdurige werkloosheid	gestort afval		prijzen	prijs nationale bestedingen	werkgelegenheid in jaren	N en P in water	<i>Landschap</i>	visbestanden
		socialezekerheidsuitgaven	gem leeftijd bij overlijden		overheidssaldo en -schuld	koopkracht modale werknemer	arbeidsaanbod in personen	N in grondwater	herkenbaarheid	gemeentelijk afval
	In Leefsituatie-index:	ouderdomsuitkeringen	bevolking met goede gezondheid		overheidsinkomsten en -uitgaven	goederenimport	arbeidsprod marktsector	Geluid	openheid	watergebruik
	gezondheid	inkomensverdeling en regionale cohesie	personen met hbo/wo als hoogste opleiding		kosten gezondheidszorg	goederenimport	werkloze beroepsbevolking	Externe veiligheid	<i>Recreatie</i>	landgebruik
	woonsituatie	huishoudens met laag inkomen	aantal geweldsdelicten		werkloosheid	particuliere consumptie	verh niet-act'n/act'n	bodemverontreiniging	recreatie/beleving	
	diversiteit vrijetijdsactiviteiten	werkloze huish'ens en laag ink	gem. omvang bevolking		werknemers en zelfstandigen	bruto investeringen	vorderingensaldo collectieve sector	effecten bestrijdingsmiddelen	recreatie randstad	(+ div. Bijbeh. indicat'n)
	bezit duurzame cons goed'n	vrouwen in de besluitvorming	migratie-overschot		deeltijdwerk	investeringen in woningen	bruto schuld coll sector	hoeveelheid gestort afval		
	vakantie	werkende vrouwen	gem huishoudgrootte		arbeidsproductiviteit	productie marktsector	arbeidsink quote marktsector	verspreiding van stoffen		
	mobiliteit	beloning van vrouwen en mannen	faillissementen		investeringen en consumptie	bbp				
	sociale participatie	levensverw met/zonder bep'n	oprichtingen		duurkapitaal	werkgelegenheid in arbeidsjaren				

	sportbeoefening	ongev'n en werkgerel.gez.pr'n	totale arbeidsvolume		R&D uitgaven	werkgelegenheid (> 12...)				
			loonsomquote		Internetbedrijve n	arbeidsaanbod				
			vennootschappen		internet huishoudens	werkloze beroepsbevolking				
			betaalde uren per gem baan		energieverbruik	werkloosheid en bijstand				
			arbeidvolume		milieu	verhouding niet- act'n/act'n				
			werkzame beroepsbevolking		agrarisch bodemgebruik	vorderingensaldo coll sector				
			bbp		wonen	bruto schuld coll sector				
			bezettingsgraad industrie		vakantie	collect lastendruk				
			arbeidsproductiviteit		inkomsten en afdr'n aan EU	arbeidsink quote marktsector				
			netto beschikbaar inkomen van huishoudens			arbeidsproductiviteit marktsector				
			consumptieve bestedingen			uitvoersaldo				
			investeringen in vaste activa			lange rente				
			netto nationale besparingen							
			vorderingensaldo overheid							
			belastingen en premiedruk							
			overheidsschuld							
			effect koers tov concurrenten							
			effect koers tov leveranciers							
			lange rente							

Hoofditens uit verkiezingsprogramma's tbv indeling indicatoren

VVD	D66	PvdA	Groen Links	SP	LPF	CDA
Paragrafen	Programmapunten					hoofdstukken
(ruimte voor:)						onderverdeeld in zeker 100 items
zorg	onderwijs terug naar de school	werk en zorg voor iedereen	milieu	democratie	veiligheid	werk op maat voor alle generaties
onderwijs	onderwijs op maat	arbeid en zorg beter combineren	klimaat en energie	werk en inkomen	immigratie en integratie	investeren in mensen
kinderen & kinderopvang	slim combineren zorg en educatie	sociale zekerheid	verkeer	zorg	gezondheidszorg	zorgen voor morgen
ouderen	studeren op eigen benen	gezondheidszorg op maat	ruimtelijke inrichting	voedselveiligheid en landbouw	onderwijs en vorming	misdaad bestrijden
innovatie	diversiteit in cultuur en media	zorg voor kinderen en jongeren	landb en voedselveiligheid	dierenwelzijn	overheid en bureaucratie	stad, land en water in duurz harmonie
cultuur	kansen en keuzes op het werk	vrijwilligers	natuur en water	natuur en milieu	werk en economie	vitale democr in NL en Eur
sport	arbeidsongeschiktheid	beroepsonderwijs van hoge kwaliteit	gezond werk	onderwijs	emancipatie, familie en ouderen	sterke en duurz economie
diversiteit	iedereen volwaardig aan de slag	van spelend leren tot werkend leren	werken en zorgen	verkeer en vervoer	Europa, defensie en ontw samenw	NI internationaal solidair
ruimtelijke ordening	rechtvaardig inkomensbeleid	beroep lerar aantr; ruime sch scholen	inkomen en belastingen	wonen en ruimtelijke ordening	volkshuisvesting	mensch medisch technologie
wonen	waardevast pensioen	scholen zorgen met ouders voor kwalit	onderwijs	veiligheid, recht en rechtsbescherming	natuur en milieu	inkomenszekerheid bieden
mobiliteit	patiënt centraal in zorg	investeren in kennissamenleving	gezondheidszorg	cultuur	energie	
bedrijfsterreinen & mainports	dynamische econ ontw	kenniseconomie	welzijn en sport	sport en spel	verkeer en vervoer	
milieu en klimaat	duurzaam milieu en energiebeleid	E-government	wonen	migratie	landbouw en visserij	
natuurgebieden	veilig en groen	hoogw en veilige ICT-infrastructuur	multiculturele samenleving	integratie en samen leven	financiën	
water	leefbaar wonen	biotechnologie: zorgvuldig vooruit	asielbeleid	kinderen en jongeren		
land & tuinb	doelmatig grond- en ruimtegebruik	vitaal en mooi platteland	veiligheid en rechtstaat	ouderen		
veilig voedsel	open landschap, een rijke natuur	sterke en ongedeelde steden	democratie en samenleving	mensen met een handicap		
lastenverlichting	flexibel en doelmatig reizen	slimmer, stiller en schoner verkeer	virtuele wereld	vrede, veiligheid en ontwikkeling		
dynamische arbeidsmarkt	aanspreekbaar Europa	zuin schoon en eff energiegebr	kunst, cultuur en media	middelen		
activ sociale zekerheid	evenwichtige internationale handel	duurza land- en tuinb	internationale samenwerking			
marktwerking en	rechtv verd van welvaart	goed besch en toegank natuur	ontwikk samenw en eerlijke handel			

deregulering	en welzijn				
liberale energiemarkten	realistisch immigr en vluchtbel	verantw produceren en consumeren	vrede en veiligheid		
degeelijke en duurzame begroting	werkelijk respect voor mensenrechten	sport	migratie		
modern bestuur	een veilige wereld	cultuur	toekomst van Europa		
duurzame koninkrijksrelaties	zelf kunnen kiezen	publ insp publ rechten			
democratische verantwoording	verantwoord ondernemen	solidariteit met slachtoffers			
criminaliteit	samenw voor veilige samenleving	oorzaken van misdaad wegnemen			
moderne publieke omroep	effect en verantw crimin bestrijding	meer en betere politie			
consistent asielbeleid	nieuwe overheid	eff strafrechtketen			
Europees beleid	aanspreekbaar bestuur	respect voor regels en fatsoen			
Atlantische samenwerking	duidelijke politiek	veilige leefomgeving			
wereldwijde samenwerking	vernieuwend begr en invest beleid	duurzame veiligheid			
ontwikkelingssamenwerking		van hulp naar samenwerking en handel			
vrijhandel		mensenrechten centraal			
defensie		milieubeleid wereldwijd			
		democratisering van Europa			
		overheid is dienstbaar			
		overheid is actief			
		overheid is consequent			
		overheid is democratisch			
		idem van hoge kwaliteit			
		ondernemen			
		solide begroting			
		verdere banengroei en scholing			
		belastingen			
		kopen en huren			
		vermogens			
		belastingen voor ondernemers			
		milieu en belasting			
		internationale hulp			
		investeren in betere infrastructuur			
		kunst en cultuur naar 1%			

Proeve van
indeling van
allerlei bestaande
indicator lijsten
voor aspecten uit
verkiezingsprogra
mma's

Thema	aspect	NSDO eind 01	AZ aug 01	Telos	EU	UN	New Jersey	OECD	Glen Cove	UK	LNV	
ruimte, landschap		ruimtebeslag consumptie	bebouwd oppervlak	historische landschappen		vruchtbaar en beplant areaal					landschap identiteit	
	kwaliteit landschap					areaal bos					grondbalans	
						woestijnvorming areaal nederzettingen					landschapsbeleving	
milieu	N-cyclus	vermesting	P in opp water	vermesting landbouwgrond	afval	vermesting	afzettingen van stranden en baaien door vervuiling	afval productie	N en CO2 levels	afval productie en recycling	footprint	
				vermesting bodem natuur		bestrijdingsmid delen	compact afval productie	reiniging afvalwater	vervuiling door electriciteitsverbruik		sluiting mestkringloop	
			verzurende emissies		verzuring bodem natuur		afvalverwerking			luchtvervuiling door de industrie		biologische landbouw
					zware metalen in landbouwgrond		gevaarlijk afvalverwerking			toestand van gevaarlijke afval terreinen		
					zware metalen bodem natuur		radioactief afvalverwerking			afzettingen van stranden en baaien door vervuiling		
					uitgevoerde saneringen		recycling			afval productie en recycling		
					vermesting grondwater							
					verzuring grondwater							
					zware metalen grondwater							
					bestrijdingsmiddelen grondwater							
			milieubesef									
energie en klimaat	C-cyclus	zeespiegel Noordzee	emissie broeikasgas sen	broeikas effect	emissie broeikasgas sen	emissie broeikasgas sen	energie efficiency	CO2 emissie intensiteit		emissie broeikasgas sen	energie efficiency	
			emissie broeikasgas sen	energie-intensiteit (PJ/gld)	autogebruik	energie-intensiteit	energieverbruik per capita	energie consumptie	emissie broeikasgas sen			CO2 productie
			energiegebruik consumptie	duurz energieproductie	duurzame energie	duurzame energie	verbruik van duurzame energie	emissie broeikasgas sen	SOx en NOx emissies			
			energie-intensiteit				energie-intensiteit		intensiteit energieverbruik			
natuur en water	biodiversiteit	kwaliteit Waddenzee		bos	bescherming van marine	algen concentratie	verlies aan areaal wetlands	watergebruik	water consumptie	kwaliteit rivieren	natuurwaarde	
		areaal natuur	natuurareaal per inwoner	heide	bescherming van natuurlijke bronnen	wateropname	populatie watervogels	intensiteit bosgebruik	energieverbruik	populatie wilde vogels	bescherming	

		index natuurwaarde	natuurwaarde	moeras		zuurstofintensiteit van water voor decompositie van organisch materiaal	toestand van de rivier	intensiteit visvangst	schelpdieren	nieuwe huizen op grond	vis
		verdroging	nat beschd tegen verdr/vermesting	water, plassen, meren		drinkbaar water	marine water kwaliteit	bedreigde soorten	areaal park per capita		hout
				agrarisch		areaal sleutel-ecosystemen	beschermde en ontwikkeld areaal		waterproductie, privé vs publiek		genetische bronnen
				stedelijk		areaal beschermd gebied					life support functies
				verdroging natuur		bevolking levend in de kuststreken					watergebruik
				eutrofiëring opp water		visvangst					dierenwelzijn
				zware metalen opp water		boskap intensiteit					
				bestrijdingsmiddelen opp water		rijkdom in soorten					
				microverontr opp water							
				huish waterverbruik							
gezondheidszorg	gezondheid	verwachte levensduur	ozondagen boven norm	fijn stof lucht	ongelukken op het werk	consumptie ozonverdunnen de stoffen	ongelijkheden in kindersterfte bij groepen		werkgevers met aanbod ziektekst.verz.	levensverwachting	voedselveiligheid
			levensverwachting	smogdagen	fatale ongelukken op het werk	luchtvervuiling in steden	levensverwachting		tienerssterfte	luchtvervuiling	
				dikte ozonlaag	luchtvervuiling in steden	voedingsstatus van kinderen	infectieziekten		laag geboortegewicht		
				suïcideratio		sterftecijfer onder 5 jaar	astma patiënten		tienerzwangerschappen		
				wachtljsten		levensverwachting bij geboorte	ongelukken op het werk		astma patiënten		
				vacatures zorg		bevolking met rioofaciliteiten	drinkwater kwaliteit		borstkanker patiënten		
				riskant gedrag gezondheid		bevolking met toegang tot veilig drinkwater	luchtvervuiling				
				sterfte aan chronische ziekten		bevoking met toegang tot basis gezondheidszorg					
				tevredenheid eigen gezondheid		immunisatie tegen kinderziekten					
				tevredenheid vrije tijd		gangbaarheid van conceptiemiddelen					
				gezondheid lagere inkomens							
				mantelzorgers							
onderwijs	opleidingsniveau	uitvallers onderwijs		onderwijsuitval soc zwakkeren	voortijdige schoolverlaters	kinderen met klas 5 basisonderwijs	slagingspercentage middelbaar		studenten naar HBO/WO	kwalificaties met 19 jaar	

							onderwijs				
				voortijdige schoolverlaters		volwassenen met middelbaar onderwijs	student/docent ratio (openbaar)		studenten met extra-curriculaire activiteiten		
				verschil in onderw pos allocht/autocht		alfabetisme	CITO-toets		ratio niet-blanke studenten/ niet-blanke docenten		
				onvervulde lesuren			inschrijvingen bij hbo/uni		alfabetisme		
				CITO-scores							
				analfabetisme							
				basiseducatie							
				wachtlijst taalonderwijs allochtonen							
				kansen op werk schoolverlaters							
				brede scholen							
jongeren, ouderen	werkdruk, tijddruk	arbeidsparticipatie ouderen	hoge werkdruk	ontgroening en vergrijzing							
werkgelegenheid	werkgelegenheid	werkloosheid	werkloosheid NL	werkzoekenden	werkgelegenheidsgroei	werkloosheid	werkloosheid		vacatures	werkgelegenheid	werkgelegenheid groene sectoren
				werkzame beroepsbevolking	werkgelegenheid						
				langdurige werkloosheid	werkzame ouderen						
				werkgelegenheid	gem. Pensioensleeftijd						
				benutting arbeidspotentieel	werkloosheid						
					regionale verspreiding van werkgelegenheid						
					personen in een werkloos huishouden						
inkomen	consumptiepatroon	inkomensverdeling	woningprijs/gezinsinkomen	inkomensongelijkheid	inkomensongelijkheid	mensen in armoede	te besteden inkomen		huishoudens in armoede	armoede en sociale isolatie	
	inkomensverdeling		autobezit	huishoudelijk afval	inkomensongelijkheid naar geslacht	GINI	mensen in armoede		kinderen in armoede		
	statusverwerving		res pensioen en levensverz	arme huishoudens	ongelijke inkomensdis tributie		inkomensverdeling		mediaan inkomen		
									publieke perceptie mediaan inkomen		
sociale zekerheid			inactieven/actieven	armoede allochtonen	risico op armoede vóór sociale voorzieningen						voedselzekerheid
			netto bijstand/netto modaal		risico op armoede na sociale voorzieningen						

					persistent risico op armoede						
arbeidsongeschiktheid		arbeidsongeschiktheid									
econ ontwikkeling	BNP	arbeidsparticipatie vrouwen	vrouwen met betaalde baan	zorgverdelingstaken	BBP per capita	arbeidsparticipatie vrouwen	arbeidsproductiviteit			BBP	aandeel in BNP van groene economische diensten
		arbeidsparticipatie allochtonen		kans op werk allochtonen	groei BBP	BBP per capita	BBP			investeringen	landbouw: rentabiliteit, arbeidsomstandigheden, e.d.
		bbp per inwoner	bbp per inw NL/EU gemidd	spanning op arbeidsmarkt	arbeidsproductiviteit	deel investeringen van BBP					visserij: rentabiliteit, arbeidsomstandigheden, e.d.
		inflatie		rendementsniveau bedrijven	inflatie	handelsbalans					
		aardgasreserve	hergebruik van afval	aardgas	groei arbeidskosten	intensiteit van materiaalgebruik					
				ophoogzand	belasting lage inkomens						
				beton- en metselzand	prijsniveau						
				grind	prijsniveau in EU						
				klei	prijs van telecommunicatie						
				investeringsniveau	electriciteitsprijzen						
				periode voldoende bedrijventerrein	gasprijzen						
				bedrijventerrein per werkende	marktaandeel grootste el.leverancier						
				bedrijven terreinuitgifte	marktaandeel grootste telefoon-leverancier						
				leegstand kantoren	marktaandeel grootste mob.tel.-leverancier						
				kwaliteit bedrijventerrein	publieke bemiddeling						
				stuwende bedrijvigheid	overheidssubsidies						
				vernieuwing bedrijvigheid	markt integratie						
				export	bedrijfsinvesteringen						
				bruto regionaal product	convergentie van de rente						
					handelsintegratie						
innovatie, kenniseconomie	arbeidsproductiviteit	beroepsgerelateerde training		aandeel hoogopgeleiden	leven lang leren	uitgaven aan R&D irt BBP					
	productiestructuur	uitgaven R&D	uitgaven R&D	ICT-banen	uitgaven aan HRM						

		opleiding WO/HBO	perc hoogopgeleiden	opleidingsmatch	uitgaven aan R&D per sector						
				immateriële uitgaven (?)	uitgaven aan R&D in het buitenland						
				R&D intensiteit	bedrijven met internet						
				automatiseringsgraad	beta-afstudeerders						
				toegekende patenten	patenten						
				capaciteit WO en HBO	speculatie kapitaal investeringen						
				productvernieuwing in MKB	ICT uitgaven						
				innovatiegraad MKB							
wonen, groen, leefbaarheid	verkeerslaw aai	leefsituatie-index	geluid gehinderden	geluidshinder		woonareaal pp	huur mogelijkheid		betaalbare woonmogelijkheden	mensen in slechte behuizing	
	burengerucht			geurhinder			relatie tussen huisprijs en inkomen		betaalbare woonmog. verg. met omliggende gemeenten		
	bereikbaarheid groen			verkeersveiligheid			snel-groeiende woonkernen				
				tevredenheid met woning							
				tevredenheid met basisvoorzieningen							
				tevredenheid met groenvoorzieningen							
mobiliteit/infrastructuur	bereikbaarheid	filekosten	voertuigverliesuren	filezwaarte	transport volume	afstand pp per type transport	onderhoudskosten wegen en bruggen		pendeltijd	wegverkeer	
	congestie			weggebruik	modal split		met voertuig afgelegde mijlen per persoon		transportmiddelen naar werk		
				pendel			transportopties naar het werk		alleen/carpool		
				modal split			verkeersdoden				
				openbaar vervoer ontsluiting							
immigratie		asielaanvragen									
integratie	sociale cohesie		werkloosheid grote steden	tolerantiegraad			minderheden bij de overheid		bevolkingsverdeling		
			HBO/WO opl autocht/allocht	discriminatie					ratio niet-blanke ondernemers/ niet-blanke inwoners		
				achterstandswijken							
criminaliteit en veiligheid	veiligheid op straat	slachtoffers criminaliteit	geweldsmisdrijven	misdriven		misdaden per 100,000 personen	misdaden per 100,000 personen		arresten jeugdige criminelen	aangiften van criminaliteit	

Problemen (en kansen) in Belgische Tweede Federaal rapport inzake DO

Onzekerheid over de toekomstige economische, sociale en ecologische reglementeringen
De moeilijkheid om te voldoen aan de criteria van ethisch-financiële producten
De onzekerheid over de rol en het voortbestaan van de sociale economie
Het risico dat de digitale kloof de sociale ongelijkheden doet vergroeten
De bedreigingen voor de biologische diversiteit in het zeemilieu
De mogelijke gevolgen voor genetisch gewijzigde planten voor o.a. gezondheid, milieu en economische ethiek
De gevolgen van de vervuiling uit de productie en consumptie van energie uit organische bron en kernenergie en de grenzen aan verbetering van energie-efficiëntie
Het groeiende aandeel van de vervoerwijzen met de hoogste sociale kosten
De gezondheidsrisico's van vervuilende stoffen op dewerkplaats
De gevolgen van tabak voor de gezondheid van actieve en passieve rokers

Uit: Jean-Francois Richard 'Vijf voor twaalf - Twintig wereldproblemen, twintig jaar om ze op te lossen', 2002

Onze planeet delen

opwarming van de aarde
achteruitgang van de biodiversiteit en ecosystemen
uitputting van de visgronden
ontbossing
watertekorten
maritieme veiligheid en vervuiling

Onze menselijkheid delen

enorme opvoering van de strijd tegen de armoede
vredeshandhaving, conflictpreventie,
terrorismebestrijding
onderwijs voor allen
mondiale besmettelijke ziekten
digitale scheidslijn
preventie en vermindering van natuurrampen

Onze regels delen

nieuw belastingstelsel voor de 21e eeuw
bedenken
regels voor biotechnologie
mondiale financiële architectuur
illegale drugs
handels-, investerings- en concurrentieregels
intellectueel eigendomsrecht
regels voor elektronisch handelsverkeer
regels voor internationale arbeid en migratie

Bijlage 4: Vergelijking maatschappelijke vraagstukken MNP en MVO-NL

Ranglijst van de maatschappelijke vraagstukken

1. Emissies industrie

KLIMAATVERANDERING

Emissies van schadelijke stoffen (o.a. NOx, SO2, fijn stof, radon) leiden tot luchtverontreiniging zoals smog, aantasting van de ozonlaag en leveren een bijdrage aan de verzuring. Luchtvervuiling leidt tot economische schade (bijvoorbeeld aan gewassen en infrastructuur), gezondheidsrisico's en aantasting van het milieu. De uitstoot van CO2 en andere broeikasgassen draagt bij aan klimaatverandering. Volgens berekeningen zal de gemiddelde met ongeveer 1,5 tot 6 graden Celsius. De zeespiegel zal met 9 tot bijna 90 centimeter stijgen. Op sommige plaatsen zal het warmer worden, op andere plaatsen juist kouder of natter of droger. Het natuurlijke evenwicht zal uit balans raken waardoor bijvoorbeeld oogsten kunnen mislukken, een tekort aan drinkwater ontstaat en de kans op overstromingen toeneemt. Een ander belangrijk gevolg van klimaatverandering is het uitsterven van dier- en plantsoorten.

•	Dat de wereld in de toekomst geen last zal hebben van het broeikas effect	minder CO2-uitstoot, geen verandering van het klimaat, minder opwarmen van de aarde, minder stijging van de zeespiegel, kleiner gevaar voor overstromingen
•	Dat de luchtvervuiling in Nederland vermindert	minder luchtvervuiling door verkeer, zware industrie, minder smog in de lucht, minder uitstoot van verzurende stoffen, minder zure regen

2. Internationale handel

ARMOEDEBESTRIJDING

In het kader van de globalisering neemt het belang van (rechtvaardige) internationale van Doha 2001 streeft naar een rechtvaardiger overeenkomst voor de ontwikkelingslanden, zodat deze de WTO-afspraken gemakkelijker ten uitvoer kunnen brengen en volwaardig kunnen deelnemen aan de wereldhandel. De Europese Unie is het grootste en meestom vattende lid van de Wereldhandelsorganisatie(WTO) en neemt meer dan een vijfde van de wereldhandel voor haar rekening. NGO's vinden dat de groeiende politieke macht van bedrijven aan banden moet worden gelegd en dat de rol van de WTO, IMF en Wereldbank moet worden ingekaderd. Zo dienen er bindende internationale regels te komen voor multinationals met betrekking tot milieu, mensenrechten en op sociaal terrein en afspraken op het gebied van duurzame ontwikkeling die niet ondergeschikt zijn aan handelsverdragen.

•	Dat er eerlijke prijzen worden betaald voor producten uit ontwikkelingslanden	een betere prijs voor de producten van kleine boeren in de derde wereld zodat ze niet worden weggeconcurrerd door grote bedrijven, meer fair trade producten op de markt (koffie en katoen), minder "leeghalen" van lage lonen landen (uitbuiting), meer vrijhandel, het opheffen van handelsbelemmeringen zoals importheffingen voor (landbouw)producten uit arme landen, afschaffen van subsidies voor (landbouw)producten in rijke landen
---	--	--

3. Uitputting grondstoffen/natuurlijke hulpbronnen

BIODIVERSITEIT

Alhoewel de voorspellingen van de Club van Rome ten aanzien van overbevolking, grondstoffen niet (geheel) zijn uitgekomen, is duidelijk dat bepaalde grondstoffen en natuurlijke hulpbronnen zwaar onder druk staan of zelfs uitgeput dreigen te raken. Bij ongewijzigd beleid is over dertig jaar mondiaal de beschikbaarheid van vernieuwbare hulpbronnen (hout, vis, zoet water, schone lucht, bodemvruchtbaarheid) ernstig in gevaar. De aantasting van vernieuwbare natuurlijke hulpbronnen is het meest zichtbaar in het verdwijnen van grote arealen bos en oerwoud.

<ul style="list-style-type: none"> Dat er in de toekomst meer schoon drinkwater in ontwikkelingslanden zal zijn 	meer en schoner drinkwater op de wereld, ook voor de landbouw en veeteelt
<ul style="list-style-type: none"> Dat er in de toekomst zuiniger wordt omgaan met de olie- en gasvoorraden op de wereld 	dat olie- en gasvoorraden niet snel op raken, meer toepassen van andere bronnen van energie

4. Concurrentievermogen EU/Nederlands bedrijfsleven

CONCURRENTIEKRACHT

De concurrentiekracht van Nederland andere Europese landen staat onder druk in de afgelopen jaren aanzienlijk. De vraag is of Europa haar welvaart en sociale zekerheid kan behouden. Werknemers zullen meer en langer moeten werken. Op de Europese top van Lissabon in maart 2000 besloten de EU-lidstaten tot een ambitieus doel: binnen tien jaar moet de Europese Unie de meest concurrerende en duurzame kenniseconomie ter wereld worden. De loonkosten per uur zijn in Nederland relatief hoog, zeker ten opzichte van de nieuw toegetreden EU-landen en nog meer ten opzichte van opkomende landen, zoals China en India. Dit heeft grote gevolgen voor de concurrentiepositie en de winstgevendheid van ondernemingen.

5. Arbeidsomstandigheden/kinderarbeid

ARMOEDEBESTRIJDING

Door globalisering neemt het aantal multinationals dat in veel verschillende landen zich in landen waar zij zo goedkoop mogelijk kunnen produceren. Dit brengt soms miserabele arbeidsomstandigheden, een zeer laag loon en kinderarbeid met zich mee. Nationale en internationale overheden zijn maar beperkt in staat om de omstandigheden van deze arbeiders te overzien en te controleren. Een toenemend aantal bedrijven onderschrijft de standaarden van de International Labour Organization, waarin de basisvoorzieningen van arbeiders over de hele wereld worden vastgelegd. Vooral nog is het echter zeer moeilijk te controleren of deze standaarden ook daadwerkelijk worden nageleefd.

<ul style="list-style-type: none"> Dat er in de toekomst minder kinderarbeid op de wereld is 	dat er wereldwijd regels tegen kinderarbeid komen en dat die worden nageleefd
--	---

6. Filebestrijding/congestie

CONCURRENTIEKRACHT

Door de toenemende mobiliteitsbehoefte kampt Nederland met bereikbaarheidsproblemen. In de laatste jaren steeds frequenter geconfronteerd met verkeersproblemen/congestie. Dit leidt naast economische schade tot extra brandstofverbruik, emissies, geluid en overlast. De schadepost als gevolg van files bedraagt in 2004 950 miljoen euro. De hoge filekosten en slechte bereikbaarheid van de Nederlandse steden brengen ook de Nederlandse concurrentiepositie in gevaar.

<ul style="list-style-type: none"> Dat de files in Nederland afnemen 	dat steden bereikbaar blijven, de wegen doorstromen, de files korter worden en minder vaak voorkomen
--	--

7. Werkgelegenheid**ARBEIDSPARTICIPATIE**

Ook anno 2004 vormt het bevorderen van de werkgelegenheid door het laten het arbeidsproces en het verminderen van de afhankelijkheid van sociale uitkeringen een belangrijk vraagstuk. Actuele onderwerpen op het terrein van de werkgelegenheid zijn de vergrijzing, internationalisering van het bedrijfsleven, het combineren van arbeid en zorg en outsourcing. De overheid en sociale partners, waaronder de bedrijven zijn gezamenlijk verantwoordelijk voor de werkgelegenheid in Nederland.

• Dat de werkloosheid in Nederland vermindert	dat er meer mensen aan het werk komen, er minder langdurig werklozen zijn en minder WAO-ers.
--	---

8. Ontbossing**BIODIVERSITEIT**

Wereldwijd worden in zeer hoog tempo de oerbossen voor commerciële deze bossen vrijwel zijn verdwenen. Er verdwijnen miljoenen hectaren bos per jaar. Ecosystemen worden aangetast en dieren en planten verdwijnen. Ontbossing leidt tot erosie en draagt bij aan klimaatverandering. Nederland is bijvoorbeeld de grootste importeur van palmolie in Europa en daardoor medeverantwoordelijk voor het verdwijnen van het regenwoud. Veel Nederlandse bedrijven verwerken oliepalmp producten in hun voedingsmiddelen, wasmiddelen, verzorgingsproducten en diervoedselproducten.

• Dat door minder ontbossing (zeldzame) planten en dieren op de wereld in de toekomst blijven voortbestaan	minder kappen van het oerwoud (ontbossing), minder ontginning van savannes en toendra's ten behoeve van de mens
---	--

9. Mensenrechten/fundamentele vrijheden**MENSENRECHTEN**

In het maatschappelijke debat worden ondernemingen steeds vaker aangesproken ten aanzien van mensenrechten. Veel bedrijven met vestigingen in ontwikkelingslanden worstelen met kwesties op het gebied van mensenrechten, zoals recht op leven, vrijheid, voedsel en onderdak, onderwijs en vrijheid van godsdienst. Het garanderen van de mensenrechten is primair een taak van overheden, maar wat doe je als bedrijf wanneer de nationale overheid in het land waarin je produceert deze mensenrechten niet waarborgt? Bovendien wordt in verschillende culturen vaak heel anders aangekeken tegen mensenrechten, wat de situatie alleen nog maar ingewikkelder maakt.

• Dat in de toekomst de mensenrechten wereldwijd minder worden geschonden	Minder martelen, verkrachting, moord, slavernij, uitbuiting, mensenhandel
--	--

10. Jeugdwerkloosheid**ARBEIDSPARTICIPATIE**

Door de jeugdwerkloosheid dreigen duizenden jongeren de boot naar de arbeidsmarkt staan. Begin maart 2004 waren 60.000 jongeren werkloos. Dit aantal dreigt op te lopen tot minimaal 70.000 aan het eind van dit jaar. De bestrijding van jeugdwerkloosheid is niet alleen in het belang van de jongeren zelf, maar ook van werkgevers die straks arbeidskrachten nodig hebben. Tijdens de landelijke actiedag van de Taskforce Jeugdwerkloosheid hebben verschillende bedrijven toegezegd in totaal bijna 20.000 jeugdbanen te zullen realiseren.

11. Emissies transportsector

KLIMAATVERANDERING

Het wegverkeer stoot grote hoeveelheden CO₂, fijn stof en stikstofoxiden uit. vliegtuigen, schepen en mobiele voertuigen zoals bulldozers en landbouwwerktuigen. Deze uitstoot leidt tot luchtverontreiniging zoals smog, aantasting van de ozonlaag en levert een bijdrage aan de verzuring. Luchtvervuiling leidt tot economische schade (bijvoorbeeld aan gewassen en infrastructuur), gezondheidsrisico's en aantasting van het milieu. Volgens het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu sterven per jaar ongeveer 5.000 mensen voortijdig door de slechte lucht die ze inademen. De uitstoot van CO₂ en andere broeikasgassen draagt bij aan klimaatverandering.

<ul style="list-style-type: none"> Dat het gat in de ozonlaag in de toekomst kleiner wordt 	minder UV straling die schadelijk is voor mens en dier en minder kans op huidkanker
--	---

12. Biotechnologie/genetische manipulatie

GEZOND LEVEN

Biotechnologie is een verzamelnaam voor een aantal technieken waaronder worden producten voor industriële, medische, of andere doeleinden gemaakt. De laatste jaren is er een snelle ontwikkeling in de toepassingsmogelijkheden van de moderne biotechnologie. Enerzijds biedt dit perspectief voor verbetering van de gezondheidszorg, de landbouw, de voeding en het milieu. Anderzijds roepen deze mogelijkheden vragen op. Is alles wat technisch kan, ook gewenst, veilig en maatschappelijk ethisch aanvaardbaar? Mag je zomaar aan plantaardige of dierlijke genen sleutelen en waar ligt de grens? Is genetisch gemodificeerd voedsel eigenlijk wel veilig?

<ul style="list-style-type: none"> Dat natuurlijke planten en dieren op de wereld in de toekomst niet worden aangetast of verdrongen door genetisch veranderde planten en dieren 	geen verandering of verdringing van natuurlijke gewassen en dieren als gevolg van genetisch gemanipuleerde gewassen en dieren (met mogelijke gevolgen voor de mens)
--	---

13. Combineren arbeid en zorg

KWALITEIT VAN ARBEID

Het gezinsmodel uit de jaren vijftig, waarin de man in voltijd werkte en de vrouw kinderen te zorgen, is definitief voorbij. Volgens de Emancipatiemonitor 2002 van het Sociaal en Cultureel Planbureau had in 2001 ruim 53 procent van vrouwen tussen de 15 en 64 jaar een betaalde baan van 12 uur of meer. Het groeiend aantal tweeverdieners stelt andere eisen aan de maatschappij. Werk, gezin, vrije tijd, studie zijn niet langer gescheiden eenheden maar lopen door elkaar heen. Meer keuzevrijheid voor werknemers om werk, gezinsleven en vrije tijd beter met elkaar in balans te brengen, kan langdurig ziekteverzuim door stress en burn-out voorkomen.

14. Voedselveiligheid

GEZOND LEVEN

Na de affaires rond met BSE besmet rundvlees en dioxine in kippen en in vis zijn en staat het onderwerp hoog op de Europese en nationale agenda.

<ul style="list-style-type: none"> Dat de voedselveiligheid in Nederland verbeterd wordt 	het voedsel in Nederland is officieel al veilig maar je weet het nooit zeker, minder dierziektes in de voedingsketen (BSE, vogelpest, varkenspest, salmonella), minder dioxine in voeding, beter inzicht in de voedselveiligheid (transparantie)
--	--

15. **Kwaliteit van onderwijs/innovatie**

CONCURRENTIEKRACHT

Hoe zorgen we dat de (beroeps)- bevolking over de juiste kennis en kunde 21e eeuw op een kwalitatief hoog niveau draaiende te houden? Volgens het Innovatieplatform draait het om de vraag hoe Nederland een cultuuromslag kan maken. Als Nederland een rol van betekenis wil blijven spelen in de wereld dan dient de kwaliteit van onderwijs en onderzoek drastisch te verbeteren.

<ul style="list-style-type: none"> Dat Nederland in de toekomst blijft meetellen in de wetenschap en techniek door investeringen in het onderwijs 	voldoende aandacht voor onderzoek, nieuwe uitvindingen, technologie, innovatie, nieuwe behandelmethoden voor levensbedreigende ziekten
---	---

16. **Discriminatie**

MENSENRECHTEN

Ondanks de wettelijke bepalingen dat niemand ongelijk behandeld mag worden politieke overtuiging, ras, geslacht, nationaliteit, seksuele geaardheid, burgerlijke staat, arbeidsduur (voltijd- of deeltijdwerk) of soort contract (vast of tijdelijk) komt discriminatie in de praktijk, ook bij bedrijven nog vaak voor. Actuele vraagstukken op dit terrein zijn discriminatie van minderheden, spanningen tussen godsdiensten, emancipatie van allochtone vrouwen.

<ul style="list-style-type: none"> Dat er in Nederland minder discriminatie naar ras, sekse, religie en geaardheid is 	dat mensen niet worden bedreigd of in elkaar geslagen om hoe of wat ze zijn
---	--

17. **Fraude en corruptie**

CONCURRENTIEKRACHT *(fraude)* & ARMOEDEBESTRIJDING

(corruptie)

Corruptie betekent het aanwenden van publieke goederen of positie voor privébelangen voor in allerlei vormen en op velerlei manieren. Vormen van corruptie zijn ook omkoping, verduistering, fraude, afpersing, smokkelpraktijken en vriendjespolitiek. Corruptie ondermijnt de samenleving en schaadt de economische structuren van een land. Ook fraude vormt een groot probleem, ook op nationaal gebied. Bij fraude kan worden gedacht aan vermogensdelicten zoals oplichting, verduistering en bankbreuk. Recente affaires in Nederland tonen aan dat fraude ook op nationaal gebied een groot probleem is.

<ul style="list-style-type: none"> Dat de betrouwbaarheid van de Nederlandse overheid toeneemt 	een overheid die weet wat er speelt bij de burgers, politici die midden in de samenleving staan, een overheid die zijn beloften nakomt, subsidies en regelingen niet opeens verandert of intrekt
--	---

18. **Armoedebestrijding**

ARMOEDEBESTRIJDING

Armoedebestrijding is de hoofddoelstelling van het Nederlandse ontwikkelingsbeleid. die onder de armoedegrens van een dollar per dag leven een beter perspectief te geven. Het bedrijfsleven - de private sector - is de motor van economische groei. Het zorgt voor inkomen en werkgelegenheid, en via belasting voor overheidsinkomsten, bijvoorbeeld om te investeren in gezondheidszorg en onderwijs. Kortom: het zorgt voor ontwikkeling en armoedebestrijding. Het ministerie van Buitenlandse Zaken wil het bedrijfsleven een grotere rol geven bij armoedebestrijding.

<ul style="list-style-type: none"> Dat er meer wordt gedaan aan de bestrijding van honger op de wereld 	voldoende voedsel van goede kwaliteit voor iedereen
--	--

<ul style="list-style-type: none"> • Dat er in de toekomst minder armoede op de wereld is 	mensen in de derde wereld meer ontwikkelingskansen krijgen, bijvoorbeeld door meer ontwikkelingshulp, meer investeringen in die landen
--	--

19. Herstructurering (intensieve) landbouw

DUURZAME LANDBOUW

De intensieve landbouw staat voor de uitdaging om tot een duurzame, internationaal levert aan de mondiale voedselvoorziening, veilig voedsel produceert, eisen in acht neemt voor dierenwelzijn, bijdraagt aan het in stand houden van natuur en biodiversiteit en het behoud van karakteristieke landschappen en een vitaal platteland bevordert.

<ul style="list-style-type: none"> • Dat dieren in de Nederlandse (intensieve) veehouderij een beter bestaan krijgen 	een beter leven voor kippen, kalveren en varkens, grotere hokken, meer beweging en buitenlucht, een groter aandeel biologische veehouderij
---	--

20. Outsourcing

Het verplaatsen van de productie van Noord-West naar Zuid-Oost leidt tot name laaggeschoold werk (outsourcing/ off-shoring). Dit jaar zullen in Nederland zo'n vijftienduizend banen verdwijnen als gevolg van uitbesteding. Dit tast de concurrentiepositie van Nederland op technologisch gebied aan. Uit onderzoek blijkt dat bij een meerderheid van het Nederlandse bedrijfsleven uitbesteding van bedrijfsprocessen onderdeel is van de toekomststrategie. Uitbesteding heeft naast economische ook sociale en ecologische consequenties.

21. Dierziekten

DUURZAME LANDBOUW

In veel landen in de wereld heersen besmettelijke dierziekten, zoals mond- en of AI) en varkenspest. Ook in Nederland is duidelijk geworden hoe rampzalig zo'n uitbraak kan zijn voor mensen en dieren.

22. HIV/AIDS

ARMOEDEBESTRIJDING

Wereldwijd lijkt het besef door te dringen dat de mondiale HIV- en Aidsproblematiek humanitair drama dat zijn weerga niet kent in de menselijke geschiedenis. Alleen door internationale en multi-sectorale samenwerking op alle niveaus kan worden gekomen tot een samenhangende en effectieve strijd tegen HIV en Aids. Zeker 36 miljoen mensen leven met HIV/ Aids. Er vinden 14.000 nieuwe infecties per dag plaats. Er zijn op dit moment 10 miljoen Aidswezen en dat zullen er in minder dan 10 jaar circa 40 miljoen worden. In sommige regio's is al 1 op de 4 à 5 volwassenen geïnfecteerd en er is een snelle verspreiding van HIV over alle continenten. Naast overheden nemen bedrijven ook maatregelen om Aids te bestrijden, zoals Shell en Heineken.

<ul style="list-style-type: none"> • Dat er in de toekomst minder mensen op de wereld lijden aan besmettelijke ziektes 	minder doden door AIDS, malaria, lepra, SARS
---	--

23. Beroepsziekten

KWALITEIT VAN ARBEID

Hoewel al veel is verbeterd op het gebied van arbeidsomstandigheden, kent de moderne maatschappij haar eigen beroepsziekten en -ongevallen. Moderne beroepsziekten zijn onder andere aandoeningen aan houding- en bewegingsapparaat, psychische aandoeningen, huidaandoeningen, long- en

luchtwegaandoeningen, beroepslethorendheid, neurologische aandoeningen, beroepsinfectieziekten (vogelgriep), kanker, reproductiestoornissen en beroepsziekten door stoffen.

•	Dat we in Nederland minder stress krijgen en werk, zorg en vrije tijd beter kunnen verdelen	minder last hebben van ziekten die te maken hebben met hoge werkdruk zoals burnout, depressie, RSI, vermoeidheid, meer tijd om te ontspannen
---	--	--

24. Levenslang leren

KWALITEIT VAN ARBEID

Om adequaat te reageren op marktverandering, in te spelen op de concurrentie over employability. Hiermee wordt bedoeld het vermogen van werknemers om werk te vinden en te houden. Werknemers dienen continu bij te blijven en als het ware levenslang te leren. Naast de voordelen die werknemers genieten van de mogelijkheden om te blijven leren, brengt het een grote verantwoordelijkheid met zich mee die kan leiden tot meer onzekerheid bij werknemers.

25. Watervervuiling

Watervervuiling ontstaat door de sectoren landbouw en industrie en door huishoudens. de planten, dieren en gehele ecosystemen aangetast worden. Ook zorgt vervuiling ervoor dat het steeds moeilijker en duurder wordt om schoon drinkwater te winnen voor menselijk gebruik. Het verouderde rioleringsstelsel in Nederland kan het natte weer slecht aan, zodat de rioolinhoud ongezuiverd wordt overgestort naar sloten en de zee. In 2000 gebeurde dit 15.500 keer. Dit leidt naast ecologische schade tot gezondheidsrisico's en economische schade.

•	Dat de vervuiling van zeeën, rivieren en meren op de wereld in de toekomst afneemt	schoon zwemwater, schone zeeën, rivieren en meren voor planten en dieren, minder olierampen, minder vervuiling van oppervlaktewater door illegale lozingen van industrieën en schepen
---	---	---

26. Arbeidsparticipatie en reïntegratie

ARBEIDSPARTICIPATIE

Arbeidsgehandicapten, langdurig werklozen, laagopgeleiden en allochtonen zijn kwetsbare positie op de arbeidsmarkt. De bevordering van arbeidsparticipatie en reïntegratie van met name de meer kwetsbare groepen op de arbeidsmarkt vormt een uitdaging voor de overheid en individuele bedrijven.

27. Vergrijzing

KWALITEIT VAN ARBEID

In 2030 zijn ongeveer vier miljoen Nederlanders ouder dan 65 jaar. Dat is bijna ongeveer veertien procent van de bevolking ouder dan 65. De vergrijzing brengt een grote verandering in de Nederlandse samenleving teweeg. Het is voor het eerst in de geschiedenis dat zoveel mensen zo gezond oud zullen worden. Het percentage mensen dat werkt zal in 2030 aanzienlijk lager zijn dan nu. De potentiële beroepsbevolking (mensen tussen de 15 en 65 jaar) is nu 68 procent; in 2030 is die nog maar 56 procent. De vergrijzing van onze samenleving en het steeds grotere beroep dat wordt gedaan op de sociale zekerheidsregelingen zal vragen om ingrijpende maatregelen om de sociale zekerheid ook in de toekomst betaalbaar te houden.

•	Dat de oudedagsvoorzieningen van mensen in Nederland in de	dat iedereen zeker kan zijn van zijn pensioen en AOW, mensen op tijd met pensioen kunnen ondanks dat Nederland vergrijst
---	---	--

	toekomst goed geregeld blijven	
--	--------------------------------	--

28. *Uitsterven dier- en plantsoorten*

BIODIVERSITEIT

Door onder andere water-, bodemen luchtvervuiling, ontbossing, versnippering natuurlijke hulpbronnen en klimaatverandering neemt de biodiversiteit (soortenrijkdom) af. Veel soorten dieren, planten en insecten zijn bovendien nog niet eens ontdekt. Ook de medicinale werking van planten is nog maar voor een klein deel onderzocht. Aantasting van biodiversiteit heeft naast grote ecologische schade ook sociale en economische gevolgen, met name voor inheemse groepen in aangetaste gebieden.

29. *Leefbaarheid*

LEEFBAARHEID

Het begrip leefbaarheid wordt vaak genoemd in relatie tot steden en achterstandswijken hardnekkig op te lossen vraagstuk. Ondanks allerlei maatregelen om het tij te keren, zijn er nog altijd wijken waarin kansarmen zich concentreren. Er dreigt hier en daar zelfs een cultuur van armoede, getto's en segregatie te ontstaan, waar mensen erin berusten dat zij bij de 'normale' maatschappij geen aansluiting hebben en zich tot allerlei informele circuits wenden. De vraag is hoe de maatschappij leefbaar kan worden gehouden en hoe bedrijven hierin een rol kunnen spelen.

•	Dat de leefbaarheid in mijn buurt verbetert	minder hondenpoep, zwerfvuil, graffiti, criminaliteit, verkeersoverlast, drugsverslaafden, hangjongeren, meer veiligheid, groen, speelgelegenheid voor kinderen, winkels, openbaar vervoer
•	Dat er in de toekomst meer natuur in Nederland zal zijn	het niet aantasten van de Waddenzee en het Groene Hart, het aankopen en ontwikkelen van nieuwe natuurgebieden, de zalm terug in de Rijn
•	Dat ik minder last heb van lawaai in mijn buurt	minder lawaai van auto's, brommers, treinen, vliegtuigen, industrie, horeca, sport- en muziekevenementen
•	Dat bewoners in mijn buurt minder langs elkaar heen leven	dat mensen iets voor de buurt doen, elkaar kennen, niet langs elkaar heen leven, dat burens elkaar helpen

30. *Integratie minderheden*

ARBEIDSPARTICIPATIE

Sinds het begin van de jaren zestig hebben grote groepen migranten uit nietwesterse De herkomstlanden van deze migranten staan sociaal-economisch en cultureel ver af van de westerse wereld. De niet-westerse allochtonen worden sinds het begin van de jaren tachtig aangeduid als etnische minderheden. Ze wonen vooral in de grote en middelgrote steden. Binnen de steden zijn er concentratiewijken van etnische minderheden ontstaan. Daardoor wonen en leven minderheden en de autochtone bevolking tot op zekere hoogte gescheiden van elkaar. De integratie verloopt niet altijd soepel, wat kan leiden tot onderlinge spanningen, een lagere participatiegraad van minderheden en andere sociale en economische achterstanden.

•	Dat er minder asielzoekers komen in Nederland	minder asielzoekers toelaten, menswaardige opvang van vluchtelingen in hun eigen land, betere integratie voor de asielzoekers die mogen blijven.
---	--	--

31. Overbevissing**BIODIVERSITEIT**

De vangst van een aantal vissoorten neemt de laatste jaren sterk af. Naast klimaatinvloeden, wordt dit veroorzaakt door overbevissing. De helft van de commerciële vissoorten zit aan zijn maximaal mogelijke vangst, 15% van de vissoorten is overbevist en 7% is verdwenen. Echter van een kwart van de commerciële vissoorten zou juist meer gevangen kunnen worden dan men nu doet.

32. Kosten medische zorg**GEZOND LEVEN**

Door onder andere de vergrijzing, toenemende consumptie en voortschrijdende gezondheidszorg. Belangrijke vraag is hoe we de kosten van de gezondheidszorg in de toekomst beheersbaar houden.

33. Bodemvervuiling

De ernstigste bodemvervuilingen zijn ontstaan door het dumpen van giftige stoffen bedrijventerreinen en zelfs binnensteden is soms sterk vervuild. In Nederland is de bodem op ongeveer 175.000 plekken zo vuil, dat deze moet worden schoongemaakt. Bodemvervuiling kan leiden tot (ernstige) ecologische schade en gezondheidsrisico's. Bodemsanering is één van de duurste onderdelen van het Nederlandse milieubeleid. In de periode 1997-2023 reserveert de rijksoverheid voor het beheersbaar maken van het probleem ruim 19 miljard euro.

<ul style="list-style-type: none"> Dat vervuilde bodems in Nederland worden schoongemaakt 	<p>het opruimen van vervuilde grond die verontreinigd is door industriële activiteiten, zodat kinderen veilig in de grond kunnen wroeten, groente in eigen tuin kan worden gekweekt, de huizenprijzen niet nadelig worden beïnvloed.</p>
---	--

34. Gelijke behandeling/glazen plafond**ARBEIDSPARTICIPATIE**

Ondanks de verworvenheden van de emancipatie blijven vrouwen ondervertegenwoordigd overheid en bedrijfsleven. Dit houdt verband met veel factoren. De voorkeuren en keuzes van vrouwen en mannen leiden onder andere tot het bestaan van typische mannen- en vrouwenberoepen. Maar ook in organisaties waar relatief veel vrouwen werken zijn zij vaak ondervertegenwoordigd in hoge functies. Vermoedelijk zijn er minder zichtbare barrières die vrouwen belemmeren bij de doorstroom naar de top. Dit verschijnsel wordt daarom het 'glazen plafond' genoemd.

<ul style="list-style-type: none"> Dat vrouwen en mannen in Nederland gelijke kansen hebben werk te vinden en promotie te maken 	<p>meer mogelijkheden voor kinderopvang, meer doorgroei mogelijkheden voor vrouwen, gelijke beloning voor hetzelfde werk, goede ouderschapsverlofregelingen voor mannen en vrouwen</p>
---	--

35. Vetzucht**GEZOND LEVEN**

In landen met een hoog tot modaal BNP zijn ruim 1 miljard mensen te zwaar patiënt. Meer dan 500.000 mensen overlijden jaarlijks in Noord-Amerika en Europa aan zwaarlijvigheid gerelateerde ziektes, aldus cijfers van de World Health Organisation (WHO). Maar liefst 40% van de Nederlanders is te zwaar. Van hen is 10% zelfs zo zwaar dat ze, vaak zonder het te weten, in de gevarenzone van obesitas zitten en feitelijk als 'patiënt' beschouwd kunnen worden. Het overgewicht onder kinderen van 5 tot 11 jaar is de afgelopen 20 jaar gestegen van 4 tot 10%. Overdadig aanbod van vet voedsel en te weinig beweging veroorzaakt vetzucht. Hart- en vaatziekten zijn hiervan het gevolg.

36. Criminaliteit/onveiligheid**LEEFBAARHEID**

Veiligheid speelt een grote rol in het huidige politieke debat. Bedrijven en burgers materiële en immateriële schade bij slachtoffers. De bevordering van de veiligheid en het terugdringen van criminaliteit vraagt naast de rol van de overheid om inspanningen van de burger en het bedrijfsleven. In 1990 verschenen de resultaten van het eerste Nederlandse onderzoek naar de mate waarin het bedrijfsleven slachtoffer werd van criminaliteit. Het onderzoek toonde aan dat het bedrijfsleven jaarlijks circa 1 miljard gulden schade leed.

<ul style="list-style-type: none"> Dat er meer wordt gedaan aan de bestrijding van criminaliteit in Nederland 	minder geweldscriminaliteit maar ook minder corruptie en zwendel van grote ondernemingen
---	--

37. Overbemesting**DUURZAME LANDBOUW**

Overbemesting is ontstaan door schaalgrootte van de Nederlandse landbouw, van landbouwproducten. Overbemesting ontstaat doordat (overtollige) mest in grotere hoeveelheden wordt uitgereden over akkers en grasland. Het teveel aan mest leidt tot problemen met de kwaliteit van de bodem, lucht en water. Ammoniak draagt bij aan de verzuring van de bodem, uit- en afspoeling van mineralen zorgt voor vervuiling van het grondwater. Afspoeling is slecht voor het oppervlaktewater zoals sloten, plassen en meren. Een teveel aan nitraat in het grondwater moet tegen hoge kosten worden gezuiverd. Teveel fosfaat leidt zomers tot grote algengroei en daardoor vissterfte.

<ul style="list-style-type: none"> Dat er in Nederland iets wordt gedaan aan de vervuiling van de bodem door overbemesting 	minder vervuiling van het grondwater door mest, minder aantasting van de natuur door ammoniak
--	---

38. Externe veiligheid

Bij ongewijzigd beleid dreigt over dertig jaar de onveiligheid voor de wereldbevolking veroorzaakt door de toenemende productie van de chemische industrie en de groei van het transport van gevaarlijke stoffen. De externe veiligheid langs de belangrijkste transportassen voor het vervoer van gevaarlijke stoffen wordt in toenemende mate een probleem. Rond Schiphol zullen, ondanks het in gebruik nemen van de vijfde baan, de risico's in de toekomst weer toenemen. Andere actuele discussies gaan over de (externe) veiligheid van bijvoorbeeld chloor, ammoniak, vuurwerk en LPG.

<ul style="list-style-type: none"> Dat de kans op een ramp in Nederland kleiner wordt dan nu het geval is 	Enschede, Volendam, Bijlmerramp, minder kans op een ongeluk met een chloortrein, minder kans op ontploffingen in fabrieken
---	--

39. Sociale zekerheid

Ontwikkelingen als concurrentiekracht, demografie, vergrijzing, integratie en op de sociale zekerheidsregelingen. Er dienen dringend maatregelen te worden genomen om de sociale zekerheid ook in de toekomst betaalbaar te houden.

<ul style="list-style-type: none"> Dat de overheidsfinanciën in Nederland in de toekomst beter op orde zullen zijn 	aflossing van de staatsschuld, begrotingsevenwicht, overheidsfinanciën en uitkeringen beheersbaar houden ondanks vergrijzing
<ul style="list-style-type: none"> Dat we in de toekomst in Nederland meer inkomenszekerheid hebben 	niet zomaar ontslagen kunnen worden, zekerheid over de inkomsten, een goede WW-regeling

40. Dierenwelzijn

DUURZAME LANDBOUW

Dierenwelzijn staat met name in de intensieve veehouderij ter discussie. Het zestig, met de opkomst van de intensieve veehouderij een rol gaan spelen. De opvattingen over het houden van dieren veranderen sterk in de tijd. Het oplossen van dierenwelzijnproblemen is niet eenvoudig aangezien er naast de belangen van het dier, allerlei andere, waaronder economische belangen spelen. De intensieve veehouderij staat voor de uitdaging om een duurzame, internationaal concurrerende markt te bereiken die de eisen in acht neemt voor dierenwelzijn.

41. Analfabetisme

Analfabetisme betekent niet kunnen lezen en schrijven. Niet kunnen lezen en tot participatie in de samenleving, tot het doorbreken van een vicieuze cirkel van armoede en afhankelijkheid, generaties lang. Er zijn in de wereld ongeveer 880 miljoen analfabeten: de meeste leven in ontwikkelingslanden, de meeste analfabeten zijn vrouwen. Analfabeten zijn volgens UNESCO 'alle personen van 15 jaar en ouder die niet in staat zijn een korte, eenvoudige tekst over het dagelijks leven met begrip te lezen en te schrijven'. De miljoenen kinderen die niet naar school gaan en dus niet kunnen lezen of schrijven, worden vanaf hun 15e analfabeet genoemd. Uiteraard zijn analfabeten niet alleen in ontwikkelingslanden te vinden, maar ook in het rijke Noorden. Naar schatting kan 20% van de westerse bevolking niet of niet voldoende lezen of schrijven om zich volledig te kunnen redden in de geletterde maatschappij. Analfabetisme in westerse landen blijft echter vaak een taboe. De vraag is waar de verantwoordelijkheden van bedrijven liggen op het gebied van het aanpakken van analfabetisme.

<ul style="list-style-type: none"> Dat er in de toekomst meer mensen op de wereld kunnen lezen en schrijven en minimaal basisonderwijs krijgen 	<p>minder analfabetisme, betere positie van niet geschoolden in de derde wereld</p>
---	---

42. 'Juridifisering'

Mede onder invloed van financiële schandalen, is er sprake van een toename Hiermee volgt Europa, deels noodgedwongen, Amerika waar van oudsher conflictbeslechting via de juridische weg gemeengoed is. Diverse wetten op het gebied van terrorisme en boekhouden zijn hiervan voorbeelden.

<ul style="list-style-type: none"> Dat wetten en regels beter worden nageleefd in Nederland 	<p>dat de overheid, maar ook anderen, ervoor zorgen dat regels worden nageleefd, meer politie op straat</p>
--	---

43. Woningnood

Er zijn te weinig woningen in Nederland. Al vanaf 1997 daalt het aantal blijft sterk achter bij de geraamde behoefte aan nieuwe woningen, met forse prijsstijgingen en een tekort aan woningen onder met name starters op de woningmarkt als de meest in het oog springende gevolgen. Sommigen spreken over 'woningnood'.

<ul style="list-style-type: none"> Dat er in de toekomst voldoende en betaalbare woningen in Nederland zijn 	<p>de betaalbaarheid van huur- en koopwoningen, grotere beschikbaarheid van goede huur- en koopwoningen, ook voor starters op de woningmarkt</p>
--	--

44. Privacy

Persoonsgegevens spelen niet alleen een rol in het openbaar bestuur, de gezondheidszorg private sector wordt gebruik gemaakt van deze gegevens, zoals in de telecommunicatie, financiële dienstverlening en direct marketing. De privacy van burgers staat in beide domeinen onder druk. De strijd tegen terrorisme en

criminaliteit, de voortschrijdende technologische mogelijkheden en internet roepen tal van vragen op in het kader van de privacy.

45. **Terrorisme**

Terrorisme blijft, ondanks wereldwijde inspanningen tot bestrijding ervan, een én nationale veiligheid. De aanslagen in Madrid op 11 maart 2004 laten zien dat ook West-Europa doelwit is van internationaal terroristische netwerken. Ook voor Nederland bestaat er een aanzienlijke dreiging. Terrorisme en de bestrijding ervan hebben ook voor het bedrijfsleven verstreckende gevolgen.

<ul style="list-style-type: none"> • Dat de dreiging van terrorisme en oorlog in de wereld afneemt 	minder oorlog, minder geweld
--	-------------------------------------

46. **Ruimtegebrek**

Ruimte is in ons land een schaars goed. Allerlei factoren (economische groei, meer mobiliteit, meer oog voor natuur en kwaliteit van leefomgeving etc.) leiden tot vaak tegengestelde claims op die schaarse ruimte.

47. **Dierproeven**

In Nederland worden jaarlijks zo'n 700.000 dieren gebruikt voor dierproeven. gepaard met ernstig of zeer ernstig ongerief. Dierproeven in Nederland zijn wettelijk geregeld. Zo beschikt iedere instelling waar dierproeven plaatsvinden over een dierethiekcommissie. Deze DEC beoordeelt iedere dierproef en let daarbij op mogelijkheden voor vervanging, vermindering en verfijning van de dierproef waardoor er sprake is van minder dierenleed.

48. **Kwaliteit medische zorg**

Ondanks dat de Nederlandse zorgverlening een behoorlijk niveau heeft, moet het laatste jaarrapport van de Inspectie voor de Gezondheidszorg (IGZ).

<ul style="list-style-type: none"> • Dat de gezondheidszorg in Nederland verbetert 	dat mensen snel geholpen worden als ze ziek zijn, mensen in tehuizen of thuis de verzorging krijgen die ze nodig hebben
--	--

49. **Intellectueel eigendom**

Intellectuele eigendomsrechten worden over het algemeen onderscheiden in eigendom. 'Kopieerrecht' beschermt literaire en kunstzinnige werken, zoals boeken, muziekstukken, schilderijen, films, etc. 'Industrieel eigendom' omvat zowel de bescherming van handelsmerken als de bescherming van uitvindingen, ontwerpen en technologieën. Door de toenemende internationale handel en opkomst van internet staan de intellectuele eigendomsrechten onder druk. Dit leidt tot inbreuk van rechten en economische schade (uitblijven investeringen, inkomstenderving, minder innovatie en meer onzekerheid). Aan de andere kant worden farmaceutische bedrijven beschuldigd van het misbruiken van patentrechten op bijvoorbeeld Aidsmedicijnen. Zij zouden een te hoge prijs vragen, waardoor een effectieve aanpak van deze epidemie wordt gehinderd.

50. **Mensenhandel**

Mensenhandel omvat niet alleen seksuele uitbuiting, maar ook uitbuiting door Deze mensen zijn het slachtoffer van geweld, verkrachting en extreme wreedheden, alsook van andere vormen van pressie en dwang. Mensenhandel heeft verregaande sociale en economische gevolgen voor samenlevingen. Jaarlijks worden honderdduizenden vrouwen gekidnapt of anderszins gedwongen om in een ander land te werken, vaak als huishoudelijke kracht of prostituee.

51. **Digitale kloof**

De Nieuwe Economie heeft geleid tot een nieuw onderscheid tussen de ‘haves’ refereert aan de kloof tussen zowel groepen mensen binnen landen, als tussen verschillende landen, wat betreft de mogelijkheden voor toegang tot ICT en internetgebruik. Vaak hangt dit samen met sociale en economische niveaus van ontwikkeling. De discussie is of ICT/ internet de kloof tussen arm en rijk, Noord en Zuid zal verkleinen of juist vergroten. Naast overheden nemen bedrijven initiatieven op het gebied van de digitale kloof, zoals Philips en Microsoft.

52. Vitaliteit platteland

De Nieuwe Economie heeft geleid tot een nieuw onderscheid tussen de ‘haves’ Het aantal agrarische bedrijven in Nederland neemt steeds verder af. Hierdoor staat de leefbaarheid en vitaliteit van het landelijk gebied onder druk. Diverse publieke en private functies en voorzieningen zijn niet langer beschikbaar. Naast landschappelijke waarden neemt de economische én de sociaal-culturele vitaliteit van het platteland af.

<ul style="list-style-type: none"> • 	Dat Nederland in de toekomst mooier zal zijn ingericht	het mooi blijven van het platteland en steden, de variatie in het landschap, het rekening houden met het stads- en dorpsaanzicht bij uitbreidingen, minder horizonvervuiling, voorkomen dat het Nederlandse landschap wordt opgedeeld in kleine stukjes met verschillende functies (versnippering), minder bebouwing langs snelwegen
---	---	---

53. Inkomensverschillen

De twaalf Europese landen die vijf jaar geleden de euro als gemeenschappelijke geboekt op het punt van economische integratie. Maar toch blijven de verschillen in economische prestaties tussen de regio's nog steeds groot. Deze inkomensverschillen bestaan niet alleen tussen de landen van de EU, ook de verschillen tussen het Westen en de rest van de wereld blijven groot en zijn in sommige gevallen groeiende. Op nationaal niveau blijven de inkomensverschillen al jarenlang op een stabiel niveau wat betekent dat zij dus niet afnemen.

<ul style="list-style-type: none"> • 	Dat het verschil tussen arm en rijk in Nederland wordt verkleind	dat het verschil tussen veel verdiemers en modalen en tussen modalen en uitkeringsgerechtigden kleiner wordt
---	---	---

54. Bureaucratie

Administratieve lasten kosten bedrijven veel tijd en geld. Het streven van het kabinet ongeveer 4% van het BBP aan het eind van de regeringstermijn met een kwart te hebben verminderd. Omdat meer dan de helft van de administratieve lasten voortvloeit uit Europese wet- en regelgeving is dit een belangrijk punt op de Europese agenda.

<ul style="list-style-type: none"> • 	Dat Nederlandse bedrijven in de toekomst steeds beter kunnen concurreren met bedrijven uit het buitenland	minder bureaucratie, lage belastingen voor bedrijven, goede infrastructuur, lage (loon)kosten, efficiëntere bedrijfsvoering, bedrijven die groeien
---	--	---

55. Verslaving

Administratieve lasten kosten bedrijven veel tijd en geld. Het streven van het kabinet Verslaving aan alcohol, drugs of sigaretten veroorzaakt gezondheidsklachten en productiviteitsverlies tijdens het arbeidsproces. Het leidt ook tot diefstal, agressie en ziekteverzuim. Overmatig alcohol gebruik levert risico's op voor de gezondheid van de drinker, voor de naaste omgeving (gezin en werk) en voor de maatschappij in het algemeen (in het verkeer en tijdens uitgaan). Alcoholverslaving staat in de top-10 van

gezondheidsproblemen in ons land. Zo'n 3.000 tot 4.000 mensen sterven jaarlijks aan de gevolgen van alcoholmisbruik. Drugsgebruik kan schade opleveren voor de gebruiker, voor zijn directe omgeving en de samenleving.

56. Internet/e-commerce regels

De opkomst van internet en e-commerce leidt naast kansen ook tot allerlei Tot welke verschuivingen leidt internet en e-commerce in de economische structuur, hoe staat het met privacy, welke internetcriminaliteit en overlast ontstaat hierdoor?

57. Werk voor ex-gedetineerden

De opkomst van internet en e-commerce leidt naast kansen ook tot allerlei Werk en huisvesting zijn voor gedetineerden belangrijke voorwaarden voor een succesvolle reïntegratie in de maatschappij. Uit cijfers van Reclassering Nederland blijkt dat in 2001 ruim 36 procent van de ex-gedetineerden geen baan heeft. Ter vergelijking: in de vrije maatschappij was in oktober 2002 onder de beroepsbevolking in Nederland 2,4 procent werkloos (bron: CBS). Resocialisatie en reïntegratieprojecten staan minder hoog op de politieke agenda, wat de terugkeer naar de samenleving er niet makkelijker op maakt voor ex-gedetineerden.

58. Illegale drugshandel

Drugshandel heeft gezondheidsaspecten en maatschappelijke consequenties Handel in verboden middelen zorgt voor drugsgebruik, misdadigheid en criminaliteit. Een evenwichtige aanpak bij de terugdringing van vraag en aanbod is dus noodzakelijk. Bovendien vereist de terugdringing van de productie van drugs een partnerschap tussen producerende en consumerende landen, teneinde de sociale en economische ontwikkeling van eerstgenoemde te steunen.

<ul style="list-style-type: none"> • Dat we bij het consumeren in Nederland meer rekening houden met het milieu 	<p>minder afvalproductie, lager verbruik van energie en water, minder verspilling, geëngreerde milieuvriendelijke producten kopen met milieukeurmerk, meer groene stroom</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Dat de kwaliteit van het openbaar vervoer in Nederland verbetert 	<p>kortere reistijd, minder vertragingen, uitgebreider openbaar vervoer, kortere wachttijden op stations, grotere stiptheid, meer service van het personeel, meer veiligheid</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Dat de belastingen in Nederland worden verlaagd 	<p>dat Nederlandse huishoudens minder belasting hoeven te betalen</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Dat we meer gaan verdienen in Nederland 	<p>dat mensen meer geld te besteden hebben, vaker op vakantie kunnen, in grotere huizen kunnen wonen en meer kunnen kopen</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Dat de water-, gas- en electriciteitsvoorziening in Nederland in de toekomst even betrouwbaar blijft als nu 	<p>dat er altijd elektriciteit, gas en (warm) water is, Nederland niet helemaal afhankelijk wordt van energie uit het buitenland</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Dat bedrijven op de wereld 	<p>dat bedrijven meer doen dan de wet voorschrijft als</p>

	hun verantwoordelijkheid nemen als het gaat om maatschappelijk verantwoord produceren	het gaat om kinderarbeid, arbeidsomstandigheden, milieu, eerlijke lonen
	• Dat Nederland in de toekomst zelf kan voorzien in voeding en energie voor zijn burgers	onafhankelijk zijn van het buitenland
	• Dat er in Nederland meer vrijwilligerswerk wordt gedaan	dat mensen zelf de zorg voor anderen regelen, bijvoorbeeld dat kinderen zelf voor hun bejaarde ouders zorgen, helpen bij verenigingen en scholen
	• Dat in de toekomst de kwaliteit van het onderwijs in Nederland hoger zal zijn	dat de kwaliteit van de scholen beter wordt, er genoeg leraren zijn, voldoende computers op school
	• Dat de normvervaging in Nederland vermindert.	minder decadentie, ranzigheid, luiheid, geweld en seks op TV

Bijlage 5: enquêtes

Enquête Waarden in Nederland

1) Zet de volgende onderwerpen in volg orde. Leest u de antwoorden eerst allemaal rustig door. Welke van deze onderwerpen vindt u het belangrijkste in uw leven?

Een comfortabel leven (een welvarend leven)
Een stimulerend leven (een spannend, actief leven)
Een gevoel van prestatie (een echte bijdrage leveren)
Een wereld in vrede (vrij van oorlog en conflict)
Gelijkheid (gelijke kansen voor iedereen)
Zekerheid voor gezin of huishouden (zorgen voor de mensen waar je van houdt)
Vrijheid (onafhankelijkheid, vrije keuze)
Geluk (tevreden zijn)
Innerlijk harmonie (vrij van innerlijke conflicten)
Volwassen liefde (seksuele en geestelijke intimiteit)
Nationale veiligheid (bescherming tegen aanvallen)
Plezier (een prettig en ontspannen leven)
Vergeving (gered zijn, een eeuwig leven)
Zelfrespect (jezelf respecteren, vertrouwen in jezelf)
Echte vriendschap (kameraadschap)
Wijsheid (een volwassen begrip van het leven)
Een mooie, zuivere wereld (schoonheid van natuur en kunst)
Door anderen geaccepteerd (respect en bewondering)

2) Zet de volgende onderwerpen in volgorde. Welke van deze omschrijvingen vindt u het belangrijkste in uw leven? Leest u de antwoorden eerst allemaal rustig door.

Ambitieuus (hard werken, wensen nastreven)
Ruim van geest (ruimdenkend, een open visie)
Competent (effectief zijn, dingen kunnen)
Opgewekt (vrolijk)
Zuiver (net, opgeruimd, schoon)
Moedig (voor je ideeën staan)
Vergevingsgezind (bereid zijn iets te vergeven)
Behulpzaam (in belang van anderen, anderen helpen)
Eerlijk (oprecht)
Creatief (soepel van geest, origineel)
Onafhankelijk (vol zelfvertrouwen)
Intellectueel (intelligent)
Logisch (consistent, rationeel)
Liefhebbend (teder)
Gehoorzaam (respect hebben, je taak doen)
Beleefd (goed gemanierd)
Betrouwbaar (verantwoordelijk)
Beheerst (gedisciplineerd, jezelf onder controle hebben)

Enquête maatschappelijke vraagstukken 2003 / 2005

Let op: De hieronder opgenomen vragenlijst is aan de respondenten per computer voorgelegd. De lay-out van de vragenlijst zoals hier weergegeven wijkt dan ook af van wat de respondenten op het scherm hebben gekregen.

Vragenlijst:

VRAAG 10

Dit is een belangrijk onderzoek voor de Nederlandse overheid. De vragenlijst gaat over **maatschappelijke problemen**. U krijgt straks vier series van problemen voorgelegd. Wij vragen u telkens deze problemen in volgorde van belangrijkheid te zetten. Dit kan moeilijk zijn en veel tijd kosten. We willen u daarom vragen de tijd te nemen voor deze enquête en de vragen op uw gemak te beantwoorden.

9: doorgaan

VRAAG 20

Voordat u de eerste serie gaat beoordelen, ziet u eerst de beschrijving van de problemen. Deze problemen zijn als wensen geformuleerd. Leest u ze alstublieft rustig door. **U hoeft nu dus nog niets te kiezen!**

[de volgende drie schermen worden in willekeurige volgorde aangeboden met een "9: doorgaan"-knop ertussen]

	Op te lossen probleem:	Hierbij kunt u bijvoorbeeld denken aan:
•	Dat de leefbaarheid in mijn buurt verbetert	minder hondenpoep, zwerfvuil, graffiti, criminaliteit, verkeersoverlast, drugsverslaafden, hangjongeren, meer veiligheid, groen, speelgelegenheid voor kinderen, winkels, openbaar vervoer
•	Dat er in de toekomst meer natuur in Nederland zal zijn	het niet aantasten van de Waddenzee en het Groene Hart, het aankopen en ontwikkelen van nieuwe natuurgebieden, de zalm terug in de Rijn
•	Dat Nederland in de toekomst mooier zal zijn ingericht	het mooi blijven van het platteland en steden, de variatie in het landschap, het rekening houden met het stads- en dorpsaanzicht bij uitbreidingen, minder horizonvervuiling, voorkomen dat het Nederlandse landschap wordt opgedeeld in kleine stukjes met verschillende functies (versnippering), minder bebouwing langs snelwegen
•	Dat ik minder last heb van lawaai in mijn buurt	minder lawaai van auto's, brommers, treinen, vliegtuigen, industrie, horeca, sport- en muziekevenementen
•	Dat de wereld in de toekomst	minder CO2-uitstoot, geen verandering van het

	geen last zal hebben van het broeikaseffect	klimaat, minder opwarmen van de aarde, minder stijging van de zeespiegel, kleiner gevaar voor overstromingen
--	--	--

•	Dat natuurlijke planten en dieren op de wereld in de toekomst niet worden aangetast of verdrongen door genetisch veranderde planten en dieren	geen verandering of verdringing van natuurlijke gewassen en dieren als gevolg van genetisch gemanipuleerde gewassen en dieren (met mogelijke gevolgen voor de mens)
•	Dat er in Nederland iets wordt gedaan aan de vervuiling van de bodem door overbemesting	minder vervuiling van het grondwater door mest, minder aantasting van de natuur door ammoniak
•	Dat door minder ontbossing (zeldzame) planten en dieren op de wereld in de toekomst blijven voortbestaan	minder kappen van het oerwoud (ontbossing), minder ontginning van savannes en toendra's ten behoeve van de mens
•	Dat de vervuiling van zeeën, rivieren en meren op de wereld in de toekomst afneemt	schoon zwemwater, schone zeeën, rivieren en meren voor planten en dieren, minder olierampen, minder vervuiling van oppervlaktewater door illegale lozingen van industrieën en schepen
•	Dat dieren in de Nederlandse (intensieve) veehouderij een beter bestaan krijgen	een beter leven voor kippen, kalveren en varkens, grotere hokken, meer beweging en buitenlucht, een groter aandeel biologische veehouderij

•	Dat de luchtvervuiling in Nederland vermindert	minder luchtvervuiling door verkeer, zware industrie, minder smog in de lucht, minder uitstoot van verzurende stoffen, minder zure regen
•	Dat we bij het consumeren in Nederland meer rekening houden met het milieu	minder afvalproductie, lager verbruik van energie en water, minder verspilling, geëngreunde milieuvriendelijke producten kopen met milieukeurmerk, meer groene stroom
•	Dat vervuilde bodems in Nederland worden schoongemaakt	het opruimen van vervuilde grond die verontreinigd is door industriële activiteiten, zodat kinderen veilig in de grond kunnen wroeten, groente in eigen tuin kan worden gekweekt, de huizenprijzen niet nadelig worden beïnvloed.
•	Dat de kwaliteit van het openbaar vervoer in Nederland verbetert	kortere reistijd, minder vertragingen, uitgebreider openbaar vervoer, kortere wachttijden op stations, grotere stiptheid, meer service van het personeel, meer veiligheid
•	Dat er in de toekomst meer schoon drinkwater in ontwikkelingslanden zal zijn	meer en schoner drinkwater op de wereld, ook voor de landbouw en veeteelt

•	Dat het gat in de ozonlaag in de toekomst kleiner wordt	minder UV straling die schadelijk is voor mens en dier en minder kans op huidkanker
---	---	---

VRAAG 30

Wat vindt u het allerbelangrijkste probleem dat moet worden opgelost?

- 1: Dat de [leefbaarheid](#) in mijn buurt verbetert
- 2: Dat er in de toekomst [meer natuur](#) in Nederland zal zijn
- 3: Dat Nederland in de toekomst mooier zal zijn [ingericht](#)
- 4: Dat ik minder last heb van [lawaai](#) in mijn buurt
- 5: Dat de wereld in de toekomst geen last zal hebben van het [broeikaseffect](#)
- 6: Dat natuurlijke planten en dieren op de wereld in de toekomst niet worden aangetast of verdrongen door [genetisch veranderde](#) planten en dieren
- 7: Dat er in Nederland iets wordt gedaan aan de vervuiling van de bodem door [overbemesting](#)
- 8: Dat door minder [ontbossing](#) (zeldzame) planten en dieren op de wereld in de toekomst blijven voortbestaan
- 9: Dat de [vervuiling van zeeën, rivieren en meren](#) op de wereld in de toekomst afneemt
- 10: Dat dieren in de Nederlandse ([intensieve](#)) [veehouderij](#) een beter bestaan krijgen
- 11: Dat de [luchtvervuiling](#) in Nederland vermindert
- 12: Dat we bij het [consumeren](#) in Nederland meer rekening houden met het milieu
- 13: Dat [vervuilde bodems](#) in Nederland worden schoongemaakt
- 14: Dat de kwaliteit van het [openbaar vervoer](#) in Nederland verbetert
- 15: Dat er in de toekomst meer [schoon drinkwater](#) in ontwikkelingslanden zal zijn
- 16: Dat het [gat in de ozonlaag](#) in de toekomst kleiner wordt

VRAAG 40 t/m VRAAG 170

En wat vindt u daarna het belangrijkste probleem dat moet worden opgelost?

(programmeur: alle vraagstukken laten staan, behalve die reeds gekozen zijn)

[programmeur: gebruik in de volgende vragen de volgende probleemomschrijvingen:

- 1: de leefbaarheid in mijn buurt
- 2: (het gebrek aan) natuur in Nederland
- 3: de (lelijke) inrichting van Nederland
- 4: het lawaai in mijn buurt
- 5: het broeikaseffect op de wereld
- 6: genetisch veranderde planten en dieren op de wereld
- 7: de vervuiling van de Nederlandse bodem door overbemesting
- 8: de ontbossing op de wereld
- 9: de vervuiling van zeeën, rivieren en meren op de wereld
- 10: het bestaan van dieren de Nederlandse ([intensieve](#)) [veehouderij](#)
- 11: de luchtvervuiling in Nederland
- 12: belasting van het milieu door consumeren in Nederland
- 13: de vervuilde bodems in Nederland
- 14: de kwaliteit van het openbaar vervoer in Nederland

- 15: het gebrek aan schoon drinkwater in ontwikkelingslanden
16: het gat in de ozonlaag]

VRAAG 180

Het volgende probleem heeft u als belangrijkste geselecteerd:
(programmeur: hier het als eerste geselecteerde probleem weergeven)

Waarom is de oplossing van dit probleem volgens u zo belangrijk?

(OPEN)

VRAAG 190

(programmeur: geselecteerde probleem blijft in beeld)

Wie zou volgens u het voortouw moeten nemen bij het oplossen van dit probleem?

- 1: de overheid (gemeenten, provincies, tweede kamer, of internationale overheden)
- 2: het bedrijfsleven (nationaal of internationaal)
- 3: maatschappelijke organisaties (nationaal of internationaal)
- 4: de burgers zelf
- 5: anders, namelijk

7: weet niet

VRAAG 200

(programmeur: geselecteerde probleem blijft in beeld)

Vindt u dat de Nederlandse overheid voldoende doet om dit probleem op te lossen?

- 1: ruim voldoende
- 2: voldoende
- 3: onvoldoende
- 4: zeer onvoldoende

7: weet niet

VRAAG 210

(programmeur: geselecteerde probleem blijft in beeld)

indien korte termijnprobleem:

Denkt u dat dit probleem binnen 10 jaar groter wordt, gelijk blijft kleiner wordt?

indien lange termijnprobleem:

Denkt u dat dit probleem tussen nu en 2030 groter wordt, gelijk blijft, of kleiner wordt?

- 1: wordt veel groter
- 2: wordt groter
- 3: blijft gelijk
- 4: wordt kleiner
- 5: wordt veel kleiner

7: geen idee

VRAAG 220 t/m vraag 260

(programmeur: herhaling van vraag 180 t/m vraag 210 voor het tweede gekozen vraagstuk)

VRAAG 270

Tot zover de eerste serie vraagstukken.

Voordat u de tweede serie gaat beoordelen, ziet u eerst de beschrijving van de problemen.

Leest u deze alstublieft rustig door. **U hoeft nu dus nog niets te kiezen!**

[de volgende drie schermen worden in willekeurige volgorde aangeboden met een "9: doorgaan"-knop ertussen]

	Op te lossen probleem	Hierbij kunt u denken aan:
•	Dat er eerlijke prijzen worden betaald voor producten uit ontwikkelingslanden	een betere prijs voor de producten van kleine boeren in de derde wereld zodat ze niet worden weggeconcentreerd door grote bedrijven, meer fair trade producten op de markt (koffie en katoen), minder "leeghalen" van lage lonenlanden (uitbuiting), meer vrijhandel, het opheffen van handelsbelemmeringen zoals importheffingen voor (landbouw)producten uit arme landen, afschaffen van subsidies voor (landbouw)producten in rijke landen
•	Dat Nederlandse bedrijven in de toekomst steeds beter kunnen concurreren met bedrijven uit het buitenland	minder bureaucratie, lage belastingen voor bedrijven, goede infrastructuur, lage (loon)kosten, efficiëntere bedrijfsvoering, bedrijven die groeien
•	Dat de overheidsfinanciën in Nederland in de toekomst beter op orde zullen zijn	aflossing van de staatsschuld, begrotingsevenwicht, overheidsfinanciën en uitkeringen beheersbaar houden ondanks vergrijzing
•	Dat de belastingen in Nederland worden verlaagd	dat Nederlandse huishoudens minder belasting hoeven te betalen
•	Dat er in de toekomst voldoende en betaalbare woningen in Nederland zijn	de betaalbaarheid van huur- en koopwoningen, grotere beschikbaarheid van goede huur- en koopwoningen, ook voor starters op de woningmarkt
•	Dat we meer gaan verdiene n in Nederland	dat mensen meer geld te besteden hebben, vaker op vakantie kunnen, in grotere huizen kunnen wonen en

		meer kunnen kopen
•	Dat de files in Nederland afnemen	dat steden bereikbaar blijven, de wegen doorstromen, de files korter worden en minder vaak voorkomen
•	Dat vrouwen en mannen in Nederland gelijke kansen hebben werk te vinden en promotie te maken	meer mogelijkheden voor kinderopvang, meer doorgroei mogelijkheden voor vrouwen, gelijke beloning voor hetzelfde werk, goede ouderschapsverlofregelingen voor mannen en vrouwen
•	Dat we in de toekomst in Nederland meer inkomenszekerheid hebben	niet zomaar ontslagen kunnen worden, zekerheid over de inkomsten, een goede WW-regeling
•	Dat de water-, gas- en electriciteitsvoorziening in Nederland in de toekomst even betrouwbaar blijft als nu	dat er altijd elektriciteit, gas en (warm) water is, Nederland niet helemaal afhankelijk wordt van energie uit het buitenland

•	Dat er in de toekomst zuiniger wordt omgaan met de olie- en gasvoorraden op de wereld	dat olie- en gasvoorraden niet snel op raken, meer toepassen van andere bronnen van energie
•	Dat bedrijven op de wereld hun verantwoordelijkheid nemen als het gaat om maatschappelijk verantwoord produceren	dat bedrijven meer doen dan de wet voorschrijft als het gaat om kinderarbeid, arbeidsomstandigheden, milieu, eerlijke lonen
•	Dat Nederland in de toekomst blijft meetellen in de wetenschap en techniek door investeringen in het onderwijs	voldoende aandacht voor onderzoek, nieuwe uitvindingen, technologie, innovatie, nieuwe behandelmethode voor levensbedreigende ziekten
•	Dat er meer wordt gedaan aan de bestrijding van honger op de wereld	voldoende voedsel van goede kwaliteit voor iedereen
•	Dat Nederland in de toekomst zelf kan voorzien in voeding en energie voor zijn burgers	onafhankelijk zijn van het buitenland

VRAAG 280

Wat vindt u het allerbelangrijkste probleem dat moet worden opgelost?

- 1: Dat er eerlijke prijzen worden betaald voor producten uit ontwikkelingslanden
- 2: Dat Nederlandse bedrijven in de toekomst steeds beter kunnen concurreren met bedrijven uit het buitenland
- 3: Dat de overheidsfinanciën in Nederland in de toekomst beter op orde zullen zijn

- 4: Dat de **belastingen** in Nederland worden verlaagd
- 5: Dat er in de toekomst voldoende en betaalbare **woningen** in Nederland zijn
- 6: Dat we meer gaan **verdiene**n in Nederland
- 7: Dat de **files** in Nederland afnemen
- 8: Dat vrouwen en mannen in Nederland **gelijke kansen** hebben werk te vinden en promotie te maken
- 9: Dat we in de toekomst in Nederland meer **inkomenszekerheid** hebben
- 10: Dat de **water-, gas- en electriciteitsvoorziening** in Nederland in de toekomst even betrouwbaar blijft als nu
- 11: Dat er in de toekomst zuiniger wordt omgaan met de **olie- en gasvoorraden** op de wereld
- 12: Dat bedrijven op de wereld hun verantwoordelijkheid nemen als het gaat om **maatschappelijk verantwoord produceren**
- 13: Dat Nederland in de toekomst blijft meetellen in de **wetenschap en techniek** door investeringen in het onderwijs
- 14: Dat er meer wordt gedaan aan de bestrijding van **honger** op de wereld
- 15: Dat Nederland in de toekomst **zelf kan voorzien in voeding en energie** voor zijn burgers

VRAAG 290 t/m VRAAG 420

En wat vindt u daarna het belangrijkste probleem dat moet worden opgelost?

(programmeur: alle vraagstukken laten staan, behalve die reeds gekozen zijn)

[programmeur: gebruik in de volgende vragen de volgende probleemomschrijvingen:

- 1: eerlijke prijzen voor producten uit ontwikkelingslanden
- 2: de concurrentiepositie van Nederlandse bedrijven
- 3: de overheidsfinanciën in Nederland
- 4: de hoogte van de belastingen in Nederland
- 5: het aantal en de prijs van woningen in Nederland
- 6: de inkomens in Nederland
- 7: de files in Nederland
- 8: de kansen van vrouwen in Nederland
- 9: de inkomenszekerheid in Nederland
- 10: de water-, gas- en electriciteitsvoorziening in Nederland
- 11: de olie- en gasvoorraden op de wereld
- 12: maatschappelijk verantwoord produceren door bedrijven op de wereld
- 13: de kwaliteit van wetenschap en techniek in Nederland
- 14: de honger op de wereld
- 15: de afhankelijkheid van Nederland t.a.v. andere landen als het gaat om voeding en energie]

VRAAG 430

Het volgende probleem heeft u als belangrijkste geselecteerd:

(programmeur: hier het als eerste geselecteerde probleem weergeven)

Waarom is de oplossing van dit probleem volgens u zo belangrijk?

(OPEN)

VRAAG 440

(programmeur: geselecteerde vraagstuk blijft in beeld)

Wie zou volgens u het voortouw moeten nemen bij het oplossen van dit probleem?

1: de overheid (gemeenten, provincies, tweede kamer, of internationale overheden)

2: het bedrijfsleven (nationaal of internationaal)

3: maatschappelijke organisaties (nationaal of internationaal)

4: de burgers zelf

5: anders, namelijk

7: weet niet

VRAAG 450

(programmeur: geselecteerde vraagstuk blijft in beeld)

Vindt u dat de Nederlandse overheid voldoende doet om dit probleem op te lossen?

1: ruim voldoende

2: voldoende

3: onvoldoende

4: zeer onvoldoende

7: weet niet

VRAAG 460

(programmeur: geselecteerde probleem blijft in beeld)

indien korte termijnprobleem:

Denkt u dat dit probleem binnen 10 jaar groter wordt, gelijk blijft kleiner wordt?

indien lange termijnprobleem:

Denkt u dat dit probleem tussen nu en 2030 groter wordt, gelijk blijft, of kleiner wordt?

1: wordt veel groter

2: wordt groter

3: blijft gelijk

4: wordt kleiner

5: wordt veel kleiner

7: geen idee

VRAAG 470 t/m vraag 510

(programmeur: herhaling van vraag 430 t/m vraag 460 voor het tweede gekozen vraagstuk)

VRAAG 520

Tot zover de tweede set vraagstukken.

Voordat u de derde serie gaat beoordelen, ziet u eerst de beschrijving van de problemen.

Leest u deze alstublieft rustig door. **U hoeft nu dus nog niets te kiezen!**

[de volgende vier schermen worden in willekeurige volgorde aangeboden met een "9: doorgaan"-knop ertussen]

	Op te lossen probleem:	Hierbij kunt u denken aan:
•	Dat er minder asielzoekers komen in Nederland	minder asielzoekers toelaten, menswaardige opvang van vluchtelingen in hun eigen land, betere integratie voor de asielzoekers die mogen blijven.
•	Dat de betrouwbaarheid van de Nederlandse overheid toeneemt	een overheid die weet wat er speelt bij de burgers, politici die midden in de samenleving staan, een overheid die zijn beloften nakomt, subsidies en regelingen niet opeens verandert of intrekt
•	Dat bewoners in mijn buurt minder langs elkaar heen leven	dat mensen iets voor de buurt doen, elkaar kennen, niet langs elkaar heen leven, dat burens elkaar helpen
•	Dat het verschil tussen arm en rijk in Nederland wordt verkleind	dat het verschil tussen veel verdieneren en modalen en tussen modalen en uitkeringsgerechtigden kleiner wordt
•	Dat de werkloosheid in Nederland vermindert	dat er meer mensen aan het werk komen, er minder langdurig werklozen zijn en minder WAO-ers.

•	Dat de gezondheidszorg in Nederland verbetert	dat mensen snel geholpen worden als ze ziek zijn, mensen in tehuizen of thuis de verzorging krijgen die ze nodig hebben
•	Dat er in de toekomst minder mensen op de wereld lijden aan besmettelijke ziektes	minder doden door AIDS, malaria, lepra, SARS
•	Dat de voedselveiligheid in Nederland verbeterd wordt	het voedsel in Nederland is officieel al veilig maar je weet het nooit zeker, minder dierziekten in de voedselketen (BSE, vogelpest, varkenspest, salmonella), minder dioxine in voeding, beter inzicht in de voedselveiligheid (transparantie)
•	Dat we in Nederland minder stress krijgen en werk, zorg en vrije tijd beter kunnen verdelen	minder last hebben van ziekten die te maken hebben met hoge werkdruk zoals burnout, depressie, RSI, vermoeidheid, meer tijd om te ontspannen
•	Dat de kans op een ramp in Nederland kleiner wordt dan nu het geval is	Enschede, Volendam, Bijlmerramp, minder kans op een ongeluk met een chloortrein, minder kans op ontploffingen in fabrieken

•	Dat er in de toekomst meer mensen op de wereld kunnen lezen en schrijven en minimaal basisonderwijs krijgen	minder analfabetisme, betere positie van niet geschoolden in de derde wereld
•	Dat er in de toekomst minder kinderarbeid op de wereld is	dat er wereldwijd regels tegen kinderarbeid komen en dat die worden nageleefd
•	Dat de oudedagsvoorzieningen van mensen in Nederland in de toekomst goed geregeld blijven	dat iedereen zeker kan zijn van zijn pensioen en AOW, mensen op tijd met pensioen kunnen ondanks dat Nederland vergrijsd
•	Dat er in Nederland meer vrijwilligerswerk wordt gedaan	dat mensen zelf de zorg voor anderen regelen, bijvoorbeeld dat kinderen zelf voor hun bejaarde ouders zorgen, helpen bij verenigingen en scholen
•	Dat in de toekomst de mensenrechten wereldwijd minder worden geschonden	Minder martelen, verkrachting, moord, slavernij, uitbuiting, mensenhandel
•	Dat in de toekomst de kwaliteit van het onderwijs in Nederland hoger zal zijn	dat de kwaliteit van de scholen beter wordt, er genoeg leraren zijn, voldoende computers op school
•	Dat er in de toekomst minder armoede op de wereld is	mensen in de derde wereld meer ontwikkelingskansen krijgen, bijvoorbeeld door meer ontwikkelingshulp, meer investeringen in die landen
•	Dat er meer wordt gedaan aan de bestrijding van criminaliteit in Nederland	minder geweldscriminaliteit maar ook minder corruptie en zwendel van grote ondernemingen
•	Dat wetten en regels beter worden nageleefd in Nederland	dat de overheid, maar ook anderen, ervoor zorgen dat regels worden nageleefd, meer politie op straat
•	Dat de dreiging van terrorisme en oorlog in de wereld afneemt	minder oorlog, minder geweld
•	Dat de normvervaging in Nederland vermindert.	minder decadentie, ranzigheid, luiheid, geweld en seks op TV
•	Dat er in Nederland minder discriminatie naar ras, sekse, religie en geaardheid is	dat mensen niet worden bedreigd of in elkaar geslagen om hoe of wat ze zijn

VRAAG 530

Wat vindt u het allerbelangrijkste probleem dat moet worden opgelost?

- 1: Dat er minder **asielzoekers** komen in Nederland
- 2: Dat de **betrouwbaarheid** van de Nederlandse overheid toeneemt
- 3: Dat bewoners in mijn buurt **minder langs elkaar heen leven**
- 4: Dat het **verschil tussen arm en rijk** in Nederland wordt verkleind
- 5: Dat de **werkloosheid** in Nederland vermindert
- 6: Dat de **gezondheidszorg** in Nederland verbetert
- 7: Dat er in de toekomst minder mensen op de wereld lijden aan **besmettelijke ziektes**
- 8: Dat de **voedselveiligheid** in Nederland verbeterd wordt
- 9: Dat we in Nederland **minder stress** krijgen en werk, zorg en vrije tijd beter kunnen verdelen
- 10: Dat de **kans op een ramp** in Nederland kleiner wordt dan nu het geval is
- 11: Dat er in de toekomst meer mensen op de wereld kunnen **lezen en schrijven en minimaal basisonderwijs krijgen**
- 12: Dat er in de toekomst minder **kinderarbeid** op de wereld is
- 13: Dat de **oudedagsvoorzieningen** van mensen in Nederland in de toekomst goed geregeld blijven
- 14: Dat er in Nederland meer **vrijwilligerswerk** wordt gedaan
- 15: Dat in de toekomst de **mensenrechten** wereldwijd minder worden geschonden
- 16: Dat in de toekomst de kwaliteit van het **onderwijs** in Nederland hoger zal zijn
- 17: Dat er in de toekomst minder **armoede** op de wereld is
- 18: Dat er meer wordt gedaan aan de **bestrijding van criminaliteit** in Nederland
- 19: Dat **wetten en regels** beter worden nageleefd in Nederland
- 20: Dat de dreiging van **terrorisme en oorlog** in de wereld afneemt
- 21: Dat de **normvervaging** in Nederland vermindert.
- 22: Dat er in Nederland minder **discriminatie** naar ras, sekse, religie en geaardheid is

VRAAG 540 t/m VRAAG 690

En wat vindt u daarna het belangrijkste probleem dat moet worden opgelost?

(programmeur: alle vraagstukken laten staan, behalve die reeds gekozen zijn)

[programmeur: gebruik in de volgende vragen de volgende probleemomschrijvingen:

- 1: het aantal asielzoekers in Nederland
- 2: de betrouwbaarheid van de Nederlandse overheid
- 3: dat de mensen in mijn buurt langs elkaar heen leven
- 4: het verschil tussen arm en rijk in Nederland
- 5: de werkloosheid in Nederland
- 6: de gezondheidszorg in Nederland
- 7: de besmettelijke ziektes op de wereld
- 8: de voedselveiligheid in Nederland
- 9: stress en verdeling van werk, zorg en vrije tijd
- 10: de kans op een ramp in Nederland
- 11: het aantal mensen op de wereld dat niet kan lezen en schrijven
- 12: de kindarbeid op de wereld
- 13: de oudedagsvoorzieningen in Nederland
- 14: het vrijwilligerswerk in Nederland
- 15: de mensenrechten op de wereld

- 16: de kwaliteit van het onderwijs in Nederland
- 17: de armoede op de wereld
- 18: de criminaliteit in Nederland
- 19: de naleving van wetten en regels in Nederland
- 20: de dreiging van terrorisme en oorlog in de wereld
- 21: de normvervaging in Nederland
- 22: discriminatie naar ras, sekse, religie en geaardheid in Nederland]

VRAAG 700

Het volgende probleem heeft u als belangrijkste geselecteerd:
(programmeur: hier het als eerste geselecteerde probleem weergeven)

Waarom is de oplossing van dit probleem volgens u zo belangrijk?

(OPEN)

VRAAG 710

(programmeur: geselecteerde probleem blijft in beeld)

Wie zou volgens u het voortouw moeten nemen bij het oplossen van dit probleem?

- 1: de overheid (gemeenten, provincies, tweede kamer, of internationale overheden)
- 2: het bedrijfsleven (nationaal of internationaal)
- 3: maatschappelijke organisaties (nationaal of internationaal)
- 4: de burgers zelf
- 5: anders, namelijk

7: weet niet

VRAAG 720

(programmeur: geselecteerde probleem blijft in beeld)

Vindt u dat de Nederlandse overheid voldoende doet om dit probleem op te lossen?

- 1: ruim voldoende
- 2: voldoende
- 3: onvoldoende
- 4: zeer onvoldoende

7: weet niet

VRAAG 730

(programmeur: geselecteerde probleem blijft in beeld)

indien korte termijnprobleem:

Denkt u dat dit probleem binnen 10 jaar groter wordt, gelijk blijft kleiner wordt?

indien lange termijnprobleem:

Denkt u dat dit probleem tussen nu en 2030 groter wordt, gelijk blijft, of kleiner wordt?

1: wordt veel groter

2: wordt groter

3: blijft gelijk

4: wordt kleiner

5: wordt veel kleiner

7: geen idee

VRAAG 740 t/m vraag 780

(programmeur: herhaling van vraag 700 t/m vraag 730 voor het tweede gekozen vraagstuk)

VRAAG 800

Tot zover de derde set vraagstukken. Nu volgt nog 1 set.

We vragen u wederom wat volgens u het allerbelangrijkste probleem is dat moet worden opgelost.

(programmeur: hier volgen per set de vijf eerst geselecteerde vraagstukken, volledige weergave (bijv. zoals vraag 30)).

VRAAG 810 /tm 940

En wat is daarna het belangrijkste probleem dat moet worden opgelost?

VRAAG 950

Zijn er volgens u belangrijke maatschappelijke problemen die in deze enquête niet aan de orde zijn geweest? Zo ja, welke?

(OPEN)

VRAAG 960

Dit waren alle vragen. Hartelijk dank voor uw medewerking.

9: doorgaan

Enquête wereldbeelden 2003

Let op: De hieronder opgenomen vragenlijst is aan de respondenten per computer voorgelegd. De lay-out van de vragenlijst zoals hier weergegeven wijkt dan ook af van wat de respondenten op het scherm hebben gekregen.

*QUESTION 10

Dit onderzoek gaat over Nederland in de toekomst. In de toekomst kan Nederland er heel anders uitzien. Er zijn voor dit onderzoek 4 mogelijke toekomstbeelden ontwikkeld over hoe Nederland er over 20 jaar uit kan zien.

U krijgt daar steeds (voor elk van die toekomstbeelden apart) eerst een beeld van te zien en een korte beschrijving over te lezen. De tekst en het beeld horen bij elkaar en vormen samen het toekomstbeeld. Daarna volgen per toekomstbeeld een aantal vragen.

Allen

Het is een lange vragenlijst, maar dit onderzoek is voor de overheid erg belangrijk om zich zo goed mogelijk te kunnen voorbereiden op de toekomst. Wij vragen u daarom de tijd te nemen voor deze enquête.

(QUESTION - Blokken 101-104, 111-114, 121-124, 131-134 in random volgorde)

*QUESTION 101

Display plaatje A1

A1 De prestatimaatschappij

Door een vrije markt, meer economische groei en meer individuele welvaart

A1

“Zolang het met onze economie goed gaat, gaat het goed met ons en andere (ook arme) delen van de wereld”.

We moeten zorgen dat we blijven groeien, presteren, sneller en vooruit gaan en mooier en beter zijn. Concurrentie tussen landen, mensen en bedrijven is alleen maar goed; het verhoogt de kwaliteit en de efficiency en houdt de prijzen scherp. Ook biedt het meer mogelijkheid tot zelfontplooiing.

Presteren en/of geld verdienen is belangrijk. We willen een luxe, comfortabel en vooral ook stimulerend leven leiden zowel zakelijk als privé. Een omgeving hebben die veel kansen en uitdagingen biedt. Te veel bemoeienis en betutteling van de overheid stellen we niet op prijs. Meer efficiency betekent ook een kleinere overheid dus meer privatiseren en minder uitkeringen. Iedereen moet voor zichzelf zorgen en voor zichzelf opkomen. We regelen onze zaakjes zelf wel, je moet het zelf doen!”.

9: doorgaan

*QUESTION 111
Display plaatje A2

A2 De besloten, veilige en leefbare samenleving Behoud van onze welvaart en cultuur

A2

“We maken ons zorgen om onze veiligheid en onze welvaart. We moeten meer opkomen voor onszelf en onze eigen cultuur en onze normen en waarden niet laten verwateren. De politiek moet goed naar de problemen van de mensen luisteren.

Nederland is Nederland niet meer. Het toenemend terrorisme, de toenemende criminaliteit, de open grenzen etc. vormen een bedreiging voor ons allen en onze economie. De politiek moet deze bedreigingen wegnemen; de overheid heeft als taak ons te beschermen. De verzorgingsstaat is niet meer van deze tijd en maakt mensen lui. Laat maar meer aan de markt over: loon naar werken. We willen geen belasting betalen zonder daar daadwerkelijk iets voor terug te zien.

Onze eigen problematiek is belangrijker dan die van Europa en de rest van de wereld. Van een verenigd Europa is toch geen sprake daarvoor lopen de meningen, visies en belangen van de landen te veel uiteen. We zijn niet verantwoordelijk voor het oplossen van de sores van een ander; bovendien is het de vraag of we de ander wel kunnen helpen.

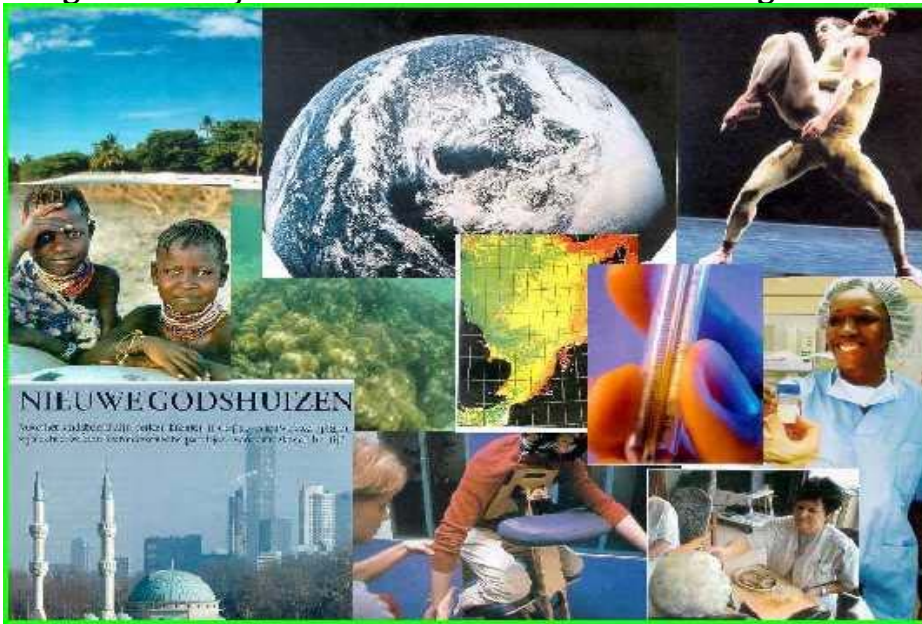
Op deze manier behouden we wat we hebben en kunnen we een leuk en comfortabel leven leiden.

9: doorgaan

*QUESTION 121

Display plaatje B1

B1 Het internationale en nationale gemeenschappelijk welzijn Zorg en welzijn in de hele wereld en onze eigen samenleving

B1

“Geld alleen maakt niet gelukkig”, ook kwaliteit van het leven (van jezelf en van anderen in de wereld) is belangrijk. Je hebt wat voor anderen in de samenleving over en bent er ook verantwoordelijk voor. Je bent bereid daar iets van jezelf voor in te leveren.

Maatschappelijke problemen als veiligheid, zorg voor ouderen en kinderen, honger in de derde wereld en milieu kunnen niet door de marktwerking worden opgelost. Overheden en maatschappelijke instellingen moeten hiervoor zorgen. Collectieve voorzieningen zijn onmisbaar.

Vrijheid en materiele welvaart zijn belangrijk, maar binnen bepaalde, geaccepteerde grenzen.”

9: doorgaan

*QUESTION 131

Display plaatje B2

B2 Een samenleving met gevoel voor gemeenschapszin Zorg en welzijn in onze eigen, directe sociale leefomgeving

B2

“We willen de ‘menselijke maat’ weer in ons leven terugbrengen. We kunnen ons zorgen maken om de hele wereld en Europa, maar daar hebben we als individu toch niet veel invloed op. Dat staat veel te ver van ons af. Veel belangrijker is dat het met onszelf en onze eigen directe sociale leefomgeving goed gaat. Er is meer aandacht voor elkaar.

De overheid staat dichterbij de mensen; de lokale overheid speelt een grote rol. Het hoeft allemaal niet verder, uitdagender, hoger, meer en sneller.

We zijn meer op elkaar ingesteld en vrijwilligerswerk is ook belangrijk in de voorziening van allerlei behoeften op het gebied van zorg. Elkaar aanspreken op elkaars gedrag; meer sociale controle.

We hebben behoefte aan meer gemeenschapszin; met eigen initiatieven komen om anderen te verzorgen en om de kwaliteit van onze eigen woon – en leefomgeving te verbeteren. We moeten niet meer zo langs elkaar heen leven; we moeten iets voor een ander over hebben zonder dat je daar iets voor terugvraagt. Het vertrouwen in elkaar moet weer terugkomen”

9: Doorgaan

*QUESTION 41 *GRID

(Verkleinde Display collages A1/A2/B1/B2)

We willen graag weten hoe Nederland zich volgens u in de komende 20 jaar moet ontwikkelen; welk toekomstbeeld past daar het beste bij?

We vragen u om 100 punten te verdelen over de 4 toekomstbeelden. Hoe meer punten u aan een toekomstbeeld geeft, hoe wenselijker u dat toekomstbeeld vindt.

U bent helemaal vrij hoe u de punten verdeelt en als er voor u maar 1 toekomstbeeld in aanmerking komt, mag u dat toekomstbeeld 100 punten geven en de andere drie 0 punten.

Alleen cijferlettercode in plaatjes (niet de cursieve tekst)	Punten
A1 (De prestatimaatschappij)	
A2 (De besloten, veilige en leefbare samenleving)	

B1 (<i>Het internationale en nationale gemeenschappelijk welzijn</i>)	
B2 (<i>Een samenleving met gevoel voor gemeenschapszin</i>)	
Totaal	

*QUESTION 42 *IF 2 of meer toekomstbeelden gedeelde 1e plaats
Nu vragen we u niet om punten te verdelen, maar om 1 keuze te maken.

Als het er om gaat hoe Nederland zich volgens u in de komende 20 jaar moet ontwikkelen; welk toekomstbeeld past daar het beste bij?
(*Verkleinde Display collages A1/A2/B1/B2*)

Alleen cijferlettercode in plaatjes (niet de cursieve tekst)

- 1: A1 (*De prestatievaardigheid*)
- 2: A2 (*De besloten, veilige en leefbare samenleving*)
- 3: B1 (*Het internationale en nationale gemeenschappelijk welzijn*)
- 4: B2 (*Een samenleving met gevoel voor gemeenschapszin*)

*QUESTION 230

U krijgt de plaatjes nu nogmaals te zien, met steeds een aantal mogelijke toekomstconsequenties. Aan u het verzoek aan te geven welke consequenties volgens u bij het plaatje horen.

(*QUESTIONBLOKKEN 231-234,241-244,251-254,261-264 in random volgorde*)

*QUESTION 231 *MULTI

(*De 40 consequenties dienen random over de 4 schermen verdeeld te worden*)

(*Verkleinde Display collage A1*)

Welke consequenties horen volgens u bij dit toekomstbeeld?

U kunt meer dan 1 antwoord geven.

- 2: Meer inkomensverschillen dan nu
- 3: Meer vrijwilligerswerk dan nu
- 5: Minder bemoeienis overheid dan nu
- 6: Meer gericht op andere mensen op de wereld dan nu
- 7: Meer autowegen dan nu
- 8: Meer macht van de lokale overheid dan nu
- 9: Meer persoonlijke rijkdom dan nu
- 10: Strenger toelatingsbeleid voor asielzoekers dan nu
- 11: Minder gedoogbeleid dan nu

12: Geen van deze past

*QUESTION 232 *MULTI

(*Verkleinde Display collage A1*)

(*Alleen tekst "A1" opnemen in plaatje*)

(*hulpscherm toevoegen waarin tekst bij plaatje wordt weergegeven*)

Welke consequenties horen volgens u bij dit toekomstbeeld?

U kunt meer dan 1 antwoord geven.

- 2: Langer doorwerken dan nu

- 4: Minder natuur dan nu
- 5: Meer comfort/comfortabeler leven dan nu
- 6: Meer initiatief van burgers voor algemeen belang dan nu
- 7: Meer particuliere verzekeraars dan nu
- 8: Minder sociale zekerheid dan nu
- 9: Meer maatschappelijk verantwoord produceren door bedrijven dan nu
- 10: Meer belangenorganisaties dan nu
- 11: Vaker je recht halen via een rechtzaak dan nu

12: Geen van deze past

*QUESTION 233 *MULTI

(Verkleinde Display collage A1)

(Alleen tekst "A1" opnemen in plaatje)

(hulpscherm toevoegen waarin tekst bij plaatje wordt weergegeven)

Welke consequenties horen volgens u bij dit toekomstbeeld?

U kunt meer dan 1 antwoord geven.

- 2: Meer ambtenaren dan nu
- 3: Minder technologische vooruitgang dan nu
- 4: Minder ontwikkelingssamenwerking dan nu
- 5: Een sterkere rol van de Europese Unie dan nu
- 6: Meer liefdadigheid dan nu
- 7: Meer geld van de overheid voor gezondheidszorg dan nu
- 8: Milieuvriendelijk gedrag wordt beloond
- 9: Privatisering water-, gas-, en elektriciteitsbedrijven teruggedraaid
- 10: Meer politie op straat dan nu
- 11: Kwaliteit van leven belangrijker dan materiele welvaart

12: Geen van deze past

*QUESTION 234 *MULTI

(Verkleinde Display collage A1)

(hulpscherm toevoegen waarin tekst bij plaatje wordt weergegeven)

(Alleen tekst "A1" opnemen in plaatje)

Welke consequenties horen volgens u bij dit toekomstbeeld?

U kunt meer dan 1 antwoord geven.

- 2: Meer solidariteit dan nu
- 3: Meer sociale contacten met medeburgers dan nu
- 5: Eigen woonomgeving eerst
- 6: Meer voor jezelf moeten opkomen dan nu
- 7: Meer genetisch gemanipuleerd voedsel dan nu
- 8: Minder koeien in de wei dan nu
- 9: Schiphol breidt steeds verder uit

- 10: Meer multinationals dan nu
- 11: Minder honger in de wereld dan nu

12: Geen van deze past

*QUESTION 241 *MULTI

*(De 40 consequenties dienen random over de 4 schermen verdeeld te worden)
(Verkleinde Display collage A2)
(hulpscherm toevoegen waarin tekst bij plaatje wordt weergegeven)*

(Alleen tekst "A2" opnemen in plaatje)

Welke consequenties horen volgens u bij dit toekomstbeeld?

U kunt meer dan 1 antwoord geven.

- 2: Meer inkomensverschillen dan nu
- 3: Meer vrijwilligerswerk dan nu
- 4: Meer belasting (betalen) dan nu
- 5: Minder bemoeienis overheid dan nu
- 6: Meer gericht op de wereld dan nu
- 7: Meer autowegen dan nu
- 8: Minder macht centrale overheid dan nu
- 9: Meer persoonlijke rijkdom dan nu
- 10: Strenger asielzoekersbeleid dan nu
- 11: Minder gedoogbeleid dan nu

12: Geen van deze past

*QUESTION 242 *MULTI

*(Verkleinde Display collage A2)
(hulpscherm toevoegen waarin tekst bij plaatje wordt weergegeven)*

(Alleen tekst "A2" opnemen in plaatje)

Welke consequenties horen volgens u bij dit toekomstbeeld?

U kunt meer dan 1 antwoord geven.

- 2: Langer doorwerken dan nu
- 3: Kortere werkweken dan nu
- 4: Minder natuur dan nu
- 5: Meer comfort/comfortabeler leven dan nu
- 6: Meer initiatief van burgers dan nu
- 7: Meer particuliere verzekeraars dan nu
- 8: Minder uitkeringen dan nu
- 9: Meer verantwoordelijkheid voor bedrijfsleven dan nu
- 10: Meer belangenorganisaties dan nu
- 11: Meer rechtzaken dan nu

12: Geen van deze past

*QUESTION 243 *MULTI

(Verkleinde Display collage A2)

(hulpscherm toevoegen waarin tekst bij plaatje wordt weergegeven)

(Alleen tekst "A2" opnemen in plaatje)

Welke consequenties horen volgens u bij dit toekomstbeeld?

U kunt meer dan 1 antwoord geven.

- 2: Meer bureaucratie dan nu
- 3: Minder technologische vooruitgang dan nu
- 4: Minder ontwikkelingssamenwerking dan nu
- 5: Sterkere rol Europese Unie dan nu
- 6: Meer liefdadigheid dan nu
- 7: Meer geld voor gezondheidszorg dan nu
- 8: Milieuvriendelijk gedrag wordt beloond
- 9: Privatisering water-, gas-, en elektriciteitsbedrijventeruggedraaid
- 10: Meer politie op straat dan nu
- 11: Kwaliteit belangrijker dan kwantiteit

12: Geen van deze past

*QUESTION 244 *MULTI

(Verkleinde Display collage A2)

(hulpscherm toevoegen waarin tekst bij plaatje wordt weergegeven)

(Alleen tekst "A2" opnemen in plaatje)

Welke consequenties horen volgens u bij dit toekomstbeeld?

U kunt meer dan 1 antwoord geven.

- 2: Meer solidariteit dan nu
- 3: Meer sociale cohesie/contacten dan nu
- 4: Minder werkgelegenheid dan nu
- 5: Eigen leefomgeving eerst
- 6: Meer voor jezelf moeten opkomen dan nu
- 7: Meer genetisch gemanipuleerd voedsel dan nu
- 8: Minder koeien in de wei dan nu
- 9: Schiphol breidt steeds verder uit
- 10: Meer multinationals dan nu
- 11: Minder honger in de wereld dan nu

12: Geen van deze past

*QUESTION 251 *MULTI

(De bestaande lijst van 50 consequenties wordt door RIVM gereduceerd tot 40)

(De 40 consequenties dienen random over de 4 schermen verdeeld te worden)

(Verkleinde Display collage B1)

(hulpscherf toevoegen waarin tekst bij plaatje wordt weergegeven)

(Alleen tekst "B1" opnemen in plaatje)

Welke consequenties horen volgens u bij dit toekomstbeeld?

U kunt meer dan 1 antwoord geven.

- 2: Meer inkomensverschillen dan nu
- 3: Meer vrijwilligerswerk dan nu
- 4: Meer belasting (betalen) dan nu
- 5: Minder bemoeienis overheid dan nu
- 6: Meer gericht op de wereld dan nu
- 7: Meer autowegen dan nu
- 8: Minder macht centrale overheid dan nu
- 9: Meer persoonlijke rijkdom dan nu
- 10: Strenger asielzoekersbeleid dan nu
- 11: Minder gedoogbeleid dan nu

12: Geen van deze past

*QUESTION 252 *MULTI

(Verkleinde Display collage B1)

(hulpscherf toevoegen waarin tekst bij plaatje wordt weergegeven)

(Alleen tekst "B1" opnemen in plaatje)

Welke consequenties horen volgens u bij dit toekomstbeeld?

U kunt meer dan 1 antwoord geven.

- 2: Langer doorwerken dan nu
- 3: Kortere werkweken dan nu
- 4: Minder natuur dan nu
- 5: Meer comfort/comfortabeler leven dan nu
- 6: Meer initiatief van burgers dan nu
- 7: Meer particuliere verzekeraars dan nu
- 8: Minder uitkeringen dan nu
- 9: Meer verantwoordelijkheid voor bedrijfsleven dan nu
- 10: Meer belangenorganisaties dan nu
- 11: Meer rechtzaken dan nu

12: Geen van deze past

*QUESTION 253 *MULTI

(Verkleinde Display collage B1)

(hulpscherf toevoegen waarin tekst bij plaatje wordt weergegeven)

(Alleen tekst "B1" opnemen in plaatje)

Welke consequenties horen volgens u bij dit toekomstbeeld?

U kunt meer dan 1 antwoord geven.

- 2: Meer bureaucratie dan nu
- 3: Minder technologische vooruitgang dan nu
- 4: Minder ontwikkelingssamenwerking dan nu
- 5: Sterkere rol Europese Unie dan nu
- 6: Meer liefdadigheid dan nu
- 7: Meer geld voor gezondheidszorg dan nu
- 8: Milieuvriendelijk gedrag wordt beloond
- 9: Privatisering water-, gas-, en elektriciteitsbedrijventeruggedraaid
- 10: Meer politie op straat dan nu
- 11: Kwaliteit belangrijker dan kwantiteit

12: Geen van deze past

*QUESTION 254 *MULTI

(Verkleinde Display collage B1)

(hulpscherf toevoegen waarin tekst bij plaatje wordt weergegeven)

(Alleen tekst "B1" opnemen in plaatje)

Welke consequenties horen volgens u bij dit toekomstbeeld?

U kunt meer dan 1 antwoord geven.

- 2: Meer solidariteit dan nu
- 3: Meer sociale cohesie/contacten dan nu
- 4: Minder werkgelegenheid dan nu
- 5: Eigen leefomgeving eerst
- 6: Meer voor jezelf moeten opkomen dan nu
- 7: Meer genetisch gemanipuleerd voedsel dan nu
- 8: Minder koeien in de wei dan nu
- 9: Schiphol breidt steeds verder uit
- 10: Meer multinationals dan nu
- 11: Minder honger in de wereld dan nu

12: Geen van deze past

***QUESTION 261 *MULTI**

(De 40 consequenties dienen random over de 4 schermen verdeeld te worden)

(Verkleinde Display collage B2)

(hulpscherm toevoegen waarin tekst bij plaatje wordt weergegeven)

(Alleen tekst "B2" opnemen in plaatje)

Welke consequenties horen volgens u bij dit toekomstbeeld?

U kunt meer dan 1 antwoord geven.

- 2: Meer inkomensverschillen dan nu
- 3: Meer vrijwilligerswerk dan nu
- 4: Meer belasting (betalen) dan nu
- 5: Minder bemoeienis overheid dan nu
- 6: Meer gericht op de wereld dan nu
- 7: Meer autowegen dan nu
- 8: Minder macht centrale overheid dan nu
- 9: Meer persoonlijke rijkdom dan nu
- 10: Strenger asielzoekersbeleid dan nu
- 11: Minder gedoogbeleid dan nu

12: Geen van deze past

***QUESTION 262 *MULTI**

(Verkleinde Display collage B2)

(hulpscherm toevoegen waarin tekst bij plaatje wordt weergegeven)

)

(Alleen tekst "B2" opnemen in plaatje)

Welke consequenties horen volgens u bij dit toekomstbeeld?

U kunt meer dan 1 antwoord geven.

- 2: Langer doorwerken dan nu
- 3: Kortere werkweken dan nu
- 4: Minder natuur dan nu
- 5: Meer comfort/comfortabeler leven dan nu
- 6: Meer initiatief van burgers dan nu
- 7: Meer particuliere verzekeraars dan nu
- 8: Minder uitkeringen dan nu
- 9: Meer verantwoordelijkheid voor bedrijfsleven dan nu
- 10: Meer belangenorganisaties dan nu
- 11: Meer rechtzaken dan nu

12: Geen van deze past

*QUESTION 263 *MULTI

(Verkleinde Display collage B2)

(hulpscherf toevoegen waarin tekst bij plaatje wordt weergegeven)

(Alleen tekst "B2" opnemen in plaatje)

Welke consequenties horen volgens u bij dit toekomstbeeld?

U kunt meer dan 1 antwoord geven.

- 2: Meer bureaucratie dan nu
- 3: Minder technologische vooruitgang dan nu
- 4: Minder ontwikkelingssamenwerking dan nu
- 5: Sterkere rol Europese Unie dan nu
- 6: Meer liefdadigheid dan nu
- 7: Meer geld voor gezondheidszorg dan nu
- 8: Milieuvriendelijk gedrag wordt beloond
- 9: Privatisering water-, gas-, en elektriciteitsbedrijventeruggedraaid
- 10: Meer politie op straat dan nu
- 11: Kwaliteit belangrijker dan kwantiteit

12: Geen van deze past

*QUESTION 264 *MULTI

(Verkleinde Display collage B2)

(hulpscherf toevoegen waarin tekst bij plaatje wordt weergegeven)

(Alleen tekst "B2" opnemen in plaatje)

Welke consequenties horen volgens u bij dit toekomstbeeld?

U kunt meer dan 1 antwoord geven.

- 2: Meer solidariteit dan nu
- 3: Meer sociale cohesie/contacten dan nu
- 4: Minder werkgelegenheid dan nu
- 5: Eigen leefomgeving eerst
- 6: Meer voor jezelf moeten opkomen dan nu
- 7: Meer genetisch gemanipuleerd voedsel dan nu
- 8: Minder koeien in de wei dan nu
- 9: Schiphol breidt steeds verder uit
- 10: Meer multinationals dan nu
- 11: Minder honger in de wereld dan nu

12: Geen van deze past

***QUESTION 50**

Als de wereld gaat veranderen dan heeft dit gevolgen voor het dagelijks leven en de maatschappij. We leggen u nu een aantal mogelijke ontwikkelingen voor. Aan u het verzoek aan te geven hoe wenselijk of onwenselijk u die ontwikkelingen vindt.

(QUESTIONblokken 51-54,61-64,71-74,81-84,91-94 in random volgorde)

(Ontwikkelingen (met uitzondering van mening over totaal) per vraag in random volgorde)

***QUESTION 51**

Nu volgen een aantal mogelijke ontwikkelingen met betrekking tot **de rol van de overheid**. Aan u de vraag om zich deze ontwikkelingen voor te stellen en aan te geven hoe wenselijk of onwenselijk u ze vindt. Naar mate u een ontwikkeling wenselijker vindt kiest u hokje meer naar links, hoe onwenselijker u een ontwikkeling hoe meer naar rechts u het hokje kiest.

	Zeer wenselijk				Zeer onwenselijk		
Uitsluitend voor “ons” gemak: Overheid uit A1							
Stelt u zich voor:							
De sociale zekerheid verdwijnt grotendeels uit het takenpakket van de overheid. Er komen minder uitkeringen en burgers moeten hun eigen verzekering tegen werkloosheid en arbeidsongeschiktheid afsluiten, maar de belastingen gaan omlaag.							
Het hoger onderwijs, openbaar vervoer, de energievoorziening, de gezondheidszorg en de pensioenen worden zoveel mogelijk overgelaten aan het bedrijfsleven (markt). De burger moet dit zelf regelen en betalen.							
De Nederlandse overheid stimuleert de uitbreiding van de EU.							
Doordat het openbaar vervoer aan het bedrijfsleven is over gelaten, worden niet-rendabele lijnen opgeheven. De bereikbaarheid met openbaar vervoer is daardoor beperkt.							
De overheid investeert samen met het bedrijfsleven in het wegennet om de economie te stimuleren.							
De pensioengerechtigde leeftijd gaat omhoog							
De publieke TV omroepen worden commerciële zenders							
De overheid schaft belemmerende regels op het gebied van Arbo, milieu, etc. af. Dit stimuleert de economische groei.							
Het totaal van bovenstaande ontwikkelingen onder het motto ‘ <i>nauwelijks bemoeienis overheid</i> ’							

*QUESTION 52

Uitsluitend voor “ons” gemak: Overheid uit A2							
Stelt u zich voor:							
De overheid voert geen actieve buitenlandse politiek.							
De overheid beschermt de Nederlanders beter tegen criminaliteit en terrorisme.							
De overheid voert een streng lijn op stuk beleid als het gaat om criminaliteit.							
Er is meer politie op straat en ze hebben meer bevoegdheden.							
Het gedoogbeleid van de overheid wordt stop gezet.							
Om de maatschappij te beschermen moet men vaker bewijzen wie men zegt te zijn. Denk hierbij aan preventief fouilleren, legitimeren, etc.							
Burgers en bedrijven worden zo min mogelijk lastiggevalen met regels, bijvoorbeeld bij het bouwen van een huis, de maximumsnelheid, milieu, Arbo etc.							
De rol van Europa wordt ingeperkt.							
Het totaal van bovenstaande ontwikkelingen onder het motto ‘ <i>de overheid als handhaver en vooral gericht op binnenlandse problematiek</i> ’							

*QUESTION 53

Uitsluitend voor “ons” gemak: Overheid uit B1							
Belangrijke zaken voor ons gemeenschappelijk welzijn (bijvoorbeeld energievoorziening, openbaar vervoer, milieu, onderwijs, ziekenhuizen) worden niet overgelaten aan het bedrijfsleven.							
Ziektekosten, WAO, AOW e.d. zijn in handen van de overheid en worden geregeld door de overheid.							
Europa is een krachtige en grote speler in de wereld							
Er wordt een rechtvaardige verdeling van de welvaart onder de wereldbevolking nagestreefd							
Burgers zijn bereid meer te betalen & langer door te werken voor een rechtvaardige verdeling van de welvaart onder de wereldbevolking.							
Zorg en het onderwijs worden beter toegankelijk en betaalbaar.							
De overheid stimuleert / beloont							

milieuvriendelijk gedrag van de burger en het bedrijfsleven							
Privatisering van bijvoorbeeld de energiesector en het openbaar vervoer zijn teruggedraaid							
Het totaal van bovenstaande ontwikkelingen onder het motto <i>'een sturende rol van de (internationale) overheid'</i>							

*QUESTION 54

Uitsluitend voor "ons" gemak: Overheid uit B2- Stelt u zich voor							
De internationale politiek van de Nederlandse overheid beperkt zich tot een aantal kerntaken.							
De landelijke overheid zorgt alleen voor zaken die alleen maar landelijk geregeld kunnen worden zoals pensioenen, zorg en onderwijs.							
De provincies en gemeentes richten zich vooral op de kwaliteit van de woon- en leefomgeving van burgers.							
De overheid stimuleert initiatieven van particulieren, bedrijven en verenigingen om samen gemeenschappelijke voorzieningen te financieren.							
Door een basisinkomen of zorgverlofregelingen hebben mensen veel tijd voor vrijwilligerswerk.							
Voor veel voorzieningen is men afhankelijk van de eigen sociale contacten. 'Zieken en bejaarden worden vooral door mensen uit de eigen omgeving verzorgd'.							
De solidariteit tussen mensen in de buurt neemt toe.							
Het totaal van bovenstaande ontwikkelingen onder het motto <i>'de overheid heeft vooral een ondersteunende rol'</i> .							

*QUESTION 61

Nu volgen een aantal mogelijke ontwikkelingen met betrekking tot **technologie**. Aan u de vraag om zich deze ontwikkelingen voor te stellen en aan te geven hoe wenselijk of onwenselijk u ze vindt. Naar mate u een ontwikkeling wenselijker vindt kiest u hokje meer naar links, hoe onwenselijker u een ontwikkeling hoe meer naar rechts u het hokje kiest.

	Zeer wenselijk			Zeer onwenselijk		
Uitsluitend voor “ons” gemak: Technologie uit A1 Stelt u zich voor:						
Er worden vooral dingen uitgevonden die het leven comfortabel maken.						
Het bedrijfsleven investeert in onderwijs en onderzoek om steeds efficiënter te kunnen produceren.						
Er is veel vooruitgang op het gebied van genetisch gemanipuleerd voedsel						
Er komen veel nieuwe medische technieken beschikbaar voor een langer en gezonder leven maar ook om er mooier uit te zien.						
De landbouw wordt een sterk geïndustrialiseerde high-tech sector.						
Internet wordt belangrijker in de samenleving.						
Energieschaarste wordt opgelost door nieuwe uitvindingen en technologie; veilig opgewekte kernenergie wordt bijvoorbeeld een belangrijke energiebron.						
Het totaal van bovenstaande ontwikkelingen onder the motto ‘ <i>een high-tech wereld vooral gericht op innovatie</i> ’						

*QUESTION 62

Uitsluitend voor “ons” gemak: Technologie uit A2 Stelt u zich voor:						
Technologie wordt vooral ingezet voor het besparen van kosten						
Technologie wordt vooral ontwikkeld ten behoeve van de economie, zodat bedrijven beter kunnen concurreren						
Mensen wordt zoveel mogelijk vervangen door machines en software.						
Technologie wordt vooral ontwikkeld voor het opsporen van ziektes en gezondheidsrisico's.						
Technologie wordt vooral ontwikkeld voor het opsporen chemische en biologische wapens						
Technologie wordt vooral ontwikkeld voor de bestrijding van de misdaad, bijv DNA-analyse.						
Het totaal van bovenstaande ontwikkelingen onder het motto ‘ <i>technologie vooral gericht</i> ’						

<i>op besparing en voorzorg?</i>							
*QUESTION 63							
Uitsluitend voor “ons” gemak: Technologie uit B1 Stelt u zich voor:							
Technologie speelt met name een rol in het oplossen van (mondiale) maatschappelijke problemen, zoals armoede, milieu, etc.							
Er ontstaan grote internationale netwerken waarin wetenschappelijke en technologische kennis wordt uitgewisseld.							
Nieuwe technologieën komen vooral het milieu ten goede.							
Nieuwe technologieën komen vooral arbeidsomstandigheden ten goede.							
Ontwikkelingslanden profiteren van onze technologische ontwikkelingen.							
Het totaal van bovenstaande ontwikkelingen onder het motto ‘ <i>technologische ontwikkelingen ingegeven door het maatschappelijk belang</i> ’							

***QUESTION 64**

Uitsluitend voor “ons” gemak: Technologie uit B2 Stelt u zich voor:							
De praktische bruikbaarheid van de technologie voor ons dagelijks leven staat centraal.							
Technologie wordt gebruikt om onze onderlinge samenwerking en communicatie te verbeteren.							
Het ontwikkelen van nieuwe technologieën om de nieuwigheid is ongewenst.							
Internet wordt steeds belangrijker bij het opzetten en instandhouden van onze sociale contacten.							
Het totaal van bovenstaande ontwikkelingen onder het motto: ‘ <i>technologie vooral gericht op praktische toepasbaarheid in de eigen omgeving</i> ’							

***QUESTION 71**

Nu volgen een aantal mogelijke ontwikkelingen met betrekking tot **economie/handel**. Aan u de vraag om zich deze ontwikkelingen voor te stellen en aan te geven hoe wenselijk of onwenselijk u ze vindt. Naar mate u een ontwikkeling wenselijker vindt kiest u hokje meer naar links, hoe onwenselijker u een ontwikkeling hoe meer naar rechts u het hokje kiest.

	Zeer wenselijk			Zeer onwenselijk		
Uitsluitend voor “ons” gemak: Economie uit A1 Stelt u zich voor:						
Omdat mensen werk als bron van financiële onafhankelijkheid belangrijk vinden, ligt er veel nadruk op economische groei.						
De aandelenbeurs speelt een belangrijker rol in de economie.						
Er is sprake van een succesvolle wereldwijde handelsliberalisatie. Dit betekent dat handelsbarrières voor producten, arbeid en kapitaal komen te vervallen.						
Door de 24-uurs economie kunnen burgers alles, altijd en overal krijgen en zijn wie ze willen zijn.						
Grote multinationale ondernemingen hebben veel invloed op de economie.						
De belastingen voor bedrijven gaan omlaag waardoor de loonkosten voor de bedrijven dalen.						
Er is een hoge deelname van vrouwen en ouderen aan de arbeidsmarkt.						
Het totaal van bovenstaande ontwikkelingen onder het motto ‘ <i>een sterke economische groei met individuele keuzevrijheid</i> ’.						

*QUESTION 72

Uitsluitend voor “ons” gemak: Economie uit A2 Stelt u zich voor:						
Privatisering van overheidstaken en deregulering (minder regels) zetten door omdat de markt het meest efficiënte mechanisme is voor economische groei.						
De handelsliberalisering is beperkt; er is beleid om de eigen industrie te beschermen.						
De arbeidsmarkt is flexibeler, de werkdruk is hoog. Er wordt langer gewerkt.						
Er ontstaan weinig nieuwe markten; de handel en economie richten zich voor al op de VS.						
Bedrijven moeten een steeds grotere doelmatigheid van de productie doorvoeren om concurrerend te blijven.						
Het totaal van bovenstaande ontwikkelingen onder het motto ‘ <i>Nederlandse</i> ’						

<i>concurrentiepositie blijft behouden; de consument dwingt bedrijven tot meer concurrentie en efficiency'</i>							
*QUESTION 73							
Uitsluitend voor "ons" gemak: Economie uit B1							
Bedrijven zijn meer internationaal georiënteerd.							
Maatschappelijk verantwoord ondernemen wordt wereldwijd de norm.							
Door overheidsregels die goede arbeidsomstandigheden, milieukwaliteit en solidariteit waarborgen, is de economische groei lager.							
Door onze hoge loonkosten verdwijnt arbeidsintensief werk naar de lagelonenlanden.							
Doordat milieuschaarste in de prijzen tot uiting komt, hebben we een schoner milieu maar zijn de prijzen hoger.							
Door concurrentie uit Oost Europa verdwijnt de akkerbouw uit Nederland.							
De intensieve veeteelt verdwijnt uit Nederland vanwege het verbod van vervoer van levend vee over lange afstanden.							
Met overheidssteun ontstaan kleinere, natuurgerichte melkveehouderijen.							
Het totaal van bovenstaande ontwikkelingen onder het motto ' <i>een maatschappelijk verantwoorde, groeiende economie</i> '							

***QUESTION 74**

Uitsluitend voor "ons" gemak: Economie uit B2							
Stelt u zich voor:							
Men vindt de kwaliteit van leven belangrijker dan het inkomen; daardoor is de economische groei minder sterk.							
Men is minder internationaal georiënteerd. Burgers kopen vooral Hollandse en regionale voedingsmiddelen.							
Er is minder internationale handel en daardoor is er minder concurrentie van landen buiten Nederland.							
Werknemers voelen zich sterker verbonden met hun werkgever.							
Mensen ruilen meer producten en diensten onderling, in plaats van ze nieuw aan te schaffen.							

Werkgevers proberen werknemers meer aan zich te binden met goede secundaire arbeidsvoorwaarden en minder met het salaris							
Werkgevers zijn minder vrijgevig met lease auto's, mobiele telefoons en laptops.							
Het totaal van bovenstaande ontwikkelingen onder het motto ' <i>de economie drijft vooral op Nederlandse/regionale producten</i> '							

*QUESTION 81

Nu volgen een aantal mogelijke ontwikkelingen met betrekking tot **milieu**. Aan u de vraag om zich deze ontwikkelingen voor te stellen en aan te geven hoe wenselijk of onwenselijk u ze vindt. Naar mate u een ontwikkeling wenselijker vindt kiest u hokje meer naar links, hoe onwenselijker u een ontwikkeling hoe meer naar rechts u het hokje kiest.

	Zeer wenselijk			Zeer onwenselijk			
Uitsluitend voor "ons" gemak: Milieu uit A1 Stelt u zich voor:							
De overheid laat het milieu over aan particuliere initiatieven en/of aan het bedrijfsleven							
Bedrijven en burgers nemen zelf verantwoordelijkheid voor het milieu en kunnen hierop worden aangesproken.							
Bedrijven maken alleen milieuvriendelijke producten als daar vraag naar is.							
Het behoud van de natuur wordt belangrijk gevonden, maar mag de groei van de economie niet in de weg staan.							
Mensen accepteren niet dat natuur alleen wordt behouden om het behoud.							
Het totaal van bovenstaande ontwikkelingen onder het motto ' <i>Alles is te koop! Ook een goed milieu en een mooie natuur</i> '							

*QUESTION 82

Uitsluitend voor "ons" gemak: Milieu uit A2 Stelt u zich voor:							
Mensen vinden natuur en milieu alleen belangrijk als het om de eigen leefomgeving gaat.							

Burgers spannen sneller rechtzaken aan als ze risico's lopen op het gebied van milieu en gezondheid							
De overheid neemt meer maatregelen om de woonomgeving van burgers te beschermen tegen bijvoorbeeld zwerfafval, stankoverlast en geluidsoverlast.							
Er worden alleen nog milieumaatregelen genomen die weinig geld kosten							
Het totaal van bovenstaande ontwikkelingen onder het motto ' <i>burgers nemen acties bij milieurisico's in eigen leefomgeving als het nodig is</i> '							

*QUESTION 83

Uitsluitend voor "ons" gemak: Milieu uit B1							
Stelt u zich voor:							
Men gaat het behoud van de natuur en landschappen in binnen- en buitenland veel belangrijker vinden							
Men vindt dat de natuur mag blijven, ook zonder dat de natuur een bepaalde functie heeft, zoals bijvoorbeeld een recreatieve functie.							
Vooral overheid en milieuorganisaties nemen de zorg voor het milieu op zich, bedrijven en burgers spelen een kleine rol							
De burgers zijn bereid meer te betalen voor milieuvriendelijke producten.							
Het totaal van bovenstaande ontwikkelingen onder het motto ' <i>milieu en natuur zijn van ons allemaal</i> '							

*QUESTION 84

Uitsluitend voor "ons" gemak: Milieu uit B2							
Stelt u zich voor:							
Er is meer aandacht voor natuur en landschap in de eigen land.							
Bestrijding van geluidsoverlast, onveiligheid van de buurt en verbetering van de luchtkwaliteit hebben grote prioriteit							
De mensen zelf en de (lokale) overheid spannen zich meer in om milieuproblemen te voorkomen							
Er wordt meer gecarpoold. Mensen maken minder gebruik van de auto							
Burgers wonen dichterbij het werk, besteden hun vrije tijd meer in de eigen regio en gaan minder ver op vakantie.							

Het totaal van bovenstaande ontwikkelingen onder het motto: <i>'Burgers zijn gericht op het voorkomen van milieurisico's'</i>							
---	--	--	--	--	--	--	--

*QUESTION 91

Nu volgen een aantal mogelijke ontwikkelingen met betrekking tot **de maatschappij**. Aan u de vraag om zich deze ontwikkelingen voor te stellen en aan te geven hoe wenselijk of onwenselijk u ze vindt. Naar mate u een ontwikkeling wenselijker vindt kiest u hokje meer naar links, hoe onwenselijker u een ontwikkeling hoe meer naar rechts u het hokje kiest.

	Zeer wenselijk				Zeer onwenselijk			
Uitsluitend voor "ons" gemak: maatschappij uit A1 Stelt u zich voor:								
Carrière maken en prestaties leveren worden belangrijker.								
Mensen gaan materiele welvaart, onafhankelijkheid, vrijheid en uitdaging belangrijker vinden.								
Mensen zijn meer met hun werk bezig.								
Men streeft (meer dan nu) naar een tweede woning, een mooie auto, een mooi huis, verre reizen maken en uit eten gaan.								
Mensen zijn steeds meer van mening dat iedereen welkom is in ons land, zolang men maar een bijdrage levert aan de economie.								
Het totaal van bovenstaande ontwikkelingen onder het motto <i>'werk, onafhankelijkheid en vrijheid en individualiteit zijn belangrijk'</i>								

*QUESTION 92

Uitsluitend voor "ons" gemak: maatschappij uit A2 Stelt u zich voor:								
De burgers dragen niet meer bij aan het welzijn van anderen, het is ieder voor zich.								
Mensen willen geen verandering, maar vooral behouden wat ze hebben.								
De werkdruk is veel hoger dan nu								
Men is niet bereid hogere pensioenpremies te betalen zonder dat men daarvoor iets terugkrijgt.								
Veel gepensioneerden gaan in het buitenland wonen om een beter leefklimaat te hebben.								

Het totaal van bovenstaande ontwikkelingen onder het motto ' <i>Behoud van de eigen levensstandaard, waarden en normen en veiligheid zijn belangrijk</i> '							
--	--	--	--	--	--	--	--

*QUESTION 93

Uitsluitend voor "ons" gemak: maatschappij uit B1 Stelt u zich voor:							
De zorg om anderen in de wereld wordt veel belangrijker.							
Mensen gaan zingevend werk, een breed scala aan sociale relaties en goede collectieve voorzieningen (onderwijs, ouderenzorg, milieu) belangrijker vinden en geld verdienen minder belangrijk							
Mensen gaan veel meer belang hechten aan goede relaties							
Mensen werken omdat het voldoening geeft, niet voor het geld.							
Men kiest voor minder werken, want een goede balans tussen werk en privé is belangrijk.							
Men is sterker betrokken bij wat er in de wereld gebeurt en voelt zich hier meer verantwoordelijk voor.							
Het totaal van bovenstaande ontwikkelingen onder het motto ' <i>de waarden van de mensen staan voorop</i> '							

*QUESTION 94

Uitsluitend voor "ons" gemak: maatschappij uit B2							
Maatschappelijke problemen worden gemakkelijker opgelost omdat mensen elkaar steunen.							
Er ontstaan maatschappelijke organisaties die gericht zijn op verbetering van de kwaliteit van leven.							
Steeds meer mensen vinden plezierig leven en voldoende vrije tijd hebben belangrijker dan werk en inkomen.							
Burgers zijn bereid om meer te investeren in hun eigen leefomgeving (wijk en straat).							
Kinderopvang wordt tussen burens of via wijk of buurt geregeld							
Men is meer betrokken bij elkaar; sport- en hobbyverenigingen worden populairder en vervullen naast horecagelegenheden een belangrijke sociale functie.							

Het totaal van bovenstaande ontwikkelingen onder het motto 'Gezelligheid, warmte en sociaal zijn voor elkaar is belangrijk'							
---	--	--	--	--	--	--	--

*QUESTION 281

Die ontwikkelingen kunnen tot verschillende consequenties leiden. Nu volgen een aantal mogelijke consequenties. Aan u het verzoek om van elk van die consequenties aan te geven hoe wenselijk of onwenselijk u die consequentie vindt. Naar mate u een consequentie wenselijker vindt kiest u hokje meer naar links, hoe onwenselijker u een ontwikkeling hoe meer naar rechts u het hokje kiest.

	Zeer wenselijk			Zeer onwenselijk		
Meer inkomensverschillen dan nu						
Meer vrijwilligerswerk dan nu						
Meer belasting (betalen) dan nu						
Minder bemoeienis overheid dan nu						
Meer gericht op de wereld dan nu						
Meer autowegen dan nu						
Minder macht centrale overheid dan nu						
Meer persoonlijke rijkdom dan nu						
Strenger asielzoekersbeleid dan nu						
Minder gedoogbeleid dan nu						
Langer doorwerken dan nu						
Kortere werkweken dan nu						
Minder natuur dan nu						
Meer comfort/comfortabeler leven dan nu						
Meer initiatief van burgers dan nu						
Meer particuliere verzekeraars dan nu						
Minder uitkeringen dan nu						
Meer verantwoordelijkheid voor bedrijfsleven dan nu						
Meer belangenorganisaties dan nu						
Meer rechtzaken dan nu						
Meer bureaucratie dan nu						
Minder technologische vooruitgang dan nu						
Minder ontwikkelingssamenwerking dan nu						
Sterkere rol Europese Unie dan nu						
Meer liefdadigheid dan nu						
Meer geld voor gezondheidszorg dan nu						
Milieuvriendelijk gedrag wordt beloond						
Privatisering nutsbedrijven teruggedraaid						
Meer politie op straat dan nu						
Kwaliteit belangrijker dan kwantiteit						
Meer solidariteit dan nu						

Meer sociale cohesie/contacten dan nu						
Minder werkgelegenheid dan nu						
Eigen leefomgeving eerst						
Meer voor jezelf moeten opkomen dan nu						

Meer genetisch gemanipuleerd voedsel dan nu							
Minder koeien in de wei dan nu							
Schiphol breidt steeds verder uit							
Meer multinationals dan nu							
Minder honger in de wereld dan nu							

***QUESTION 500**

De ontwikkelingen kunnen beïnvloed worden door beleid van de regering. Daarbij moet de regering kiezen tussen verschillende oplossingsrichtingen. Wij willen u viertal moeilijke keuzes voorleggen. Bij elke keuze krijgt u zowel de voor als de nadelen van de keuze toegelicht.

QUESTION 501*Wachten met klimaatbeleid.**

Zelfs al zouden de voorspellingen over wereldwijde klimaatverandering uitkomen, dan nog zullen echt serieuze effecten in de komende decennia nog niet plaatsvinden. Omdat we over enkele decennia veel welvarender kunnen zijn dan nu en technologisch meer zullen kunnen, zou het benadrukken van economische groei op dit moment een betere vorm van klimaatbeleid kunnen zijn dan nu al te beginnen met klimaatbeleid zoals voorzien is in het Kyoto Protocol. Bovendien zou de economische groei misschien ernstig worden vertraagd als we nu al beginnen.

Snel beginnen met klimaatbeleid; energiebesparing en duurzame energie.

De dreiging van klimaatverandering en dat 2 miljard mensen op deze wereld niet over elektriciteit kunnen beschikken vraagt om een snelle actie. Maatregelen om efficiënter met energie om te gaan en meer toepassen van duurzame energie (wind, zon) zijn noodzakelijk. Een forse verhoging van het geld voor onderzoek voor duurzame energievoorziening en onderzoek voor de energiesector is noodzakelijk. De hogere kosten wegen op tegen het verminderde risico van klimaatverandering.

Wat kiest u (voor onszelf: A1 versus B1)

Wachten met klimaatbeleid								Snel beginnen met klimaatbeleid
----------------------------------	--	--	--	--	--	--	--	--

QUESTION 502*Investeren in transport.**

Nederland moet een belangrijke distributeur van goederen in Europa blijven. Nederland verdient aan goederentransport en het transport zorgt voor werkgelegenheid maar Nederland is een doorvoerland. We vervoeren veel goederen voor het buitenland en dus komen onze investeringen in de transport infrastructuur voor een belangrijk deel ten goede aan Europa. Voor onze eigen consumptie kunnen we het hele jaar door snel en goedkoop over producten uit de hele wereld beschikken

De belangrijkste nadelen zijn dat goederentransport een groot beslag legt op Nederlandse havencapaciteiten, vaarwegen en wegen. Het vrachtverkeer op de weg neemt sterk toe en er zal flink moeten worden geïnvesteerd in nieuwe wegen om files te voorkomen. Dit kost ons geld. Het vervoer van goederen zorgt daarnaast voor milieuproblemen (meer luchtverontreiniging, meer geluid in woongebieden langs snelwegen) en veiligheidsproblemen (meer vervoer van gevaarlijke stoffen).

Veel minder investeren in transport:

Nederland hoeft niet zo nodig een belangrijke distributeur in Europa te zijn. Het transport van goederen en dieren door Nederland naar het buitenland moet zoveel mogelijk worden voorkomen. Transport voor onze eigen productie en consumptie gaat daardoor met minder vertraging gepaard.

Belangrijkste nadelen zijn dat de economische groei in Nederland ook minder zal zijn, met name in de regio Rotterdam. We verdienen als land minder aan het goederenvervoer en investeren minder in Europa.

Maar we hebben ook veel minder last van het vervoer van goederen. Er zijn minder vrachtauto's op de weg zijn, dus minder files, minder uitstoot van vervuilende stoffen, en minder geluidhinder. En er hoeft minder te worden geïnvesteerd in nieuwe wegen. We kunnen in de winkels minder kiezen uit producten uit verre oorden; we moeten het vooral doen met producten (groente, fruit etc.) uit de eigen regio.

Wat kiest u: (Voor onszelf: A1 versus B2)

Investeren in transport									Veel minder investeren in transport
--------------------------------	--	--	--	--	--	--	--	--	--

QUESTION 503*Open markt.**

Importheffingen en landbouwsubsidies worden afgeschaft. Door het opheffen van handelsbelemmeringen zoals importheffingen en het afschaffen van landbouwsubsidies in rijke landen krijgen we een gevarieerd aanbod van voedingsmiddelen tegen een lage prijs.

Door de afbouw van ondersteuning van de landbouw en veeteelt komt efficiency nog meer voorop te staan, wat leidt tot 'megabedrijven'. Landbouwgrond die vrijkomt wordt gebruikt voor de woningbouw in de dichtbevolkte provincies. De melkveehouderij neemt toe en de koeien staan de meeste tijd op stal. In de glastuinbouw wordt concurrerend het hele jaar geteeld en daardoor neemt de werkgelegenheid maar ook het energieverbruik toe.

Door de open grenzen neemt het inkomen in de meeste ontwikkelingslanden toe. Ze kunnen zelf investeren in efficiëntere productie. Daardoor hoeft in het buitenland minder natuur in landbouwgrond te worden omgezet. In de ontwikkelingslanden zal de productie niet alleen efficiënter zijn, maar zich ook hoger worden. Daardoor loopt in sommige gebieden van de wereld de milieudruk soms hoog op.

Bescherming van de Europese markt.

Het gemeenschappelijk landbouwbeleid van de EU functioneert als bewaker van de buitengrenzen en voedselzekerheid. Ontwikkelingslanden kunnen nauwelijks op de Europese markt afzetten. Wel stopt de EU met dumping van overschotten (o.a. melk en suiker) op de wereldmarkt. We zullen meer aangewezen zijn op voedsel uit de EU, Nederland of eigen streek; regionale markten floreren.

Omdat we niet profiteren van de klimatologische en economische (goedkope arbeid) voordelen van de voedselproductie in ontwikkelingslanden zal de consument een hogere prijs moeten betalen. Het boerenbedrijf zal er in Nederland anders gaan uitzien. Er zijn vooral kleinschalige en extensieve bedrijven; een deel van de bedrijven is biologisch. De boeren onderhouden het landschap. De akkerbouw werkt nauw samen met de veehouderij, en er ontstaan meer gemengde bedrijven. De koeien in de wei en het deels van binnen de regio verkrijgen van veevoer zijn een voorwaarde. De glastuinbouw, de varkens- en kippensector zijn sterk gekrompen en dat komt het milieu in Nederland ten goede. De landbouw neemt in de wereld relatief veel grond in beslag ten koste van natuurgebieden, maar de meer waardevolle natuurgebieden in de wereld worden goed beschermd.

Wat kiest u: (voor onszelf: A1 versus B2)

Open grenzen									Bescherming van de eigen markt
---------------------	--	--	--	--	--	--	--	--	---------------------------------------

QUESTION 504*een streng toelatingsbeleid.**

de grenzen dicht rond Fort Europa. Ons land is vol, de ecologie is al zwaar belast en we hebben nog een grote arbeidsreserve die niet aan het werk komt. Met name schoolverlaters hebben het tegenwoordig moeilijk op de arbeidsmarkt. Bovendien is arbeidsmigratie niet de oplossing voor de problemen in ontwikkelingslanden: “arbeid moet niet naar het kapitaal komen, maar het kapitaal moet naar arbeid vloeien”. Arbeidsmigratie houdt de ongelijke verdeling van welvaart over de wereld in stand.

Onze toekomstige problemen, veroorzaakt door vergrijzing (schaarste op de arbeidsmarkt, zekerheid van de pensioenvoorziening) moeten we zelf oplossen. Dit betekent wellicht dat mensen in de toekomst langer moeten werken of genoeg moeten nemen met een lager inkomen op hun oude dag. Bovendien moeten we accepteren dat bepaalde werkgelegenheid uit ons land verdwijnt en de welvaartsgroei in ons land ten opzichte van andere landen minder groot is.

een open toelatingsbeleid.

Geen grenzen voor arbeidsmigratie. Globalisering van onze samenleving houdt in dat wij onze grenzen openstellen voor mensen die hier willen komen werken. Hiermee voldoet Nederland aan de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens. Daarin staat dat ieder mens basisrechten heeft, zoals het recht zich te organiseren en het recht op normale arbeidsomstandigheden en minimale beloning.

Onze welvaart, onze aantrekkelijke woonmilieu's en onze economie kunnen vooral hoger opgeleiden uit landen buiten Europa aantrekken. Dit versterkt onze economie en zorgt ervoor dat ondanks de vergrijzing de verhouding tussen werkenden en niet werkenden zodanig blijft dat bijvoorbeeld onze pensioenen betaalbaar blijven. Bovendien is er minder sprake van illegaliteit en heeft elke inwoner dezelfde toegang tot voorzieningen, zoals scholing, zorg en andere voorzieningen.

Open grenzen betekenen wel dat we risico's nemen wat betreft de sociale samenhang en dat ons land nog voller wordt. Bovendien kunnen in de toekomst de kosten voor sociale zekerheid oplopen. Een vrije arbeidsmigratie dupeert de huidige arme kant van Nederland.

Wat kiest u(voor onszelf: A1 versus B2)

Open toelatings beleid									Streng toelatingsbeleid
-----------------------------------	--	--	--	--	--	--	--	--	------------------------------------

Bijlage 6: Gemiddelde scores van de ontwikkelingen voor Nederland en per Wereldbeeld en WIN-4-waardenoriëntatie, significante verschillen tussen wereldbeelden en de waardering per wereldbeeld.

Tabel 6.1. Ontwikkelingen gemiddelde scores voor Nederland en de wereldbeelden. Significante verschillen (s) tussen de scores per wereldbeeld ($p < 0.05$) en de toewijzing van een score aan een waardering met significantie ($p < 0.05$). 2 is gewenst, 3 is enigszins gewenst, 4 is neutraal en 5 is enigszins ongewenst.

gebied	ontwikkeling	gemiddelde score					Afwijking, getoetst met de T-toets, $p=0.05$, tweezijdig.						t-toets enkelzijdig						
		NL	A1	A2	B1	B2	A1 tov		A2 tov		B1 tov		A1		A2		B1		B2
Overh. A1	De sociale zekerheid verdwijnt takenpakket overheid Hoger onderwijs, openbaar vervoer, e.d. worden overgelaten aan markt	4,7	4,4	4,8	4,9	4,9		s	s					4		5	5	5	5
Overh. A1	De Nederlandse overheid stimuleert de uitbreiding van de EU.	4,8	4,2	4,8	5,1	5,0	s	s	s	s				4		5	5	5	5
Overh. A1	OV overgelaten aan bedrijfsleven dus opheffen onrendabele lijnen	4,9	4,2	4,8	5,1	5,1	s	s	s	s	s			4		5	5	5	5
Overh. A1	De overheid investeert samen met het bedrijfsleven in het wegennet	4,8	4,1	4,8	5,2	5,0	s	s	s	s	s	s		4		5	5	5	5
Overh. A1	De pensioengerechtigde leeftijd gaat omhoog	4,9	4,2	4,8	5,2	5,2	s	s	s	s	s			4		5	5	5	5
Overh. A1	De publieke TV omroepen worden commerciële zenders	5,0	4,3	4,9	5,3	5,1	s	s	s	s	s	s		4		5	5	5	5
Overh. A1	De overheid schaft belemmerende regels op het gebied van arbo, etc. af.	4,9	3,9	4,9	5,2	5,1	s	s	s	s	s	s		4		5	5	5	5
Overh. A2	De overheid voert geen actieve buitenlandse politiek.	4,9	4,0	4,8	5,2	5,1	s	s	s	s	s	s		4		5	5	5	5
Overh. A2	De overheid beschermt de Nederlanders beter tegen criminaliteit en terrorisme	3,1	2,9	2,8	3,4	3,2		s	s	s	s			3		3	4	3	3
Overh. A2	De overheid voert een streng lik op stuk beleid als het gaat om criminaliteit	3,0	2,6	2,7	3,4	3,1		s	s	s	s	s		3		3	4	3	3
Overh. A2	Er is meer politie op straat en ze hebben meer bevoegdheden	3,0	3,1	2,5	3,6	3,1	s	s		s	s	s		4		3	4	3	3
Overh. A2	Het gedoogbeleid van de overheid wordt stop gezet	3,0	3,2	2,6	3,6	3,0	s			s	s	s		4		3	4	3	3
Overh. A2	Om de maatschappij te beschermen moet men vaker bewijzen wie men zegt te zijn	3,0	2,8	2,6	3,5	3,1		s		s	s	s		3		3	4	3	3
Overh. A2		3,1	3,0	2,7	3,6	3,1		s		s	s	s		3		3	4	3	3

Overh. A2	Burgers en bedrijven worden zo min mogelijk lastiggevallen met allerlei regels	2,9	2,7	2,6	3,5	3,0	s	s	s	s	3	3	4	3
Overh. A2	De rol van Europa wordt ingeperkt	2,9	2,7	2,6	3,5	2,9	s	s	s	s	3	3	4	3
Overh. B1	Belangrijke zaken voor ons gemeenschappelijk welzijn niet overlaten aan markt	2,9	3,5	3,0	2,6	2,7	s	s	s	s	4	3	3	3
Overh. B1	Ziektekosten, WAO, AOW e.d. in handen en geregeld door de overheid	2,9	3,5	3,0	2,5	2,7	s	s	s	s	4	3	3	3
Overh. B1	Europa is een krachtige en grote speler in de wereld	2,8	3,4	3,0	2,5	2,7	s	s	s	s	4	3	3	3
Overh. B1	Er wordt een rechtvaardige verdeling v/d welvaart onder de wereldbevolking nagestreefd	2,9	3,2	3,0	2,5	2,7	s	s	s	s	4	3	3	3
Overh. B1	Burgers zijn bereid te betalen voor rechtvaardige verdeling welvaart wereldbevolking	2,8	3,3	2,9	2,5	2,7	s	s	s	s	4	3	3	3
Overh. B1	Zorg en het onderwijs worden beter toegankelijk en betaalbaar	2,8	3,2	3,0	2,5	2,7	s	s	s	s	3	3	3	3
Overh. B1	De overheid stimuleert\beloont milieuvriendelijk gedrag van de burger en het bedrijfsleven	2,8	3,1	3,0	2,5	2,7	s	s	s	s	3	3	3	3
Overh. B1	Privatisering van bijv. energiesector en het openbaar vervoer zijn teruggedraaid	2,8	3,2	2,9	2,5	2,7	s	s	s	s	3	3	3	3
Overh. B2	De internationale politiek van de Nederlandse overheid beperkt tot kerntaken	3,1	3,5	3,2	3,1	3,1	s	s	s		4	3	3	3
Overh. B2	De landelijke overheid zorgt alleen voor zaken die alleen landelijk geregeld kunnen worden	3,2	3,6	3,2	3,2	3,1	s	s			4	3	3	3
Overh. B2	De provincies en gemeentes richten zich vooral op de kwaliteit van de woonomgeving	3,2	3,4	3,2	3,4	3,2			s	s	4	3	4	3
Overh. B2	De overheid stimuleert private initiatieven om gemeenschappelijke voorzieningen te financieren	3,3	3,5	3,2	3,4	3,3	s				4	3	4	3
Overh. B2	Door een basisinkomen of zorgverlofregelingen hebben mensen veel tijd voor vrijwilligerswerk	3,2	3,6	3,2	3,3	3,2	s	s			4	3	4	3
Overh. B2	Voor veel voorzieningen is men afhankelijk van de eigen sociale contacten	3,2	3,4	3,2	3,2	3,1	s	s			4	3	3	3
Overh. B2	De solidariteit tussen mensen in de buurt neemt toe	3,2	3,5	3,2	3,3	3,1		s			4	3	3	3
Techn. A1	Er worden vooral dingen uitgevonden die het leven comfortabel maken	3,4	2,9	3,3	3,7	3,6	s	s	s	s	3	3	4	4
Techn. A1	Het bedrijfsleven investeert in onderwijs om steeds efficiënter te produceren	3,4	2,7	3,3	3,8	3,7	s	s	s	s	3	3	4	4
Techn. A1	Er is veel vooruitgang op het gebied van genetisch gemanipuleerd voedsel	3,5	3,0	3,3	3,8	3,6	s	s	s	s	3	3	4	4

Techn. A1	Er komen medische technieken beschikbaar voor langer/gezond leven en er mooier uitzien	3,4	2,9	3,2	3,7	3,6	s	s	s	s	s	3	3	4	4
Techn. A1	De landbouw wordt een sterk geïndustrialiseerde high-tech sector	3,5	3,0	3,4	4,0	3,7	s	s	s	s	s	3	4	4	4
Techn. A1	Internet wordt belangrijker in de samenleving	3,4	2,9	3,3	3,9	3,6	s	s	s	s	s	3	3	4	4
Techn. A1	Energieschaarste wordt opgelost door nieuwe uitvindingen en technologie	3,4	2,8	3,3	3,8	3,6	s	s	s	s	s	3	3	4	4
Techn. A2	Technologie wordt vooral ingezet voor het besparen van kosten	3,4	3,1	3,1	3,5	3,5		s		s	s	3	3	4	4
Techn. A2	Technologie wordt vooral ontwikkeld ten behoeve van de economie	3,3	2,8	3,1	3,5	3,4	s	s	s	s	s	3	3	4	4
Techn. A2	Mensen worden zoveel mogelijk vervangen door machines en software	3,2	3,1	3,0	3,5	3,3				s	s	3	3	4	3
Techn. A2	Technologie wordt vooral ontwikkeld voor het opsporen van ziektes en gezondheid	3,2	2,9	3,0	3,4	3,3		s		s	s	3	3	4	3
Techn. A2	Technologie wordt vooral ontwikkeld voor het opsporen chemische en biologische wapens	3,2	3,1	3,0	3,5	3,2		s		s	s	3	3	4	3
Techn. A2	Technologie wordt vooral ontwikkeld voor de bestrijding van de misdaad	3,3	2,9	3,1	3,6	3,3		s	s	s	s	3	3	4	3
Techn. B1	Technologie speelt met name een rol in het oplossen van (mondiale) maatschappelijke problemen	2,5	2,6	2,7	2,3	2,5		s		s	s	3	3	2	3
Techn. B1	Er ontstaan grote internationale netwerken waarin kennis wordt uitgewisseld	2,4	2,7	2,5	2,2	2,4		s	s	s	s	3	3	2	2
Techn. B1	Nieuwe technologieën komen vooral het milieu ten goede	2,4	2,6	2,5	2,1	2,3		s	s	s	s	3	3	2	2
Techn. B1	Nieuwe technologieën komen vooral arbeidsomstandigheden ten goede	2,4	2,6	2,5	2,1	2,3		s	s	s	s	3	3	2	2
Techn. B1	Ontwikkelingslanden profiteren van onze technologische ontwikkelingen	2,4	2,9	2,5	2,1	2,3	s	s	s	s	s	3	3	2	2
Techn. B2	De praktische bruikbaarheid van de technologie voor ons dagelijks leven staat centraal	3,3	3,1	3,3	3,3	3,3						3	3	3	3
Techn. B2	Technologie wordt gebruikt om onze onderlinge samenwerking en communicatie te verbeteren	3,3	3,1	3,2	3,3	3,4					s	3	3	3	3
Techn. B2	Het ontwikkelen van nieuwe technologieën om de nieuwigheid is ongewenst	3,3	3,3	3,3	3,4	3,4						4	3	3	4
Techn. B2	Internet wordt steeds belangrijker bij het opzetten en instandhouden van onze sociale contacten	3,3	3,1	3,3	3,3	3,4						3	3	3	3
Econ. A1	Mensen vinden werk belangrijk als bron van financiële onafhankelijkheid, dus veel nadruk op	3,7	3,0	3,7	3,9	3,9	s	s	s	s	s	3	4	4	4
Econ. A1	De aandelenbeurs speelt een belangrijker rol in de economie	3,7	3,1	3,7	3,9	3,9	s	s	s	s	s	3	4	4	4

Econ. A1	Er is sprake van een succesvolle wereldwijde handelsliberalisatie	3,7	3,0	3,7	3,9	3,9	s	s	s	s	s	3	4	4	4
Econ. A1	Door de 24-uurs economie kunnen burgers alles, altijd en overal krijgen	3,8	3,2	3,7	4,1	4,0	s	s	s	s	s	4	4	4	4
Econ. A1	Grote multinationale ondernemingen hebben veel invloed op de economie	3,8	3,1	3,8	4,0	4,0	s	s	s	s		3	4	4	4
Econ. A1	De belasting voor bedrijven gaan omlaag waardoor de loonkosten voor de bedrijven dalen	3,7	3,4	3,7	4,0	4,0	s	s	s	s	s	4	4	4	4
Econ. A1	Er is een hoge deelname van vrouwen en ouderen aan de arbeidsmarkt	3,8	3,1	3,7	4,3	4,0	s	s	s	s	s	3	4	4	4
Econ. A2	Privatisering van overheidstaken en deregulering zetten door	4,2	3,7	4,1	4,6	4,3	s	s	s	s	s	4	4	4	4
Econ. A2	De handelsliberalisering is beperkt; er is beleid om de eigen industrie te beschermen	4,3	3,8	4,1	4,7	4,4		s	s	s	s	4	4	5	4
Econ. A2	De arbeidsmarkt is flexibeler, de werkdruk is hoog. Er wordt langer gewerkt	4,4	4,1	4,2	4,8	4,5		s	s	s	s	4	4	5	4
Econ. A2	Er ontstaan weinig nieuwe markten; de handel en economie richten zich vooral op de VS	4,4	3,8	4,2	4,8	4,5	s	s	s	s	s	4	4	5	4
Econ. A2	Bedrijven moeten doelmatiger produceren om concurrerend te zijn	4,4	4,0	4,4	4,7	4,6	s	s	s	s	s	4	4	5	4
Econ. B1	Bedrijven zijn meer internationaal georiënteerd	4,1	4,2	4,2	3,8	4,0		s		s	s	4	4	4	4
Econ. B1	Maatschappelijk verantwoord ondernemen wordt wereldwijd de norm	4,0	4,2	4,2	3,6	3,9		s	s	s	s	4	4	4	4
Econ. B1	Door overheidsregels die goede (...) waarborgen is economische groei lager	4,1	4,1	4,2	3,7	4,0		s		s	s	4	4	4	4
Econ. B1	Door onze hoge loonkosten verdwijnt arbeidsintensief werk naar de lageloonlanden	4,2	4,1	4,4	3,7	4,2		s		s	s	4	4	4	4
Econ. B1	Doordat milieuschaarste in de prijzen tot uiting komt, hebben we een schoner milieu maar zijn de prijzen hoger	4,1	4,2	4,2	3,7	4,0		s		s	s	4	4	4	4
Econ. B1	Door concurrentie uit Oost Europa verdwijnt de akkerbouw uit Nederland	4,1	4,0	4,3	3,8	4,1				s	s	4	4	4	4
Econ. B1	De intensieve veeteelt verdwijnt uit Nederland vanwege het verbod van veevervoer over lange	4,2	4,2	4,3	3,9	4,2		s		s	s	4	4	4	4
Econ. B1	Met overheidssteun ontstaan kleinere, natuurgerichte melkveehouderijen	4,2	4,3	4,4	3,8	4,2		s		s	s	4	4	4	4
Econ. B2	Men is minder internationaal georiënteerd. Burgers kopen vooral Hollandse en regionale voed	3,4	4,0	3,4	3,3	3,3	s	s	s			4	4	3	3
Econ. B2	Er is minder internationale handel en daardoor is er minder concurrentie van andere landen	3,4	3,8	3,3	3,3	3,3	s	s	s			4	3	3	3
Econ. B2	Werknemers voelen zich sterker verbonden met hun werkgever	3,3	3,9	3,3	3,3	3,2	s	s	s			4	3	3	3

Econ. B2	Mensen ruilen meer producten en diensten onderling, in plaats van ze nieuw aan te schaffen	3,4	3,7	3,4	3,3	3,3	s	s			4		3	3
Econ. B2	Werkgevers proberen werknemers aan zich te binden met secundaire arbeidsvoorwaarden en minder met het salaris	3,4	3,8	3,4	3,3	3,3	s	s	s		4		3	3
Econ. B2	Werkgevers zijn minder vrijgevig met lease auto s, mobiele telefoons en laptops	3,4	3,6	3,3	3,3	3,3	s	s	s		4		3	3
Econ. B2	Men vindt de kwaliteit van leven belangrijker dan het inkomen	3,3	3,9	3,3	3,1	3,2	s	s	s	s	4		3	3
Milieu A1	De overheid laat het milieu over aan particuliere initiatieven en/of bedrijfsleven	3,7	3,2	3,6	4,1	3,8	s	s	s	s	s	4	4	4
Milieu A1	Bedrijven en burgers zijn zelf verantwoordelijk voor het milieu	4,0	3,7	3,8	4,3	4,1		s	s	s	s	4	4	4
Milieu A1	Bedrijven maken alleen milieuvriendelijke producten als daar naar is	4,0	3,5	4,0	4,3	4,2	s	s	s	s	s	4	4	4
Milieu A1	Behoud van natuur is belangrijk, maar mag groei economie niet in de weg staan	4,0	3,6	3,9	4,4	4,2		s	s	s	s	4	4	4
Milieu A1	Mensen accepteren niet dat natuur alleen wordt behouden om het behoud	4,1	3,8	3,9	4,5	4,2		s	s	s	s	s	4	4
Milieu A2	Mensen vinden natuur en milieu alleen belangrijk als het om de eigen leefomgeving gaat	4,0	4,0	3,8	4,3	4,1				s	s	4	4	4
Milieu A2	Burgers spannen sneller rechtszaken aan als ze risico s lopen op het gebied van milieu en g	4,1	3,9	3,8	4,4	4,2		s		s	s	4	4	4
Milieu A2	De overheid neemt meer maatregelen om de woonomgeving van burgers te beschermen tegen zwerfafval, stankoverlast en geluidsoverlast	4,1	3,6	3,8	4,5	4,1		s	s	s	s	s	4	4
Milieu A2	Er worden alleen nog milieumaatregelen genomen die weinig geld kosten	4,1	3,9	4,0	4,3	4,1				s	s	4	4	4
Milieu B1	Men gaat het behoud van de natuur en landschappen in binnen- en buitenland veel belangrijk	3,0	3,5	3,1	2,9	2,9	s	s	s			4	3	3
Milieu B1	Men vindt dat de natuur mag blijven, ook zonder een bepaalde functie	3,0	3,5	3,2	2,8	2,9	s	s	s	s	s	4	3	3
Milieu B1	Vooraf overheid en milieuorganisaties nemen de zorg voor het milieu op zich	3,1	3,4	3,1	2,9	3,0	s	s	s	s		4	3	3
Milieu B1	De burgers zijn bereid meer te betalen voor milieuvriendelijke producten	3,0	3,3	3,0	2,8	2,9	s	s	s			4	3	3
Milieu B2	Er is meer aandacht voor natuur en landschap in eigen land	2,4	3,1	2,4	2,3	2,2	s	s	s		s	3	3	2
Milieu B2	Bestrijding van geluidsoverlast, onveiligheid van de buurt ed hebben grote prioriteit	2,4	3,1	2,5	2,3	2,3	s	s	s		s	3	3	2
Milieu B2	De mensen zelf en de (lokale) overheid spannen zich meer in om milieuproblemen te voorkomen	2,4	3,2	2,5	2,3	2,3	s	s	s	s	s	4	3	2

Milieu B2	Er wordt meer gecarpoold. Mensen maken minder gebruik van de auto	2,4	3,1	2,5	2,3	2,3	s	s	s	s	s	3	3	2	2
Milieu B2	Burgers wonen dicht bij het werk, besteden hun vrije tijd meer in de eigen regio	2,4	3,1	2,4	2,2	2,3	s	s	s	s		3	3	2	2
Maatsch. A1	Carrière maken en prestaties leveren worden belangrijker	4,4	3,8	4,4	4,8	4,7	s	s	s	s	s	4	4	5	5
Maatsch. A1	Mensen gaan materiele welvaart, onafhankelijkheid, vrijheid en uitdaging belangrijker vinden	4,6	3,7	4,4	5,0	4,9	s	s	s	s	s	4	4	5	5
Maatsch. A1	Mensen zijn meer met hun werk bezig	4,6	3,7	4,5	5,0	4,9	s	s	s	s	s	4	4	5	5
Maatsch. A1	Men streeft naar een tweede woning, een mooie auto, een mooi huis, verre reizen	4,7	3,8	4,7	5,1	5,0	s	s	s	s	s	4	5	5	5
Maatsch. A1	Mensen zijn van mening dat iedereen welkom is, zolang men maar bijdraagt aan de economie	4,7	3,5	4,6	5,1	5,0	s	s	s	s	s	4	5	5	5
Maatsch. A2	De burgers dragen niet meer bij aan het welzijn van anderen, het is ieder voor zich	4,6	4,0	4,5	5,0	4,8		s	s	s	s	4	4	5	5
Maatsch. A2	Mensen willen geen verandering, maar vooral behouden wat ze hebben	4,7	4,1	4,3	5,2	4,9		s	s	s	s	4	4	5	5
Maatsch. A2	De werkdruk is veel hoger dan nu	4,7	3,8	4,4	5,2	4,9	s	s	s	s	s	4	4	5	5
Maatsch. A2	Men is niet bereid hogere pensioenpremies te betalen zonder dat men daarvoor iets terug	4,7	4,1	4,4	5,2	4,9		s	s	s	s	4	4	5	5
Maatsch. A2	Veel gepensioneerden gaan in het buitenland wonen om een beter leefklimaat te hebben	4,7	4,0	4,4	5,3	5,0		s	s	s	s	4	4	5	5
Maatsch. B1	De zorg om anderen in de wereld wordt veel belangrijker	2,9	3,4	3,2	2,4	2,7		s	s	s	s	4	3	3	3
Maatsch. B1	Mensen gaan zingevend werk, een breed scala aan sociale relaties en goede collectieve voorzieningen belangrijker vinden en geldverdiene minder belangrijk	2,9	3,6	3,3	2,4	2,7	s	s	s	s	s	4	3	2	3
Maatsch. B1	Mensen gaan veel meer belang hechten aan goede relaties	2,8	3,6	3,1	2,4	2,6	s	s	s	s	s	4	3	2	3
Maatsch. B1	Mensen werken omdat het voldoening geeft, niet voor het geld	2,8	3,6	3,1	2,3	2,6	s	s	s	s	s	4	3	2	3
Maatsch. B1	Men kiest voor minder werken, want een goede balans tussen werk en privé is belangrijk	2,9	3,6	3,2	2,4	2,7	s	s	s	s	s	4	3	2	3
Maatsch. B1	Men is sterker betrokken bij wat er in de wereld gebeurt en voelt zich hier meer verantwoordelijk voor	2,8	3,8	3,1	2,3	2,6	s	s	s	s	s	4	3	2	3
Maatsch. B2	Maatschappelijke problemen worden gemakkelijker opgelost omdat mensen elkaar steunen	2,8	3,4	2,8	2,6	2,6	s	s	s	s		4	3	3	3
Maatsch. B2	Er ontstaan maatschappelijke organisaties die gericht zijn op verbetering van kwaliteit	2,8	3,5	2,9	2,6	2,6	s	s	s	s	s	4	3	3	3

Maatsch. B2	Steeds meer mensen vinden plezierig leven en voldoende vrije tijd hebben belangrijk	2,8	3,3	2,9	2,5	2,6	s	s	s	s	s	4	3	3	3
Maatsch. B2	Burgers zijn bereid om meer te investeren in hun eigen leefomgeving	2,7	3,3	2,8	2,5	2,6	s	s	s	s	s	4	3	3	3
Maatsch. B2	Kinderopvang wordt tussen burens of via wijk of buurt geregeld	2,7	3,3	2,8	2,6	2,6	s	s	s	s	s	4	3	3	3
Maatsch. B2	Men is meer betrokken bij elkaar; sport- en hobbyverenigingen zijn zeer populair	2,7	3,2	2,8	2,5	2,6	s	s	s	s	s	3	3	3	3

Tabel 6.2. Ontwikkelingen gemiddelde scores voor Nederland en de WIN-4-waardenoriëntaties. Significante verschillen (s) tussen de scores per wereldbeeld ($p < 0.05$) en de toewijzing van een score aan een waardering met significantie ($p < 0.05$). 2 is gewenst, 3 is enigszins gewenst, 4 is neutraal en 5 is enigszins ongewenst.

		Gemiddelde score					Afwijking, getoetst met de T-toets, $p=0.05$, tweezijdig.					t-toets enkelzijdig						
		NL	1 zake-luxe	2 beh-genie	3 ruimd-geëng	4 zorg-beh	zake-luxe			zorgz-cons		beh-genie	1 zake-luxe	2 beh-geniet	3 ruimd-geëng	4 trad-cons		
							zorg-beh	beh-genie	ruimd-geëng	beh-genie	ruimd-geëng						ruimd-geëng	
Overh. A1	De sociale zekerheid verdwijnt takenpakket overheid	4,7	4,6	4,7	5,0	4,7					s		s		4	5	5	5
Overh. A1	Hoger onderwijs, openbaar vervoer, e.d. worden overgelaten aan markt	4,8	4,6	4,8	5,0	4,9	s			s					4	5	5	5
Overh. A1	De Nederlandse overheid stimuleert de uitbreiding van de EU.	4,9	4,8	4,8	5,0	5,0	s				s				5	5	5	5
Overh. A1	OV overgelaten aan bedrijfsleven dus opheffen onrendabele lijnen	4,8	4,8	4,7	5,0	5,0					s		s		5	5	5	5
Overh. A1	De overheid investeert samen met het bedrijfsleven in het wegennet	4,9	4,6	4,8	5,2	5,1	s			s		s		s	4	5	5	5
Overh. A1	De pensioengerechtigde leeftijd gaat omhoog	5,0	4,8	4,8	5,2	5,1	s			s		s		s	5	5	5	5
Overh. A1	De publieke TV omroepen worden commerciële zenders	4,9	4,7	4,8	5,2	4,9	s			s		s		s	5	5	5	5
Overh. A1	De overheid schaft belemmerende regels op het gebied van arbo, etc. af.	4,9	4,7	4,9	5,1	5,0	s			s					5	5	5	5
Overh. A2	De overheid voert geen actieve buitenlandse politiek.	3,1	3,1	3,0	3,4	2,9	s			s		s		s	3	3	4	3
Overh. A2	De overheid beschermt de Nederlanders beter tegen criminaliteit en terrorisme	3,0	2,9	2,9	3,3	2,9				s		s		s	3	3	3	3
Overh. A2	De overheid voert een streng lik op stuk beleid als het gaat om criminaliteit	3,0	3,0	2,9	3,2	3,0				s				s	3	3	3	3
Overh. A2	Er is meer politie op straat en ze hebben meer bevoegdheden	3,0	2,8	2,8	3,4	2,9				s		s		s	3	3	4	3
Overh. A2	Het gedoogbeleid van de overheid wordt stop gezet	3,0	2,9	2,9	3,4	2,9				s		s		s	3	3	4	3
Overh. A2	Om de maatschappij te beschermen moet men vaker bewijzen wie men zegt te zijn	3,1	3,1	3,0	3,4	2,9				s		s		s	3	3	4	3
Overh. A2	Burgers en bedrijven worden zo min mogelijk lastiggevalen met allerlei regels	2,9	3,0	2,8	3,2	2,8				s		s		s	3	3	3	3
Overh. A2	De rol van Europa wordt ingeperkt	2,9	2,9	2,8	3,2	2,9				s		s		s	3	3	3	3
Overh. B1	Belangrijke zaken voor ons gemeenschappelijk welzijn niet overlaten aan markt	2,9	3,0	3,1	2,6	2,8	s			s		s		s	3	3	3	3
Overh. B1	Ziektekosten, WAO, AOW e.d. in handen en geregeld door de overheid	2,9	3,0	3,0	2,6	2,8	s			s		s		s	3	3	3	3
Overh. B1	Europa is een krachtige en grote speler in de wereld	2,8	3,1	3,0	2,6	2,8	s			s		s		s	3	3	3	3
Overh. B1	Er wordt een rechtvaardige verdeling v/d welvaart onder de wereldbevolking nagestreefd	2,9	3,0	3,2	2,6	2,7	s			s		s		s	3	3	3	3

Overh. B1	Burgers zijn bereid te betalen voor rechtvaardige verdeling welvaart wereldbevolking	2,8	3,1	3,0	2,5	2,6	s		s	s		s	3	3	3	3
Overh. B1	Zorg en het onderwijs worden beter toegankelijk en betaalbaar	2,8	2,9	3,0	2,5	2,8			s	s	s	s	3	3	3	3
Overh. B1	De overheid stimuleert/beloont milieuvriendelijk gedrag van de burger en het bedrijfsleven	2,8	3,0	2,9	2,6	2,6	s		s	s		s	3	3	3	3
Overh. B1	Privatisering van bijv. energiesector en het openbaar vervoer zijn teruggedraaid	2,8	2,9	2,9	2,6	2,7			s	s		s	3	3	3	3
Overh. B2	De internationale politiek van de Nederlandse overheid beperkt tot kerntaken	3,1	3,3	3,2	3,1	3,0	s		s	s			3	3	3	3
Overh. B2	De landelijke overheid zorgt alleen voor zaken die alleen landelijk geregeld kunnen worden	3,2	3,4	3,3	3,1	3,1	s		s	s			4	3	3	3
Overh. B2	De provincies en gemeentes richten zich vooral op de kwaliteit van de woonomgeving	3,2	3,3	3,2	3,2	3,1	s						3	3	3	3
Overh. B2	De overheid stimuleert private initiatieven om gemeenschappelijke voorzieningen te financieren	3,3	3,3	3,3	3,2	3,2							3	3	3	3
Overh. B2	Door een basisinkomen of zorgverlofregelingen hebben mensen veel tijd voor vrijwilligerswerk	3,2	3,4	3,3	3,2	3,1	s						4	3	3	3
Overh. B2	Voor veel voorzieningen is men afhankelijk van de eigen sociale contacten	3,2	3,3	3,3	3,1	3,0	s		s	s		s	3	3	3	3
Overh. B2	De solidariteit tussen mensen in de buurt neemt toe	3,2	3,3	3,3	3,3	3,2							3	3	3	3
Techn. A1	Er worden vooral dingen uitgevonden die het leven comfortabel maken	3,4	3,1	3,3	3,6	3,6	s		s	s		s	3	3	4	4
Techn. A1	Het bedrijfsleven investeert in onderwijs om steeds efficiënter te produceren	3,4	3,2	3,4	3,7	3,6	s		s	s		s	3	3	4	4
Techn. A1	Er is veel vooruitgang op het gebied van genetisch gemanipuleerd voedsel	3,5	3,2	3,4	3,7	3,5	s	s	s			s	3	4	4	4
Techn. A1	Er komen medische technieken beschikbaar voor langer/gezond leven en er mooier uitzien	3,4	3,2	3,2	3,6	3,6	s		s	s		s	3	3	4	4
Techn. A1	De landbouw wordt een sterk geïndustrialiseerde high-tech sector	3,5	3,3	3,4	3,8	3,7	s		s	s		s	3	4	4	4
Techn. A1	Internet wordt belangrijker in de samenleving	3,4	3,2	3,3	3,6	3,6	s		s	s		s	3	3	4	4
Techn. A1	Energieschaarste wordt opgelost door nieuwe uitvindingen en technologie	3,4	3,2	3,3	3,6	3,6	s		s	s		s	3	3	4	4
Techn. A2	Technologie wordt vooral ingezet voor het besparen van kosten	3,4	3,4	3,3	3,6	3,4						s	4	3	4	4
Techn. A2	Technologie wordt vooral ontwikkeld ten behoeve van de economie	3,3	3,2	3,3	3,5	3,2			s		s		3	3	4	3
Techn. A2	Mensen worden zoveel mogelijk vervangen door machines en software	3,2	3,3	3,1	3,4	3,2						s	3	3	4	3
Techn. A2	Technologie wordt vooral ontwikkeld voor het opsporen van ziektes en gezondheid	3,2	3,2	3,0	3,5	3,1			s		s	s	3	3	4	3
Techn. A2	Technologie wordt vooral ontwikkeld voor het opsporen chemische en biologische wapens	3,2	3,2	3,0	3,5	3,0			s		s	s	3	3	4	3
Techn. A2	Technologie wordt vooral ontwikkeld voor de bestrijding van de	3,3	3,1	3,2	3,4	3,3			s			s	3	3	4	3

	misdaad																
Techn. B1	Technologie speelt met name een rol in het oplossen van (mondiale) maatschappelijke proble	2,5	2,6	2,8	2,3	2,5			s	s	s	s	3	3	2	3	
Techn. B1	Er ontstaan grote internationale netwerken waarin kennis wordt uitgewisseld	2,4	2,4	2,7	2,2	2,4		s	s	s	s	s	3	3	2	3	
Techn. B1	Nieuwe technologieën komen vooral het milieu ten goede	2,4	2,5	2,6	2,1	2,4			s	s	s	s	3	3	2	2	
Techn. B1	Nieuwe technologieën komen vooral arbeidsomstandigheden ten goede	2,4	2,4	2,6	2,1	2,3			s	s	s	s	3	3	2	2	
Techn. B1	Ontwikkelingslanden profiteren van onze technologische ontwikkelingen	2,4	2,5	2,6	2,1	2,3	s		s	s	s	s	3	3	2	2	
Techn. B2	De praktische bruikbaarheid van de technologie voor ons dagelijks leven staat centraal	3,3	3,2	3,2	3,2	3,4	s			s	s		3	3	3		
Techn. B2	Technologie wordt gebruikt om onze onderlinge samenwerking en communicatie te verbeteren	3,3	3,2	3,3	3,3	3,3	s						3	3	3	3	
Techn. B2	Het ontwikkelen van nieuwe technologieën om de nieuwigheid is ongewenst	3,3	3,3	3,4	3,3	3,3							3	4	3	3	
Techn. B2	Internet wordt steeds belangrijker bij het opzetten en instandhouden van onze sociale contacten	3,3	3,3	3,3	3,3	3,3							3	3	3	3	
Econ. A1	Mensen vinden werk belangrijk als bron van financiële onafhankelijkheid, dus veel nadruk op	3,7	3,5	3,6	3,9	3,8	s		s			s	4	4	4	4	
Econ. A1	De aandelenbeurs speelt een belangrijker rol in de economie	3,7	3,5	3,7	3,9	3,8	s		s				4	4	4	4	
Econ. A1	Er is sprake van een succesvolle wereldwijde handelsliberalisatie	3,7	3,4	3,7	4,0	3,8	s	s	s			s	4	4	4	4	
Econ. A1	Door de 24-uurs economie kunnen burgers alles, altijd en overal krijgen	3,8	3,6	3,7	4,0	3,9	s		s			s	4	4	4	4	
Econ. A1	Grote multinationale ondernemingen hebben veel invloed op de economie	3,8	3,6	3,6	3,9	4,0	s		s	s		s	4	4	4	4	
Econ. A1	De belasting voor bedrijven gaan omlaag waardoor de loonkosten voor de bedrijven dalen	3,7	3,5	3,7	3,9	3,8	s		s				4	4	4	4	
Econ. A1	Er is een hoge deelname van vrouwen en ouderen aan de arbeidsmarkt	3,8	3,6	3,7	4,1	3,9	s		s	s	s	s	4	4	4	4	
Econ. A2	Privatisering van overheidstaken en deregulering zetten door	4,2	4,3	4,1	4,5	4,1		s			s	s	4	4	4	4	
Econ. A2	De handelsliberalisering is beperkt; er is beleid om de eigen industrie te beschermen	4,3	4,1	4,1	4,7	4,3			s	s	s	s	4	4	5	4	
Econ. A2	De arbeidsmarkt is flexibeler, de werkdruk is hoog. Er wordt langer gewerkt	4,4	4,4	4,2	4,7	4,4			s		s	s	4	4	4	4	
Econ. A2	Er ontstaan weinig nieuwe markten; de handel en economie richten zich vooral op de VS	4,4	4,3	4,2	4,7	4,3			s		s	s	4	4	5	4	
Econ. A2	Bedrijven moeten doelmatiger produceren om concurrerend te zijn	4,4	4,5	4,3	4,6	4,3					s	s	4	4	4	4	
Econ. B1	Bedrijven zijn meer internationaal georiënteerd	4,1	4,1	4,2	3,9	4,0						s	4	4	4	4	
Econ. B1	Maatschappelijk verantwoord ondernemen wordt wereldwijd de norm	4,0	3,9	4,2	3,8	4,1		s			s	s	4	4	4	4	
Econ. B1	Door overheidsregels die goede (...) waarborgen is economische groei lager	4,1	4,0	4,3	3,7	4,1		s	s		s	s	4	4	4	4	

Econ. B1	Door onze hoge loonkosten verdwijnt arbeidsintensief werk naar de lageloonlanden	4,2	4,2	4,4	3,7	4,4			s		s	s	4	4	4	4
Econ. B1	Doordat milieuschaarste in de prijzen tot uiting komt, hebben we een schoner milieu maar zijn de prijzen hoger	4,1	4,1	4,4	3,7	4,1		s	s	s	s	s	4	4	4	4
Econ. B1	Door concurrentie uit Oost Europa verdwijnt de akkerbouw uit Nederland	4,1	4,2	4,3	3,8	4,3			s		s	s	4	4	4	4
Econ. B1	De intensieve veeteelt verdwijnt uit Nederland vanwege het verbod van veevervoer over lange	4,2	4,2	4,4	3,9	4,3			s		s	s	4	4	4	4
Econ. B1	Met overheidssteun ontstaan kleinere, natuurgerichte melkveehouderijen	4,2	4,2	4,4	3,8	4,4			s		s	s	4	4	4	4
Econ. B2	Men is minder internationaal georiënteerd. Burgers kopen vooral Hollandse en regionale voed	3,4	3,6	3,6	3,3	3,3	s		s	s		s	4	4	3	3
Econ. B2	Er is minder internationale handel en daardoor is er minder concurrentie van andere landen	3,4	3,7	3,5	3,2	3,3	s	s	s			s	4	4	3	3
Econ. B2	Werknemers voelen zich sterker verbonden met hun werkgever	3,3	3,6	3,4	3,2	3,2	s	s	s	s		s	4	4	3	3
Econ. B2	Mensen ruilen meer producten en diensten onderling, in plaats van ze nieuw aan te schaffen	3,4	3,6	3,5	3,3	3,2	s		s	s		s	4	4	3	3
Econ. B2	Werkgevers proberen werknemers aan zich te binden met secundaire arbeidsvoorwaarden en minder met het salaris	3,4	3,5	3,6	3,3	3,2	s		s	s		s	4	4	3	3
Econ. B2	Werkgevers zijn minder vrijgevig met lease auto s, mobiele telefoons en laptops	3,4	3,5	3,5	3,2	3,3	s		s	s		s	4	4	3	3
Econ. B2	Men vindt de kwaliteit van leven belangrijker dan het inkomen	3,3	3,5	3,4	3,2	3,3	s		s	s		s	4	4	3	3
Milieu A1	De overheid laat het milieu over aan particuliere initiatieven en/of bedrijfsleven	3,7	3,7	3,7	4,0	3,6					s	s	4	4	4	4
Milieu A1	Bedrijven en burgers zijn zelf verantwoordelijkheid voor het milieu	4,0	3,9	3,8	4,3	3,9			s		s	s	4	4	4	4
Milieu A1	Bedrijven maken alleen milieuvriendelijke producten als daar naar is	4,0	4,1	3,8	4,4	4,0		s	s	s	s	s	4	4	4	4
Milieu A1	Behoud van natuur is belangrijk, maar mag groei economie niet in de weg staan	4,0	4,0	3,9	4,3	4,1			s		s	s	4	4	4	4
Milieu A1	Mensen accepteren niet dat natuur alleen wordt behouden om het behoud	4,1	4,0	3,9	4,3	4,1			s		s	s	4	4	4	4
Milieu A2	Mensen vinden natuur en milieu alleen belangrijk als het om de eigen leefomgeving gaat	4,0	4,1	3,9	4,1	4,0							4	4	4	4
Milieu A2	Burgers spannen sneller rechtszaken aan als ze risico s lopen op het gebied van milieu en g	4,1	4,1	3,9	4,4	4,1		s	s		s	s	4	4	4	4
Milieu A2	De overheid neemt meer maatregelen om de woonomgeving van burgers te beschermen tegen zwerfafval, stankoverlast en geluidsoverlast	4,1	4,0	3,9	4,4	4,0			s		s	s	4	4	4	4
Milieu A2	Er worden alleen nog milieumaatregelen genomen die weinig geld kosten	4,1	4,0	4,1	4,1	4,0							4	4	4	4
Milieu B1	Men gaat het behoud van de natuur en landschappen in binnen- en buitenland veel belangrijk	3,0	3,2	3,1	2,8	3,1			s		s	s	3	3	3	3

Milieu B1	Men vindt dat de natuur mag blijven, ook zonder een bepaalde functie	3,0	3,2	3,2	2,8	2,9	s		s	s		s	3	3	3	3
Milieu B1	Vooral overheid en milieuorganisaties nemen de zorg voor het milieu op zich	3,1	3,1	3,3	2,8	3,0			s	s		s	3	3	3	3
Milieu B1	De burgers zijn bereid meer te betalen voor milieuvriendelijke producten	3,0	3,2	3,2	2,7	2,9	s		s	s		s	3	3	3	3
Milieu B2	Er is meer aandacht voor natuur en landschap in eigen land	2,4	2,7	2,6	2,2	2,2	s		s	s		s	3	3	2	2
Milieu B2	Bestrijding van geluidsoverlast, onveiligheid van de buurt ed hebben grote prioriteit	2,4	2,8	2,5	2,1	2,2	s	s	s	s		s	3	3	2	2
Milieu B2	De mensen zelf en de (lokale) overheid spannen zich meer in om milieuproblemen te voorkomen	2,4	2,7	2,6	2,2	2,2	s		s	s		s	3	3	2	2
Milieu B2	Er wordt meer gecarpoold. Mensen maken minder gebruik van de auto	2,4	2,6	2,6	2,2	2,2	s		s	s		s	3	3	2	2
Milieu B2	Burgers wonen dicht bij het werk, besteden hun vrije tijd meer in de eigen regio	2,4	2,7	2,6	2,2	2,2	s		s	s		s	3	3	2	2
Maatsch. A1	Carrière maken en prestaties leveren worden belangrijker	4,4	4,1	4,3	4,7	4,6	s		s	s		s	4	4	5	4
Maatsch. A1	Mensen gaan materiele welvaart, onafhankelijkheid, vrijheid en uitdaging belangrijker vinden	4,6	4,3	4,5	4,9	4,8	s		s	s		s	4	4	5	5
Maatsch. A1	Mensen zijn meer met hun werk bezig	4,6	4,3	4,5	4,8	4,9	s	s	s	s		s	4	4	5	5
Maatsch. A1	Men streeft naar een tweede woning, een mooie auto, een mooi huis, verre reizen	4,7	4,4	4,6	4,9	5,0	s		s	s		s	4	4	5	5
Maatsch. A1	Mensen zijn van mening dat iedereen welkom is, zolang men maar bijdraagt aan de economie	4,7	4,2	4,6	4,9	5,0	s	s	s	s		s	4	4	5	5
Maatsch. A2	De burgers dragen niet meer bij aan het welzijn van anderen, het is ieder voor zich	4,6	4,4	4,4	5,0	4,7	s		s	s		s	4	4	5	5
Maatsch. A2	Mensen willen geen verandering, maar vooral behouden wat ze hebben	4,7	4,5	4,4	4,9	4,9	s		s	s		s	4	4	5	5
Maatsch. A2	De werkdruk is veel hoger dan nu	4,7	4,5	4,4	5,1	4,8	s		s	s	s	s	4	4	5	5
Maatsch. A2	Men is niet bereid hogere pensioenpremies te betalen zonder dat men daarvoor iets terug	4,7	4,5	4,4	5,1	4,7			s	s	s	s	4	4	5	5
Maatsch. A2	Veel gepensioneerden gaan in het buitenland wonen om een beter leefklimaat te hebben	4,7	4,7	4,5	5,0	4,9			s	s		s	5	4	5	5
Maatsch. B1	De zorg om anderen in de wereld wordt veel belangrijker	2,9	3,1	3,2	2,5	2,8	s		s	s	s	s	3	3	3	3
Maatsch. B1	Mensen gaan zingevend werk, een breed scala aan sociale relaties en goede collectieve voorzieningen belangrijker vinden en geldverdiene minder belangrijk	2,9	3,2	3,2	2,5	2,8	s		s	s	s	s	3	3	3	3
Maatsch. B1	Mensen gaan veel meer belang hechten aan goede relaties	2,8	3,1	3,1	2,5	2,7	s		s	s	s	s	3	3	3	3
Maatsch. B1	Mensen werken omdat het voldoening geeft, niet voor het geld	2,8	3,0	3,1	2,5	2,7	s		s	s	s	s	3	3	3	3
Maatsch. B1	Men kiest voor minder werken, want een goede balans tussen werk en privé is belangrijk	2,9	3,1	3,1	2,5	2,8	s		s	s	s	s	3	3	3	3
Maatsch. B1	Men is sterker betrokken bij wat er in de wereld gebeurt en voelt zich hier meer verantwoordelijk voor	2,8	3,1	3,1	2,4	2,7	s		s	s	s	s	3	3	3	3

Maatsch. B2	Maatschappelijke problemen worden gemakkelijker opgelost omdat mensen elkaar steunen	2,8	3,0	3,0	2,5	2,7	s		s	s		s	3	3	3	3
Maatsch. B2	Er ontstaan maatschappelijke organisaties die gericht zijn op verbetering van kwaliteit	2,8	2,9	3,0	2,6	2,7	s		s	s		s	3	3	3	3
Maatsch. B2	Steeds meer mensen vinden plezierig leven en voldoende vrije tijd hebben belangrijk	2,8	3,0	2,9	2,5	2,6	s		s	s		s	3	3	3	3
Maatsch. B2	Burgers zijn bereid om meer te investeren in hun eigen leefomgeving	2,7	2,9	2,8	2,5	2,7	s		s	s		s	3	3	3	3
Maatsch. B2	Kinderopvang wordt tussen burens of via wijk of buurt geregeld	2,7	2,9	2,8	2,5	2,6	s		s	s		s	3	3	3	3
Maatsch. B2	Men is meer betrokken bij elkaar; sport- en hobbyverenigingen zijn zeer populair	2,7	2,8	2,8	2,5	2,6	s		s	s		s	3	3	3	3